DANIEL BARBU

ÎNTRE TIMP

AMINTIRI DIN CASA CEZARULUI

KRONIKA

Daniel Barbu a studiat istoria artei, istoria, teologia și filosofia la București, Cluj și Fribourg. Este doctor în istorie, în filosofie și în teologie. Profesor de știință politică la Universitatea din București, unde a fondat în 1995 Facultatea de Științe Politice. A fost profesor invitat la University of Pittsburgh, Pa., Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales (Paris), Central European University (Budapesta), Institut d'Etudes Politiques din Bordeaux și Institut d'Etudes Politiques din Aix-en-Provence. A publicat douăsprezece cărți, printre care *Byzance, Rome et les Roumains. Essais sur la production politique de la foi au Moyen Âge* (1998), *O arheologie constituțională românească. Studii și documente* (2000), *Bizanț contra Bizanț. Explorări în cultura politică românească* (2001), *Politica pentru barbari* (2005), *Die abwesende Republik* (2009), *Indistincția. O cronică a sfârșitului politicii românești* (2010), *Au cetățenii suflet? O teologie politică a societăților post-seculare* (2016). A fost ministru al culturii (2012–2013) și membru al Senatului României.

DANIEL BARBU

ÎNTRE TIMP

AMINTIRI DIN CASA CEZARULUI

LITERA

București
2017

Între timp. Amintiri din casa Cezarului
Daniel Barbu

Copyright © 2017 Grup Media Litera
Toate drepturile rezervate

Editura Litera
O.P. 53; C.P. 212, sector 4, București, România
tel.: 021 319 63 90; 031 425 16 19; 0752 548 372
e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteți vizita pe

Editor: Vidrașcu și fiii
Redactor: Ilieș Câmpeanu
Corector: Georgiana Enache
Copertă, tehnoredactare și prepress: Bogdan Mitea

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BARBU, DANIEL
Între timp. Amintiri din casa Cezarului/
Daniel Barbu – București: Litera, 2017
ISBN 978-606-33-2180-1
94

Tiparul executat la:

Cuprins

EXPLICAȚIE 11

IN LIBERTATE LABOR 15
Povestea unui eșec 27
Înapoi la Cotroceni 49
Să nu vă mândriți! 57
Excepția culturală 69
Cum am devenit liberal și de ce am părăsit PNL 91
Ce pot să sper? 104
Depolitizarea politicii 116

ANALECTA 125
Societatea, o pasiune liberală 134
Armele, legea și statul 144
Pentru o cultură publică a libertății 148
Democrația de stat 155
Presiuni asupra justiției 158
La Operă 161
Oftatul, priveghiul și demisia 163
Ce se vede și ce nu se vede la Muzeul Țăranului Român 166
Când muzeele călătoresc 169
Telefonul și semnătura 171
Retorica obiectelor îngropate 173
Un om al cuvintelor 175
Teatru și democrație 176
Cine are carte? 177
Die Wiederkehr des „Mobs"? 179
Revizionism 185
Zidul 188
Această generală țigănie 197
A still small voice 199
Where is the wisdom we have lost in knowledge? 200
De unde vin și încotro se duc județele? 202

Statul cultural 203
Omul şi opera 209
Bobbio, după zece ani 210
Principii de revizuire constituţională 213
Der Staat als Kunstwerk 221
Vraja s-a rupt 224
Întrebările De Waele 226
Competiţia idolilor 228
Rădăcinile catolice ale Europei 232
Ce face preşedintele? 235
Ziua armistiţiului 237
Der Mann ohne Eigenschaften 238
Mutaţie antropologică 241
Manifestul de la Oxford sau despre liberalismul caracterului 245
Duminica vindecării orbului 257
Viitorul se termină azi 259
Creierul statului 261
Ignoranţa democratică 264
Propunere indecentă 266
Tramvaiul şi demisia 268
Iustitia augusta 269
Schimbare de regim 271
Noua paradigmă politică 273
Regim curat democratic 276
Omul este mai bătrân decât statul 278
Statuile nu vorbesc singure 283
Alegerile ca iluzie a libertăţii 286
Cât de străini sunt refugiaţii? 289
Ultimul raport? 292
Premierul care nu ştia nimic 299
Cultura denunţului 301
O memorie ce încă nu doare 305
Nesimţire constituţională 307
Improbabila politică a civismului democratic 308
Legenda Bucureştilor 311
Anti-corupţia ucide! 315
Un mic New York? 317

Democrația apolitică 324
Cine aduce prejudicii democrației? 335
Agitație și propagandă 343
Celula de bază a societății 344
Sub control judiciar 349
Românii merg în paradis 350
Refluxul populismului? 354
Scurtă istorie a tehnocrației în date 356

Anexe 363
I. Programul de guvernare (USL) 2013–2016. *Cultură* 364
II. Ministerul Culturii. Bilanț 2013 și programare 2014 367
III. Manifest pentru păstrarea identității liberale 376
IV. Manifestul politic al Partidului Liberal Reformator 380
V. Trei scrisori fără răspuns 394
VI. Comisia specială pentru evaluarea stării democrației și a statului de drept în România 397
VII. *București – oraș liber*. Alternativa liberală și democratică pentru un București al cetățenilor 402
VIII. *Mai puțin stat, mai multă responsabilitate*! Manifest electoral ALDE 413
IX. Protocol de constituire a coaliției de guvernare pentru dezvoltare și democrație PSD–ALDE 418
X. Declarație a Parlamentului României 419

Referințe 423

ὁ κύριος ἐγγύς

Filipeni 4:5

Men's curiosity searches past and future
And clings to that dimension. But to apprehend
The point of intersection of the timeless
With time, is an occupation for the saint –
No occupation either, but something given
And taken, in a lifetime's death in love,
Ardour and selflessness and self-surrender.
For most of us, there is only the unattended
Moment, the moment in and out of time,
The distraction fit, lost in a shaft of sunlight,
The wild thyme unseen, or the winter lightning
Or the waterfall or music heard so deeply
That it is not heard at all, but you are the music
While the music lasts. These are only hints and guesses,
Hints followed by guesses; and the rest
Is prayer, observance, discipline, thought and action.

T.S. Eliot, *The Dry Salvages V, Four Quartets*, 1941

In the meantime
There are bills to be paid, machines to be kept in repair.
Irregular verbs to learn, the Time Being to redeem
From Insignificance.

W.H. Auden, *For the Time Being.*
A Christmas Oratorio, 1944

Man's capacity for justice makes democracy possible,
but man's inclination to injustice makes democracy necessary.

Reinhold Niebuhr,
The Children of Light and the Children of Darkness, 1944

Explicație

Am adunat în această carte toate firimiturile *(analecta)* care au căzut sub masa istoriei politice a anilor 2012–2016 în dreptul locului în care s-a întâmplat să fiu așezat. La origine, unele dintre eseurile culese în acest volum au fost însemnări pregătitoare pentru un raport despre starea democrației, altele au fost discursuri, conferințe, prefețe sau interviuri, câteva au fost publicate la vremea lor în diferite forme. În doar trei cazuri am reluat și prelucrat texte scrise înainte de 2012. Când le-am pus laolaltă, nu am făcut mai mult decât să reduc la o expresie narativă comună diferențele stilistice dictate de genul literar căruia i-au aparținut inițial fiecare. Făcând această operație finală, nu am vrut să par mai știutor decât eram în momentul în care am scris sau am vorbit prima oară. Tot ceea ce am aflat sau am înțeles mai bine ulterior este trecut în note, dacă are o valoare explicativă. N-am utilizat, atunci când am invocat o autoritate intelectuală în sprijinul argumentelor mele, decât referințele pe care le aveam în minte sau pe rafturile de lângă masa mea de lucru.

Acesta a fost planul inițial. M-a pus însă pe gânduri o semnalare a precedentei mele cărți, *Au cetățenii suflet?*, apărută anul trecut într-o gazetă literară. În respectiva notă eram identificat drept autor prin referire la o „declarație" pe care aș fi făcut-o despre unele programe de prevenție în sănătate. Am realizat că reperele culturale ale zilelor noastre nu mai sunt rezultatul lecturii și al documentării în bibliotecă (fie aceasta și virtuală), ci al vizualizării titlurilor de pe rețelele de socializare. Am fost oarecum surprins să constat că până și revistele culturale se adresează astăzi imbecililor (etimologic, celor cărora le lipsește orice temei pentru ceea ce fac ori afirmă), în sensul în care internetul a devenit poarta prin care are loc *l'invasione degli imbecilli* în spațiul public, cu memorabila și justa formulă a lui Umberto Eco din lecția magistrală ținută la Universitatea din Torino pe 10 iunie 2015. N-am vrut să mă supun riscului etic ca *lo scemo del*

villaggio să fie în ceea ce mă privește *portatore di verità*, în cuvintele aceluiași Eco.

Ca și cum, la o cu totul altă scară, dacă un alt redactor și-ar fi propus să prezinte o eventuală reeditare a traducerii românești după *Essays, or Counsels Civil and Moral* ar fi început – pentru a-i ajuta pe potențialii săi cititori educați de și pe internet să identifice imediat autorul – cu precizarea că Francis Bacon a fost un înalt funcționar arestat, condamnat și lustrat pentru fapte de corupție mărturisite și dovedite și care a scris (oricât ar părea de ciudat) o carte de eseuri politice și morale. Nu îndrăznesc să mă compar cu Bacon decât în măsura în care poate fi socotit un ideal tip al cărturarului care s-a implicat în ceva premergător politicii, dar aparent la fel de primejdios. Până acum i-am urmat sfatul: *de nobis ipsis silemus*. N-am scris nimic despre mine însumi. M-am simțit obligat să o fac în acest volum. Dreptul de a spune ceea ce ți se pare a fi adevărul despre tine însuți nu este un drept fundamental al omului, dar a devenit în vremea noastră un drept necesar al autorului.

Volumul este deschis, prin urmare, de câteva schițe narative cu un vădit caracter memorialistic. Răsturnând sfatul lui Bacon, am vorbit mai ales despre mine, folosind uneori tonul mărturisirii, și doar în măsura în care am socotit că ceea ce am înfăptuit sau am gândit într-un anumit moment a avut sau a căpătat o relevanță publică. N-ar fi exclus așadar să cadă în apropierea istoriei. M-am abținut să desenez portretele celor cu care mi-a fost dat să călătoresc prin prezentul politicii românești. Am rezistat cât am putut tentației de a-i judeca și de a-i califica pe alții. A fost o vreme când gustul acid al polemicii nu-mi era străin. Pe măsură ce identitatea mea liberală s-a maturizat, am înțeles, pe urmele lui Judith Shklar, că orice fel de exercițiu al cruzimii, inclusiv cel literar, este un *summum malum*. Polemica este crudă nu numai pentru că rănește prin recursul la categorisiri și caricaturizări, dar mai ales pentru că, lansată de obicei dintr-o poziție de superioritate condescendentă, îi diminuează pe cei vizați. Amintirile mele ar semăna mai degrabă cu niște scene de gen în care personajele se caracterizează singure prin atitudini, gesturi și cuvinte. Așa cum le-am ținut minte.

Am adăugat, în anexe, zece documente pe care le-am redactat fără a fi întotdeauna cel care vorbește prin ele. Cu trei excepții în care mi se aude glasul, vocea care le rostește este a Parlamentului, a Guvernului României sau a unor partide. Mi s-a părut că ar putea fi cândva folosite ca material arhivistic pentru o istorie a politicii românești contemporane.

Obiceiul meu de a scrie cărți a început să semene tot mai mult cu un viciu. Nu mă pot lăsa, dar nici nu-mi folosește la ceva. Uneori chiar îmi dăunează, de vreme ce mi-am luat deprinderea de a scrie – atât înainte, cât și după 1989 – în afara (dacă nu împotriva) presupozițiilor, convențiilor și așteptărilor culturii dominante. Într-un context intelectual polarizat uneori până la grotesc, nu însă de rivalitatea ideilor, ci de competiția dintre persoane și cercuri de admirație reciprocă, n-am ținut niciodată partea vreunei autorități culturale instituite politic și nici nu am așteptat să-mi vină de acolo vreo recunoaștere. În primă instanță sau într-un plan secund, cărțile mele au luat mereu în răspăr relațiile de putere din câmpul intelectual și academic. Cu riscul de a fi inadecvat, dacă nu chiar ignorat, mi-am exercitat dreptul de a scrie ceea ce nimeni nu părea dispus să citească sau nu se arăta dornic să discute. Mi-am căutat obiectele de cercetare și temele de reflecție acolo unde nu voia să se uite nimeni. Așa cum observa George Orwell în prefața originală la *Animal Farm*, acesta ar putea fi cel mai important drept pe care ți-l dă libertatea *(If liberty means anything at all, it means the right to tell people what they do not want to hear)*. Libertatea de a scrie cărți a fost pentru mine echivalentă cu dreptul de a nu vizita locurile comune și de a nu participa la riturile de domesticire a gândirii utilizate atât de disciplinele academice, cât și de mediul intelectual.

Această carte nu face excepție. De aceea, îi sunt recunoscător lui Ilieș Câmpeanu pentru că a adoptat-o fără rezerve și s-a îngrijit, cu desăvârșită competență, de publicarea ei la Editura Litera.

21 mai 2017

In libertate labor

„In libertate labor, in servitute dolor. Il faut opter; ceux qui ne pourront soutenir le travail [de la liberté], n'ont qu'à chercher leur repos dans la servitude". Plecând de la această sentință a regelui filosof Stanislas Leszczynski (*La voix libre du citoyen*, 1749), Rousseau admite că în societățile moderne, complexe și industrioase, a lucra pentru libertate nu poate fi o ocupație permanentă, deși costul leneviei politice rămâne în continuare servitutea; pentru a-și ușura munca, ar fi înțelept ca și cetățenii să conceapă guvernarea în așa fel încât intrigile și abuzurile acesteia să devină imediat evidente, desigur în vederea înlăturării lor[1].

Nu cred că genevezii în folosul cărora raționa Rousseau își închipuiau că sunt niște atenieni ai vremii lor, chemați toți să-și guverneze direct și permanent orașul-stat. Erau însă negreșit familiari cu această recomandare a lui Pavel: „Cum ați fost cumpărați cu un preț, să nu vă faceți singuri robi oamenilor" (1 Corinteni 7:23). Libertatea civică n-ar fi trebuit să fie pentru ei altceva decât prelungirea cea mai firească a libertății creștine. Servitutea voluntară – fie ea consecință a fricii, a lașității, a nepăsării, a comodității gândirii ori a ignoranței – poate fi deci considerată un păcat, nu doar o opțiune politică necugetată ori neglijentă. Răscumpărați fiind, creștinii nu-și mai aparțin. Tocmai de aceea sunt pe deplin răspunzători pentru alegerile pe care le fac din proprie voință sau pe care socotesc oportun ori convenabil să le amâne, dacă nu să le suspende definitiv.

A te considera pe deplin responsabil pentru tot ceea ce alegi să faci sau să nu faci pentru libertate, fie în calitate de creștin, fie cu titlu de cetățean, presupune un efort constant, echivalează cu un angajament pe durată nedeterminată. În materie de libertate, creștină sau politică, e mai bine să fii propriul tău angajat. Iar atunci când îi lași pe alții să lucreze pentru tine, în Biserică sau în stat, îți rămâne obligația să-i urmărești îndeaproape, ca nu

[1] Citat de Richard Tuck, *The Sleeping Sovereign. The Invention of Modern Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, p. 3

cumva să iroseasc, să deformeze sau să suprime ceea ce le-ai încredințat spre administrare. Se cuvine ca supravegherea să înceapă cu tine însuți. Examenul regulat de conștiință este inseparabil de guvernarea strictă a sinelui, reprezentând împreună principala datorie nu doar a creștinului, ci totodată a politicianului. *The duties of self-government*, îi amintea William Gladstone fiului său în 1857 într-un limbaj aproape penitențial, impun trei exerciții cotidiene împletite: *self-examination*, *self-observation* și *self-denial*[1].

Se potrivește oare lepădarea de sine, ce trece drept o practică monahală, meseriei de om politic? Găsim în raționamentul lui Rousseau cel mai simplu și direct răspuns. Înclinația naturală a cetățeanului este aceea de a se dezinteresa de lucrul public pentru a se dedica propriilor ocupații și interese. Altfel spus, tinde să caute împlinirea în sine însuși și în ceea ce este al său. Atâta timp cât altcineva, prin delegare sau prin reprezentare, îi garantează libertatea. Acesta ar fi, din câteva trăsături, portretul înțelepciunii politice comune. Gladstone se așază însă în situația particulară a celui care renunță să poarte de grijă intereselor proprii pentru a se îngriji de libertatea tuturor. Această alegere implică ținerea sub observație a sinelui, în continuare ispitit să acționeze doar pentru sine, urmată de examinarea modului în care acesta a rezistat tentației de a abuza ori de a profita de libertatea celorlalți. Ceea ce ar putea semăna cu o abandonare a tot ceea ce sinele are mai propriu. Ca și monahismul, politica aspiră să fie o vocație.

Științele sociale sunt mai degrabă sceptice cu privire la compatibilitatea dintre angajamentul creștin și cel politic. Este recomandabil ca acela care caută să-și mântuiască sufletul ori să-i mântuiască pe alții să evite să o apuce pe calea politicii, observa Max Weber în frazele finale ale conferinței sale din 1919 consacrată politicii ca profesie și ca vocație[2]. Pentru că politica nu se

[1] *Love's Redeeming Work. The Anglican Quest for Holiness*, compiled by Geoffrey Rowell, Kenneth Stevenson and Rowan Williams, Oxford University Press, Oxford, 2001, p. 433

[2] Max Weber, *Wissenschaft als Beruf 1917/1919. Politik als Beruf 1919*, Studienausgabe, hrsg. von Wolfgang J. Mommsen und Wolfgang Schluchter, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1994, pp. 85–88

poate descurca fără recursul la violență, politicianul este constrâns să facă compromisuri cu puterile diabolice ce mocnesc în orice formă de putere exercitată asupra oamenilor. Tensiunea este permanentă între demonul sau geniul politicii și Dumnezeul creștin al iubirii, constată Weber, iar politicianul – fiind conectat, involuntar sau intenționat, la ambii poli – riscă să se transforme în ceea ce nu și-ar fi dorit vreodată să devină. Și totuși, savantul german convine că lumea n-ar fi putut realiza posibilul dacă cei care au vocația politicii nu ar fi stăruit să înfrunte imposibilul. Și-au măsurat puterile cu imposibilul, vine precizarea, conducătorii și eroii din toată adâncimea istoriei. Politicienii care nu au stofă de șefi sau de protagoniști au nevoie însă, încheie Weber, de o virtute la fel de tare pentru a trece testul vocației, anume forța sufletească de a nu se lăsa doborâți atunci când li se năruiesc speranțele, știind de la bun început că năzuințele lor, dacă au un orizont etic, sunt sortite eșecului.

Cum s-ar putea ieși din acest impas al simultanei asemănări și neasemănări între vocația pentru libertate a creștinului și vocația politicianului de a guverna libertatea? Să eliminăm mai întâi, din rațiuni metodologice, soluția radicală a separării, potrivit căreia între lumea politicii și comunitatea creștinilor nu se poate țese nici o legătură validă, cei din urmă fiind descurajați să se implice în vreun fel în treburile publice. Să lăsăm deoparte, din aceleași pricini, și soluția conciliatoare a simfoniei celor două sfere: Biserica și statul ar interpreta la instrumente diferite aceeași partitură istorică. Să nu luăm în calcul nici viziunea transformaționistă, potrivit căreia creștinii sunt îndemnați să exercite o funcție profetică, depunând mărturie despre credința lor și contribuind astfel la maturizarea morală a societății. Perspectiva teocratică nici măcar n-ar trebui menționată, dacă nu ar cunoaște o recentă resurecție americană în *dominionism*, teorie ce-i cheamă pe creștinii fundamentaliști să preia controlul instituțiilor politice și culturale pentru a instaura în societate dominația credinței; pulsul „dominionismului" a început mai nou să bată în Polonia, unde guvernul conservator se arată decis să interzică avortul, dar și în România unei Coaliții pentru Familie căreia i s-au închinat toate

partidele. Ce mai rămâne atunci? O poveste, poate. O pildă. Una care seamănă cu o ghicitoare ce nu a fost încă dezlegată.

Această enigmatică și dificilă narațiune – pe care exegeții, atunci când nu s-au ferit de ea, n-au reușit să o lămurească în mod convingător[1] – este cunoscută în hermeneutică drept *parabola villici iniqui*, parabola administratorului necinstit, a intendentului, ispravnicului sau economului necredincios (Luca 16:1-12). Personajul care a dat nume pildei lucrează împotriva legii și a intereselor angajatorului său, dar este apreciat în final de acesta pentru a fi acționat cu chibzuință și pare chiar să fie dat drept exemplu de Christos. Povestea începe cu o delațiune: unui om bogat i se spune că intendentul său îi risipește averea. La auzul acuzațiilor, potentatul își concediază slujbașul, nu înainte de a-i cere o descărcare de gestiune. Perspectivele sunt sumbre pentru cel rămas fără serviciu: nu se simte în putere pentru a munci cu brațele și îi e rușine să se apuce de cerșit. Și atunci pune la cale un plan prin care cei din jur să fie bucuroși să-l țină pe masă și casă. Implicit, să-l întrețină până la sfârșitul vieții. Îi cheamă deci pe rând pe toți cei care aveau datorii la bogătaș și îi învață cum să-și falsifice chitanțele pentru a-și reduce drastic datoria. Surprinzător, patronul îl laudă pe administratorul necinstit (calificat abia acum ca ἄδικός) pentru inteligența sa (φρόνησις). Am putea înțelege că necinstea acestuia a ținut exclusiv de metoda utilizată pentru a ieși cu bine din încurcătură. În ceea ce privește trecutul, acuzația era aceea de a fi fost risipitor, altfel spus neglijent sau darnic cu averea altuia, dar nu propriu-zis corupt.

De data aceasta, Christos nu tâlcuiește el însuși parabola, așa cum procedează în alte ocazii, ci alege să o complice prin comentariul ce încheie povestea. Fiii acestei lumi sunt mai inteligenți în conducerea afacerilor contemporane decât fiii luminii, vine constatarea în temeiul căreia Weber îi va destitui categoric pe creștini din politică. Numai că aceiași fii ai luminii sunt imediat sfătuiți să-și facă prieteni cu ajutorul bogăției (în text, al „mamonului

[1] Pierre Monat, „L'exégèse de la Parabole de «l'intendant infidèle» du IIe au XIIe siècle", *Revue des Etudes Augustiniennes* 38, 1992, pp. 89–123

nedreptății") pentru a fi mai târziu primiți de acești prieteni în locuințele eterne. Morala fabulei, consemnată în versetele 11 și 12, ia forma unor interpelări provocatoare. Dacă nu ați fost credincioși (de încredere, mai bine zis) cu mamonul nedreptății, cine vă va încredința adevărata avere? Și dacă nu ați fost credincioși (de încredere) cu ceea ce este al altora, cum vreți să vi se dea ceea ce este al vostru?

E drept, intendentul perspicace și-a făcut prieteni, dar nu s-a dovedit a fi tocmai de încredere când a administrat averea altuia. A instigat la fals și uz de fals, i-a ajutat pe alții să-și înșele creditorul. Simplu spus, a încălcat legea pozitivă (δίκη). Cum să interpretăm? O posibilă deslușire vine în versetul 16, în care Iisus se declară pe sine însuși un ἄδικός: valabilă până la Ioan Botezătorul, Legea dată în istorie (νόμος) a fost abrogată în prezent de Evanghelia Împărăției lui Dumnezeu, în care se pătrunde cu forța. Creștinismul devine de neînțeles în afara distincției radicale dintre lege și Evanghelie, explică Luther într-o *Tischrede* din 1542/43[1]. Prezentul continuu al răspunsului pe care-l dai chemării de a intra în Împărăție prin ascultarea Cuvântului a înlocuit efortul personal de a respecta scrupulos norma scrisă. Procedând prin interdicție („să nu ...!"), legea îi obligă pe cei care i se supun la o atitudine pasivă. Dacă ceea ce nu ai dreptul să faci este cert și codificat, devine imediat incert și imputabil ceea ce îți rămâne de făcut. Posibilul se calculează în funcție de imposibil. Christos răstoarnă perspectiva, ștergând diferența dintre posibil și imposibil. Sau, mai precis, lăsând ca această distincție să fie făcută de modul în care fiecare alege să își fructifice libertatea câștigată prin abolirea legii. De aici violența în atitudine la care se referă versetul[2]. Așa cum au înțeles mai târziu Leszczynski și Rousseau, gramatica

[1] Citată de Heiko A. Oberman, *The Reformation. Roots and Ramifications*, translated by Andrew Colin Gow, T&T Clark International, London and New York, 1994, pp. 102–103

[2] Pentru diferitele interpretări ale șaradei, fie ca o formulă ironică, fie ca un apel la acțiune decisivă și energică, N.T. Wright, *Jesus and the Victory of God*, Fortress Press, Minneapolis, 1996, p. 468

politică a libertății este mai degrabă verbală decât substantivală, indică mai puțin o stare beatifică, cât o acțiune energică.

Am putea acum pricepe ceva mai bine în ce a constat inteligența administratorului. Cel mai probabil, în capacitatea sa de discernământ, în libertatea pe care și-a luat-o față de aplicarea tautologică a legii în numele legii. El nu a comis o fărădelege, ci s-a avântat dincolo de lege. S-a eliberat pe sine de sub voința altuia, nu i-a îngăduit potentatului să-i decidă soarta și și-a asumat responsabilitatea pentru propria viață. Prin aceeași mișcare, i-a eliberat și pe alții de datorii, sugerând că legea ar trebui să fie pe măsura oamenilor, că trebuie să măsoare câtă caritate se află în raporturile dintre aceștia. Cu o formulă paulină, legea nu mai locuiește în literă, ci în spirit, este o atitudine și nu o prescripție. Evanghelia, precizează Pavel, șterge toate datoriile sociale, cu o singură excepție: „Să nu datorați nimănui nimic, decât să vă iubiți unii pe alții, căci cine-și iubește aproapele a împlinit legea" (Romani 13:8).

Există, cu certitudine, o undă de violență în orice act de eliberare de sub tutela legii. Dar o violență întoarsă pe dos, îndreptată contra forțelor diabolice ce țes relațiile de putere dintre oameni, după cum constata Weber cu luciditate sociologică. Această violență a deciziei personale pentru libertate (nu a faptei, a vorbei sau a gestului), exercitată voluntar împotriva puterii de cei fără de putere, se găsește nemijlocit asociată cu nevinovăția în Matei 10:16, unde Christos le cere discipolilor săi să fie inocenți ca porumbeii și inteligenți ca șerpii. Termenul utilizat aici este tot φρόνησις, regăsit și în „inteligența celor drepți" din Luca 1:17, dar deosebit de σοφία, ce numește pretutindeni înțelepciunea lui Dumnezeu, dar și înțelepciunea teoretică apreciată și căutată de oameni (e.g. 1 Corinteni 1:20-25, 2 Corinteni 1:12).

Involuntar, dar și indubitabil, atât cuvintele, cât și înțelesul lor se află într-un raport pe care Aristotel îl examinase deja. Φρόνησις – sau *prudentia* în traducerile latine clasice și medievale – ar fi inteligența practică, neguvernată de reguli prestabilite și imuabile, este dispoziția de a judeca ceea ce este bine ori just pentru o anumită persoană sau într-o situație dată; pentru cel

care posedă această virtute, dreptatea nu corespunde unei definiții deduse conceptual, ci trebuie citită în acțiunea însăși de a îndeplini ceea ce pare a fi drept în fiecare caz particular[1]. Exceptând vulgata marxistă ce pretindea că reușise să descifreze „legități" în mersul prin istorie al societăților, în teoriile și științele sociale de azi domnește consensul cu privire la faptul că impredictibilitatea recurentă și sistematică a faptelor și legăturilor sociale nu se pretează la generalizări cu putere de lege. Intendentul din parabolă a meritat așadar să fie dat de exemplu pentru că nu s-a lăsat ferecat în circumstanțe de o normă abstractă de drept, ci a depășit conjuncturile prin îndrăzneala de a stabili el însuși, cu propria minte și în deplină libertate, ceea ce i s-a părut a fi echitabil atunci și acolo. A judecat drept într-o situație nedreaptă. În ultimă analiză, a știut să administreze cu inteligență practică și cu prudență ori chibzuință ceea ce nu-i aparținea.

Nu ține de mine să hotărăsc dacă această exegeză este mai verosimilă decât altele. Sunt însă dator să recunosc că, în ceea ce mă privește, miza descifrării parabolei a fost mai ales de ordin practic. Am avut întotdeauna impresia că pilda încifrează în mod profetic condiția omului politic. Îmi pare profetică deoarece în regatele evreiești sau în Roma imperială, unde puterea era dispusă pe verticala axei monarhice, nu se făcea politică; aceasta este o îndeletnicire umană ce nu admite decât un aranjament orizontal al relațiilor de putere[2]. În puține cuvinte, politica n-ar fi altceva decât o practică structurată și reflectată de gestiune a libertății. Supușii nu fac niciodată politică. Pot fi insurgenți, intriganți, insolenți ori influenți, nu însă politicieni. Posibilitatea de a îmbrățișa politica, din vocație sau ca pe o meserie, este rezervată cetățenilor. Mai precis, cetățenilor egali și liberi, măcar în drept, dacă nu și în fapt. Deși numele îi este utilizat frecvent, politica nu și-l merită în regimurile totalitare, în care puterea este în mare

[1] Am citit *Etica Nicomahică* 1142a cu ajutorul lui Alasdair MacIntyre, *Whose Justice? Which Rationality?*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Ind., 1988, pp. 115–116

[2] Giovanni Sartori, „What Is Politics", *Political Theory* I, no. 1, 1973, pp. 5–26

măsură aspirată pe verticală. De aceea, înainte de 1989, politica (de partid și de stat) era definită de sus în jos ca „știință a conducerii societății". Or, politica apare doar atunci când o societate nu mai este condusă prin aplicarea autoritară a unei δίκη invariabile, ci este guvernată cu φρόνησις, prin calcularea permanentă a echilibrului, întotdeauna fragil, dintre libertate și echitate. Rezumând, inteligența vizionară a protagonistului narațiunii a făcut cu putință trecerea de la administrarea scrupuloasă a lucrurilor la o guvernare eliberatoare a oamenilor. El a ieșit din încurcătură printr-un gest eminamente politic, neobișnuit pentru locul și vremea sa.

Timpul petrecut în compania acestei parabole mi-a format convingerea că în adâncul ei se ascunde o explicație despre cum s-ar putea întâmpla să ajungă în politică un discipol al lui Christos care nu și-a pus în gând cu tot dinadinsul acest lucru. Două ar fi condițiile, amândouă indispensabile. Mai întâi, chemarea. Unele tradiții ecleziastice, cea anglicană de exemplu, nu tratează vocația pentru preoție ca pe o intenție personală, motivată subiectiv: a te simți chemat nu este destul, ba chiar nu e recomandabil; altcineva trebuie să vadă în tine vocația și să te încurajeze să o urmezi. S-ar putea ca vocația politică, așa cum a fost descrisă de Weber, să corespundă acestui tip ideal. Dacă politica nu e mai mult decât o meserie, te poți decide singur să o profesezi. Nu-ți rămâne decât să-ți planifici cariera în raport cu posibilul, adică în funcție de calcule proprii, de șansă, de abilitatea de a urzi relații de sprijin mutual și de a atrage resurse. Sau te lași în voia circumstanțelor și îi permiți carierei să-ți planifice viața. Considerată o vocație, politica devine practicabilă doar în urma unei chemări explicite și nominale. În acest caz, drumul de acces în politică duce direct la poalele imposibilului. Dacă perspectiva imposibilului întârzie să se deschidă, înseamnă că nu ai ascultat de o chemare, ci ai căzut într-o ispită. Prudența îți cere atunci să faci cale întoarsă. A te mulțumi să exploatezi oportunitățile din aria posibilului te face

imediat un complice al violenței, identificată de Weber ca fiind însăși esența oricărei forme de putere exercitată asupra oamenilor.

Cealaltă condiție este încă și mai restrictivă. Cu o formulă împrumutată din cultura politică a quakerilor, principalul rost al angajamentul politic al creștinilor ar trebui să fie acela de „a preveni militarizarea minții omului"[1]. Înainte chiar de a fi investită în fapte și vorbe, violența locuiește în gândire. Stă în firea oamenilor să arate cu degetul, să insulte, să învinuiască, să pârască, să strige „hoții!", să caute vinovați, să ceară socoteală, să tragă la răspundere. În democrații, politicienii sunt aproape obligați să facă toate aceste lucruri în mod regulat și instituțional ori să le concesioneze unor agenții ale statului specializate în violență. Geneza și succesul agențiilor violenței legitime se datorează, fundamental, leneviei cetățenilor liberi. Triumful politic modern al libertății egale a fost însoțit de profesionalizarea judiciară a practicilor sociale ale acuzării și represiunii, proces istoric ce a dus la transformarea violenței în monopol de stat.

Înainte de Revoluțiile Americană și Franceză, sarcina acuzării în materie criminală era în majoritatea cazurilor o chestiune privată, revenindu-i victimei sau reprezentantului ei legal. În lumea anglo-saxonă, instrucția penală era treaba judecătorilor de pace, notabili locali fără formație juridică, oameni care se puneau voluntar și gratuit în slujba comunității; pe continent, justiția era înfăptuită mai ales de seniorii locului. Congresul înființează în 1789 funcția de *attorney general*, iar Constituanta, un an mai târziu, pe cea de *accusateur public*. Inițial, determinarea revoluționară a cetățenilor francezi de a lucra pentru libertate limitează drastic atribuțiile procurorilor profesioniști: între faza instrucției și cea a curții cu jurați, Adunarea interpune un *jury d'accusation* format din opt cetățeni însărcinați să verifice probele și, eventual, să formuleze acuzațiile[2]. În Anglia, procuratura se instituționalizează

[1] Thomas G. Sanders, *Protestant Concepts of Church and State. Historical Backgrounds and Approaches for the Future*, Peter Smith, Gloucester, Mass., 1985, p. 165

[2] Jacques Ellul, *Histoire des institutions. Le XIXe siècle*, Presses Universitaires de France, Paris, 1962, p. 64

gradual între 1829 și 1880, în paralel cu lărgirea sferei cetățeniei prin extinderea dreptului de vot de la primul *Reform Act* (1832) la cel de-al treilea (1884). Pe măsură ce acced la libertatea politică, cetățenii deleagă unui corp de profesioniști ai dreptului, creat și întreținut de stat, misiunea de a le administra libertatea individuală până la punctul în care aceasta poate fi supravegheată, controlată, limitată sau curmată.

Chiar dacă au un statut civil, aceste agenții ale statului se îndeletnicesc cu violența: folosesc violența legitimă pentru a reprima violența ilegală. Ele *luptă* mereu împotriva a ceva: a fărădelegii, a criminalității, a corupției, a terorismului. Nu însă în numele libertății sau al comunității cetățenilor, ci conform legii pozitive (δίκη). Inevitabil, gândirea celor care le populează devine atât abstractă, cât și intens militarizată. Ca orice concentrare a puterii de tip monopolist, monopolul violenței legitime tinde să devină autonom, să se elibereze de sub tutela politicii care l-a instituit pentru a proteja libertatea colectivă și să funcționeze după regula dominației. Intrigile și abuzurile de care se temea Rousseau dobândesc astfel o aparență legală. Încă o dată, lenea libertății trage la servitute.

Cu condiția să-și stabilească drept țel demilitarizarea practicilor acuzatorii, publice ori private, ca și a procedurilor și apucăturilor violenței legitime, creștinul chemat să facă politică s-ar putea extrage, măcar parțial, din contradicția în care Weber l-a încuiat. Ținând cont că cei doi poli între care l-a plasat sociologul – puterea mustind de energii demonice și Împărăția lui Dumnezeu – nu au coordonate spațiale, ci aparțin categoriei timpului. După Luther, pentru care creștinul este *simul justus et peccator*, coexistența sincronică a două linii temporale diferit orientate (care se ating, dar nu se confundă) nu a scăpat privirii teologice[1]. Poziția exemplară pe care trebuie să o cauți pentru a te cufunda concomitent în cele două curgeri divergente ale timpului este non-rezistența: nu rezistați celor care vă nedreptățesc, este recomandarea explicită a lui

[1] John Howard Yoder, *The Christian Witness to the State* [1964], Herald Press, Scottdale, Pa., and Waterloo, Ont., 2002, p. 9

Pavel în Romani 12:14–21. În mod exemplar, Iisus nu a dezmințit acuzele, nu și-a dovedit nevinovăția, nu s-a plâns, nu a denunțat pe alții, nu și-a recuzat acuzatorii, nu a recurs la vreun ajutor, nu a invocat vreo excepție, nu a contestat sentința, nu a făcut apel la clemență, nu s-a ascuns, nu a fugit. Nu exista altă metodă pentru a seca de putere timpul legii, al comenzii și al supunerii, al acuzației și al sancțiunii. Orice pledoarie, orice negociere cu puterea legii – civilă (*lex*) ori spirituală *(halakhah)* – ar fi fost un act voluntar de servitute. Cineva care a acceptat, în răspărul tuturor mitologiilor politice și religioase cunoscute, să fie condamnat ca ἄδικος a inaugurat istoria paralelă a libertății.

Poate fi urmat acest exemplu? Răspunsul este lipsit de echivoc: „Cine crede în mine va face și el lucrurile pe care le fac eu; și mai mari decât acestea va face" (Ioan 14:12). Istoria ieșirii din zodia puterii nu se reduce la un singur eveniment, oricât de pilduitor și de memorabil ar fi fost acesta, ci se află în plină desfășurare. Istoria salvării *(Heilsgeschichte)*, a eliberării de sub dominația violenței, ne încredințează Cullmann[1], are durata actualității, fiind o cronologie neîntreruptă a prezentului. În plus, această istorie se mișcă în direcția imposibilului, în sensul în care înaintează prin timp ca o negație a posibilului[2], doborând în cale ori trecând pe deasupra a tot ceea ce ne-am obișnuit să credem că stă cu picioarele pe pământ, că stă în firea lucrurilor, că stă scris în natura umană sau că stă în puterea oamenilor să întreprindă ori să gândească.

Cum să te strecori în timpul despicat de Evanghelie? Cum să trăiești simultan în două timpuri? Ce să faci între timp, în prezentul strivit de coliziunea dintre istoria puterii și cea a libertății? Numai exercițiul inteligenței practice ar fi în măsură să-ți indice unde și cum ai putea căuta o soluție. Nimeni și nimic nu-ți garantează că o vei găsi. Φρόνησις e doar o metodă, și încă una

[1] Oscar Cullmann, *Salvation in History*, Harper & Row, New York and Evanston, 1967

[2] Walter Wink, *Naming the Powers. The Language of Power in the New Testament*, Fortress Press, Philadelphia, 1984, pp. 119–120

modestă și riscantă etic, nu o revelație a scopului sau o dezvăluire a destinației. Scurtele tablouri narative care urmează se străduiesc să pună în perspectivă câteva dintre direcțiile în care au mers propriile mele căutări în cei patru ani pe care i-am petrecut în politica românească. Am locuit o vreme în casa Cezarului, altfel spus. Condiția de discipol nu pare să fie anulată de proximitatea puterii, de vreme ce sfinții din palatul imperial i se alătură lui Pavel în salutul pe care acesta l-a adresat Bisericii din Philippi (Filipeni 4:21). Desigur, sfințenia nu trebuie înțeleasă aici drept o calitate personală, ci ca o dispoziție. Disponibilitatea de a te orienta prin timp condus nu de văz, ci de credință, orice creștin fiind *simul peccator et sanctus*, potrivit reinterpretării pe care Karl Barth o dă sentinței lui Luther[1].

Cezarul timpurilor moderne este cetățeanul. Într-o democrație liberală, politica – cu instituțiile, regulile, practicile și personalul ei – este casa comună a cetățenilor. Casă pe care, urmând sfatul lui Rousseau, o cesionează politicienilor. Am fost o perioadă unul dintre aceștia. Am fost mereu conștient că riscul pe care și-l asumă implicit orice suveran leneș care își dă casa în grija unui intendent este acela de a fi detronat și evacuat. Au pățit-o regii debonari merovingieni atunci când și-au încredințat bunurile spre administrare majordomilor carolingieni, iar aceștia și le-au însușit treptat, exercitând până la urmă puterea în nume propriu. Au transformat în *imperium* ceea ce primiseră cu titlu de *villicatio*. Nu au șters nimănui datoriile, ci s-au subrogat pur și simplu în drepturile creditorului. Mă simt de aceea dator să raportez, așa cum le-am păstrat în memorie, intrigile și abuzurile la care filosoful genevez îi cerea cetățeanului să fie atent. Ca nu cumva acesta să fie tratat ca un rege-copil de către politicienii și instituțiile care-i guvernează libertatea.

[1] Toate referințele la scrierile timpurii ale lui Barth, mie inaccesibile, la Ethan A. Worthington, *The Claim of God. Karl Barth's Doctrine of Sanctification in His Earlier Theology*, Pickwick Publications, Eugene, Or., 2015

Povestea unui eșec

Călătoria mea spre casa Cezarului a fost lungă și ezitantă. A început în toamna anului 1994, când am fost numit decan al Facultății Internaționale de Științe Umane a Universității din București, fiind luat prin surprindere de propunere și fără să îmi dau seama de implicații[1]. Teoretic, eram in situația de a administra lucrurile altora, numai că aceste lucruri erau parțial imateriale și în parte fictive. Școala ca atare era o ficțiune. Reală, dar imponderabilă, era formația intelectuală dobândită de cei o sută cincizeci de studenți ai facultății, după cum impalpabile, dar evidente, erau și așteptările lor. Deși nu lăsa o asemenea impresie, poziția mi-a solicitat nu atât competența birocratică, ci mai degrabă o iscusință politică și o inteligență practică pe care nu avusesem până atunci prilejul să le testez decât accidental. De aceea am socotit că povestea merită să fie consemnată cu titlu de preambul.

Nu-mi lipsea complet experiența administrării lucrurilor. În atmosfera revoluționară din ianuarie 1990, redactorii Editurii Meridiane mă chemaseră să le fiu director. Am condus convenabil editura mai bine de un an și jumătate, în condițiile în care tiparul devenise pe nesimțite o întreprindere oneroasă și imprevizibilă. Tipografiile consumau hârtia și ocupau presele cu tirajele de masă ale cotidianelor postrevoluționare. Cărțile se strecurau anevoie. Fiecare nouă apariție era o victorie aspru și insistent negociată. Termenii și termenele din contracte aveau cel mult o valoare sentimentală, pentru autori, pentru traducători, dar mai ales pentru tipografi. Am izbutit să imprim tot ceea ce Modest Morariu apucase să planifice și am adăugat câte ceva și de la mine. Am plecat fără să rămân dator memoriei lui Morariu, editorul primelor mele două cărți și autorul prestigiului editurii, și fără să las datorii.

Am plecat la cererea lui Andrei Pleșu, în urma unei divergențe pe care s-a încăpățânat mult timp după aceea să o considere

[1] Această povestire a fost stârnită de o conversație cu Ruxandra Ivan, fosta mea doctorandă și actuală colegă la Facultatea de Științe Politice.

de factură etică, dar care în fapt a fost una de ordin politic. A ținut, mai precis, de o diferență de opinie într-o speță de politică publică. Propunând ca etalon al succesului Editura Humanitas, a îndemnat editurile din subordinea ministerului să examineze oportunitatea privatizării. Opinia majoritară a consiliului de administrație de la Meridiane, pe care o împărtășeam integral, a fost aceea de a păstra caracterul public al editurii. În conjunctura economică a anului 1991, piața nu ar fi putut suporta costul unei producții de carte de artă cu un grad înalt de complexitate grafică și cu un public de nișă. Aveam convingerea că Meridiane era nu atât o întreprindere comercială cu stil, cât o instituție cu o misiune eminamente publică. Îi propusesem chiar ministrului ca Meridiane și tipografia Arta Grafică, încă proprietate a ministerului, să formeze un holding ce ar fi garantat, măcar pe termen mediu, calitatea și accesibilitatea valorificării prin tipar a patrimoniului cultural și artistic al țării și al lumii.

Minoritatea, condusă de experimentatul editor Vasile Florea și de directorul din anii 1980 (pe care Pleșu îmi solicitase imperativ să-l păstrez ca adjunct), l-a convins pe ministru să procedeze la o divizare a portofoliului, personalului și activelor editurii, una din jumătăți urmând să fie privatizată. Așa a apărut, după un timp, Editura Artemis. Prin aceeași măsură, Meridiane a fost condamnată la o ireversibilă dispariție. Am pledat zadarnic împotriva partiției. I-am propus ministrului să-mi dau demisia și să-l numească director pe Florea, cu condiția menținerii caracterului public și a integrității editurii. Argumentele mele n-au avut ecou. Jurista editurii mi-a semnalat atunci că aveam obligația legală de a apăra patrimoniul instituției și a redactat un memoriu către prim-ministru în care i se cerea arbitrajul. Potrivit procedurilor guvernamentale despre care n-aveam pe atunci idee, cabinetul lui Petre Roman a retrimis hârtia ministrului spre competentă soluționare. Pentru Pleșu, soluția a fost plecarea mea, cu justificarea că, implicând un terț superior în litigiu, am încălcat o convenție etică mai constrângătoare decât îndatoririle administrative și legale. Părea convins că aveam față de el o obligație personală și necondiționată de loialitate. Eu simțeam doar că îmi făcusem

datoria față de bunăstarea instituției ce-mi fusese dată în grijă (la inițiativa celor care lucrau acolo și nu a ministrului). Deși reflexul meu inițial a fost cel de a mă retrage fără vreo opoziție, nu înțelegeam pe vremea aceea că răspunsul cel mai just în asemenea situații este non-rezistența. Am încercat să rezist, să lupt pentru ceea ce mi se părea a fi o cauză dreaptă, și am pierdut. N-am dovedit inteligență practică, ci doar determinare normativă. Am învățat însă că, în actul de guvernare, raționamentul politic și rețelele de dependență personală înfrâng atât logica administrativă, cât și morala comună.

Imediat după căderea guvernului Roman, Ion Vartic, care rămăsese secretar de stat în Ministerul Culturii, mi-a propus să mă reîntorc la conducerea editurii, dar n-am mai văzut rostul unei asemenea restituții. De altfel, tocmai fusesem invitat să preiau cotidianul *Realitatea Românească*, unde am rămas un an întreg. Era vorba, în fapt, despre ziarul *Munca*, editat înainte de 1989 de sindicatele comuniste și aflat pe cale de dispariție. Editori erau atunci Victor Ciorbea, Miron Mitrea și Bogdan Hossu, în calitatea lor de lideri ai celor trei confederații ce administrau în comun patrimoniul sindical. Am schimbat imediat numele gazetei, i-am înviorat grafica și limbajul, am scris câte un editorial pe zi și am constituit o mică echipă de reporteri de teren. Finanțarea era întâmplătoare, iar tirajul dependent de abilitatea de a cumpăra hârtie și spațiu tipografic, ambele comodități din ce în ce mai greu de procurat. A fost până la urmă un ziar pentru jurnaliști. Era citat zilnic în revistele de presă de la posturile de radio. Cei trei editori sindicali erau însă nemulțumiți. Și-ar fi dorit un ziar a cărui popularitate să o taloneze pe cea a *Evenimentului Zilei*, ce trăgea sute de mii de exemplare, ocupa autoritar tipografiile și consuma peste jumătate din hârtia de pe piață. În septembrie 1992, de îndată ce au trecut alegerile, gazeta s-a sufocat din lipsă de fonduri și de cititori.

N-aș fi avut cum să fiu implicat, așadar, în proiectul de constituire a Facultății Francofone de Științe Umane *(Faculté Internationale des Sciences Humaines)*. Geneza facultății era deja împlinită atunci când Radu Toma mi-a propus în 1991 să predau mai întâi

cursuri de istorie comparată a civilizației europene și ulterior să particip la un concurs de titularizare. Ce-mi amintesc despre începuturi este un anumit tip de precaritate instituțională, combinată cu evidenta calitate a studenților din primele trei promoții. Predam în același timp atât la Facultatea de Istorie, cât și la Istoria Artei și cred că pot să fac o asemenea judecată. Facultatea nu avea un sediu propriu. Cursurile se desfășurau cel mai adesea în sediul din clădirea Universității din bulevardul Carol al Institutului de Studii Sud-Est Europene, al cărui director era Alexandru Duțu și unde eram eu însumi cercetător din 1986. Secretariatul era instalat, sub forma unui colț de birou, la Facultatea de Filosofie. În plus, dincolo de Duțu, de mine, de Dan Petre și cred că, ceva mai târziu, de Cristian Preda, nu părea să existe vreun efort de constituire a unui corp didactic.

Situația era atipică, decanul nefiind membru al corpului didactic al facultății, ci doar animator, organizator, desigur fondator. Lucram într-o atmosferă, ce până la urmă nu era deloc neinteresantă, de improvizație academică, cred că de o foarte bună calitate dacă înțelegem improvizația ca o asumare a libertății academice de către cercetători de cel mai înalt nivel care fuseseră privați, sub comunism, de posibilitatea de a lucra cu studenții. Mă gândesc, firește, la Alexandru Duțu. Erau apoi, pe linia cursurilor juridice, câțiva profesori asociați, după părerea mea mai degrabă profesioniști ai dreptului decât universitari. La fel, în sociologie și în studiile de istorie și istorie politică ori istorie culturală, erau invitați să predea cercetători consacrați, fără o experiență didactică prealabilă. Îmi place să cred că majoritatea cursurilor și seminarelor erau de o calitate foarte ridicată. Domnea în același timp un spirit boem la modul cel mai propriu, în sensul în care, facultatea neavând sediu, eram obligați la un soi de deambulare permanentă între diferite încăperi din Universitate unde ni se îngăduia să ținem cursurile.

Nu a existat de la început o orientare, fie și implicită, către științele politice; asumarea acesteia ca identitate disciplinară a FISH a fost o alegere ce îmi aparține și care datează din anul 1995, când devenisem deja decan. Sigur că facultatea era, într-un

fel și de la o oarecare depărtare, inspirată de modelul unui Institut de Studii Politice francez, dar mai degrabă de un *Institut d'études politiques* provincial decât de IEP Paris, care era încă de atunci o școală de știință politică aproape comparabilă cu cele americane; celelalte IEP-uri din Franța rămân încă atașate – din ce în ce mai puțin astăzi, dar la începutul anilor 1990 lucrul era vădit – de o multidisciplinaritate foarte bine conturată și oarecum compartimentată: dreptul, sociologia, istoria, economia (dimensiune care lipsea la FISH) erau tratate ca discipline de sine stătătoare, capabile să arunce lumini proprii, dar convergente, asupra lumii politicului, politicii și politicilor publice.

Radu Toma s-a retras deci fără preaviz din fruntea facultății și m-am trezit în fața unei provocări ce s-a dovedit mai redutabilă decât mă așteptam, anume cea de a organiza examenul de licență pentru întâia generație de studenți. Trăiam cu impresia că fusesem pus intendent peste lucruri, dar am descoperit că urma să guvernez parcursul universitar al unor oameni. Existau în primul an două filiere, istorie și drept, cu un accent hotărât pe dreptul european; sociologia era proiectată, dar nu funcționa încă, anii al doilea și al treilea beneficiind în primăvara lui 1995 doar de câteva cursuri din aria științelor sociale. Datorită unei relații foarte strânse cu IEP-ul din Rennes, stabilită de Toma, mai precis cu Departamentul de Drept European de acolo, beneficiam regulat de misiuni pedagogice ale unor profesori francezi de drept european. Am convingerea că nu greșesc atunci când afirm că FISH a oferit în perioada 1991–1995 cea mai consistentă formație în drept european din sistemul universitar românesc al ultimului sfert de veac. Meritul aparține echipei extrem de consistente de universitari de la Rennes, toți experți de vârf în drept european.

Sosise prin urmare momentul organizării examenului de licență. Lucrurile s-au petrecut nu numai cu o oarecare dificultate, dar și cu o mare acumulare de amărăciune din partea mea în fața valurilor succesive de respingere a tuturor soluțiilor pe care mi le imaginasem. Am organizat în final examenul de licență într-o formulă oarecum stranie, ce ar fi fost imposibilă în contextul birocratic de mai târziu. Sigur, universitatea avea o obligație față

de studenți, cea de a le finaliza studiile și de a le da o diplomă care să reflecte tipul de formație pe care-l primiseră; în același timp, nici Facultatea de Drept și nici Facultatea de Istorie nu erau dispuse să organizeze instituțional, pentru absolvenții FISH din prima promoție, un examen de licență care să ducă la diplome în drept și, respectiv, în istorie. Cu alte cuvinte, și unii, și alții refuzaseră hotărât să recunoască vocația absolvenților FISH de a obține diplomele de drept sau de istorie la care planurile lor de studii îi îndreptățeau. Cel puțin așa mi se părea mie că pot dovedi. Era deci cert că cei cinci absolvenți ai FISH specializați în istorie și cei douăzeci formați în drept nu urmau să fie primiți la examenul de licență organizat de cele două facultăți pentru propriii lor absolvenți.

M-am pomenit deci angajat frontal, fără vreun exercițiu prealabil, în complicata politică universitară. Au avut loc nenumărate întâlniri ale consiliului de administrație, arbitrări, reuniuni ale profesorilor din diferite facultăți interesate. Impasul părea definitiv. Rector era pe atunci Emil Constantinescu și lui îi revenea obligația de a rezolva criza, dar rezistența facultăților interesate părea de neînvins. Până la urmă, cu mari insistențe, s-a ajuns la o formulă insolită, imposibilă astăzi, și anume să se organizeze un examen de licență, în drept și, respectiv, în istorie, dar nu la Facultățile de Drept și de Istorie, ci chiar la FISH. Profesori de la Facultățile de Drept și de Istorie urmau să participe la examen cu titlu individual. Corneliu Bârsan, decanul de atunci al Facultății de Drept, a acceptat să prezideze comisia de licență pentru specializarea juridică, în calitate privată însă. Mi-a scris după aceea o scrisoare foarte călduroasă, în care recunoștea, fără să spună totuși că regretă, că nu a acceptat să acorde diplome în drept absolvenților FISH, calitatea cu totul extraordinară a pregătirii juridice a grupului care a trecut acest examen de drept general, nu doar de drept european. Studenții din prima generație au dat toate examenele de finalizare a studiilor de drept, inclusiv drept penal, ceea ce a fost oarecum dificil pentru că nu studiaseră decât incidental materia. S-au descurcat toți mai mult decât onorabil.

Primul pas fusese astfel făcut, creându-se posibilitatea organizării, într-o formulă oarecum privată, a două examene de licență,

în drept și în istorie, iar toți studenții, fără excepție, reușiseră foarte bine. Problema diplomelor rămânea însă nerezolvată. În ce să primească diplome? se întreba conducerea universității. Refuzul facultăților de resort fiind absolut definitiv, nu puteau fi emise diplome în drept pentru unii și în istorie pentru alții. Atunci în ce? Ioan Mihăilescu, pe vremea aceea prorectorul universității (în fapt conducătorul efectiv al activităților curente, pentru că Emil Constantinescu era bună parte din timp absorbit de politică), a decis să propună ministerului să elibereze diplome de licență în științe umane purtând mențiunea *Istorie* și respectiv *Drept*.

Cum responsabilitatea directă de a explica această soluție studenților îmi revenea în calitate de decan, m-am întrebat ce fel de carieră ar fi deschis asemenea diplome insolite. Prinzând de veste, studenții s-au arătau nemulțumiți, mai ales cei de la secțiunea juridică fiindcă, pe bună dreptate, se simțeau calificați pentru o licență în drept; înțelesesem de la ei că o asemenea finalizare a studiilor li se promisese explicit atunci când dăduseră examenul de admitere. Absolvenții FISH vor avea diplome în drept, istorie, sociologie și, pentru generațiile viitoare, economie. Aceasta fusese făgăduința fondatoare a facultății. Iar universitatea, din rațiuni ce nu erau imputabile nici studenților și nici planurilor de studiu, nu era dispusă să se achite de acest angajament inițial. Chestiunea rămăsese deschisă: odată trecut examenul de licență (identic cu cele de la drept și istorie), studenții erau licențiați, dar nu era clar pentru nimeni în ce anume.

Atunci, într-un moment de reflecție improvizată și împins mai degrabă de o intuiție, am propus ceva imposibil. M-am folosit de faptul că structura FISH oglindea modelul unui Institut de Studii Politice provincial francez, că facultatea beneficiase de o infuzie de cursuri predate de profesori de la IEP Rennes. Am lansat deci, în discuțiile purtate la universitate, ideea unei diplome în științe politice. Știind că nu exista atunci în România o licență de știință politică, îmi închipuiam spontan că n-ar fi fost astfel lezată sensibilitatea sau atins monopolul nici unei alte facultăți. Inițial, ideea a fost categoric respinsă de universitate. Episodul rămâne

oarecum semnificativ mai degrabă pentru istoria intelectuală decât pentru cea instituțională a spațiului universitar românesc.

Când am venit cu această sugestie, lui Mihăilescu nu i s-a părut neinteresantă, iar Emil Constantinescu a fost absolut entuziasmat. Evident, s-a organizat din nou o întâlnire cu toate facultățile ce ar fi putut avea acțiuni, cum se spune azi, într-o asemenea întreprindere și ne-am trezit cu o opoziție absolut violentă din partea Facultății de Sociologie. Țin minte că au fost două sau trei reuniuni cu Ilie Bădescu, reprezentantul facultății (Ioan Mihăilescu venea din facultate, dar raționa mai mult ca prorector al universității) și tenorul de la acea dată al sociologiei oficiale. Revendicând un soi de filiație gustiană, acesta a spus un nu răspicat, precizând că sociologia este în fapt știința politică prin excelență. Cum, după Gusti, sociologii români fac știința politică a națiunii, ar fi fost o concurență nu doar neloială, dar și nepatriotică să existe în afara sociologiei o facultate de științe politice ce ar fi uzurpat teritoriul de competență și aria disciplinară a sociologiei naționale.

Lucrurile păreau să cadă din nou într-un impas desăvârșit. Nu mai țin minte cum am reușit să obțin o întrevedere, dar am ajuns în cele din urmă la ministrul învățământului, Liviu Maior. M-am dus cu întregul dosar, cu planurile de studiu, i-am prezentat situația în detaliu, i-am vorbit despre ideea mea, despre compatibilitatea dintre cursurile de la FISH și cele de știință politică. Am rămas până astăzi cu plăcuta amintire a felului în care Maior a tratat chestiunea. Cred că și-a luat mai mult de o oră să stea cu mine; jumătate din timp a citit cu maximă atenție planurile de învățământ, urmărind cu creionul în mână fiecare disciplină, încrucișându-le de la o filieră la alta. Când a terminat de citit, și-a ridicat capul și a spus miraculoasele cuvinte: „Da, într-adevăr aveți o încărcătură consistentă ce poate fi asimilată științei politice și da, soluția este ca studenții să primească diplome de științe politice"

Ceea ce eu nu știam în acel moment, dar am aflat curând după aceea, este că miracolul nu era de fapt decât un concurs fericit de împrejurări, poate chiar un paradox ironic: dacă nu ar fi existat Școala Națională de Studii Politice și Administrative, probabil că

nu s-ar fi rezolvat situația ori nu s-ar fi soluționat în felul ce a făcut de acum istorie. De ce spun asta? După eșecul din 1990 sau 1991 de integrare în Universitatea din București, SNSPA se organizase ca o instituție independentă, dar finanțată de la bugetul de stat, după modelul vechii Academii Ștefan Gheorghiu, funcționa ca o școală postuniversitară, propunând certificate și atestări de studii postuniversitare. Pe vremea aceea nu apăruseră încă diplomele de studii aprofundate, introduse în 1995, și cu atât mai puțin masterul, care a apărut după 1998.

S-a întâmplat ca exact în momentul în care eu mă străduiam să găsesc o disciplină în care să poată fi licențiați studenții care trecuseră deja un examen de licență, cadrele didactice de la Ștefan Gheorghiu să caute la rândul lor o soluție de supraviețuire instituțională. Foarte influenți politic în contextul de atunci, conducătorii SNSPA au avut ideea să inaugureze un ciclu de studii de licență, pentru că instructorii lor erau mulți, dar certificatele lor postuniversitare nu prea aveau căutare. Se negociase deja cu Maior, probabil de sus, de la nivelul lui Ion Iliescu – care avea printre consilieri angajați de la SNSPA care tânjeau să se recomande drept profesori universitari –, înființarea studiilor de științe politice, ca și a celor de științe administrative.

Aici se situează coincidența ce a fost nu numai fericită, dar și surprinzătoare pentru toată lumea, deoarece, independent de necesitatea (comandată politic) de a găsi o soluție de supraviețuire pentru SNSPA, ministrul avea și el în plan să înființeze o direcție de studii în științe politice, ca și în științe administrative, la propria lui universitate, cea din Cluj. Eu am apărut pe neașteptate, cu propria mea problemă (care, desigur, nu era a mea, ci a absolvenților și studenților) în mijlocul acestor proiecte din care Universitatea din București era categoric exclusă, pentru ca SNSPA să nu aibă concurență în capitală. Oricare i-ar fi fost motivele, Liviu Maior, pe care nu l-am mai văzut vreodată după acea memorabilă audiență, a fost alături de mine a doua persoană (și ultima) care s-a simțit responsabilă pentru soarta absolvenților și a studenților din anii al doilea și al treilea, profund derutați de criza de identitate în care se afla FISH. Presupun că ar fi putut să nu

simtă nimic. Eu eram un *outsider*, iar Universitatea din București putea fi invitată să găsească singură o cale de ieșire din criză.

Din acel moment, Facultatea de Sociologie n-a mai avut nimic de obiectat, pentru că îi era opozabilă Hotărârea de Guvern cu cifra de școlarizare pentru programul de licență în științe politice. Cert este că în vara lui 1995 s-a înființat la Universitatea din București Facultatea de Științe Politice și Administrative prin transformarea Facultății Internaționale de Științe Umane, simultan cu facultățile de la SNSPA și de la Universitatea din Cluj. Mi-a pus și o condiție Maior, aceea de a adăuga o secție de științe politice în limba română și una de științe administrative. Prin aceeași decizie ministerială, absolvenții de la FISH au primit în final diplome în științe politice. Ceea ce face ca – deși mulți nu sunt dispuși din rațiuni ideologice să admită acest fapt, dar faptele sunt întotdeauna subversive, ne spune Timothy Garton Ash[1] – primele diplome în științe politice să fi fost eliberate în 1995 de Universitatea din București pentru studenții înmatriculați în 1991 la FISH. SNSPA, ca și Universitatea din Cluj, n-au emis diplome de științe politice decât abia după patru ani, în 1999.

Rezumând, (re-)înființarea facultății a fost o incursiune în imposibil. Relația dintre tipul de cursuri de la FISH și disciplina știință politică, ce nu convinsese pe nimeni în universitate, s-a dovedit convingătoare pentru ministrul de resort. Dacă Liviu Maior ar fi fost mai grăbit și nu ar fi citit cu atâta atenție planurile, dacă nu și-ar fi făcut o opinie, dacă nu mi-ar fi împărtășit grija pentru soarta absolvenților, nu știu ce s-ar fi întâmplat. Universitatea nu părea capabilă să-și imagineze singură o soluție consensuală. Viitorul pe care și-l dorea SNSPA era mai degrabă un obstacol decât o șansă. Așa s-a născut deci Facultatea de Științe Politice a Universității din București, aproape din întâmplare,

[1] Timothy Garton Ash, *Facts are Subversive. Political Writing from a Decade without Name*, Yale University Press, New Haven and London, 2009

datorită unor asocieri intelectuale ce îmi aparțin și prin care am adus imposibilul în prezent.

Se impune aici o paranteză: intelectual, nu a fost greu să stabilesc conexiunea cu studiile politice, pentru că spiritul în care s-a luat hotărârea înființării unor facultăți de științe politice (pluralul fiind aici esențial) era unul multidisciplinar, *științele politice* fiind considerate un fascicul de discipline – economie, drept, sociologie, istorie – care se întâlnesc în jurul unui obiect pe care îl numim politică; i-a fost deci ușor lui Maior să spună „aveți drept, aveți sociologie, aveți istorie, aveți economie; aveți așadar științe politice, aveți câte puțin din toate, meniul e complet". Cu această viziune, întemeietoare în plan instituțional, am polemizat mai târziu. Pentru mine, potrivit modelului fondator american, *știința politică* este o disciplină în sine, perfect autonomă în termeni conceptuali și metodologici.

Rezolvasem așadar o problemă, dar apăruse imediat alta, tot atât de serioasă: trebuiau organizate imediat și secția în limba română cu admitere în toamnă, precum și cea de științe administrative. Sarcina s-a dovedit a fi un izvor de disperare. Mai întâi, a fost nevoie să reconstruiesc planul de studii al secției franceze, abandonând orientările paralele spre drept și istorie și stabilind o direcție pronunțată de știință politică, recognoscibilă ca atare în orice universitate europeană sau nord-americană. Am dat apoi o versiune românească planului. Mai greu a fost să-mi imaginez ciclul de studii în științe administrative. Nu aveam, în materie, nici un fel de repere. Am încrucișat un model francez cu unul german, rezultatul având o aparență consistentă. Toate aceste operațiuni le-am făcut în deplină solitudine. Nu știam cu cine să iau legătura la SNSPA și la Cluj pentru a-mi confrunta viziunea cu a lor, iar în facultate nu mă puteam sfătui decât cu Dan Petre. În al doilea rând, încă și mai redutabilă era misiunea de a găsi cadre didactice disponibile, dar și capabile să-și asume noile cursuri.

Am făcut atunci ceva ce am ajuns să regret, în registru personal, datorită numeroaselor erori pe care le-am comis în aprecierea calității intelectuale și umane a celor pe care mi i-am făcut colegi. În plan instituțional, eroarea era, recunosc, inevitabilă și în bună

măsură asumată. Din pricină că m-am grăbit să fac cât mai multe angajări. Deja din 1995 noua (pe atunci) lege a educației stabilea criterii foarte precise de acreditare, evaluate de o instanță care nu existase pe vremea înființării FISH. Toate facultățile, cele cu lungă existență, ca și cele nou create, trebuiau să îndeplinească mai multe standarde pentru a putea funcționa legal, unul fiind pașnica posesie a unui sediu. Altul, tot atât de problematic, era „acoperirea" cu cadre didactice titulare, criteriu care persistă până astăzi. Mă confruntam deci cu necesitatea de a angaja cât mai repede cât mai mulți titulari.

Nu mi-am permis luxul unei strategii reflectate de recrutare (nu era timp pentru așa ceva), ci m-am lăsat condus de un soi de politică a urgenței. În caz contrar, facultatea ar fi eșuat și în Universitatea din București erau foarte mulți cei care așteptau, cu interes și cu nedisimulată plăcere, eșecul facultății: mulți dintre seniorii Facultății de Sociologie se simțeau lezați de existența noastră, Facultatea de Istorie nu era nici ea pe deplin amicală, cea de Filosofie începea la rândul ei să dezvolte ambiții în direcția științei politice, Dreptul părea să ne ignore total și evident că nu ne-ar fi simțit lipsa. Exista apoi SNSPA, care ar fi fost absolut încântată ca Universitatea București să capoteze în operațiunea de montare și de consolidare a studiilor de știință politică. Aceste rivalități par astăzi lipsite de sens, dar puteau lua pe atunci forme de concurență extrem de agresive. De aceea, m-am precipitat să fac angajări. Fără să fiu conștient că urmez un model, am procedat precum intendentul din parabolă: am redus cu de la mine putere din obligațiile academice și de caracter ale postulanților pentru a-i ajuta să treacă de pragul concursurilor de titularizare.

În primii ani așadar, am organizat concursuri mai ales pentru specialiști, cu sau fără experiență academică confirmată, formați în alte facultăți. Am adus mai degrabă tineri la început de carieră, cu câteva excepții (profesorul Ștefan Andreescu de pildă, care era un istoric consacrat); au fost puține cazuri de persoane care erau la o anumită vârstă, deși, ca și astăzi, era obligatoriu să existe profesori și conferențiari într-o anumită proporție. Nu te puteai descurca instituțional numai cu asistenți fără doctorat, trebuia

să contezi și pe titulari de curs, lectori, conferențiari, profesori. Începând cu 1998–1999, am început să atrag preparatori, poziția fiind prevăzută de lege, de regulă absolvenți ai facultății. Aș spune că nouă zecimi din corpul didactic de astăzi al Facultății de Științe Politice este recrutat de mine în răstimpul a câțiva ani. Privindu-l acum pe unul sau pe altul cu titlu individual, cred că am făcut destule greșeli, prea multe chiar, dar, uitându-mă la proces în ansamblu, admit că eram sub imperiul grabei și oarecum condamnat la eroare. Dacă am fost necinstit ca administrator, în sensul pildei din Luca 16, am fost față de mine însumi. Poate din această cauză nu mi-am făcut prieteni și nici nu am primit laude la sfârșit.

Nu aveam altă soluție, nu-mi puteam permite să aștept și să evaluez vreme de câțiva ani pe cineva înainte de angajare; riscul ar fi fost ca la prima depunere de dosar la organismul național de acreditare (unde Ioan Mihăilescu era președinte), la prima vizită din partea acestei instituții, să mi se spună că facultatea nu poate fi acreditată, că nu îndeplinește condițiile minimale de funcționare. Problema sediului era acută, nu numai cu titlu de criteriu de acreditare, ci mai ales pentru că facultatea rămăsese itinerantă. Se țineau cursuri la Filosofie, la Institutul de Studii Sud-Est Europene, secretara era cazată, prin amabilitate, la Facultatea de Filosofie. Am reușit în 1995 să obțin un etaj în imobilul din Schitu Măgureanu nr. 1, ulterior am făcut rost de clădirea care a fost recent retrocedată, cea din strada Sf. Ștefan nr. 24, direct de la Ministerul Educației; Schitu Măgureanu a venit de la universitate, tot de la universitate, în 1999, am primit casa lui P.P. Negulescu din strada Spiru Haret nr. 8. Facultatea avea deja un secretariat, câteva săli de cursuri, o bibliotecă ce dispunea de colecții, dar trebuia organizată. Ceea ce mi-a permis, începând din 1997, ca preocuparea mea strategică (singura preocupare strategică, toate celelalte fiind tactice) să fie cea față de conținutul formației academice pe care o ofeream. Sosise timpul să mă ocup de consolidarea științei politice ca disciplină universitară autonomă.

Evident, înțelegeam bine că știința politică seamănă întru câtva cu Coca-Cola: e un produs american ce poate fi reprodus oriunde în lume, sub condiția de a păstra o înfățișare relativ uniformă

și de a nu-și altera proprietățile. O disciplină americană, la origine, ce are un statut consolidat, are o rutină, poate fi imediat recunoscută după câteva trăsături. M-am străduit de aceea să asociez Facultatea, deja din 1997, la European Consortium for Political Research. Îmi amintesc că, un an mai târziu, ECPR a elaborat niște *guidelines* pentru organizarea studiilor de știință politică inspirate evident de cele americane, dar cu o savoare pronunțat europeană. Am fost foarte grijuliu să le reproduc cât se poate de fidel în programul de studii. Motivul era destul de simplu și poate fi rezumat de un singur cuvânt: omologarea. Aveam tot interesul ca, atunci când studenții a căror formație o administram se duceau în străinătate în programe Erasmus, de master ori doctorat, când își prezentau planurile de studii, ele să fie numaidecât recunoscute la Oxford, Stockholm ori Paris, la Berlin, Barcelona sau Roma ca fiind studii de știință politică structurate canonic.

Din câte îmi dau seama, lucrul acesta s-a și întâmplat, adică studenții facultății au fost primiți în universități europene și americane, mai mici sau mai mari, fără nici un fel de dificultate. Nimeni n-a ridicat vreodată obiecții cu privire la caracterul disciplinar omologat al parcursului lor universitar, care era imediat recognoscibil. În 1998 am introdus, ca o premieră absolută în România, sistemul de credite transferabile (ECTS), tocmai pentru a facilita mobilitatea europeană a studenților. Un an mai târziu, am înființat secția în limba engleză și am început eforturile de debarasare de științele administrative.

Mai târziu, la sfârșitul anilor 2000, mi s-a reproșat că nu am făcut bine, că administrația are aerul de a fi atractivă pentru studenți. Pe vremea când am luat decizia, nu se punea încă problema financiară, ci doar cea a acreditării naționale și a omologării internaționale. Iar secția de științe administrative nu se ridica la nivelul acestor standarde, decât cel mult formal. Ulterior, chestiunea finanțării s-a schimbat, odată cu ministeriatul lui Andrei Marga și cu măsurile pe care le-a luat, printre care cea mai plină de consecințe discutabile este cea a studenților „cu plată". În plus, preocuparea mea cardinală a fost cea de a consolida știința politică, de a realiza o structurare curriculară cât mai unidisciplinară,

în sensul american adoptat și de ECPR. Din această perspectivă, nu-mi doream ca facultatea să ofere un fascicul de parcursuri academice care să alcătuiască generic un câmp de științe politice și administrative, lax și fără nici un fel de identitate disciplinară precisă. Științele administrative mă încurcau deci în plan intelectual și mă stânjeneau încă și mai mult din punct de vedere instituțional, pentru că nu aveam destui profesori, nu găseam oameni capabili să predea (la un nivel aliniat fie și doar potențial celui european) știința administrației și științele conexe.

Știința administrației este – din câte observasem uitându-mă cum o tratează marile universități de tradiție, atât din America de Nord cât și din Europa – o disciplină cu totul diferită de știința politică. Drept urmare, în 2000 (între timp relațiile mele cu Ioan Mihăilescu deveniseră cordiale), i-am sugerat rectorului ideea de a transforma Catedra de economie a Universității din București – ce exista pe lângă Facultatea de Drept, unde se simțea cam izolată alături de cealaltă catedră care cred că a rămas și astăzi acolo, cea de sport – într-o facultate de administrație de sine stătătoare, ce ar fi urmat să preia studenții de la secția de științe administrative coordonată de mine. Respectiva catedră se afla într-o stare de plutire instituțională în spațiul nedeterminat dintre diversele facultăți ce în principiu trebuiau să facă apel la ea pentru cursurile de economie din propriile programe de studii (Drept, Sociologie, Istorie), dar care preferau de regulă să aducă profesori din altă parte. Inclusiv eu, ori de câte ori am avut nevoie de profesori de economie, am preferat să îi angajez, nu să recurg la colegii de la această Catedră de economie.

Cu riscul de a fi dezagreabil, nu mi se părea că oamenii care lucrau în catedră se potriveau, acum mai bine de cincisprezece ani, cu spiritul disciplinar pe care eu îl doream, fiind, cei mai mulți dintre ei, profesori formați pentru economia politică socialistă, materie obligatorie la toate specializările înainte de 1989. Ideea ca secția de științe administrative să devină o facultate împreună cu Catedra de economie i s-a părut bună lui Mihăilescu, iar cei care lucrau acolo au fost fericiți să scape de statutul incert pe care îl aveau, dobândind o poziție importantă în organigrama

universității. Nu că mi-ar fi mulțumit vreunul dintre ei după aceea pentru inițiativă sau mi-ar fi cerut vreo părere ori m-ar fi întrebat cum am procedat timp de cinci ani. Așa s-a creat Facultatea de Administrație și Afaceri, cum se numește astăzi. Și, spre marea mea satisfacție, am scăpat în anul 2000 de povara de a organiza programul de studii în științe administrative.

Nu a trebuit să plece cineva odată cu secția, pentru că nu aveam acolo profesori titulari; am devenit astfel decan al Facultății de Științe Politice, fără adaosul *și Administrative* la care ne obligase ministerul. În 1995 am mai făcut încă ceva, ce iarăși se bucură de prea puțină recunoaștere. Cum nu toți absolvenții primului an aveau de gând să plece în străinătate, deși cei mai mulți au făcut-o, m-am simțit dator să le ofer posibilitatea de a-și continua studiile în facultate. Am inaugurat atunci ciclul de studii aprofundate, cum se numea pe vremea aceea potrivit legii, cu durata de un an, de studii europene în limba franceză, *Etudes européennes*. A fost primul program de studii europene de ciclul al doilea înființat în sistemul universitar românesc. Universitatea din Cluj, care a constituit prima Facultate de Studii Europene din țară în 1995, a deschis programe pentru ciclul al doilea abia patru ani mai târziu. *Etudes européennes* a durat până în primii ani 2000, fiind înlocuit de atunci de cele patru programe de master de doi ani *Politică europeană și românească*, *Politică comparată*, *Teorie politică* și *Relații internaționale*, reprezentând cele patru subdiscipline canonice ale științei politice. Nu mai funcționează toate astăzi, dar ele au fost răspunsul meu la intrarea la apă a ciclului de licență, care a pierdut ultimul an de studii prin trecerea la așa-zisul sistem Bologna.

Se cuvine adăugat încă un element important: în 1999, pentru că deja aveam absolvenți de studii aprofundate, am făcut primul pas în direcția doctoratului. Ca și astăzi, puteai ridica pretenția de a crea un program doctoral numai după ce aveai absolvenți de licență și de al doilea ciclu. În 1999 am reușit, iarăși un pionierat, să devin primul conducător de doctorat în științe politice din țară, specializare inclusă în acel moment în domeniul sociologiei. Am organizat deci primele admiteri la doctorat la Facultatea de Sociologie. Abia în 2004, cu Gheorghe Stoica (care conducea doctorate în filosofie) și cu Teodor Meleșcanu (căruia i-am înaintat dosarul

de conducător de doctorat în paralel cu cel de constituire a școlii doctorale), am izbutit să înființez la Universitatea din București prima școală doctorală din România consacrată disciplinei.

Am fondat apoi un institut care, deși n-a funcționat rău și a lăsat chiar câteva urme intelectuale, nu a ajuns ceea ce năzuiam inițial să devină. Se întâmplase ca în anul 2000, pe când predam la Universitatea din Pittsburgh, să particip, de pe margine, la dezbaterea pe atunci în toi în jurul reînnoirii limbajului și metodelor științei politice. Am subscris chiar unuia din manifestele ce circulau sub marca autoironică *perestroika*[1]. Altfel spus, practicienii științei politice ajunseseră să gândească și să scrie ca niște cinovnici ai unei discipline osificate de tip sovietic, ce avea urgentă nevoie de o primenire atât conceptuală, cât și instituțională. Mi-am imaginat ICP ca pe o contribuție, fie și microscopică, la eliberarea științei politice de sub tirania metodei cantitative și cu precădere a modelării formale. I-am încurajat pe colegi și pe doctoranzi, mai bine de zece ani, să se angajeze în *problem-driven research*, să adopte o perspectivă comparativă, să nu măsoare percepții, ci să se măsoare cu conceptele.

În 2011, institutul a fost desființat de conducerea facultății, nici azi nu știu de ce, fără explicații. Decanul din acel moment a deșurubat cu mâna lui, într-o noapte, placa de bronz cu numele Institutului de Cercetări Politice de pe poarta casei Negulescu. Această probă de dexteritate tehnică l-a recomandat ulterior pentru pozițiile de secretar de stat la educație în guvernul tehnocrat și de prorector al universității. Mi-aș fi dorit să fie realmente un institut de cercetări avansate în *știința politică* (subliniez numele disciplinei), în care să fie incluși atât doctoranzi, cât și cadre didactice. Eșecul institutului este indubitabil legat de declinul mai general al proiectului facultății, așa cum mi l-am imaginat și l-am pus în operă până la sfârșitul anilor 2000.

Desigur, dacă te uiți astăzi pe organigrama Universității din București, facultatea pare o reușită. În primul rând, are o existență ireversibilă, spre deosebire de anii 1995–1997, când, lucrând

[1] Vezi Kristen Renwick Monroe, editor, *Perestroika! The Raucous Rebellion in Politi-cal Science*, Yale University Press, New Haven and London, 2005

sub spectrul cotidian al lichidării, riscam dizolvarea pentru neîndeplinirea criteriilor de acreditare. Dacă privești însă la disciplină, la știința politică, rezultatul este mult mai amestecat și, în ochii mei, poartă trăsăturile eșecului. Proiectul meu a fost acela de a face din facultate o comunitate academică în sensul tare al termenului, de a aduna un grup de oameni dintre care măcar o parte, de preferință cei mai mulți, să fie cu adevărat angajați în misiunea de a constitui și consolida știința politică românească în calitate de disciplină autonomă și, în măsura posibilului, competitivă.

Constat, după douăzeci de ani, că *știința politică* ca atare aproape că nu mai este prezentă în facultatea unde funcționez în continuare. Este drept, nu se face știință politică nici la SNSPA și, într-o oarecare măsură, nici la Cluj. Se fac din nou, așa cum de altfel s-a plănuit în 1995 în sferele de decizie politică, *științe politice*, se practică adică un soi de multidisciplinaritate: se ia ceva istorie, plus puțin drept și un praf de economie, se adaugă câteva cursuri de știință politică și de relații internaționale (nu prea multe însă, ca să nu strice compoziția), care se amestecă, mai recent, cu așa-zise studii de securitate ori de gen.

Disciplina *political science*, așa cum visam eu că voi reuși să o naturalizez, pe de-o parte instituțional, pe de altă parte intelectual, a încetat să mai existe. Nu că ar fi fost pe deplin constituită, dar măcar s-a străduit o vreme să capete substanță, cel puțin aceasta este iluzia mea retrospectivă. Așa am văzut rolul Institutului de Cercetări Politice, al revistei pe care am creat-o în 2001 și am condus-o cum m-am priceput mai bine până în 2010, *Romanian Political Science Review*, urmând să ofer disciplinei un sol instituțional fertil. Pentru că o disciplină capătă consistență într-un spațiu intelectual național nu numai dacă există facultăți care oferă diplome, dar și dacă se înregistrează o producție științifică cât de cât notabilă, funcționează centre de cercetare și sunt publicate reviste academice consacrate respectivei discipline.

Am încercat, aproape inginerește, să creez toate infrastructurile necesare, soclul pe care să se ridice silueta disciplinei. Propria mea evaluare este că acest proiect nu a izbutit. Nu există încă

în România, și cu atât mai puțin în Facultatea de Științe Politice, o practică critică și sistematică a unei discipline care să-și asume politica, politicul și politicile ca domeniu propriu de studiu și cercetare. Domnește, în continuare, pluralul impus acum două decenii de minister, ce transcrie o viziune politică despre „științele politice" ca loc ocazional de întâlnire și de conversație al unor discipline îndelung consacrate (drept, istorie, filosofie, economie, sociologie). A sosit ceasul să recunosc că mi-a lipsit în această privință inteligența practică a administratorului necinstit din parabolă.

Mi se pare că cel mai cumpănit mod de gestiune a unui astfel de eșec are un caracter strict individual. Nu am ajuns singur la această concluzie. A fost mai degrabă o lecție pe care am învățat-o în 2004, când am candidat pentru funcția de rector al universității într-un proces electoral fără finalitate. Alegerile, manipulate de Ioan Mihăilescu, nu au dat un câștigător, ci au fost repetate după câteva luni sub forma unui cvasiplebiscit ce l-a dus la conducerea universității pe Ioan Pânzaru. Candidatura mea nu avusese nimic prezumțios, fiind mai degrabă un experiment de tip sociologic. Am vrut să testez măsura în care se bucurau de recunoaștere și de apreciere imaginația instituțională și consistența academică despre care depunea mărturie, în acel moment, Facultatea de Științe Politice. Cele două calități ar fi trebuit să comande, în înțelegerea mea, guvernarea întregii universități. Senatul universitar a preferat banalitatea intelectuală și conformismul birocratic, mulțumindu-se până astăzi să exploateze doar ceea ce posibilul scoate întâmplător la suprafața cunoașterii.

De atunci, imperativul moral căruia îi dau ascultare este acela de a mă feri din calea mediocrității și a birocratizării, trăsături ce au ajuns să domine universitatea zilelor noastre și care au luat în stăpânire Facultatea de Științe Politice a Universității din București. O asemenea non-rezistență nu poate fi decât intelectuală. Ceea ce îmi rămâne de făcut este să-mi țin cursurile, toate, și să le țin, îmi place să cred, pe un ton academic și intelectual relativ intens. Să le ofer studenților un număr suficient de întrebări importante și de instrumente intelectuale de aflare

a răspunsurilor la asemenea întrebări, să îi echipez intelectual pentru a rezolva orice problemă. Sub inspirația lui Foucault[1], sper ca prelegerile și seminariile mele să fie un soi de cutie de unelte din care studenții să-și poată alege diferite instrumente conceptuale ori metodologice pentru a-și rezolva propriile probleme, propriile crize intelectuale, cei care au așa ceva. O idee, o frază, o sugestie, o referință, un fapt, o comparație, un raționament i-ar putea ajuta cândva să se așeze mai inteligent în situația academică, profesională sau biografică ce le va fi hărăzită. Din păcate, pare că tot mai puțini studenți sunt frământați de crize, dileme și interogații de tip intelectual.

Recent, astfel de frământări au fost oficial și instituțional excluse din mediul academic. Consiliul Național de Atestare a Titlurilor Universitare (CNATDCU) a hotărât pe 8 decembrie 2016, împotriva evidenței disponibile *on line*, că „împrumuturile neautorizate" din teza de doctorat a Laurei-Codruța Kövesi nu constituie un „fapt de plagiat". Motivele ar fi două. Primul este de ordin cantitativ: procentul pasajelor preluate fără citarea sursei ar fi nesemnificativ. Celălalt este de natură calitativă: o teză de drept conține prin definiție foarte mult limbaj comun și extrem de puține elemente originale, ce ar ține în exclusivitate de gândirea celei sau celui care a redactat-o. Acest al doilea raționament al CNATDCU a fost imediat popularizat de numeroși practicieni ai dreptului, inclusiv de Tudorel Toader, rector al universității ieșene, judecător constituțional, ministru al justiției și membru în comisia de doctorat a lui Kövesi. În drept nu poți fi original, sună sentința savantului jurist. Dacă lucrurile ar sta așa cum le vede Toader, dreptul n-ar mai fi o știință, n-ar mai avea rost să dai teze de doctorat ori să scrii cărți în materie, n-ar mai fi nevoie de profesori de drept. Redusă la ultima ei expresie, decizia CNATDCU ar suna cam așa: atât etica academică, cât și dreptul de proprietate intelectuală nu se aplică scrierilor juridice, iar în drept nu există

[1] Michel Foucault, *Dits et écrits*, vol. II, 1970–1975, édités par Daniel Defert et François Ewald, Gallimard, Paris, 1994, p. 720

autori, ci doar comentatori. Pe cale de consecință, juriștii n-ar fi decât un fel de birocrați ai legii pozitive.

Pentru ca o asemenea concluzie să fie trasă, era nevoie de un nou CNATDCU, format din funcționari academici devotați guvernului tehnocrat. La jumătatea anului 2016 a fost concediat vechiul consiliu, din care făceam eu însumi parte ca președinte al comisiei de științe sociale și care număra printre membri câțiva autori, nu numai antrenați intelectual pentru a recunoaște un alt autor, dar și suficient de curajoși pentru a identifica un plagiat. Au fost înlăturați sub cuvânt că, pe lângă poziția lor academică, îndeplinesc și funcții politice, ceea ce ar fi făcut ca judecata lor să fie părtinitoare. Paradoxul previzibil este că tocmai dubla lor calitate le conferea acestor universitari suficientă autonomie personală pentru a trata cu responsabilitate, măcar *in spe*, chestiunile de integritate și de libertate academică. Așa cum o dovedește cazul plagiatului lui Kövesi, prețul acestei „depolitizări" a CNATDCU a fost servilismul.

Cu patru ani mai devreme avusesem norocul, destul de pervers, să fiu chemat în politică la scurt timp după ce, în 2010 și 2011, facultatea pe care am creat-o și pe care o socoteam drept proba materială a propriei mele identități intelectuale a fost treptat desfigurată, aplatizată și banalizată. Vreme de șaptesprezece ani mi-am imaginat că escaladez imposibilul. Am fost împins înapoi la poalele acestuia de o congregație a mediocrității. Era epoca în care asemenea coaliții se instalau pretutindeni la conducerea instituțiilor publice și încercau să-și asigure controlul opiniilor publice. Alcătuiau împreună rețeaua de sprijin a ceea ce se numește până astăzi, în limbaj jurnalistic și în absența unei calificări mai potrivite, „regimul Băsescu". Au rămas toate pe loc, ba chiar s-au dilatat și consolidat după ce Traian Băsescu a părăsit președinția. Din această pricină, ele nu sunt o simplă manifestare oportunistă de politică partizană, ci expresia durabilă a unei politici de dominație ce se folosește de politicieni și de intelectuali, dar care nu este în fond a lor și nici nu se rezumă la ei.

Propria mea politică a fost, în limitele fragilității umane, cea a non-rezistenței. Nu m-am plâns, nu am săpat tranșee, nu am

încheiat alianțe, nu am încropit facțiuni, nu am pus la cale contra-atacuri. Am refuzat însă să mă complac în starea de dependență față de proceduri și ierarhii administrative ce descrie în prezent condiția universității românești și am plecat pur și simplu în direcția politicii, păstrându-mi statutul universitar și cursurile. Și nu există probabil pedagog mai bun pentru o carieră politică decât statutul academic, în măsura în care cazi de acord cu Max Weber că „profetul și demagogul nu au dreptul să stea la catedră"[1]. Vocația profesorului și cea a politicianului se întâlnesc în refuzul de a transforma cuvintele în promisiuni și faptele în ficțiuni.

[1] Max Weber, *Wissenschaft als Beruf 1917/1919. Politik als Beruf 1919*, p. 15

Înapoi la Cotroceni

Mi-a fost dat să încerc să transform alegerea libertății într-o profesie oarecum stabilă în toamna anului 2012. Pe 6 octombrie am primit un telefon de la Crin Antonescu cu propunerea de a candida pentru Senat din partea Partidului Național Liberal. Stătusem alături de el la Cotroceni, fără vreun folos evident, vreo trei săptămâni în august. Când a devenit președinte interimar odată cu suspendarea lui Traian Băsescu, m-a chemat să-l însoțesc pentru ca instituția să numere tranzitoriu măcar doi civili. Argumentul nu era decât aparent ironic. Am găsit instalați la palat în poziții cheie – n-am întrebat cum și de ce – trei generali în rezervă, toți nu numai foarte civilizați, dar și extrem de pasionați de noua lor îndeletnicire. Cu timpul, s-au mai alăturat câțiva civili. Locatarul biroului în care m-am cazat, un important consilier al lui Băsescu, își strânsese lucrurile, dar lăsase într-o scrumieră, ca o aluzie profetică și poate neintenționată, o țigară de foi pe jumătate fumată. A găsit-o tot acolo când s-a întors la sfârșitul lunii. N-am fost curios să aflu dacă a terminat-o.

În ceea ce mă privește, pe 27 august am părăsit Cotrocenii cu sentimentul că scurta mea prezență în politica națională s-a încheiat, pesemne definitiv. E drept, Antonescu mi-a spus la plecare, oarecum în treacăt, că mă va căuta după vacanță pentru a continua în alt fel colaborarea noastră. Fără detalii, fără alte precizări. Nici nu era nevoie. Evident că nu putea fi vorba decât despre alegerile parlamentare din decembrie. Pe de altă parte, cunoscându-l de mulți ani, eram împăcat cu riscul de a dispărea din memoria și din orizontul lui vizual. Avuseserăm în 2007 și 2008 o relație oarecum apropiată. Ne întâlneam din când în când pentru a discuta despre ceea ce credeam amândoi a fi fost insuficienta vigoare a PNL-ului, condus de Călin Tăriceanu, în organizarea rezistenței, politice și intelectuale deopotrivă, față de Băsescu, de partidul acestuia și de clientela sa intelectuală. Ne-am văzut mai frecvent în februarie și martie 2009, când m-a consultat cu

privire la conținutul doctrinar al programului său de candidatură la președinția PNL. I-am dat unele idei și am scris sau am revizuit pentru el câteva texte.

După ce a fost ales președinte al partidului, legătura noastră, atâta câtă era, s-a rupt aproape de la sine. Ori de câte ori ne întâlneam întâmplător, fie avea aerul că nu știe exact cine sunt, fie se purta obsecvios și distant. Pe firul lui 2011 și mai ales în prima parte a anului electoral 2012, am început să ne încrucișăm mai des în studiourile de televiziune unde, de la o vreme, eram invitat cu regularitate. Nu pot spune că fraternizam. Dimpotrivă. Pe atunci, mă uitam cu o anumită suspiciune la Uniunea Social-Liberală. O dată pentru că, îmi părea, încerca să culeagă roadele unei opoziții la guvernarea lui Băsescu (ca și la propaganda intelectuală și mediatică ce-i justifica abuzurile) ce fusese sădită în opinia publică nu de partide, ci de critica intransigentă și sistematică a câtorva jurnaliști, analiști și universitari (printre care mă număram cu lipsă de modestie și pe mine).

Întrezăream, apoi, în Victor Ponta un alt soi de oportunism, mai grav poate. Partidele știu deseori să profite de circumstanțe pe care nu le-au creat, de mișcări de stradă cum au fost cele din ianuarie și februarie 2012, ca și de vigilența civică și de angajamentul pentru libertate al acelor cetățeni care au șansa să-și facă auzită vocea. În memoria mea, Ponta rămăsese însă asociat cu ceea ce socoteam a fi fost nadirul politicii românești. Văzusem imagini de la o reuniune a tineretului social-democrat pe care o prezidase cu vreo zece ani mai devreme. O mulțime de tineri veseli, dansând pe mese, agitând semne de circulație, invocând numele lui Che Guevara, făcând glume pe socoteala adversarilor și lăsându-se cuprinși de admirație față de propria lor isteține. Nici o idee, nici un program, nici un discurs despre valori ori principii, nici o referință culturală. Un divertisment profund antipolitic înregistrat ca un congres politic. Mă neliniștea gândul că un astfel de spirit s-a instalat la vârful PSD.

Nu m-am simțit de aceea excesiv de onorat atunci când, a doua sau a treia zi după referendumul din 29 iulie, Crin Antonescu mi-a propus să-l urmez la Cotroceni. Nu era în acel moment clar

care va fi deznodământul. În cele treizeci de zile de suspendare, Antonescu nu avusese motive să-și constituie propria echipă prezidențială. Rezultatul votului era în curs de interpretare la Curtea Constituțională și mulți trăgeau nădejdea că aceasta va decide în favoarea demiterii lui Băsescu, situație în care mandatul președintelui interimar s-ar fi prelungit încă trei luni. În aceste condiții, înființarea unui grup de consilieri nu părea un gest cu totul deplasat. În ziua respectivă participasem la aceeași emisiune. Am părăsit studioul împreună cu un reputat ziarist. Ne-am oprit pentru o scurtă conversație. Ca și cum ar fi improvizat, Antonescu ne-a chemat, fără lungi comentarii, să mergem după el la președinție, unde era deocamdată singur. Jurnalistul n-avea de gând să-și abandoneze profesia, așa că a refuzat fără să ezite vreo clipă. A face la fel ar fi fost pentru mine un păcat, cel de a nu alege să lucrez pentru libertate. Am acceptat fără rezerve ori condiții. În după-amiaza următoare m-a sunat Eduard Hellvig pentru detalii și m-am prezentat la lucru după încă o zi, în noua și efemera mea calitate de șef al departamentului de analiză politică al administrației prezidențiale.

Multă analiză n-am apucat să fac. Politică am făcut încă și mai puțin. Ședințele zilnice cu președintele interimar erau irosite în evaluări ale veștilor de la Curtea Constituțională, ale reacțiilor externe, ale isprăvilor lui Băsescu, ca și în întrebări retorice cu privire la mișcările serviciilor secrete. Orice strădanie de planificare politică și orice inițiativă instituțională erau din principiu zadarnice. Totul se reducea la o așteptare comentată. Dincolo de acest exercițiu cotidian al incertitudinii, pe care hazul scânteietor și debordant al lui Antonescu îl făcea suportabil, nu reușeam să descifrez răspunsul la o întrebare stânjenitoare, ce nu înceta să mă frământe: ce căutam, de fapt, acolo? De ce fusesem chemat tocmai eu? Ce m-a calificat, în ochii lui Crin, pentru o astfel de slujbă, mai degrabă simbolică decât efectivă?

Motivul pe care-l bănuiam nu era dintre cele mai flatante. Nu reușeam să scap de impresia că invitația nu mi se adresase mie ca atare, ci doar statutului public pe care-l câștigasem în anii precedenți. Nu de mine avea nevoie Antonescu, ci de imaginea mea.

Făcuse deja proba că nu-mi prețuia compania cu tot dinadinsul. Nici azi nu sunt sigur dacă m-a citit vreodată, dacă și-a luat timpul să rezoneze la scrisul meu. Mă văzuse însă frecvent la televizor, fuseserăm împreună în destule emisiuni, realizase că opinia mea era luată în seamă atât de numeroși moderatori, cât și de o parte semnificativă a publicului. Cam din 2010, prezența mea în studiourile de televiziune – mai întâi la Realitatea TV, apoi la Antena 3, uneori la B1 și la DG24, extrem de rar la postul public – ajunsese să fie oarecum regulată. Pe de altă parte, în 2010 și 2011 am ținut o emisiune zilnică de actualitate la Europa FM. Poate că unii realizatori îmi apreciau claritatea convingerilor și calitatea argumentelor. Cei mai mulți recurgeau la mine doar pentru a-și înviora programele cu o doză de contradicție. Pe vremea aceea, dezbaterile tematice (chiar și aprinse) erau încă posibile în anumite limite, iar efemerul nu anulase cu totul posibilitatea unor raționamente cât de cât articulate.

Ajunsesem astfel într-o situație de tipul celei pe care Jane Austen o descrisese acum două veacuri (*Mansfield Park*, 1814): cineva fără resurse și relații, venit din afara castei privilegiate, poate face o carieră publică *through language and wit*. Numai că șansa mea politică era una mediatizată. Nu mă duseseră la Cotroceni nici controlul pe care l-aș putea avea asupra limbii și nici forța ideilor pe care aceasta se arată eventual capabilă să le transcrie convingător. Eram acolo datorită televiziunii. Mediatizarea are aici un dublu sens. Sensul nou, de expunere mediatică, ce pune însă în valoare persoana care vorbește, nu conținutul intelectual pe care vorbele acesteia îl poartă. Sensul vechi, din dreptul german, ce indică o pierdere a suveranității, mai precis a legăturii directe cu împăratul, cu Cezarul romano-german, în favoarea unui intermediar. Dacă publicul audiovizual este suveranul suprem al epocii noastre, înseamnă că limbajul și gândirea nu mai au acces la el decât prin interpuși, prin posturile de radio și stațiile de televiziune. Iar mijlocitorul are propria sa voință, de care atât limbajul,

cât și gândirea celui mijlocit trebuie să se lase reprezentate dacă mai nutresc ambiția de a se manifesta public.

Am ales așadar să abandonez condiția de intelectual public și să intru în echipa politică a lui Crin Antonescu, cu sentimentul că nu fusesem eu însumi ales cu adevărat, pentru ceea ce știu și aș putea face. Echivocul era agravat de faptul că tot mai curând statutul decât atributele personale îmi făcuseră loc la Cotroceni pentru prima oară, în ianuarie 1997. În toamna anului precedent, Emil Constantinescu mi-a cerut să mă implic în campania sa prezidențială. Am făcut-o marginal și episodic, nu pentru că mi-ar fi lipsit dorința de a mă angaja pe deplin, ci pentru că, prins probabil de evenimente și strâns înconjurat de colaboratorii săi cei mai apropiați, Constantinescu m-a pierdut treptat din vedere. Poate de aceea n-am fost convocat imediat la președinție. Am ajuns după câteva săptămâni, trăgând după mine calitatea de decan al Facultății de Științe Politice a universității bucureștene. Așa eram prezentat de președinte ori de câte ori mă aflam lângă el la întâlniri oficiale. Modesta mea responsabilitate academică era evident folosită ca un soi de ornament intelectual al mandatului său. Eram însărcinat nominal să reflectez la direcțiile și metodele de reformă a statului. În practică, am fost un *speechwriter*, nici măcar singurul. Discursurile cu miză erau compuse de Zoe Petre sau schițate de președinte însuși.

Cel mai important text pe care l-am redactat a căzut total în uitare. Constantinescu însuși nu l-a valorificat și nu l-a tezaurizat – nici măcar nu l-a pomenit – în cele două volume masive ce-i adună toate scrierile și intervențiile prezidențiale[1]. Nu l-am păstrat nici eu. Se poate să fi fost publicat la timpul său în *Realitatea evreiască*. Câteva ecouri contemporane, toate negative, au fost stârnite de o notă strecurată, presupun că prin diligențele lui Nicolae Cajal, în ediția din 8 mai 1997 a *USA Today*, din care am putut recupera câteva fraze. Pe 4 mai am citit în Templul Coral din București un mesaj al președintelui consacrat memoriei

[1] Volumele II și III din Emil Constantinescu, *Timpul dărâmării, timpul zidirii*, vol. I–IV, Universalia, București, 2002

Holocaustului. Zoe văzuse textul înainte și îl înjumătățise, eliminând toate referințele la responsabilitatea directă și imprescriptibilă pe care o atribuiam statului român. Guvernul, armata, jandarmeria, poliția, CFR-ul erau menționate explicit pentru a fi contribuit la masacre și la deportări. În calitate de principal consilier, Zoe Petre a decis că n-a sosit încă vremea pentru asemenea mărturisiri complete și a exonerat statul. Culpa a fost pusă pe seama „unor români", a unor particulari care „au aplicat infamul proiect nazist al soluției finale" Oricum, Constantinescu a admis formal că „[S]acrificarea a sute de mii de evrei de pe întreg cuprinsul României apasă ca o greutate pe inimile noastre. Uciderea nevinovaților nu poate fi nici iertată, nici îndreptată, nici uitată. Este de datoria noastră să păstram un loc în amintirile noastre pentru victimele Holocaustului". Era primul șef de stat al României care recunoștea și condamna faptele, asumându-și într-un fel vina și, într-alt fel, cerând iertare în numele națiunii. Nu uit entuziasmul lui Cajal și nici rugămintea, transmisă prin mine președintelui, de a difuza cât mai larg acest mesaj. Ezitând să urmeze exemplul lui Jacques Chirac care recunoscuse în iulie 1995 responsabilitatea statului francez pentru Holocaust, declarând că Franța ca atare (nu doar ocupantul german) a participat la ireparabil, Constantinescu a preferat discreția, chiar cu riscul ca meritul de a fi recunoscut oficial Holocaustul din România să-i revină, mai târziu, unui alt președinte.

Politică n-am făcut nici atunci. Am văzut-o însă de aproape. Am participat bunăoară la un dejun privat la Elysée în toamna lui 1997, unde timp de două ore am observat de la cea mai mică distanță posibilă cum gândește, cum vorbește, cum își argumentează opiniile și își formulează cererile un om de stat de talia lui Chirac. Era într-adevăr „ulcerat", așa cum mă prevenise într-o convorbire particulară ambasadorul francez. Dar și resemnat. Avea tonul celui care se simte dator să întindă pentru ultima oară mâna cuiva despre care știe sigur că nu va aprecia gestul. La reuniunea din iulie de la Madrid pledase din răsputeri, împotriva inflexibilității lui Clinton, pentru invitarea României în NATO. Îi propusese lui Constantinescu să-l însoțească acasă și să-l lase

pe el să explice românilor de ce intrarea lor în alianță a fost nejustificat amânată. Președintele a preferat însă sugestia americană, alternativă și fără miză politică, de a-l seconda pe Clinton într-o escală de câteva ore la București. Dincolo de ofensa personală pe care n-a evocat-o, dar care negreșit îi comanda atitudinea, Chirac ne-a prevenit că servilismul nostru față de americani îi va face pe aceștia să ne desconsidere încă și mai mult. *Les Americains vous méprisent*, a repetat de câteva ori. Inutil însă. Din acel moment, relațiile franco-române au început treptat să-și piardă caracterul politic privilegiat.

Astfel de recompense intelectuale erau însă extrem de rare. În cea mai mare parte a timpului nu reușeam să mă confund nici cu oamenii de la Cotroceni și nici cu rutina zilnică. Nu mă simțeam din partea locului. Nu mă preocupau accesul la președinte sau raporturile de precădere. Scrisul devenise repetitiv. Încercările mele de a primeni tematica discursurilor erau considerate prea îndrăznețe și radicale. Suportam greu obligația de rezervă față de imobilismul guvernului Ciorbea, față de aparent simpaticele nesăbuințe ale succesorului acestuia, față de incompetența și obtuzitatea miniștrilor și politicienilor din orbita PNȚCD. Stingherealа mea devenise probabil evidentă. N-am fost prin urmare prea surprins atunci când, în noiembrie 1998, Emil Constantinescu mi-a propus intempestiv să organizez și să conduc un *think tank* care să-i consolideze imaginea și să-i susțină politicile. Ceea ce echivala cu plecarea mea de la președinție.

Îl așteptam pe aeroport să sosească dintr-o vizită în străinătate. De îndată ce a intrat în salonul oficial, m-a luat deoparte și mi-a spus că atmosfera publică a devenit de nesuportat. Mecanismele de formare a opiniilor, ca și măsurătorile și analizele sociologice s-ar afla sub controlul unor instituții și institute, publice ori private, ce-i sunt îndeobște nefavorabile. Se impune un contraatac. Cu arme egale. Trebuie luată urgent inițiativa, iar resursele tehnice și umane se vor aduna imediat. Promisiunile nu lipsesc. Misiunea pe care vrea să mi-o încredințeze este mult mai însemnată decât slujba de la Cotroceni. N-am comentat, n-am negociat. Mi-am dat a doua zi demisia. Spre consternarea lui Zoe Petre, care

m-a sfătuit să las mai întâi să se concretizeze planul și abia apoi să-mi părăsesc poziția. Sfatul era înțelept și amical, dar prudența n-a fost niciodată una din virtuțile mele de căpătâi. Inutil să mai precizez că am așteptat în zadar, nu prea mult totuși, să ia ființă făgăduita „bază materială", ca să folosesc o formulă curentă înainte de 1989. Ani mai târziu, Constantinescu mi-a mărturisit în treacăt că „am fost păcăliți amândoi" de cei care s-au ocupat de infrastructura proiectului. Nu m-am simțit păcălit, ci dezlegat.

La Cotroceni am fost așadar mai curând un vizitator. Prima dată am întârziat douăzeci și două de luni, a doua oară n-am stat decât douăzeci și două de zile. În timpul petrecut acolo, nu am făcut politică, ci observație participativă. Nu am devenit politician, ci am rămas un universitar angajat. Nu m-am ocupat cu ceva diferit de ceea ce eram oricum obișnuit să fac. Am scris și mi-am spus părerea. N-am participat decât accidental la luarea deciziilor și nici nu cred că am influențat vreuna. Nu-mi amintesc să fi fost măcar de față atunci când hotărâri importante au fost adoptate. N-am apucat să șterg datoriile nimănui, asemenea administratorului inteligent din parabolă, așa că nu mi-am făcut prieteni în generațiile prezentului și probabil nici în eternitate.

Să nu vă mândriți!

„Vă votăm. Trebuie să scăpăm de Băsescu și de banda lui, dar să nu vă mândriți cu asta." Am auzit această moderată încurajare, formulată ca o instrucțiune de ordin moral, pe 14 noiembrie 2012. Avertismentul a venit de la unul dintre cetățenii cu care m-am întâlnit în campania electorală și pe care statutul de candidat îmi cerea să mi-i fac prieteni. Crin Antonescu se ținuse de promisiune. Pe 17 octombrie participasem, pe Arena Națională, la lansarea candidaților USL, iar două zile mai târziu Consiliul Național Executiv al PNL a aprobat prin derogare candidatura mea pentru Senat, în colegiul 7 din sectorul 4 al Bucureștilor. Derogarea era necesară pentru că abia mă înscrisesem în partid și nu îndeplineam criteriile de vechime cerute de statut.

Semnam pentru prima oară în viață o adeziune formală la un partid politic, deși implicarea mea în politica partizană nu era fără precedent. Cu opt ani mai devreme, contribuisem la constituirea Forței Democrate, mai degrabă o mișcare politică și un grup de reflecție asupra temelor majore de societate decât un partid structurat și activ. Cred că semnătura mea se află printre cele ale fondatorilor mișcării, dar nu am completat niciodată o adeziune. Înainte de orice altceva, Forța Democratică a fost, pentru scurt timp, expresia publică a unei prietenii. În cursul anului 2000, colegul Vasile Morar de la Universitatea din București mi-a făcut cunoștință cu Petre Roman, de care-l lega o veche amiciție. Până atunci nu-l știam personal pe Roman, de care mă despărțea spontan o lungă serie de prejudecăți acumulate la începutul anilor 1990. Am devenit, pe nesimțite, prieteni. Nu de suflet, ci de rațiune. Ne-a împrietenit mai ales preocuparea comună pentru starea democrației, ce părea tot mai agresată atât de pornirile autoritare ale lui Adrian Năstase, cât și de pragmatismul improvizat al lui Traian Băsescu, care îl înlocuise pe Roman la conducerea Partidului Democrat.

Pe 15 aprilie 2004, am participat împreună la Bruxelles la lansarea Partidului Democrat European, condus de François Bayrou

(Union pour la Démocratie Française) și de Francesco Rutelli (Democrazia e Libertà – La Margherita). Nu ascund că am fost sedus de ereditatea politică a celor doi politicieni, în care-mi recunoșteam spontan propria genealogie intelectuală: catolică, centristă și liberală la Bayrou, radicală și social-liberală la Rutelli. În plus, rădăcinile doctrinare ale celui din urmă erau adânc înfipte în mișcarea Giustizia e Libertà și în Partito d'Azione, de soarta cărora era intim legată biografia lui Norberto Bobbio, autor pe care l-am privit întotdeauna ca pe un *maître à penser*. Simțeam că mi-am găsit locul politic, dintr-odată și fără să-l fi căutat.

Naturalizând o denumire utilizată de Bayrou pentru formațiunea centristă pe care o condusese în 1995–1998, am fondat Forța Democrată alături de Petre Roman și de Daniel Zamfir, care a intrat în 2015 în atenția publică în calitate de inițiator al „legii dării în plată". Am călătorit câteva luni prin țară împreună cu Roman, încercând să plantăm nuclee de sprijin și să răspândim spiritul democrat, liberal, centrist și european care, ne închipuiam noi, ne distingea în peisajul public românesc. Deși nu depășise nivelul unui club de discuții, mișcarea a participat la alegerile din 2004 doar pentru că legea sancționa formațiunile inactive electoral. Numele meu a deschis lista din Dâmbovița pentru Camera Deputaților. Campanie nu am făcut. Am mers de două ori la un post local de televiziune din Târgoviște. Îmi amintesc că la una din dezbateri oponentul meu a fost Bogdan Aurescu, viitorul ministru de externe, atunci candidat din partea PSD. Lista a primit în jur de 2 300 de voturi, adresate probabil toate lui Roman, cu care Forța Democrată începuse să se identifice.

După alegeri, n-a mai rămas din mișcare decât prietenia. Ca și datoria de a folosi toate ocaziile publice pentru a ține în viață dezbaterea critică și sistematică despre democrație. Fără să ne dăm seama, am urmat pe cont propriu drumul parcurs de European Democratic Party, care a devenit în Parlamentul european, după 2004, una din componentele Alianței Liberalilor și Democraților pentru Europa (ALDE). Petre Roman și Daniel Zamfir s-au înscris cu titlu individual în PNL și au candidat fără succes în 2008 în colegii din străinătate. Forța Democrată s-a stins prin urmare

din lipsă de militanți. Am contemplat o clipă posibilitatea unei fuziuni prin absorbție în PNL, dar nimeni n-a avut timp și energie pentru o asemenea operațiune. Am fost eu însumi la un pas de candidatură. N-am reușit să-l fac. Ideea îi încolțise lui Dinu Patriciu. La îndemnul meu înființase în 2007 o fundație prin care acorda burse de studiu elevilor și studenților români acceptați, fără *scholarships* însă, în programe de licență, masterat și doctorat în universități de prestigiu din Europa și America de Nord. Nu numai că-mi încredințase responsabilitatea academică a fundației, dar mă și consulta la răstimpuri în chestiuni de ordin politic.

Angajându-se în termeni preciși să susțină financiar costurile de campanie, Patriciu m-a prezentat lui Aristotel Căncescu, președintele PNL Brașov, care mi-a propus un colegiu de deputat chiar în orașul vechi. Cum erau primele alegeri „uninominale", șansele se arătau greu de calculat. Vreme de două săptămâni am mers aproape în fiecare zi la Brașov. Fusesem primit în organizația locală PNL fără a-i fi devenit formal membru. Conducerea de la București anunțase public candidatura mea. În preziua depunerii candidaturilor la biroul electoral județean, mă găseam în situația de a nu putea contribui la cheltuielile de campanie. În ciuda asigurărilor repetate și amicale, Dinu nu mai dăduse nici un semn. Nici măcar nu mai răspundea la telefon. Nici mie, nici lui Căncescu. Am fost nevoit să renunț. Nu cred că cineva de la Brașov a regretat retragerea mea. Oricum, colegiul a fost câștigat de Constantin Niță, viitor ministru PSD în guvernul Ponta. Nu l-am mai văzut de atunci pe Patriciu decât la televizor. La scurt timp, am primit un e-mail de la administratoarea fundației în care mi se mulțumea pentru colaborare și eram înștiințat că serviciile mele nu mai sunt solicitate pe viitor. Fără alte explicații.

Așa se face că în octombrie 2012 nu eram neapărat nou în PNL, fără a avea totuși vechime. În ziua de 28, cu douăzeci și patru de ore înainte de termenul legal de înregistrare a candidaturilor, Antonescu mi-a telefonat pentru a-mi spune că s-a decis în ultimul moment să candideze la Teleorman și să mă mute în locul lui în sectorul 3 al Bucureștilor. Colegiul ce-mi fusese inițial repartizat i-a revenit lui Victor Ciorbea. Recunosc că am fost mișcat.

Nimic nu-l obliga pe Crin să-mi cedeze tocmai mie colegiul pe care și-l pregătise din vreme. Colegiul 5 al Senatului era unul dintre cele mai vaste, acoperind trei colegii de deputați. Am făcut deci campanie împreună cu Florin Alexe, președintele PNL sector 3, cu Eugen Nicolăescu și cu Gabriela Podașcă de la PSD. Exceptând donația – consistentă în raport cu venitul meu, dar deloc oneroasă – pe care a trebuit să o depun la partid asemenea tuturor candidaților, nu am avut decât mărunte cheltuieli personale. Dispozitivul de campanie era minuțios pregătit de PSD. Robert Negoiță, proaspăt primar al sectorului 3, se afla la comanda unei mici armate de militanți ce părea că nu duce lipsă de resurse.

Nu puțini au fost cei care m-au sfătuit să stau acasă și să-mi văd de treabă. La ce bun să bat drumurile de campanie. Oamenii s-au săturat de Băsescu, locul lui Crin e câștigător, Negoiță știe ce face și face bine tot ce face, USL e o mașină care merge singură. E suficient să continui să apar la televizor. Restul e pierdere de vreme. N-am ascultat acest îndemn. O dată, pentru că nu mi se părea că o victorie comodă era cu adevărat anunțată. Vedeam apoi campania ca pe o metodă indispensabilă de validare democratică a procesului electoral. Truismul este doar aparent. Tratate de regulă ca un instrument obligatoriu și o precondiție a democrației reprezentative, alegerile suferă de o ambiguitate constitutivă. Bernard Manin a demonstrat dincolo de orice îndoială că votul ca atare este un procedeu eminamente aristocratic de desemnare a titularului unei magistraturi publice[1]. Pentru că înțelegeau prin democrație competența egală în materie politică a tuturor cetățenilor, vechii atenieni își selectau magistrații prin tragere la sorți. În regimurile democratice moderne însă, votul creează o competiție în urma căreia, printr-o metodă anume, este ales cel considerat de o majoritate a fi cel mai bun. Câștigătorul alegerilor devine pe cale de consecință un ἀριστεύς, un soi de aristocrat. Desemnarea aleatorie conservă neatinsă egalitatea de statut a cetățeanului și a vremelnicului magistrat. Competiția electorală nu numai că

[1] Bernard Manin, *Principes du gouvernement représentatif*, Flammarion, Paris, 1996, pp. 171–206

distinge între candidați, dar conferă o distincție aproape ontologică unuia dintre ei. Aleșii devin cetățeni aparte, lăsând impresia că formează împreună o categorie socială superioară, cunoscută în limbajul colocvial sub numele de „clasă politică".

Deși nu se numără printre stereotipurile discursului pios despre democrație, cetățenilor nu le scapă cu totul dimensiunea aristocratică a scrutinului. Nu am luat de aceea ca pe un elogiu spusele unui locuitor al sectorului 3: „A fost o surpriză să vă văd candidat; nu am mai avut niciodată aici pe cineva ca dumneavoastră". Alegătorii se așteaptă ca aceia care le cer votul să nu fie oameni oarecare. Chiar dacă nu-i votează întotdeauna pe cei care ar reuși la un test de cultură generală, de administrare a afacerilor sau de inteligență. Notorietatea publică, reputația profesională ori intelectuală nu aduc neapărat voturi, ci sunt mai ales o dovadă de considerație față de alegători. O formă de respect la care-i îndreptățește statutul lor de electori. Dreptul de vot include și dreptul inalienabil de a face o alegere greșită. Oricare ar fi cauza erorii. În ciuda opiniei comune, alegătorii nu au întotdeauna dreptate. Se pot chiar înșela sistematic și repetat. Au făcut-o adesea în istoria politică imediată. În plus, alegătorii învață rareori din greșeli. Pentru că versantul aristocratic al procesului electoral nu-i privește pe ei, ci pe candidați. Caracterul democratic al alegerilor rezidă tocmai în capacitatea cetățenilor electori de a cerne aristocrațiile bazate pe merit ce guvernează diversele sfere ale vieții contemporane și de a alcătui, din propria lor voință și după criterii ce nu sunt mereu raționale, o aristocrație electivă pe care elitele concurente – din economie, din cultură, din profesiile liberale sau din justiție – au tendința să o desconsidere.

Oricât de sofisticate și costisitoare ar fi tehnicile de campanie, nu prestigiul și meritele candidaților decid soarta alegerilor, ci ritmul și sensul de agregare a preferințelor individuale ale votanților. Orice-ar pretinde ponciful, fiecare vot în parte nu contează. După cum doar o semnificație incidentală are și procentul celor care se prezintă la urne. Cei care nu ies la vot își cedează implicit voința celor care o fac. Nu scapă, simplu spus, de logica reprezentării. Acesta este motivul pentru care Bobbio semnalează că

adevărata întrebare la care trebuie să răspundă democrația este nu atât *cine* votează, cât *unde* se votează; care sunt, mai precis, ariile de decizie în care cetățenii sunt chemați să încredințeze cuiva un mandat, socotind că există două blocuri de putere ce au o enormă incidență asupra vieții cetățenilor, dar care s-au sustras până acum procesului de democratizare: întreprinderea și birocrația[1].

Ceea ce voturile nu transcriu după ce au fost numărate, dar întâlnirile mele din campanie au surprins fără echivoc este tocmai speranța difuză a cetățenilor, presimțită normativ de Bobbio, că alegerile nu au doar o miză politică, ci ar putea fi o șansă de restructurare a raporturilor de putere de la locul de muncă și din aparatele administrației publice. Cei mai mulți dintre alegătorii cu care m-am întâlnit față în față erau mai puțin interesați să discute despre politică și despre politici, cât să-și istorisească pe un ton de revendicare propria experiență, legată invariabil de pierderea unei slujbe și de nevoia de a găsi de lucru, de o relație de muncă constrângătoare ori violentă, de o salarizare injustă sau la negru, de un calcul greșit al pensiei, de caracterul oneros al unui credit, de nevoia unei locuințe de la primărie, de o evacuare silită, de o restituire amânată a unei proprietăți, de absența ordinii publice, de refuzul unui drept sau de neglijența unei autorități.

Astfel de experiențe – rezumate sub formă de petiție în timpul alegerilor – sunt adesea dramatice. La una din porțile încă funcționale ale fostelor uzine 23 August s-a apropiat de mine un bărbat încă tânăr și mi-a spus, aproape în șoaptă și oarecum dubitativ: „Am și eu un vis, să dau cu mătura". După care s-a pierdut printre cetățenii cu care stăteam de vorbă. Dacă înfățișarea nu i-ar fi fost deplorabilă, aș fi suspectat o ironie. Văzându-mi nedumerirea, organizatorul întâlnirii, un militant PSD, mi-a spus povestea bărbatului. Cu zece ani în urmă, era șofer la RATB, câștiga bine, avea un apartament mare la bloc, o soție și doi copii. Călătorea deci spre clasa mijlocie până într-o seară când, întorcându-se acasă, a fost snopit în bătaie de o bandă de cartier. Nu și-a mai revenit.

[1] Norberto Bobbio, *Il futuro della democrazia*, Einaudi, Torino, 1984, p. 16

A rămas cu sechele fizice și neuropsihice. Și-a pierdut slujba, soția l-a dat afară din casă, a ajuns pe drumuri, doarme pe unde apucă. Se aciuase pe lângă Administrația Domeniului Public a sectorului 3, unde și-ar fi putut găsi de lucru ca măturător, dacă guvernul Boc nu ar fi blocat posturile și interzis angajările. Visul omului se dovedea a fi nu doar foarte concret, ci și pe deplin realizabil. Deși problema nu avea nimic politic, soluția era exclusiv politică. Cetățeanul venise cu petiția lui exact acolo unde aceasta putea primi o rezolvare. Oricât de traumatizat ar fi fost, acest locuitor al Bucureștilor înțelesese instinctiv – am în vedere un instinct democratic – că politica trebuie să democratizeze administrația și întreprinderea, are datoria să le facă mai disponibile pentru cetățeni și mai permeabile la egalitate.

Din această pricină campania este – mai mult chiar decât votul – un rit profund democratic. Candidații și alegătorii sunt aduși într-o situație de egalitate. Este singurul moment în care un politician este cu adevărat vulnerabil în raport cu cetățenii. Nu are încă un mandat care să-l separe de corpul cetățenilor și de aceea opiniile și atitudinile acestora trebuie să ia pentru el o formă imperativă. Timp de treizeci de zile, am schimbat măcar câteva vorbe cu aproximativ opt mii de bucureșteni. Am bătut, fie cu Gabriela Podașcă, fie cu Florin Alexe, la aproape o mie de uși. Vreo cinci sute ni s-au deschis. Uneori cordial, alteori pieziș, deseori din curiozitate. Doar câteva ne-au fost trântite în nas. Deși vârsta și nivelul veniturilor nu lăsau impresia că ar fi sensibil diferite, simpatizanții PSD păreau mai înclinați să ia în discuție chestiuni individuale și problematica urbană, în vreme ce susținătorii PNL se arătau parcă mai dispuși să se angajeze într-un schimb de păreri despre bunurile sociale indivizibile. „Am șaptezeci și trei de ani și am învățat multe de la dumneavoastră, vorbiți despre dreptate", mi-a mărturisit unul dintre cei care ne primiseră în casă. Motive să mă flateze nu avea. În schimb, în blocurile din zona 23 August și Policolor, era evidentă frustrarea – mai degrabă resemnată decât radicală – legată de pierderea statutului social de care se bucurase sub socialismul de stat muncitorul industrial,

dezindustrializarea fiind resimțită ca o culpă colectivă și istorică a elitelor politice.

Cu totul remarcabilă era lipsa surprizei în fața unei campanii conduse în comun de PNL și PSD. Stilul politic al clientelei lui Băsescu, ca și politicile publice patronate de acesta făcuseră acceptabilă social complementaritatea celor două partide pe care istoria recentă le distribuise la polii opuși ai spectrului partizan. „Băsiștii" trecuseră parcă în clandestinitate. Atunci când se manifestau, sporadic, erau agresivi și amenințători. Folosind dialectul calomniei și al imprecației, promiteau că va sosi o zi a revanșei. Am regăsit ecouri ale acestei atitudini revanșarde în campania prezidențială din 2014, ca și în tonul propagandei care a învăluit manifestațiile de stradă din noiembrie 2015 și din februarie 2017.

Întovărășirea cu PSD nu părea jenantă decât pentru militanții mai tineri ai PNL, care nu apucaseră să trăiască la vârsta discernământului nici comunismul, nici revoluția sau Piața Universității și nici mineriadele. S-a întâmplat ca la una din reuniunile informale de campanie să fie prezent și Ion Iliescu. Florin Alexe și camarazii lui de generație mi-au mărturisit că le-a venit greu să se așeze la aceeași masă cu el. Au rămas în picioare fără să scoată un cuvânt. În același timp, nu aveau nici un fel de dificultate să lucreze strâns cu Robert Negoiță în chestiuni de nepătruns pentru mine, dar cărora le întrezăream amploarea, cum erau cele ale finanțării campaniei și ale repartizării diverselor posturi și funcții din aparatul primăriei. Rețelele de patronaj ale celor două partide se întrețeseau în mod evident, cel puțin în orizontul privirii mele de candidat. Cu toate acestea, stăruiau blocajele de ordin ideologic, ce nu erau totuși hrănite de experiență, ci însușite în procesul de socializare specific partidelor politice.

Mi-am dat seama că a fi PNL-ist nu era o alegere care consuma pentru cei mai mulți dintre tinerii mei colegi o energie intelectuală și etică diferită de cea de care dau dovadă suporterii unei echipe de fotbal. În ambele cazuri, mândria față de culorile proprii și de trofeele câștigate în trecut este însoțită de o cultură a rivalității ireductibile cu celălalt club din oraș. N-am găsit în organizația PNL din care am făcut parte, ca și în cele pe care am avut mai târziu

ocazia să le cunosc, mai mult decât un soi de liberalism al instinctului. L-aș rezuma astfel: reușita în viață trebuie să fie rezultatul inițiativei și eforturilor individuale, nu al asistenței statului, deși acesta poate fi tratat ca o resursă din care pot fi extrase avantaje personale. PNL oferea acestui individualism robust nu numai un cadru asociativ, dar și un sentiment al apartenenței, înrădăcinat în mitologiile monarhiei, Bisericii strămoșești și Brătienilor și decorat de o repulsie generică față de un comunism complet descărnat de realitatea sa istorică.

Ca asiduu cititor al lui Weber, demitologizarea faptelor sociale și a ideilor politice reprezintă pentru mine o datorie elementară. Așa că n-am luat prânzul la patriarh, n-am purtat insigne regaliste și am exclus cu delicatețe mitul din tradiția liberală românească, atunci când mi s-a cerut să o evoc înaintea unui public de militanți. Pe de altă parte, am reținut de la Mannheim că ne aflăm în prezența unei ideologii atunci când suspiciunea față de adversarul politic – în speță față de PSD, tratat drept moștenitor direct al partidului comunist – încetează să mai fie doar o dispoziție psihologică pentru a deveni metoda însăși a gândirii[1]. Cei care cred că „ciuma roșie" bântuie încă prin politica națională se dovedesc cei mai fideli continuatori ai culturii totalitare. Noi suntem de partea bună a istoriei, cine nu e cu noi e împotriva noastră, cine e împotriva noastră trebuie demascat și expus oprobriului public, arestat și judecat de organele statului și trimis în final la pușcărie. Acest tip de raționament ideologic este din nou popular astăzi, dar părea suspendat în 2012.

Dimensiunea vindicativă a fost atunci absentă din campania USL. Eșecul „regimului Băsescu" era atât de evident încât nu mai era nevoie să fie demonstrat și comentat. Am câștigat colegiul senatorial 5 din București cu 66,83%, mai exact cu 48 779 de voturi. A fost, în cifre absolute, al șaptelea cel mai bun rezultat din țară și al treilea din PNL, după scorurile lui Crin Antonescu și al Marianei Câmpeanu. Îmi place să cred că am strâns măcar câteva

[1] Vezi Karl Mannheim, *Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge*, Harcourt, Brace & Co., New York, 1936, p. 54

mii de sufragii prin propriile mele forțe. În seara de 9 decembrie am știut că nu ajunsesem la destinație. Când s-au anunțat cifrele preliminare eram la sediul USL din șoseaua Kiseleff, unde se va muta ALDE peste trei ani. Stăteam lângă Adina Vălean. Cum era puțin probabil să schimb câteva cuvinte cu Antonescu, sechestrat de un grup de entuziaști și grăbit să schimbe telefoane cu Ponta, am rugat-o să-i mulțumească pentru experiența pe care mi-a oferit-o. Adina mi-a spus atunci că încă nu s-a terminat, că mai urmează ceva. Am știut în acel moment că drumul meu ar putea duce până la guvern.

Eram prea copleșit de bucuria clipei pentru a mă lăsa speriat de o asemenea perspectivă. În plus, îmi era clar că formarea unui guvern de coaliție este o operațiune prea puțin predictibilă, mai ales pentru un *outsider* ca mine. Surprins am fost, deoarece legătura mea cu Crin în timpul campaniei fusese episodică. Am vorbit la telefon o dată sau de două ori și ne-am încrucișat accidental în studiouri de televiziune sau la evenimente electorale. Aparent, Adina era cea care îmi prețuia imaginația instituțională, de pe când lucraserăm împreună, la sugestia lui Călin Tăriceanu, la un proiect de raționalizare a schemei agențiilor și autorităților guvernamentale care căpătaseră după integrarea europeană a țării în 2007 un aspect arborescent, redundant și incontrolabil. Antonescu m-a sunat pe 14 decembrie să mă anunțe că negociază pentru mine Ministerul Cercetării și Inovării. I-am răspuns că nu mă simt îndreptățit să refuz orice sarcină crede de cuviință să-mi încredințeze, dar l-am prevenit că nu știu foarte multe despre situația și nevoile institutelor de cercetări aplicate, de starea cărora aș fi fost chemat să mă ocup.

A revenit, tot telefonic, după patru zile. Zile pe care le-am petrecut încercând să adun cât mai multe informații și să înțeleg problematica eventualului meu portofoliu. M-am simțit ușurat când mi-a zis că Ponta vrea să păstreze cercetarea pentru PSD. În schimb, Ministerul Culturii devine disponibil pentru că Puiu Hașotti nu ar mai vrea să-și continue mandatul acolo. M-am asigurat apoi că Puiu nu avea nici o intenție să rămână. Niciodată nu mi-am dorit să iau locul altuia, chiar și atunci când acest loc era

ocupat de o persoană vădit nepotrivită. De această dată lucrurile păreau stabilite. Am fost imediat căutat de la cabinetul prim-ministrului pentru a redacta partea ce-mi revenea din programul de guvernare. După ce m-am sfătuit cu Hașotti, am scris până dimineață capitolul despre cultură din programul înaintat în grabă Parlamentului. Ziua de 19 mi-am petrecut-o în Senat și am făcut prima vizită la minister.

Pe 21 decembrie, la prânz, am fost audiat ca viitor titular al culturii și cultelor de comisiile pentru cultură, drepturile omului, culte și minorități. Mihaela Kaitor, secretarul general al ministerului, mă pusese la curent cu organigrama și reperele bugetare. Politicile publice le planificasem eu însumi în program, așa că le-am prezentat cu ușurință. Dar și cu un sentiment de stingherealã pe care nu-mi aminteam să-l mai fi trăit vreodată. Nu izbuteam să mă recunosc în dubla poziție de parlamentar și de ministru *in spe* în care fusesem aruncat de câteva zile. Detestasem întotdeauna și ironizasem mereu siguranța de sine și aerul de competență al celui care vorbește de la înălțimea unei demnități oficiale. Aveam acum obligația să las măcar impresia că sunt stăpân pe situație și că responsabilitatea încredințată mi se potrivește pe deplin. Mă simțeam nepotrivit cu mine însumi și mă temeam că inadecvarea mea sare în ochii tuturor.

Seara, chiar în timpul votului de învestitură din plenul comun, Victor Ponta a anunțat de la tribună că nu voi mai fi ministru al culturii și cultelor, ci doar al culturii. Patriarhul Daniel, prezent la ședință, îi ceruse imperativ prim-ministrului să nu încredințeze cultele unui creștin catolic. Antonescu s-a mulțumit să verifice dacă sunt într-adevăr catolic și nu a ridicat vreo obiecție, cu toate că i-am precizat că nu mă consider catolic în sens confesional, ci în termenii Crezului de la Niceea, pe care chiar patriarhul îl recită. Daniel a venit spre mine improvizând ceva pe tema asemănărilor și deosebirilor dintre cult și cultură, dar nu i-am dat nici o atenție. S-a apropiat din nou de mine, mai târziu la Cotroceni, după depunerea jurământului, încercând să facă o glumă pe aceeași temă a rădăcinii comune a culturii și cultului. Recunosc că m-am făcut că nu-l văd, deși simțeam că poate voia, într-un mod destul de

stângaci, să se scuze. Sau să se asigure că nu-i port pică. În mod ironic, până la audierile de la amiază, nici măcar nu realizasem că portofoliul conținea și cultele. Nu-mi semnalase nimeni că așa fusese trimis la Parlament cu o zi mai devreme.

Deși el mi-a suportat impolitețea, nu cererea patriarhului mă necăjise, pentru că viza ceva cu care nu aspiram să mă îndeletnicesc. Mă indispusese lejeritatea cu care Ponta mai întâi, apoi Antonescu cedaseră într-o manieră atât de improvizată unei solicitări informale și spontane venite din partea cuiva care nu avea nici o calitate să influențeze deciziile politice. Dacă patriarhul poate obține pe loc și fără discuții o schimbare (desigur măruntă) a structurii guvernului în chiar momentul solemn al învestirii acestuia, oare cine altcineva poate impune aceluiași guvern, al cărui membru mă trezisem, să renunțe la lucruri mult mai importante? Ce alte influențe, mai viguroase și poate mai oculte, se vor exercita din afară asupra guvernului?

Răspunsul l-am aflat târziu, deși l-am bănuit întotdeauna. Pe 24 aprilie 2017, când Victor Ponta a mărturisit în direct la B1 TV: „Pe mine, instituțiile statului, cât am fost prim-ministru, vorbesc de SRI, SIE, BNR, Curtea de Conturi, m-au ajutat în sensul în care nu să fac ceva rău sau ilegal, ci să guvernez bine. Eu le-am cerut să mă protejeze. Adică, spune-mi dacă vrea să mă caute cineva care are probleme, dacă vreau să numesc pe cineva în funcție care are probleme, da, spuneți-mi ca să nu greșesc". Rostogolind această îngrijorare în minte, nu m-am simțit deloc mândru, pe 22 decembrie, când am participat la prima mea ședință de guvern.

Excepția culturală

Pe 21 martie 2013 la Paris, ministrul francez al culturii și comunicării mi-a prezentat poziția guvernului său cu privire la proiectul de mandat pe care Comisia Europeană se pregătea să-l supună Consiliului European în vederea negocierii unui acord de liber schimb între Uniunea Europeană și Statele Unite. Acest proiect nu conținea o clauză de excepție culturală, ceea ce însemna că politicile statelor membre de promovare și susținere a creației artistice și culturale naționale urmau să fie supuse unei complete liberalizări comerciale și, ca atare, riscau să dispară pe termen mediu în anumite țări. Aurélie Filippetti a insistat că acest document contravine poziției constante a Uniunii, care a fost mereu aceea de a exclude politicile culturale și, în mod special, industria cinematografică și producția audiovizuală din orice fel de angajament asumat în cadrul Organizației Mondiale a Comerțului. De asemenea, a arătat că președintele Hollande este decis să blocheze pe orice cale, inclusiv prin recursul la dreptul de veto, adoptarea acestui proiect de mandat la Consiliul European din iunie. Când l-am întâlnit în aceeași zi la standul românesc de la Salon du Livre, acesta mi-a confirmat succint importanța pe care o acordă chestiunii, ca și unui eventual sprijin pe care l-ar putea primi din partea noastră.

Filippetti îmi ceruse deja să semnez alături de ea și de alți miniștri de resort din statele membre o scrisoare către Jimmy Deenihan, ministrul artelor, patrimoniului și gaelicității al Irlandei (țară ce asigura președinția Consiliului) în care să se reafirme punctul de vedere constant al Uniunii cu privire la excepția culturală și, pe cale de consecință, să se solicite includerea în mandatul de negociere a acordului de liber schimb cu Statele Unite a exceptării de la liberalizarea comercială a industriei cinematografice și a producției audiovizuale. Scrisoarea urma să fie trimisă în copie și comisarilor europeni Androulla Vassiliou (educație, cultură, multilingvism, sport, media, tineret) și Karel de Gucht

(comerț), precum și președintei Comisiei de cultură și educație a Parlamentului European (instituție ce trebuia consultată cu privire la mandat). Ministrul francez mi-a mai sugerat apoi ca reprezentatul României în Consiliul din iunie să-și concerteze poziția cu cea a lui François Hollande.

Deși un soi de reflex liberal primar m-a făcut să reacționez la această inițiativă cu o oarecare precauție, am susținut totuși necondiționat în ședința de guvern din 3 aprilie, printr-o notă, poziția franceză. Motivele ar fi următoarele și țin, toate, de o raționalitate contingentă. Primele două sunt oarecum formale. Mai întâi, proiectul de mandat contravenea într-adevăr cadrului normativ european, ce încurajează statele membre să se angajeze – într-o logică atentă deopotrivă la identitate și la diversitate – în politici de susținere a creației artistice naționale și a industriei cinematografice, ca și de reglementare a serviciilor audiovizuale. Apoi, prim-miniștrii român și francez se angajaseră, într-o „foaie de parcurs a parteneriatului strategic" semnată pe 21 februarie 2013, să pună în aplicare un mecanism de cooperare și de schimb de informații în cadrul Uniunii în domeniul „cultură, audiovizual și drepturi de autor" și să identifice modalitățile de mutualizare a mijloacelor de susținere a creației contemporane în toate sectoarele, în special în domeniul cinematografiei. Solicitarea lui Filippetti viza tocmai punerea în funcțiune a mecanismului de asistență reciprocă și de cooperare în instanțele europene.

În sfârșit, argument cu o definitivă putere de convingere, Guvernul României a subvenționat întotdeauna, prin Ministerul Culturii, industria cinematografică națională, producția audiovizuală ori editarea de reviste culturale. Renunțarea la aceste forme de sprijin direct ar echivala probabil cu un dezastru cultural, ce ar fi de neimaginat în planul creativității naționale și, în orice caz, de neacceptat din punct de vedere politic. Ar fi oricum primită cu o supremă ostilitate de vocalul și influentul efectiv de cineaști, artiști și scriitori care au făcut prea puține eforturi în anii postcomunismului să nu mai gândească subvenția publică – pe care

o solicită cu insistență și pe care o primesc cu regularitate – ca pe o obligație inalienabilă a statului.

Guvernul și-a însușit, fără rezerve, dar și fără interes, nota pe care i-am prezentat-o. Ceea ce mi s-a părut atunci că avea darul de a așeza România la masa unei dezbateri – instituționale, politice și intelectuale – despre modul în care afirmarea identității și diversității culturale este compatibilă cu libertatea economică, despre natura și limitele intervenției statului în industriile culturale și creative. M-am iluzionat pe 3 aprilie 2013 că s-ar putea să avem un cuvânt de spus. Conversația s-a încâlcit însă în amânări succesive, potrivit științei birocrației europene de a examina sub zodia ambiguității toate chestiunile care comportă o decizie categorică.

În primă instanță, numai eu și, cu o oarecare ezitare, ministrul sloven, ne-am alăturat lui Filippetti în consiliul de resort. Pentru a spori confuzia, Varujan Vosganian nu a susținut cauza în Consiliul său de miniștri, justificându-mi-se ulterior că „nu știe ce e excepția culturală". Ironic, un an mai târziu, același Vosganian a promovat în Parlament o lege privind subvenționarea obligatorie de către stat a revistelor culturale, cele mai multe editate de Uniunea Scriitorilor. Efortul de a legifera în interes general nu i-a reținut atenția lui Vosganian, extrem de motivat însă atunci când a avut de apărat interesele particulare ale unei corporații al cărei vicepreședinte este. La insistențele mele și cu acordul lui Ponta, ministrul de externe Titus Corlățean a pledat pentru excepție în Consiliul de afaceri generale, întărind astfel poziția de moment a Guvernului României în această materie.

Întâmplarea seamănă mai degrabă cu o scenă de gen decât cu un tablou cu subiect istoric. Strădania unui ministru al culturii într-un guvern de coaliție de a se angaja într-o politică publică de o oarecare anvergură stă sub semnul imprevizibilului. Dacă nu ești un vechi om de partid, înveți repede că ultimii în care trebuie să-ți pui nădejdea sunt propriii colegi. Ceea ce faci li se pare prin definiție neimportant atunci când nu văd un avantaj imediat, de ordin politic sau personal. Le ești dator cu finanțarea evenimentelor și programelor culturale din orașele sau județele lor, dar se simt rareori obligați să te asiste în proiectele pe care le consideri

majore și care nu au o incidență directă în orizontul lor imediat de preocupări.

A fi titular al culturii echivalează oricum, în practica politică românească, cu un soi de stigmat. Sau, în gramatica raporturilor politice, cu un diminutiv. Politicienii „grei" nu te mai iau cu adevărat în serios. Pentru că ai fost considerat într-o zi omul potrivit pentru materia gingașă, dar inutilă, a culturii, dreptul tău de a te pronunța în orice altă chestiune este drastic limitat. Nimeni nu-și mai închipuie că ai fi capabil de raționamente juridice sau economice valide ori că ai putea avea o viziune în domeniul politicilor sociale.

Pe 27 aprilie 2015, de pildă, m-am abținut la votul pentru noul Cod fiscal, deși proiectul era lăudat unanim pentru virtuțile sale liberale. Nu reușisem să stârnesc în grupul meu politic sau în Senat o dezbatere reală în jurul textului. Nefiind economist ori antreprenor, nimeni nu-și închipuia că aș putea avea ceva semnificativ de spus într-o materie ce pare rezervată experților. Nimeni n-a stat să mă asculte. Ori de câte ori încercam să deschid discuția pe tema Codului, interlocutorii se simțeau datori să schimbe imediat vorba, ca pentru a-mi menaja presupusa mea nepricepere. Ochii mei de amator identificaseră însă o chestiune profund politică în dispozițiile textului. Legea preconizează ca, începând din 2018, toate contribuțiile sociale (la fondul de șomaj, la cel de pensii, la asigurările de sănătate) să fie suportate exclusiv de angajați. Orice legătură a angajatorilor (fie mari companii, fie întreprinzători mici și mijlocii) cu societatea și cu raporturile mutuale de solidaritate țesute instituțional la nivelul acesteia va fi astfel ruptă, iar statul bunăstării oficial desființat. Munca și capitalul se vor regăsi într-o situație de înstrăinare reciprocă de tipul celei pe care a studiat-o cândva Marx. Nu știu dacă măsura fusese inspirată de o viziune neo-conservatoare radicală și reducționistă sau doar de calcule fiscale oportuniste, dar ea se cuvenea examinată cu maximă responsabilitate. Statutul de fost ministru al culturii m-a descalificat însă ca inițiator al dezbaterii.

Dacă condescendența politicienilor este de cele mai multe ori binevoitoare, cea a mediului cultural și intelectual este în general reprobatoare. Aproape că a devenit o obligație rituală a oamenilor

de cultură și a intelectualilor publici să spună despre un fost ministru al culturii că „nu a făcut nimic" în timpul mandatului său. Pentru că cei mai mulți dintre acești critici inflexibili cred că poartă în servietă stiloul de ministru al culturii, s-au obișnuit să vadă în orice deținător al portofoliului un uzurpator al poziției pe care ei înșiși ar fi ilustrat-o cu excelență dacă li s-ar fi oferit prilejul. De aceea, un ministru al culturii poate întreține o clientelă, dar nu are niciodată aliați. Să nu se bucure de recunoaștere e o chestiune de principiu. Nici măcar nu poate miza că cineva va avea curiozitatea să cunoască ce a încercat sau izbutit să facă.

Mi-am închipuit, bunăoară, că mitul Brătienilor este suficient de autoritar pentru a mobiliza conducerea PNL în sprijinul intenției mele de a include în bugetul pentru 2014 suma necesară răscumpărării vilei de la Florica, ce tocmai fusese restituită moștenitorilor familiei. Atât Crin Antonescu, cât și Daniel Chițoiu, ministrul de finanțe, au rămas indiferenți, deși, în luna mai a fiecărui an, național-liberalii se întruneau la Florica pentru a-și celebra trecutul glorios. Lui Ponta, de la care nu aveam așteptări, i s-a părut o fantezie prea costisitoare. Paradoxal, în 2016, parlamentarii PSD au inițiat un proiect de lege de achiziție a proprietății, pentru ca aceasta să fie administrată și exploatată pe mai departe de autoritatea locală dominată de social-democrați. Motivația celor din urmă era concretă, a PNL-iștilor pur și simplu simbolică. Ceea ce explică acțiunea unora și nepăsarea celorlalți.

O altă scenă de gen ar putea ilustra mai bine decât o lungă analiză atât fragilitatea lanțului decizional care leagă instituțiile publice, cât și modul în care interesele particulare profită de această friabilitate. Primesc într-o zi la semnat un ordin de plată în valoare de două sute patruzeci de mii de euro emis în beneficiul unei persoane private. Întreb, evident, de ce trebuie ca ministerul să plătească această sumă deloc neglijabilă. Obligația de plată decurge dintr-o hotărâre judecătorească, mi se explică. Cu adăugirea că aș putea fi chiar acuzat de abuz în serviciu dacă nu dau curs deciziei instanței în termenul legal ce stă să se scurgă. Cer atunci să mi se aducă dosarul pentru a mă lămuri cum s-a ajuns

într-o asemenea situație de risc, fie pentru mine, fie pentru bugetul culturii.

Istoria începe în 1963, când Securitatea arestează și apoi condamnă la închisoare și la confiscarea averii un cunoscut medic bucureștean. Printre bunurile confiscate se află o substanțială colecție de pictură românească, imediat dată în custodie Muzeului de Artă al R.P.R. De unde a fost restituită urmașilor victimei printr-o sentință reparatorie pronunțată după căderea comunismului. Cu o excepție totuși: un „car cu boi" (ce altceva?) de Grigorescu nu a putut fi înapoiat pentru că nu fusese încredințat muzeului împreună cu celelalte lucrări. Reieșea însă din actele administrative ce însoțeau sentința din 1963 că respectivul tablou luase drumul gospodăriei de partid, al cărei patrimoniu mobil și imobil a fost preluat după 1989 de regia protocolului de stat. Unde nu l-a mai căutat nimeni.

În acest punct istoria devine exemplară. Instanța postcomunistă a fost convinsă de experții evaluatori angajați de moștenitori (Șușară și Mavrodin) că un tablou de Nicolae Grigorescu, despre care nu se știau decât dimensiunile, titlul și autorul și a cărui autenticitate era prezumată, valorează 240 000 de euro, deși nici o lucrare a artistului nu se vânduse vreodată cu o asemenea sumă. Ministerul Culturii nu a ridicat obiecții și nu a făcut nici un efort pentru a identifica și recupera pictura în vederea restituirii ei în natură. Presupun că dacă ar fi apărut cumva, lucrarea ar fi încurcat pe toată lumea, pe judecători, pe experți, pe moștenitori și pe reprezentanții ministerului. Pânza în sine s-ar fi dovedit de cel puțin patru ori mai ieftină decât ficțiunea juridică transformată în bani de o hotărâre judecătorească bazată pe o evaluare virtuală. Am trimis imediat o adresă către RAAPPS cu sumarele date de identificare ale tabloului. L-am sunat totodată pe secretarul general al guvernului, care coordona regia, pentru a-i spune povestea și a-i cere ajutorul. Dacă n-ar fi fost însoțită de telefon, adresa ca atare n-ar fi mobilizat probabil energiile investigative ale funcționarilor însărcinați cu gestiunea patrimoniului

de stat. După două săptămâni, am fost înștiințat că tabloul există și este expus în una din sălile de la Cotroceni.

Nu mă îndoiesc nici o clipă că acesta va fi deznodământul. Am dispus să se facă imediat o cerere de intervenție în instanță pentru suspendarea punerii în executare a hotărârii și am solicitat oficial regiei să transfere tabloul în administrarea ministerului pentru a putea fi predat la vremea potrivită posesorilor de drept. I-am cerut în al treilea rând președintelui Comisiei Muzeelor, instituție de acreditare a experților evaluatori, să ia în discuție cazul celor doi experți, a căror probitate profesională se cuvenea examinată. Tot ce am obținut a fost suspendarea punerii în executare. Cât am rămas ministru, nu am mai avut de aprobat plata sfertului de milion de euro. Întrunirea comisiei a fost însă sistematic amânată, așa că bănuiesc că respectivii doi își continuă activitatea lucrativă. Nu știu însă dacă tabloul s-a întors în final la proprietarii săi legitimi. Poate că succesorii mei la minister au preferat să plătească ca nu cumva să văduvească palatul Cotroceni de una din podoabele sale artistice. Sau poate că n-au dat nici o importanță chestiunii și au lăsat-o să curgă așa cum dintru început ministerul, împreună cu experții, judecătorii și moștenitorii au socotit că e mai profitabil pentru toate părțile implicate.

Între astfel de extreme pitorești s-a scurs mandatul meu la Ministerul Culturii. Cât a durat, m-am întrebat în fiecare zi dacă, dincolo de exercițiul birocratic curent, de audiențe și de participarea la evenimente, există oare o consistență intelectuală în munca unui ministru al culturii. Probabil că da, și încă pe două planuri. Primul este politic, mai precis al politicilor culturale, și presupune, dacă nu o viziune, măcar un efort de regândire a hărții instituționale din sistemul culturii și a cadrului normativ în care funcționează acest sistem. Al doilea plan este ceva mai reflexiv, fără a înceta să fie oarecum politic, în măsura în care răspunde, într-un mod ce dă seama despre o formație intelectuală și despre valori ce sunt personale, unei preocupări cu privire la felul în care

un proces sau un eveniment cultural ar putea fi tratate în ultimă instanță, drept o experiență a unei comunități politice.

Mi-am început scurta carieră de ministru printr-un dublu și cordial dezacord cu șeful guvernului tocmai în privința modului în care politicile culturale pot fi transformate în experiențe comunitare. Prima disonanță s-a ivit în jurul chestiunii repatrierii rămășițelor lui Brâncuși. Ideea mi se păruse absurdă de pe vremea când Mircea Diaconu își fixase acest obiectiv ca ministru al culturii. La Paris, artistul francez de origine română (cum figurează în dicționare) trăiește în memoria celor care-i vizitează mormântul. La Hobița nu s-ar duce decât câțiva profesioniști ai identității naționale, dornici să-și trăiască propriile momente de exaltare. Incitat de un *lobby* din Gorj, unde-și avea colegiul de deputat, Victor Ponta preluase tema din rațiuni politice, fără a avea însă determinarea identitară a lui Diaconu. În ciuda rezervei mele, a decis să angajeze un birou parizian de avocați pentru a explora temeiul legal al operațiunii. Poate că voia doar să lase impresia că face ceva. Pe bani publici. Ori de câte ori am fost întrebat de presă, am refuzat să mă pronunț în această chestiune. Presupun că tăcerea mea a fost destul de elocventă.

A doua disensiune a fost mult mai serioasă și a avut consecințe de amploare teatrală. În ochii mei, cultura se prezintă ca un bun public mai ales sub specia patrimoniului. Văd monumentele ca pe repere ale vieții cotidiene a unei comunități care-și pune uneori întrebări despre sine, iar muzeele și bibliotecile ca pe locuri în care se pot găsi răspunsuri la acest posibil efort al societății de a interoga modul în care este alcătuită și regulile după care funcționează. Primele mele două cărți au investigat manuscrise și monumente. La începutul anilor 1980, am redactat împreună cu Octavian Roske și Radu Ciuceanu două rapoarte destul de substanțiale despre starea deplorabilă a monumentelor istorice și de arhitectură, destinate dispariției după desființarea Direcției Monumentelor Istorice. Citite la Europa Liberă de Virgil Ierunca săptămâni în șir, rapoartele au fost înregistrate la UNESCO ca

documente de lucru[1]. Ponta nu-mi împărtășea însă sensibilitatea pentru starea monumentelor. Conservarea și restaurarea lor i se părea o investiție fără rost. Într-una dintre ședințele de guvern, Vosganian s-a interesat dacă ar putea aloca fonduri pentru reabilitarea palatului Casei Autonome a Monopolurilor de pe Calea Victoriei, clasat ca monument de arhitectură și în care îi era cazat ministerul; prim-ministrul i-a recomandat să nu arunce banii și să închirieze mai bine un sediu nou și funcțional.

Inițial, nu m-am îngrijorat prea tare când am constatat că bugetul disponibil în 2013 pentru programul național de restaurare era o treime din cel al anului anterior. Bugetul precedent nu fusese executat integral, așa că era de așteptat ca Ministerul Finanțelor să procedeze la o ajustare. Am fost, în 1990, un martor ostil al deciziei Comisiei Monumentelor Istorice, în care eram membru, de a privatiza conservarea și restaurarea monumentelor istorice. Direcția de specialitate din minister dispunea încă de efective de muncitori calificați în vechile tehnici de construcție: pietrari, zidari, fierari, dulgheri, zugravi, tâmplari. După 1977, mulți fuseseră dispersați, o parte din ei exersându-și îndemânarea pe șantierul Casei Poporului. S-a luat hotărârea să nu mai fie convocați într-o instituție de stat, toate lucrările urmând a fi contractate cu firme private. Abandonată de stat și lipsită de un centru de formare, știința vechilor meșteșuguri a dispărut treptat. Când am recepționat în 2013 biserica fostei mănăstiri Măxineni, dirigintele lucrărilor de restaurare mi-a povestit că nu mai găsiseră nici un meșter care să știe să facă o boltă ca în secolul al XVII-lea și că a fost necesar să reînvețe tehnica după manuale. Pentru că firmele specializate sunt puține și împărțite între mai

[1] Rapoartele au fost publicate după 1989 în revista *Arhivele Totalitarismului*: „Condiția monumentului sub regimul comunist", trei părți în volumul VIII, nr. 1–2, 2000, pp. 219–238 și nr. 3–4, 2000, pp. 196–212, ca și în volumul IX, nr. 1–2, 2001, pp. 205-229; „Va supraviețui Bucureștiul până în 1984?", două părți în volumul IX, nr. 3–4, 2001, pp. 231–241 și volumul XI, nr. 3–4, 2003, pp. 200–211

multe comenzi, durata unui șantier de restaurare este imposibil de anticipat.

Pe de altă parte, introdusesem în programul de guvernare al USL perspectiva înființării unei autorități de management pentru fondurile europene ce, în viziunea mea, trebuiau neapărat alocate regenerării și punerii în valoare a patrimoniului monumental. În acest mod izbutise Polonia să-și îmbunătățească spectaculos, în fostul exercițiu bugetar european, situația monumentelor. Pe 10 aprilie 2013 însă, fără să fie pe ordinea de zi, dar anunțat de Victor Ponta presei în deschiderea ședinței de guvern, Eugen Teodorovici a înaintat un memorandum pentru aprobarea programelor operaționale și a structurilor de implementare a fondurilor europene pentru 2014–2020. Lucia Varga, Daniel Constantin și cu mine am obiectat, Constantin arătând că documentul nu a fost discutat politic în USL. Ponta a oprit autoritar dezbaterea: „nu este o decizie politică, ci una guvernamentală, așadar aprob". Monumentele urmau să beneficieze de fonduri structurale doar în chip accidental și numai ca ingredient al unor programe de dezvoltare regională.

Așa cum l-am găsit, programul național de restaurare nu era un instrument, ci o resursă. Una de tip clientelar. Multe din monumentele ce beneficiau de finanțare erau de gradul B pentru că un politician, un primar, un episcop sau un stareț știuse să fie îndeajuns de insistent pentru le așeza în capul listei. Nu că starea lor n-ar fi fost adesea gravă. Dar o luaseră înaintea monumentelor mai importante, din clasa A, pentru care nu se găsise însă nimeni să vorbească. Am hotărât, stricând multe învoieli, că voi fi vocea acestor monumente. Am scris pentru ele un Cod al patrimoniului, pe care nu am avut suficient răgaz să-l promovez și pe care nu l-a reluat nici unul dintre succesorii mei. Am creat instituții specializate în administrarea monumentelor care au fost desființate de cei care m-au urmat. M-am încăpățânat să de-patrimonializez restaurarea patrimoniului cultural național. Nu este aici decât aparent un joc de cuvinte.

În decembrie 2012, Ministerul Culturii arăta, dacă ar fi să-l descriu cu ajutorul unui vocabular weberian, ca o confederație

dispersată de unități de dominație de tip patrimonial. La conducerea fiecărui muzeu, teatru, consiliu, cinematograf, institut, studio, oficiu sau centru și a fiecărei comisii, direcții, opere, operete, biblioteci, filarmonici ori imprimerii era încrustat un manager a cărui autoritate avea dubla vocație mărturisită a perpetuității și a deplinei autonomii. Cei mai mulți dintre acești manageri tratau ministerul ca pe un debitor fără drept la opinie sau de control. Am încercat să restitui ministerului, prin ordonanțele de urgență 68 și 72, ca și prin câteva hotărâri de guvern, capacitatea de a elabora și conduce politici publice prin instituțiile din subordine. Rezistența a fost înverșunată și durabilă. Aproape tot ce am făcut a fost ulterior desfăcut.

Revanșa finală a mișcării de rezistență a funcționarilor culturali s-a înregistrat pe 16 aprilie 2016, când lui Johan Kobborg și Alinei Cojocaru li s-a interzis accesul în Opera Națională din București. Îl găsisem acolo pe Răzvan Dincă. L-am sprijinit să pună opera bucureșteană pe harta europeană a teatrelor lirice, aducând împreună bugetele operei și operetei, grupate sub o administrație unică în calitate de companii distincte. A sfârșit el însuși prin a fi alungat împreună cu toți artiștii pe care i-a adus și cu toate montările de talie internațională pe care le-a realizat. „Să plece străinii!" s-a strigat la Operă în primăvara anului 2016. Nu numai cei fără cetățenie română, precum Kobborg, dar și cei străini de mulțumirea de sine provincială prin care se disting deopotrivă „oamenii de cultură" și politicienii din România. Printre acești ultimi străini, Dincă și eu însumi.

Prilejul pentru înlăturarea mea s-a ivit pe 8 decembrie 2013. Mihai Cornișteanu mă invitase, în calitate de universitar și autor, să țin o conferință la Teatrul Național din Craiova. Conferința a avut ca temă *Statul cultural: istorie, memorie și crize*[1]. După conferință, a urmat un schimb informal de întrebări și răspunsuri. Dorind să ilustrez transformările pe care politicile de finanțare a programelor și evenimentelor culturale le traversează în majoritatea statelor europene, inclusiv în România, am recurs la o comparație între bugetul programului de prevenție HIV/SIDA

[1] Vezi infra: Statul cultural

și unele din programele Ministerului Culturii. I-am răspuns așadar lui Mihai Boroghină că statul român cheltuiește anual mai mult pentru distribuirea gratuită de seringi de unică folosință și de prezervative decât pentru restaurarea monumentelor istorice. Precizarea agravantă, pe care n-am făcut-o atunci, dar pe care o aveam în minte, este aceea că, în cadrul programelor privind combaterea tuberculozei și HIV/SIDA, Ministerul Sănătății achiziționează bunuri și servicii de la fundații și asociații a căror activitate pe teren este imposibil de verificat. Cum pe de o parte aranjamentul este unic în Europa, iar pe de altă parte flagelul nu are dimensiunile grave din unele țări africane, acest mod de a pune an de an o mulțime de bani publici în aceleași mâini private ar putea avea o componentă dolosivă.

Am confirmat fără să vreau vechea zicală populară „prea multă carte strică". Din interes pur teologic și etic se întâmplase să fiu la curent cu cercetările lui Edward Green, care a condus proiectul de prevenție SIDA de la Harvard School of Public Health[1]. Green argumentase încă din 2003 că distribuirea de prezervative în zonele din Africa cu incidență semnificativă a bolii a sporit, în mod paradoxal, magnitudinea socială a epidemiei. Atunci când nu a fost negativ, impactul soluțiilor medicale costisitoare s-a dovedit a fi fost considerabil mai redus decât cel al programelor *low cost* precedente, ce vizau schimbarea comportamentului sexual al populației afectate. Pe lângă caracterul ei lucrativ, operația de împărțire gratuită de prezervative și seringi poate fi interpretată ca o înfrângere a eticii tradiționale de către puterea biomedicală. Iar costul acestei victorii ideologice este chiar vulnerabilitatea crescută a grupurilor-țintă. Acțiunea de prevenire reifică maladia și, pe cale de consecință, deresponsabilizează persoanele expuse contagiunii.

Nimeni n-a dat atenție acestei conversații. N-a stârnit nici emoție, nici comentarii. A fost însă înregistrată pe ascuns. Cu siguranță nu de un jurnalist. După mai bine de o zi, înregistrarea

[1] Edward C. Green, *Rethinking AIDS Prevention: Learning from Successes in Developing Countries*, Praeger, Westport, CT, 2003, în special pp. 93–124

a ajuns în presă. Mai întâi la Realitatea TV, stație ale cărei relații cu serviciile speciale sunt notorii și evidente. Cultul personalității dezvoltat de post în jurul vieții și operei lui George Maior, Ioan Rus ori Vasile Dîncu este prin el însuși o dovadă cuprinzătoare și suficientă. S-a răspândit de acolo pe toate posturile și în toate mediile. Nimeni n-a egalat însă agresivitatea limbajului și indignarea profesionistă a ziariștilor de la Realitatea. Am dat un comunicat de presă în care mi-am cerut iertare pentru o comparație ce ilustra o alegere în materie de politici publice și nu conținea vreo apreciere oarecare cu privire la persoane. Nu mă referisem vreo clipă la fondurile destinate tratamentului bolii, ci doar la cheltuielile de prevenție. În plus, n-a fost niciodată vorba despre o „declarație" cu caracter public, așa cum s-a repetat adesea ulterior, ci despre un fragment interceptat de conversație privată. Câteva zile mai târziu, președintele asociației pacienților afectați de HIV/SIDA m-a asigurat că nu s-a simțit în vreun fel ofensat și că deploră atmosfera de ostilitate emanată de presă.

Pe 11 decembrie la prânz m-am dus la ședința de guvern. Înainte de a fi tăiate comunicațiile, am observat pe telefon o explozie de apeluri de la numere necunoscute. M-am gândit că s-a întâmplat vreun accident la un monument istoric sau la un muzeu. Mai fusesem inundat de apeluri atunci când primăria din Târgu Jiu pusese furtunul cu apă pe Poarta Sărutului. Am răspuns și am aflat de la un anonim din presă că Antonescu tocmai declarase că în opinia lui este cazul să îmi dau demisia. Am ieșit din sală și l-am sunat. Decizia este a mea, mi-a zis, dar el crede că trebuie să o fac. Din cauza bruiajului poate, convorbirea s-a întrerupt. I-am telefonat din nou, de câteva ori. De fiecare dată apelul a fost refuzat. M-am reîntors în ședință.

De îndată ce s-a terminat, m-am dus să stau de vorbă cu Ponta. Văzuse și el declarația lui Crin pe fluxul de știri și mi-a spus sec că nu este de acord. Nu vedea nici un temei cât de cât serios pentru o demisie. Părea chiar ușor nemulțumit de faptul că nu fusese consultat în prealabil. M-a lăsat să înțeleg că auzise de ceva timp că Antonescu ar fi plănuit să mă înlocuiască cu Gigel Știrbu și îl prevenise că propunerea i se pare derizorie și că nu o va accepta.

Urma să-l caute pe Antonescu pentru a-l face să-și revină în simțiri. Să nu-mi fac deci griji, totul nu e decât „o prostie". L-am sunat pe Crin pentru a-i împărtăși poziția lui Ponta și a-l întreba ce am de făcut. Nu mi-a răspuns. Pe seară, mi-a telefonat prim-ministrul. Nici lui nu-i răspunsese Crin. Peste vreo oră m-a sunat din nou. Reușise să ia legătura cu Radu Stroe, care-i comunicase că trebuie să plec, că așa s-a hotărât la partid, că Știrbu urma să mă înlocuiască. Se confirma astfel zvonul auzit de Ponta. I-am spus că, de vreme ce așa s-a decis la vârful PNL, nu am altceva de făcut decât să demisionez. Regretând circumstanțele în care mă văd nevoit să o fac. Ponta m-a asigurat de propria lui părere de rău și de hotărârea de a-l refuza pe Știrbu.

A doua zi dimineață, pe 12 decembrie, am trimis demisia la cabinetul prim-ministrului. Patru zile n-a aprobat-o, sperând să-l facă pe Crin să se răzgândească în privința lui Știrbu. Antonescu s-a arătat de neclintit în alegerea lui. După-amiază am primit de la el un mesaj destul de ciudat. Scurt, cald și poetic în formă. Destul de comun însă în conținut. N-am păstrat cuvintele, dar am reținut sensul: experiențe ca a mea întăresc caracterul și pregătesc viitoarele reușite. Nu s-a dovedit profet. De atunci, n-am schimbat mai mult decât un scurt salut ori de câte ori ne încrucișam pe holurile Senatului. Prin 2015, într-un interviu televizat, Antonescu a menționat în treacăt că speră că l-am iertat pentru acest brutal episod. Am simțit o vreme gustul nedreptății, mai ales că nu fusese niciodată curios să afle cu ce mă ocupam la minister, dar nu i-am purtat pică. Nu l-am socotit vinovat nici măcar de culpa de a nu-mi fi spus mai întâi mie ce decizie a luat, chiar dacă n-aș fi avut pretenția să și-o justifice. Știam de mult că omul Antonescu este dizolvat fără rest în propriul său stil evaziv de a se raporta la ceilalți.

Stătusem de vorbă pentru ultima oară ca doi prieteni la sfârșitul lui iunie. Și încă pe îndelete. La el acasă. De câteva luni, relația noastră, deși în continuare sincopată, părea ireal de apropiată. Cu titlu de exemplu, pe 27 martie 2013, Crin m-a scos intempestiv din ședința de guvern pentru a-mi cere să preiau portofoliul justiției. Aparent, nu găsise o soluție mai bună în PNL. Mona Pivniceru tocmai demisionase pentru a merge la Curtea

Constituțională. Eram la Cotroceni în vara precedentă când acceptase să conducă temporar ministerul în schimbul unui mandat de judecător constituțional, ce urma să devină vacant peste mai puțin de un an. Prim-ministrul o somase însă să se retragă de îndată ce a fost desemnată la Curte, deși ar mai fi putut rămâne în funcție încă aproape trei luni. Ponta avea însă planul de a o instala pe Laura Kövesi la șefia DNA și a păstrat ministerul pentru el însuși ca interimar și apoi pentru PSD. Antonescu s-a împăcat în cele din urmă cu schimbul de ministere. Nu înainte de a-i consulta în biroul lui de la Senat pe miniștrii și liderii grupurilor parlamentare PNL. Părăsim guvernul sau cedăm ministerul, cu toate implicațiile pe care numirea lui Kövesi le promitea, a sunat întrebarea. Cine este pentru ieșirea imediată de la guvernare, a vrut să afle. Mi-am ridicat mâna fără ezitare. Crin, de cealaltă parte a mesei, și-a înălțat și el brațul, cu o jumătate de mișcare însă, însoțită de un chicotit. S-a auzit apoi glasul experienței. Hașotti, Stroe, Nicolăescu au pledat pentru păstrarea pozițiilor în executiv. Cu excepția mea, nici unul dintre miniștri nu era pregătit să-și abandoneze poziția. Am înțeles că ceea ce începuse ca o consultare de ordin politic ce trebuia să pregătească o decizie majoră nu era în fapt decât o lamentație rituală cu privire la inconvenientele alianței cu PSD.

După discuția noastră amicală din iunie, Antonescu a plecat în vacanță. Ne-am revăzut pe 29 și pe 30 august la Biroul Politic și la Delegația Permanentă de la Constanța. Mi s-a părut schimbat, aproape de nerecunoscut. Când nu tăcea, era tăios, pus pe harță, agresiv chiar, insensibil la glume. Mult mai târziu m-am gândit că trebuie să se fi petrecut ceva hotărâtor în acea vară. Hotărâtor nu numai pentru cariera mea de ministru, dar și pentru soarta USL și a partidului. Ceva suficient de important pentru a întoarce pe dos istoria politică contemporană și a duce la propria lui excludere din viața publică.

Li se ceruse miniștrilor să dea seamă la Constanța despre activitatea lor și să supună aprobării direcțiile de acțiune pentru perioada următoare. N-a fost timp pentru așa ceva. Singura conversație ce a privit, indirect, Ministerul Culturii, a fost purtată

în jurul chestiunii Roșia Montană. În pofida rezervelor mele personale, formulate de altfel în scris când textul legii a circulat între ministere, aveam acordul lui Antonescu, dat în reuniunea săptămânală a comitetului miniștrilor PNL, de a semna proiectul de lege. Își declarase de altfel public sprijinul pentru ceea ce a numit o investiție în reindustrializarea țării de tipul celor pe care liberalii le salută întotdeauna. În ceea ce mă privește, obiecția principală pe care o aveam privea statutul Ministerului Culturii: în opinia mea, acesta ar fi trebuit să fie doar avizator, nu inițiator, așa cum ceruse Ponta. Am solicitat o decizie a Biroului și a Delegației, ceea ce a iscat un schimb de păreri, fără o finalitate instituțională însă. Cea mai ciudată intervenție a fost cea a lui Vosganian, care a spus că aude pentru prima oară de acest subiect. Daniel Chițoiu i-a reamintit că proiectul avusese în guvern patru lecturi și că o astfel de ignoranță este surprinzătoare pentru un ministru. Puiu Hașotti a observat că este normal ca ministerul să fie inițiator în materie, nu doar avizator. Fără să-l suspectez de clarviziune, Știrbu a fost singurul vorbitor care a manifestat rezerve față de proiect. Crin a tăcut, cu aerul că atât subiectul, cât și dezbaterea erau pentru el irelevante, așa că s-a trecut mai departe, fără a se fi luat o decizie formală.

În mod ironic, scepticismul meu față de proiectul Roșia Montană a fost inițial categoric. Izvora mai ales dintr-o neîncredere metodologică în marile companii ce-și disputaseră contractul. Zvonul (neconfirmat ulterior, dar nici infirmat) prezenței indirecte a lui George Soros printre competitori a constituit în ochii mei o circumstanță agravantă, în măsura în care știam că filosofia lui antreprenorială era una strict speculativă. Ca ministru, am constatat treptat că „rapoartele" potrivnice invocate obsesiv de militanții pentru mediu sau pentru patrimoniu – cei mai mulți dintre ei asociați fundațiilor lui Soros – nu erau în fapt decât opinii scrise cu cerneală ideologică pe una sau două pagini. Mi s-a imputat că ascund o evaluare a situației arheologice întocmită de un profesor de istorie romană de la Oxford. După săpături minuțioase, s-a dovedit că se găsea în arhiva personală a lui Hunor Kelemen, nu în cea a ministerului. N-am procurat-o decât după

ce proiectul a capotat. Textul era într-adevăr critic și documentat, dar generic. Teza era aceea că rețelele de galerii ale exploatărilor romane constituie o valoare intrinsecă și trebuie lăsate să zacă neatinse în inima munților, chiar dacă nu vor fi studiate vreodată decât prin sondaj. La fața locului am refuzat să mă duc, pentru că aș fi fost primit fie de companie, fie de oponenții acesteia și, ca atare, aș fi lăsat impresia că am dat deja dreptate uneia din părți.

Am ajuns abia în august, invitat de comisia parlamentară pentru UNESCO ai cărei membri doreau la rândul lor să-și facă o părere. I-am ascultat pe adversarii proiectului și am vizitat galeriile studiate, conservate și muzeificate de echipa de cercetători condusă de Alexandru Vulpe de la Academia Română și de Béatrice Cauuet de la Universitatea din Toulouse, unul dintre cei mai reputați arheologi minieri din lume. Investiția științifică și financiară în patrimoniul de la Roșia Montană era impresionantă și fără precedent ori analogie în istoria arheologiei românești. Mi-a devenit limpede că o alegere trebuia făcută.

Prima cale era cea a conservării integrale *in situ*, adică în adâncul munților, a labirintului de galerii romane și austriece, ce ar fi urmat să rămână neatins, dar și neumblat și necercetat, așa cum își dorea clasicistul oxonian, după exemplul prințului Charles care visează la o Transilvanie sălbatică și izolată, fără industrie, drumuri, automobile și electricitate. Corolarul unei asemenea tezaurizări naturale a patrimoniului cultural ar fi fost extincția completă a habitatului uman de la Roșia. Întreaga vale era, încă este, otrăvită atât de poluarea acumulată istoric, cât și de șomaj. Localitatea nu mai avea practic decât o mână de locuitori, cei mai mulți pe picior de plecare. Cealaltă posibilitate comporta conservarea și punerea în valoare a unei părți semnificative a patrimoniului, dar și sacrificarea celeilalte părți în favoarea unei amenajări miniere ce ar fi utilizat tehnologia standard cu cianuri în condiții promise de securitate. Tot pe acest versant al posibilului, RMGC se angaja să ecologizeze întreaga zonă și să o revitalizeze prin crearea, pe orizontală și în timp, a câtorva mii de locuri de muncă.

Aceasta era alternativa. Am citit proiectul de lege cu toată puterea de înțelegere de care sunt capabil. Dincolo de prevederile

cu incidență asupra patrimoniului arheologic și cultural, negociate de mine cu exigență maximă, cele referitoare la mediu ori la redevențe îmi păreau a fi mai degrabă favorabile pentru statul român. Stăteam totuși în cumpănă, pentru că oricare alegere ar fi produs o pierdere ireversibilă, fie cea a unui strat prețios de patrimoniu, fie cea a viitorului unei comunități. Într-un fel, partidul a ales pentru mine, fără a-mi împărtăși dilemele. Proiectul însemna investiții majore și dezvoltare pe termen lung, proiectul fusese negociat în USL, proiectul trebuia deci semnat fără ezitare. Mi-o spusese Antonescu și mi-o confirmase Daniel Chițoiu, coordonatorul grupului de miniștri PNL.

Ajunsesem în acest punct când, pe 1 septembrie, au început manifestațiile de stradă în București. A doua zi, la o reuniune de partid, Antonescu a trecut pe lângă mine aruncându-mi peste umăr cu o oarecare veselie: „uite-l pe dușmanul străzii!" Nici măcar atunci proiectul Roșia Montană nu a fost reexaminat sau repudiat. Tactica lui Crin, maturizată zi după zi, a fost aceea de a lăsa impresia că încuviințează demonstrațiile, că PNL nu are nici un amestec și nici o răspundere, că inițiativa îi aparține integral lui Ponta și PSD-ului. Extrăgându-se treptat pe sine împreună cu partidul din controversă, m-a lăsat să mă descurc singur. Prezența mea în fruntea ministerului a început de atunci să-l stânjenească, pentru că îi amintea de o responsabilitate politică pe care și-o asumase, dar pe care o declinase la presiunea străzii și a presei și pe care nici măcar nu mai avea de gând să recunoască că și-o însușise cândva.

Oricât de colorată ar fi țesătura socială a manifestațiilor din acele zile[1], este indubitabil că mișcarea de gravitație ce le-a atras în stradă nu a fost naturală, ci minuțios pregătită și pusă în operă de o rețea vastă de agenți instruiți și remunerați în acest scop. Cu un an mai devreme, pe 4 iulie 2012, ambasadorul american la București a prezentat public programul *Restart Romania*, conceput și bugetat de unele agenții federale, ca și de guvernele Marii Britanii, Germaniei, Spaniei și Canadei[2]. Programul ar fi

[1] Vezi infra: *Die Wiederkehr des „Mobs"?*

[2] m.hotnews/stire/12700593

format și finanțat 140 000 de *restarters*, numiți alternativ de Mark Gitenstein „agenți ai schimbării" ori „cetățeni reformatori", cărora li s-a încredințat misiunea de a stârni pe internet valuri de susținere pentru cauze ecologice, ca și pentru lupta împotriva corupției.

Unul dintre acești agenți, pe nume Alina Mungiu-Pippidi, a mărturisit pe 23 ianuarie 2017 – poate pentru că nu i-au mai fost solicitate atunci serviciile de agitator și propagandist – că manifestația împotriva guvernului PSD din ziua precedentă, la care participaseră câteva mii de protestatari, nu putea fi organizată decât de serviciile speciale, explicând că „societatea civilă" nu are capacitatea de a mobiliza prin forțe proprii atât de mulți demonstranți într-un timp atât de scurt. Dacă așa stau lucrurile, înseamnă că demonstrațiile din septembrie 2013, cu un vârf de treizeci de mii de participanți, au fost în fapt organizate de servicii sau de entități comparabile cu acestea ca disciplină organizațională și ca mod de operare.

Am avut ocazia să constat că patosul civic în fața căruia Antonescu bătuse în retragere nu era decât o convenție de limbaj pentru o operațiune cu resorturi ce n-aveau nimic dezinteresat ori improvizat. În seara de 19 octombrie 2013 am participat la un club din marginea centrului vechi la un eveniment literar organizat de Ion Bogdan Lefter, care nu se transformase încă în cel mai monoton dintre propagandiștii sistemului represiv. Sala era surprinzător de plină. Conversația curgea de o vreme când, dintr-odată, unii din cei prezenți s-au ridicat în picioare, au început să scandeze, să cânte, să facă mișcări coregrafice, să arunce în aer și pe podea foi imprimate. Au început să mi se adreseze pe roluri. Când o tânără care nu avea încă douăzeci de ani mă implora pe un ton suav să nu-i otrăvesc copiii cu cianuri, un corporatist vânjos îmi flutura pumnul în față scrâșnind amenințări printre dinți. Le luau apoi locul alții, dar replicile rămâneau aceleași. Totul semăna cu o reprezentație de teatru ambulant. Veniseră cu recuzita de acasă, repetaseră frazele și lozincile, distribuiseră mai multe dubluri în fiecare rol. Investiseră timp și bani din belșug. Aveau

de toate, în afară de spontaneitate. Indignarea lor era îndelung exersată și avea accentele inconfundabile ale profesionismului.

Cu haina sfâșiată în înghesuială, am izbutit să ies din club. Patruzeci sau cincizeci de inși mă așteptau afară. Înfățișarea lor era mai diversă. Televiziunile suficient de conectate la servicii pentru a fi fost prevenite din timp (Realitatea TV și DG24) erau prezente și ele. Protejat de un polițist local, pe care-l chemaseră organizatorii evenimentului, m-am strecurat în automobil printre fețe strâmbate de ură. Strada era însă blocată. Au început să lovească mașina ministerului. Cu picioare, pumni și pietre. Geamul din spate a fost spart în dreptul capului meu. Eram destul de calm. Reușisem până atunci să mă uit la întâmplări ca și cum nu eu aș fi fost prins în mijlocul lor. Strigăturile și scandările mulțimii nu aveau vreo legătură nici cu ceea ce eram, nici cu ceea ce făcusem. Reflectau exclusiv vulgaritatea modului de a gândi al celor care le interpretau după îndelungi repetiții. Undeva în mintea mea răsuna îndemnul din 2 Timotei 4:5: păstrează-ți cumpătul, îndură agresiunile și fă-ți treaba la care ai fost chemat.

Mi-am pierdut răbdarea doar când un bun public, oricât de mărunt, a fost distrus. Am ieșit din mașină și am început să strig la ei. Au dat înapoi. Fie că nu aveau misiunea să mă lovească, fie că, înfruntați direct, și-au pierdut curajul. Cel mai probabil, desfășurătorul nu prevăzuse o asemenea reacție din partea mea. Și atunci, deși filmările nu s-au întrerupt, au rămas fără replică. Tot timpul mi-au lăsat impresia că, dincolo de îmbulzeală, de haos, de violența gesturilor și a vorbelor, cei mai mulți respectau o anumită disciplină. Parcă ar fi urmat un scenariu. Într-un târziu a venit și poliția și am putut să ne mișcăm încet și să ieșim din împresurare. Imediat a sunat telefonul. Am recunoscut vocea lui Ponta. Era la curent, inclusiv cu detaliile. Știa chiar cine sunt agresorii. Mi-a dat trei nume. Am reținut un Alexe, fără ocupație, și un Crăciun, asistent pe la SNSPA. Crin nu mi-a telefonat. Nici în seara respectivă și nici mai târziu. Nimeni de la PNL, de altfel, nu a mimat îngrijorarea și nu s-a interesat de starea mea.

Mă așteptam la o asemenea indiferență. Caracterul ei manifest și unanim nu m-a mirat prea tare. M-a surprins însă atitudinea

autorităților polițienești. A trecut destul până m-a căutat un polițist să-mi ceară o declarație despre eveniment. A insistat să fac o plângere penală. Pretindea că altfel nu ar putea pune în mișcare investigația. Se gândea cel mult la tulburarea liniștii publice. Nu părea dispus să vadă amenințarea, ultrajul, distrugerea sau vătămarea. I-am spus că nu am intenția să reclam eu însumi incidentul și că mă voi mulțumi să-l povestesc. Imaginile erau publice și amănunțite, așa că poliția avea toate elementele necesare deschiderii din oficiu a unei anchete. Nu reușesc să scap de gândul că întâmplarea se poate să nu fi fost decât o capcană, o provocare planificată, de vreme ce toată lumea în afară de mine părea să fie atât bine informată cu privire la cursul evenimentelor și la distribuția rolurilor, cât și dornică să trateze incidentul ca fiind cu totul lipsit de gravitate sau de semnificație. Procuratura, altfel extrem de activă, nu a manifestat nici cel mai slab interes pentru cauză. Treptat, nici n-a mai existat vreo cauză, penală sau măcar de presă. În media se stabilise aproape consensual că demonstrațiile sunt o merituoasă manifestare a energiei civice. Drept care nu puteau fi asociate cu un episod violent[1]. Ce atâta zarvă pentru o lunetă spartă!

S-a spart atunci mai mult decât o lunetă. S-a crăpat ireversibil USL, în măsura în care PNL s-a făcut că nu vede actul de violență îndreptat împotriva unuia dintre miniștrii săi, doar pentru a da senzația că nu are nici un amestec în proiectul Roșia Montană, ce trebuia să cadă exclusiv în sarcina PSD. În numele partidului, Renate Weber a dat un comunicat de presă în care regreta în treacăt întâmplarea, dar elogia călduros spiritul civic al manifestanților. Mai grav încă, s-a făcut cioburi voința guvernului de a-și duce la bun sfârșit politicile publice. Pentru prima oară în istoria politică postcomunistă, un executiv a cedat în fața unei minorități doar pentru că aceasta s-a instalat câteva zile pe străzile capitalei în numele unei imponderabile societăți civile. După ce a declarat că în forul său interior nici el nu e de acord cu proiectul Roșia

[1] Scenariul s-a repetat în cazul demonstrațiilor din februarie 2017, marcate de obișnuita violență de atitudine, gesturi și limbaj pe care nimeni nu e dispus să o remarce, dar și de agresarea fizică a unor jandarmi. Toată presa a convenit că nu poate fi vorba despre manifestanți violenți, ci doar despre „elemente infiltrate"

Montană, Victor Ponta l-a dat pe mâna unei comisii parlamentare *ad hoc* pentru a fi îngropat fără a fi declarat în prealabil mort.

„Strada" s-a transformat astfel dintr-un fenomen social accidental și aleatoriu, așa cum fusese în primele două decenii de postcomunism, într-o instituție de forță cu personal calificat și agendă proprie. Din slăbiciune de caracter, din lipsă de discernământ democratic ori din alte motive pe care doar ei le știu, Antonescu și Ponta au conlucrat cu mijloace diferite la instituirea, în 2013, a unei autentice și durabile tiranii a minorității. România este de atunci condusă sezonier de o „oligocrație", de puterea celor puțini manifestată în stradă. În noiembrie 2015, guvernul Ponta a demisionat doar pentru că i-a cerut „strada", evocată cu reverență atât de presă, cât și de președintele Iohannis. În februarie 2017, guvernul Grindeanu și-a abandonat politicile și s-a înclinat cu venerație în fața aceleiași „străzi".

Cum am devenit liberal și de ce am părăsit PNL

Și eu am fost cândva membru al „fostului Partid Național Liberal", pentru a mă exprima în limbajul folosit de statutul „marelui partid al dreptei românești" creat pe 26 iulie 2014. Am fost membru PNL din vocație, în dublul înțeles al noțiunii. Mai întâi, mă consider liberal pentru că am crezut, de aproape patru decenii, în suveranitatea conștiinței individuale și în primatul libertății de gândire, de exprimare și de alegere. Am devenit apoi liberal pentru că am fost chemat să fac parte din PNL. Decisesem înainte de 1989 că metoda cea mai potrivită de a-mi păstra independența intelectuală era să nu mă supun vreodată disciplinei vreunei organizații politice sau de altă natură.

În vara anului 2012, Crin Antonescu m-a invitat să-l însoțesc la Cotroceni, după care mi-a propus să candidez pentru Senat și ulterior să fac parte din guvernul USL. Mi s-a părut atunci că nu am dreptul să mă arăt rezervat față de asemenea propuneri, să pun condiții sau să negociez termeni. M-am înscris în PNL așa cum cineva își satisface serviciul militar: nu pentru că m-am socotit îndreptățit să ocup poziții de demnitate publică, ci pentru că am fost convocat să intru în serviciul public. O astfel de convocare, venită pe numele meu într-un moment dificil traversat de democrația românească postcomunistă, nu putea fi refuzată.

Am și acum convingerea că a lua o distanță critică față de ceea ce se numește generic „regimul Băsescu" a fost o obligație civică de la care nu te puteai sustrage decât cu riscul de a te dovedi fie lipsit de discernământ, fie pur și simplu oportunist sau profitor. Pentru că nu am avut de-a face doar cu o înfruntare politică între viziuni adverse asupra societății ori economiei, ci cu un atac structurat și persistent la adresa libertăților civile și politice, a substanței democrației. Clasicul imperativ liberal de a pune limite de netrecut acțiunilor statului împotriva cetățenilor era tot atât de actual ca atunci când a fost formulat pentru

prima oară. Statul de drept liberal – profetizat de Kant ca un stat ce-și restrânge funcțiile coercitive pentru a nu invada domeniul drepturilor individuale inalienabile – trebuie afirmat cu vigoare împotriva unui așa-zis stat de drept în care au întâietate absolută drepturile instituțiilor represive.

Noul PNL, născut pe 26 iulie 2014 cu misiunea explicită de a radia din registrul partidelor politice Partidul Național Liberal fondat în 1875 și readus la viață în ianuarie 1990, este un partid ce-l numără statutar pe Traian Băsescu printre foștii săi președinți. Ex-național-liberalii nu au avut de propus aripii Roman-Băsescu-Boc-Blaga a FSN decât amendamentul Quintus, adică o simplă încăpățânare onomastică, ușor de acceptat de către un PDL ce-și schimbase de mai multe ori denumirea și orientarea. După cum haina nu-l face pe om, nici numele nu dă conținut programului unui partid. N-a mai rămas nimic liberal într-un partid din care fac parte membrii guvernului și ai majorității parlamentare care a impus în 2010 politici de austeritate sub forma, fără analogie într-o altă societate democratică, a restrângerii exercițiului unor drepturi și libertăți constituționale.

Procesul de desființare a PNL a început, fără preaviz, la Delegația Permanentă din 25 februarie 2014. Miza ieșirii de la guvernare și a ruperii USL, așa cum a fost prezentată atunci explicit de Crin Antonescu, era câștigarea alegerilor prezidențiale și, în urma victoriei, dacă nu chiar în pregătirea ei, constituirea unui guvern condus de un premier PNL. Dincolo de anecdote și de lamentații, ruptura a fost justificată de o dublă constatare a președintelui partidului, pentru care nu a adus însă probe: pe de o parte, nu ar mai fi existat un electorat USL, iar pe de altă parte, PSD nu l-ar mai fi susținut pe Antonescu la alegerile prezidențiale din toamnă. Umbrite de amploarea previzibilă a restructurărilor politice imediate pe care secesiunea trebuia să le declanșeze, au fost atunci formulate două poziții ce vor avea urmări dintre cele mai robuste.

Ludovic Orban a formulat cu claritate o temă ce se va bucura ulterior de un mare succes propagandistic: divorțul dintre PNL și PSD ar fi fost incitat de televiziunile lui Voiculescu și Ghiță în momentul în care PNL a refuzat legea amnistiei, operațiune

premeditată prin care PSD a încercat să-și salveze corupții. Alianța dintre moguli și penali ar fi făcut imposibilă colaborarea „contra firii" (cu vorbele lui Orban) dintre PNL și PSD. Tot Orban a schițat tactica pe care Iohannis a pus-o mai târziu în operă: fără să uite de „lupta anti-Băsescu", național-liberalii trebuie „să-i sufle" acestuia politicile și viziunea, având grijă însă să nu fie asociați cu persoana lui. Esența programului candidatului și președintelui Klaus Iohannis a fost astfel formulată cu simț profetic.

Pe un cu totul alt ton, acoperit de vacarmul din sală, dar încărcat de consecințe atunci nebănuite, a intervenit Călin Tăriceanu. Impasul s-ar datora unei gestiuni defectuoase a relațiilor cu PSD, în mod precis incapacității lui Antonescu și Iohannis de a negocia remanierea în termeni raționali. Ieșirea din USL echivalează cu o trădare a alegătorilor, ce va fi curând decontată politic. Dispute majore cu PSD în legătură cu mari teme politice n-au fost. Blocajul este creat de dezbaterile sterile purtate în jurul unor persoane. Se cuvine ca un partid să fie mai preocupat de teme decât de persoane. Este adevărat că PSD a „punctat" pentru electoratul propriu, în timp ce PNL și-a dezamăgit alegătorii pentru că nu a avut „soluții de implementat", nu pentru că nu ar fi fost lăsat să o facă. În concluzie, ruperea USL este o alegere greșită.

Această analiză se întâlnea cu propriile mele observații. În cursul anului 2013, PNL nu a elaborat și promovat sistematic, ca partid, politici publice proprii și i-a lipsit capacitatea critică și expertiza, poate chiar motivația, de a evalua, modifica și, eventual, respinge măsurile guvernamentale anunțate ori adoptate fără consultări prealabile de Victor Ponta. Crin Antonescu întrupa cu excelență butada politică americană *when you don't have a policy, you give a speech*. Pe cât de neîntrecut ca orator, pe atât de dezinteresat era față de latura tehnică cel mai adesea inseparabilă de orice politică sectorială. Iar atunci când prezenta o inițiativă în forul de coordonare a USL, Ponta – cu remarcabila sa ușurință de a imagina, citi și demonta politicile publice – evoca tocmai detaliile materiale la care Crin era rareori atent și la care nu ridica, ca atare, vreo obiecție.

La fel se întâmpla în reuniunile săptămânale cu miniștrii sau în instanțele de conducere ale partidului. Radu Stroe a vrut, dar

n-a reușit să povestească felul cum rescrie Codul Rutier, Lucia Varga a încercat fără succes să vorbească despre Codul Silvic, iar eu n-am avut ocazia să dau toate amănuntele despre proiectul Roșia Montană. Discuția aluneca imediat spre anecdota cotidiană, cea mai recentă vorbă în doi peri a lui Ilie-Sârbu sau a lui Ponta fiind tăiată în patru și întoarsă pe toate fețele. După care, aflând din presă sau de la un terț despre câte un amănunt legislativ controversat, Crin reacționa cu vehemență, ca și cum s-ar fi acționat fără știința și aprobarea lui, iar ministrul în cauză era dezavuat public. Ceea ce însemna că sprijinul partidului pentru miniștrii săi era condiționat de umorile presei și ale comentatorilor, cărora Antonescu le dădea mereu dreptate atunci când nu era vorba despre el însuși.

Anticipând comportamentul său prezidențial din primul an de mandat, Iohannis nu a pledat în februarie pentru ceva anume și nu a explicat nimic. A remarcat că „USL trage să moară de ceva vreme", a făcut apel la „demnitate" și la „unitate". A mai anunțat că va face cu Antonescu „un cuplu politic". Finalul i-a aparținut lui Crin, care a ales retorica exaltării. Niciodată în ultimii ani n-ar fi avut atâtea motive de bucurie. E o șansă unică pentru PNL să aibă și președinte, și premier. „Ne îndreptăm către situația totul sau nimic", a concluzionat în aplauzele delegaților. Retragerea miniștrilor din guvern a fost aprobată cu doar opt voturi împotrivă și o abținere. Cu numai opt abțineri s-a cerut demisia lui Ponta. Decesul USL a fost proclamat într-o unanimitate tulburată doar de lehamitea câtorva participanți, printre care mă număram, de a se obosi să mai ridice mâna.

Metamorfoza național-liberalismului a devenit ireversibilă pe 26 mai, când conducerea PNL a părăsit ALDE, a aderat la partidul popularilor europeni și a decis să fuzioneze neîntârziat cu partidul lui Băsescu. M-am alăturat atunci fără rezerve lui Tăriceanu în Grupul de inițiativă pentru păstrarea identității liberale. Am redactat manifestul citit la prima reuniune a acestui grup ce a avut loc la București pe 12 iunie 2014. Nu m-am retras însă din PNL, căutând în zadar prilejul de a mă implica într-o dezbatere sau măcar într-un schimb de opinii, fie și banale, despre faptul

că liberalismul e ceva mai mult decât numele pe care-l poartă. Deliberarea nu a fost nici măcar mimată. La Congresul PNL din 28 iunie, chiar și rezoluțiile au fost verbale, fapt nemaivăzut în istoria mondială a partidelor politice. Liderii PNL s-au dovedit mai insensibili la idei și mai oportuniști chiar decât fruntașii socialiști ai PD care, în 2005, s-au prefăcut în conservatori în temeiul unei moțiuni scrise. PNL nu a murit înainte de a denunța el însuși mitul potrivit căruia ar fi fost un partid elitist, al inteligenței și discuțiilor libere. Vechiul PNL și-a petrecut ultimele luni de viață în cea mai desăvârșită mizerie intelectuală.

Istoria partidului s-a încheiat, împreună cu calitatea mea de membru, pe 26 iulie, când venerabilul Mircea Ionescu Quintus, în ultima scenă a congresului de „coagulare a dreptei", a bătut vioi ritmul imnului FSN-PD-PDL (adoptat de noul PNL) cu aceleași mâini pe care, așa cum îi place să se laude, i le strânsese cândva I.Gh. Duca. În octombrie 2014, noul PNL a fost înregistrat oficial drept cel mai recent avatar al FSN. „Regimul Băsescu" avea astfel, direct sau indirect, un nou domiciliu politic, deși proprietarul nu mai era Traian Băsescu însuși. Atâta vreme cât încleștarea din 2012 nu își epuizase miza, credeam că liberalii aveau datoria, deopotrivă intelectuală și politică, de a nu dezerta și de a nu demobiliza. Cultura publică a libertății nu ar putea fi restaurată în România fără contribuția decisivă a liberalilor. De aceea, am părăsit PNL pentru a putea rămâne liberal. Orban și Alina Gorghiu m-au chemat înapoi de câteva ori. Mi-au promis un loc eligibil la alegerile din 2016 cu aerul că au nevoie de mine pentru fortificarea componentei liberale a noului PNL. Le-am spus că nici în cel vechi nu găsisem destul liberalism și că abia după ce am plecat din PNL am putut să devin cu adevărat liberal.

N-am ezitat să răspund chemării lui Tăriceanu de a-l asista, în primele două zile din august 2014, la fondarea Partidului Liberal Reformator. Ne știam din 1997, când el era ministru al industriilor, iar eu consilier la Cotroceni. N-am păstrat o legătură constantă. S-a întâmplat însă să fim așezați unul lângă altul la ședințele conducerii PNL, ceea ce ne-a permis să constatăm că recunoaștem amândoi cam aceleași stridențe și suntem sensibili la același

tip de argumente politice. Nu știu dacă m-a chemat alături de el în Grupul de inițiativă și apoi în PLR pentru că a văzut liberalul din mine sau doar pentru că a presupus că brutala mea retragere din guvern m-a înstrăinat de Antonescu. Nu l-am întrebat niciodată. Poate că m-am temut să raționalizez firescul unei relații ce mi se părea amicală la modul cel mai spontan cu putință.

Am trecut împreună prin câteva experiențe politice memorabile. Am inventat – cu roluri diferite, firește – două partide. Am pornit, iarăși de la înălțimi inegale, o campanie sistematică de apărare a drepturilor civile și a libertăților politice. Am denunțat în canon abuzurile de putere ale președinților Băsescu și Iohannis și ale autorităților judiciare. Am luat un prânz de neuitat cu Simeon al Bulgariei, unul dintre cei mai articulați și consecvenți liberali ai zilelor noastre. L-am vizitat pe 16 aprilie 2015 la Varna. Am discutat două ore la masă, apoi încă trei cu un cerc mai larg de interlocutori. Dacă s-ar fi întâmplat să fiu bulgar, probabil că n-aș fi fost mai monarhist decât sunt, dar cu siguranță aș fi devenit „simeonist" Ceea ce, în contextul politic actual din țara vecină, este tot una cu a te încăpățâna să rămâi liberal.

N-am nutrit niciodată sentimente regaliste. Am căzut imediat de acord cu Robert Skidelsky atunci când l-am auzit afirmând că monarhia are capacitatea de a înlocui virtutea civilității *(civility)* cu viciul servilismului *(servility)*. Era în octombrie 2014 și participam la un simpozion, în sensul anglo-saxon al noțiunii, pe marginea manuscrisului unei cărți despre politica virtuții la care lucrau împreună John Milbank și Adrian Pabst[1]. Milbank era tentat să interpreteze figura regalității ca pe o încarnare politică menită să întărească caracterul non-subiectiv al legăturii sociale. Deși membru al Camerei Lorzilor, Skidelsky considera monarhia un risc etic ce ar trebui evitat într-o societate care prețuiește libertatea egală.

Propria mea experiență mergea în același sens. Cu ceva ani în urmă, poate prin 2008 sau 2009, fusesem căutat cu o oarecare

[1] Cartea a apărut doi ani mai târziu: John Milbank, Adrian Pabst, *The Politics of Virtue. Post-Liberalism and the Human Future*, Rowman & Littlefield, London and New York, 2016.

insistență de Radu Duda. Îmi citise cărțile și a participat chiar la unul dintre cursurile mele. Făcea probabil *head hunting* pentru proiectul lui de înviorare a regalismului românesc. Am avut chiar o lungă conversație pe teme politice. Recunosc că mi s-a părut nu numai bine informat, dar și capabil de raționamente elaborate și precise. Până în momentul în care a evocat discuțiile pe care le-ar fi purtat prin diverse palate regale cu *verii lui din Europa*. Nu glumea. Nu se referea la rudeniile principesei. Și le însușise cu o seriozitate ce mi s-a părut caraghioasă. Am simțit cum cabotinismul agreabil al actorului ia amploarea stridentă a imposturii. Pentru că a uitat de avertismentul Letiziei Bonaparte, monarhia românească, deși n-a fost vreodată sublimă, a făcut pasul către ridicol.

Tocmai pentru că nu era văr cu Radu Duda, am reținut de la țar imperativul liberal cu care s-a identificat, *less state, more responsibility*, folosindu-l mai târziu în manifestul politic al ALDE. Mi s-a părut că Simeon întrupează, chiar dacă l-am întâlnit în patria lui natală, liberalismul exilului și al eșecului. Am citit în el seninătatea, dar și determinarea tragică ce-l animaseră cândva pe Salvador de Madariaga. Ca semn al vocației weberiene pentru politică, stătea drept în mijlocul speranțelor prăbușite. În Bulgaria, din liberalism nu mai trăiește decât amintirea episodului curios în care un fost rege s-a întors ca șef al guvernului. La recepția de seară, puțini bulgari au intrat în vorbă cu el. Simeon știa însă să înfrunte, cu o eleganță modestă și timidă, amestecul de indiferență și condescendență al compatrioților săi. Singurătatea liberalului de cursă lungă era aproape tactilă.

Către solitudine tindea, de altfel, și condiția noastră în Senat, măcar în termenii regulamentului. PLR nu participase la alegeri, așa că nu putea avea grupuri parlamentare. A fi izolat politic într-o adunare reprezentativă îți oferă un incontestabil avantaj etic. Atunci când faci parte dintr-o majoritate, nota Hume[1], onoarea – în principiu *a great check upon mankind* – nu te mai constrânge, de vreme ce știi că poți conta oricând pe aprobarea propriului

[1] David Hume, *Political Essays* edited by Knud Haakonssen, Cambridge University Press, Cambridge, Cambridge, 1994, p. 24

partid și te-ai obișnuit să nu iei în seamă opinia adversarilor. Ca parlamentar independent, nu talentul oratoric, astuția procedurală sau abilitatea de a socializa te scapă de irelevanță și derizi-une, ci onorabilitatea. Înțelesul comportamentului onorabil poate fi deslușit, în acest context, tot cu ajutorul gânditorului scoțian. Acceptând împreună cu acesta că oamenii tind să fie mai onești ca persoane private decât în capacitate publică, politicianul se poate ține departe de suspiciunea de a fi un ticălos *(knave)* atunci când apără libertatea tuturor ca și cum și-ar promova cel mai personal dintre interese. Maxima potrivit căreia *every man must be supposed a knave*, precizează Hume, este adevărată în politică, dar falsă în fapt. Omul politic este și un om de onoare atunci când tratează libertatea ca pe cel mai prețios fapt al vieții comune și nu ca pe o simplă figură retorică a jargonului său profesional.

Astfel definită, am constatat că onoarea se dovedește un bun atât rar, cât și prea puțin râvnit în economia politică a Parla-mentului. Cea mai dezonorantă tranzacție parlamentară la care am fost martor s-a petrecut în primăvara anului 2015. Ben-Oni Ardelean, un senator național-liberal care renunțase la meseria de pastor pentru cea de politician, m-a invitat să iau cuvântul pe 25 martie la „micul dejun cu rugăciune" pe care-l organiza peri-odic sub inspirație americană. S-au strâns în jurul mesei neobiș-nuit de mulți parlamentari, de la toate partidele. Printre ei, Dan Șova, pe care-l aștepta în dimineața respectivă un vot al plenului de încuviințare sau de respingere a cererii de reținere și arestare trimisă Senatului de Parchet. Plecând de la un îndemn al lui Pavel („Comportați-vă într-un mod demn de Evanghelia lui Christos", Filipeni 1:27), am vorbit despre părtășia dintre frați, despre cum trebuie să ne ferim unii pe alții din calea răului, despre dreptate și despre aparența dreptului, despre condiția politică a creștinu-lui. Am încheiat cu o rugăciune pentru Șova, pentru libertatea și demnitatea lui. Toată lumea a zis Amin. Au urmat îmbrățișări fraterne, câteva lacrimi, asigurări de susținere și compasiune. Confruntat cu o speță dezarmant de absurdă, Șova avea evi-dentă nevoie de încurajare. De ajutor divin desigur, dar mai ales de solidaritatea colegilor săi. A urmat plenul. Câțiva participanți

la rugăciunea comună, în frunte cu Ardelean, au votat pentru arestarea lui Șova, explicând chiar de la tribună că o solicitare venită de la DNA nu poate fi refuzată din principiu, indiferent de probele din dosar. În limba lui Hume, *knave* înseamnă nu doar ticălos, ci deopotrivă slugă sau valet.

A fost singura împrejurare în care mi-a fost rușine că sunt membru al Senatului. Nu m-a scandalizat niciodată duplicitatea unor funcționari ai Evangheliei. De mult nu mă mai mira ipocrizia profesioniștilor cultului. Am realizat însă că foarte laica onoare pe care o avea în vedere David Hume nu are deloc căutare în Parlament. Apartenența la un grup majoritar sau cu vocație majoritară te scutește de obligația de a te comporta onorabil. Nu am scăpat până la sfârșitul mandatului de sentimentul însingurării. Din situația de izolare politică începuserăm să ieșim odată cu alegerea lui Tăriceanu ca președinte al Senatului prin votul PSD. Dornic să arate că „adevărații liberali" au rămas lângă el și că, drept consecință, „USL trăiește", Victor Ponta ne cedase două ministere. Mai mult chiar, anunțase că, în eventualitatea în care va câștiga scrutinul prezidențial, una din opțiunile sale pentru funcția de prim-ministru este Călin Tăriceanu. Cealaltă opțiune, George Maior, era însă de natură să întărească caracterul ambiguu al tabelului de valori după care obișnuia să se orienteze Ponta. După votul din noiembrie 2014, a devenit din ce în ce mai urgent pentru PLR să dobândească statutul de partid parlamentar. Singura cale disponibilă era fuziunea cu o formațiune de dimensiuni comparabile care să beneficieze deja de acest statut. Sensul era unic și ducea către Partidul Conservator.

O jumătate de an au durat pertractările. Deși pretinseseră cândva că au o orientare social-liberală, nu am identificat urme de liberalism în ideile și comportamentul conservatorilor. Era un partid de cadre, fără electorat propriu, lipsit de convingeri și de viziune, al cărui oportunism tactic era dublat de o solidaritate aproape sectară între membri. Oricât de derizorii ar fi fost cariera sau prestația cuiva, Daniel Constantin declara că persoana respectivă este neocolit sau de neînlocuit în temeiul argumentului că militează în partid de un număr de ani. Cu observația,

aspră, dar dreaptă, că a milita în Partidul Conservator însemnase până atunci să aștepți pur și simplu ca Dan Voiculescu să negocieze pentru tine diverse poziții naționale sau locale. Cu trei sau patru excepții, atât coerența, cât și experiența politică a conservatorilor erau precare. La fel și consistența intelectuală. În schimb, cum toate realizările istorice ale partidului fuseseră obținute cu eforturi individuale minime, un asemenea raport între cost și beneficii generase un indiscutabil complex de superioritate. Toți conservatorii se simțeau îndreptățiți să ocupe primul loc ori de câte ori erau locuri de distribuit. Privită de mine ca un rău necesar, dar nu obligatoriu, fuziunea s-a petrecut pe 19 iunie 2015, iar PLR s-a dizolvat în Alianța Liberalilor și Democraților. Impulsul liberal care dusese la crearea Grupului de inițiativă cu un an în urmă s-a diluat în ALDE până la pierderea aproape completă a calităților.

În ceea ce mă privește, am exploatat imediat statutul de membru al unui grup parlamentar pentru a propune constituirea unei comisii speciale a Senatului însărcinată să evalueze calitatea democrației și să examineze starea în care se află statul de drept. Proiectul l-am formulat împreună cu Călin Tăriceanu, dar inițiativa fusese oarecum prevestită de Emil Constantinescu într-un discurs rostit pe 17 iunie la aniversarea a o sută cincizeci de ani de existență (întreruptă) a Senatului. Constantinescu a spus atunci că „este nevoie de crearea unui arbitraj între putere și cunoaștere", iar Senatul ar putea juca un asemenea rol prin „comisii de investigare, de cercetare, de control al instituțiilor statului". Ascultându-l atunci pe președinte și având în minte exemplul Camerei Lorzilor, a cărei funcție este tocmai aceea de a așeza puterea sub autoritatea cunoașterii, am început să reflectez la oportunitatea înființării unei comisii care să-și asume o muncă pe care, în România, nu a mai făcut-o nimeni.

Apar la răstimpuri tot soiul de aprecieri ale stării democrației românești sub formă de index sau de *ranking*. Asemenea întreprinderi sunt întotdeauna „independente", adică private și lucrează exclusiv cu percepții culese din presă și din interviuri mai mult sau mai puțin structurate. Nu-i de mirare că în asemenea clasamente România ocupă locuri dintre cele mai ciudate,

fiind uneori punctată în urma unor state africane. Cât despre statul de drept, pulsul acestuia nu fusese luat decât de Comisia Europeană, în rapoartele Mecanismului de Cooperare și Verificare, la rândul lor întemeiate doar pe opinii de presă și pe înșiruirea, niciodată verificată, a unor puncte de vedere subiective, dacă nu chiar interesate.

Leonardo Morlino a fost cel care m-a încurajat, încă din 2010, să deschid un șantier de cercetare – ce pe atunci nu putea fi decât academică – a calității democrației românești, care să se bazeze pe date empirice solide și verificabile. Morlino coordonase deja asemenea investigații comparative și puteam împrumuta de la el o metodologie testată pe teren și validată științific. Văzând cum prinde viață comisia, i-am reexaminat instrumentarul și am reținut șapte niveluri de analiză a calității procesului democratic[1]. O democrație „bună" are nevoie, mai întâi, de un set de reguli formale și procedurale privind votul universal, investit în alegeri libere, corecte, competitive și recurente; instanța de luare a deciziilor politice și de guvernare trebuie formată numai prin alegeri; guvernul este răspunzător exclusiv în fața parlamentului; structurile politice (partide, grupuri de interese) sunt separate de cele administrative; există mecanisme funcționale de garantare reală a drepturilor și libertăților; informațiile publice au surse diferite și alternative. Am adăugat, sub inspirația lui Robert Dahl[2], alte două direcții în care ar fi fost nimerit să fie conduse cercetările comisiei: caracterul nereversibil al relațiilor dintre egalitate și libertate; participarea efectivă a cetățenilor la procesul de luare a deciziilor, incluzând dreptul la *dissent* și existența unor mijloace de control al agendei publice.

După acordul Biroului Permanent, plenul Senatului a aprobat pe 22 iunie 2015 înființarea Comisiei speciale pentru evaluarea stării democrației și a statului de drept în România. Grupurile parlamentare nu și-au desemnat reprezentanți în comisie decât

[1] Leonardo Morlino, *Changes for Democracy. Actors, Structures, Processes*, Oxford University Press, Oxford, 2013, mai ales pp. 191–268

[2] Robert A. Dahl, *On Democracy*, Yale University Press, New Haven and London, 1998

la începutul sesiunii de toamnă. Componența comisiei nu a fost comunicată plenului decât la sfârșitul lui octombrie și a fost următoarea: vicepreședinte Timotei Stuparu (PSD), secretar Csaba Pataki (UDMR), Mariana Câmpeanu, Dorin Dobra și Nicolae Vlad Popa de la PNL, Georgică Severin, Gabriela Crețu și Petru Alexandru Frătean de la PSD și eu însumi ca președinte. A fost nevoie de o nouă solicitare către plenul Senatului, aprobată pe 2 noiembrie 2015, pentru prelungirea activității până la sfârșitul ultimei sesiuni a mandatului. Unul din senatori nu a venit niciodată la întâlnirile de lucru ale comisiei (N.V. Popa), iar ceilalți au participat sporadic.

Comisia s-a reunit de șapte ori, doar în patru ședințe fiind realizat cvorumul regulamentar. Nu am avut nici aparat de lucru și nici secretariat. Am reușit să organizez o singură dezbatere publică, pe 10 martie 2016, privitoare la raportul dintre calitatea democrației și libertatea presei. N-au participat nici măcar toți membrii comisiei. De la presă au răspuns invitației în număr mare jurnaliștii de la Antena 3, aflați în căutarea unei tribune suplimentare pentru a protesta împotriva recentei evacuări silite la care fuseseră supuși. S-au mai adăugat doar alți patru ziariști.

Încrucișând metodologia lui Morlino și analiza lui Dahl, am schițat structura raportului, fiecare membru asumându-și una sau mai multe teme. Nici unul nu a adus vreodată un text, oricât de sumar. Motivele eșecului sunt probabil două și jumătate. Mai întâi, toți senatorii erau membri în cel puțin alte două comisii permanente, unde aveau un volum considerabil de activitate. În al doilea rând, Senatul în ansamblu și membrii comisiei erau lipsiți de motivație față de materia încredințată comisiei. De altfel, la scurtă vreme după aprobarea comisiei, grupul PSD a luat inițiativa creării unei comisii, de această dată permanentă, pentru constituționalitate, însărcinată să avizeze proiecte și propuneri legislative și să întocmească rapoarte. Ceea ce, firește și implicit, a împins comisia specială într-un registru oarecum derizoriu, al speculației strict teoretice și, ca atare, inutile. În sfârșit, nu trebuie neglijată jumătatea de motiv ilustrată de contestarea la Curtea Constituțională a înființării comisiei de către senatorii național-liberali: noul PNL

nu și-a dorit comisia, a supus-o unui tratament ostil și a încercat, fără mare energie, să-i boicoteze activitatea.

În final, a reușit. Comisia nu și-a încheiat activitatea cu un raport pentru că nu a avut o activitate și pentru că singurul cu adevărat dispus să scrie ceva eram eu însumi. M-am gândit o vreme să redactez un raport separat, pe care să-l asum cu titlu individual. Îmi formasem însă convingerea că, în ipoteza în care ar fi fost întocmit, un raport înaintat Senatului în octombrie sau noiembrie 2016 ar fi trecut neobservat. Ar fi fost un text de necitit într-o atmosferă publică în care politica era redusă la înfruntarea homerică dintre „penali" și „apărătorii statului de drept" și din care lipsea cu totul preocuparea pentru democrație. Pe de altă parte, n-aș fi izbutit să-i dau de unul singur caracterul riguros, de cunoaștere științifică, la care aspiram atunci când am propus și am făcut comisia. Am adunat totuși în acest volum toate reflecțiile, demonstrațiile și analizele pe care intenționam să le dezvolt în raport[1]. Gândindu-mă la obligațiile pe care mi le-am asumat atunci când am luat inițiativa creării comisiei, mă simt ca intendentul abil din parabolă, care și-a anulat sieși o parte din datorie.

[1] Vezi infra eseurile: Presiuni asupra justiției, De unde vin și încotro se duc județele?, Principii de revizuire constituțională, *Der Staat als Kunstwerk*, Competiția idolilor, Ce face președintele?, Creierul statului, *Iustitia augusta*, Schimbare de regim, Noua paradigmă politică, Omul este mai bătrân decât statul, Alegerile ca iluzie a libertății, Ultimul raport?, Premierul care nu știa nimic, Cultura denunțului, Nesimțire constituțională, Democrația apolitică, Cine aduce prejudicii democrației?, Sub control judiciar, Scurtă istorie a tehnocrației în date.

Ce pot să sper?

Cum se face, m-a întrebat un jurnalist, că cineva al cărui profil intelectual și academic pare să echivaleze cu o descalificare, candidează la primăria capitalei? Le voi cita cumva alegătorilor din Kant, a insistat condescendent. I-am răspuns, parafrazând o butadă atribuită unui filosof, că funcțiile publice nu sunt rezervate doar ignoranților. În sinea mea, simțeam că ironia ziaristului este îndreptățită. Poziția în care m-am aflat pe tot parcursul campaniei a fost una defensivă, dacă nu pe alocuri nesigură. Nu făcusem eu alegerea de a candida, dar o adoptasem și încercam să mă obișnuiesc cu ea.

Cu doar trei zile înainte de termenul limită de depunere a candidaturilor pentru alegerile locale din 5 iunie 2016, am acceptat, împotriva instinctului meu de conservare, să candidez pentru primăria generală a Bucureștilor. Așteptarea în ALDE era ca președintele Călin Popescu-Tăriceanu să-și asume candidatura. Nu avea rost să riște, deoarece toate măsurătorile disponibile indicau o victorie fără emoții a Gabrielei Firea. Daniel Constantin, celălalt candidat natural, s-a ferit să-și verifice în fața electoratului potențialul de a aduce voturi. A explicat că dorește să-și menajeze cariera politică (pe care, se înțelege, și-o închipuia lungă și glorioasă). Sorin Cîmpeanu a refuzat la rândul lui să-și asume vreo responsabilitate. O altă soluție disponibilă, sprijinită de Constantin, dar respinsă hotărât de Tăriceanu, era ca ALDE să-și împrumute candidatul de la Victor Ponta, care ne recomanda insistent să-l preluăm pe Orlando Teodorovici. Pentru a depăși impasul, mi s-a cerut să candidez, ca o formă de sacrificiu.

Au fost politicieni cu experiență (din alte partide) care m-au prevenit că nu mi se pretinde un sacrificiu, ci că sunt în fapt sacrificat. Intenționat și cu sânge-rece. Dacă nu iau măcar zece procente (ALDE situându-se în sondaje în jur de șase), cariera mea politică s-a terminat, spre bucuria foștilor conservatori, m-a pus în gardă cu maximă bunăvoință colegul senator Nicolae Bădălău.

Îi împărtășeam sentimentul. Numai că, într-o carte ce abia apăruse, definisem liberalismul prezentului, în prelungirea unei idei a lui Paul Kahn, ca pe un liberalism al sacrificiului, un liberalism dispus la sacrificiu, pregătit să sacrifice calculele personale sau de grup în favoarea convingerilor[1]. Nu aveam nici o intenție să mă dezmint. Înțelesesem apoi de la Weber că vocația omului politic se probează tocmai atunci când înfruntă conștient și, pe cât e cu putință, curajos o situație din care lipsește speranța.

M-am gândit așadar că voi putea măcar vorbi în campanie despre valorile pe care mă încăpățânam să cred că ALDE ar trebui să le propună și să le promoveze și m-am resemnat cu statutul de *message candidate*. Îmi estimam șansele la între 3% și 15%. Plaja pare enormă, dar îmi anticipam rezultatul în termeni matematici, ca pe o variabilă dependentă de gradul de participare, de nivelul la care putea urca Firea, de scorurile PNL, USR și PMP, ultimele două dificil de prezis. Dacă mi s-ar fi dat trei luni de planificare și publicitate, ca și resursele umane și financiare necesare și dacă mi-aș fi conceput și condus singur campania, rezultatul ar fi atins probabil potențialul electoral maxim, pe care-l văd suprapunându-se peste procentajul, proporțional nu prea mare, al bucureștenilor sensibili la problema libertății. Am obținut 17 455 de voturi, adică exact 3%, ceea ce nu pare mult, dar a fost totuși, în cifre absolute, al șaptelea rezultat ALDE din țară. La prima vedere, cum n-am luat decât jumătate din sufragiile încredințate partidului în București, cealaltă jumătate s-ar fi îndreptat, potrivit unei logici a votului util, către Gabriela Firea, care a obținut cu trei procente mai mult decât partidul ei. Fără a exclude un asemenea transfer, am rămas cu impresia – pe care am validat-o mai apoi analitic – că am primit în realitate *alte voturi* decât cele care s-au dus la ALDE.

Campania mea a fost cu totul deconectată de cea a partidului. Organizația sectorului 5 nu a izbutit să depună liste și de aceea nu s-a mișcat pe teren. Sectorul 1 a refuzat să împartă materiale

[1] Daniel Barbu, *Au cetățenii suflet? O teologie politică a societăților post-seculare*, Editura Vremea, București, 2016, pp. 301–302

electorale cu numele meu. La sfârșitul campaniei, sediile celorlalte organizații erau pline de astfel de materiale ce nu fuseseră distribuite. Non-acțiunea a fost cuvântul de ordine transmis de Daniel Constantin rețelelor de militanți ex-conservatori. Mica echipă care a lucrat *și* pentru mine (conjuncția are aici o pondere considerabilă, fiind echivalentă în practică cu adverbul *uneori*) și-a desfășurat energia și a cheltuit resursele mai ales *on line*. Unde potențialii mei alegători sunt rari, le-am semnalat repetat și inutil. Mie mi-a revenit participarea la întâlniri cu cetățenii de tip *town hall metting*. Am ieșit în piețe, în parcuri, printre blocuri și pe stradă singur sau însoțind candidații de sector. Discuțiile cu cetățenii mi-au făcut limpede că asocierea mea cu ALDE nu era evidentă pentru nimeni, alăturarea numelui meu de cel al lui Tăriceanu fiind salutată de unii, dar deplânsă de alții. De această dată, nu am avut destui colaboratori pentru a pregăti și a face o campanie *door-to-door*. Îndrăznesc să afirm, pentru că am verificat ulterior probabilitatea afirmației, că aceia care m-au votat au fost în cea mai mare parte alegătorii mei, nu ai ALDE.

Poate părea la prima vedere paradoxal că electoratul pe care am reușit să-l mobilizez nu a fost unul recrutat din rândul elitelor. Joseph Schumpeter a remarcat însă, cu șaptezeci și cinci de ani în urmă, una din contradicțiile cele mai surprinzătoare și contraintuitive în care stă prins alegătorul. Cu cât acesta este mai activ și mai performant într-un domeniu profesional – ca avocat, medic, artist, economist, savant, scriitor ori inginer – cu atât mai mare este ignoranța sa în materie politică și mai slabă puterea sa de judecată în chestiuni politice. Efortul de a aduna informații și de a le examina critic pe care-l depune în exercitarea profesiei lipsește complet atât în formarea intenției de vot, cât și în conversațiile informale pe teme politice pe care le poartă în cercul său de apropiați[1]. Profesionistul are acum ocazia, pe care o folosește uneori din abundență, de a duce aceste conversații în public, mai precis în mediul virtual, fără a-și asuma pentru părerile sale

[1] Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy* [1942], Harper & Row, New York, 1975, pp. 261–262

responsabilitatea ce-i revine în momentul votului sau când se exprimă stând față în față cu cei din jur.

Deși datează, observația lui Schumpeter nu și-a pierdut actualitatea. Un exemplu demn de reținut în manuale a fost oferit pe 22 martie 2017 de Gabriel Liiceanu. Intervenind într-o dezbatere organizată de Comisia de libertăți civile a Parlamentului European, filosoful a recurs la cele mai populare poncife pentru a descrie, într-un limbaj rudimentar și patetic, situația politică din România. Citind dintr-un text pregătit în prealabil, i-a atribuit explicit lui Liviu Dragnea o declarație pe care s-a dovedit că acesta nu a făcut-o vreodată. Dacă același Liiceanu ar fi participat la o conferință de metafizică, nu mă îndoiesc că și-ar fi verificat cu maximă atenție citatele, ar fi avut grijă să evite în discursul său locurile comune și expresiile colocviale, nu s-ar fi mulțumit să facă afirmații de ordin general și indivizibile logic, ci s-ar fi angajat în raționamente întemeiate pe argumente și referințe solide. Faptul că vorbea despre politică pare că l-a scutit pe intelectual de orice efort analitic și critic. Când vine vorba despre politică, exclamația ia imediat locul reflecției. Pentru elitele profesionale, dezbaterea politică nu este mai mult decât o vacanță a gândirii. Ca și un prilej de a lepăda dubla povară a rigorii și a responsabilității pe care o poartă în propria lor carieră.

În democrațiile reprezentative, competența politică a cetățeanului se epuizează în actul de a vota. Pe rețelele sociale sau în studiourile de televiziune, incompetența politică a devenit astăzi inepuizabilă. Elitele profesionale românești au creat imediat după alegerile din 20 mai 1990 legenda urbană a infirmității electorale a majorității, descrisă ca fiind slab educată, îmbătrânită și preponderent rurală. Această majoritate și-a pus atunci încrederea în FSN și s-ar afla acum în spatele PSD. Ar fi o majoritate condamnată la eroare, neputincioasă, asistată de stat și dependentă politic, incapabilă de raționamente proprii și de alegeri chibzuite. Această majoritate nu era însă, în primii ani postcomuniști, decât ambalajul cultural al clasei mijlocii produse de socialismul de stat în ultimele sale două decenii de viață. Odată cu Adrian Năstase și accelerat sub conducerea lui Victor Ponta, PSD a devenit aproape

explicit un partid al clasei de mijloc, al întreprinzătorilor autohtoni și al notabilităților provinciale, ce trage după el o periferie socială încă tributară patronajului politic.

Legenda a avut dintru început și continuă să dețină un rost pur metodologic: a nu face parte din această majoritate este singurul criteriu care te definește, în propriii tăi ochi și sub privirea celorlalți, ca un om „de dreapta". Astfel definită, dreapta s-a bucurat în istoria postcomunistă de un incontestabil ascendent cultural. În pofida a ceea ce susțin țesătorii de mituri politice, nu poate fi dovedită existența unui conflict homeric între două Românii, una avansată, a elitelor sofisticate, iar cealaltă profundă, a maselor ignorante, ci doar o competiție ideologică desfășurată la nivelul elitelor, mai precis o rivalitate între două elite concurente, ale căror rădăcini sociale sunt însă aceleași.

Această confruntare între elite a căpătat în ianuarie și februarie 2017 o formă literară exemplară. Două petiții alternative au circulat *on line*. Nu textele în sine sunt relevante, ci seriile de comentarii ce le însoțesc. Prima cerea demisia guvernului Grindeanu, cealaltă sprijinea executivul. Cea dintâi a strâns de două ori mai multe semnături, ceea ce înseamnă că alegătorul „de dreapta" este mai versat în utilizarea noilor medii de comunicare. În același timp, comentariile adăugate de acest electorat sunt străbătute de un nestăpânit fior de iraționalitate agresivă. Constituie o colecție – monotonă, repetitivă și oarecum agramată – de acuzații, amenințări și injurii. Nu sunt aduse probe în sprijinul afirmațiilor, iar demonstrațiile lipsesc. Tonul comentariilor la cea de-a doua petiție, cu scrieturi ceva mai îngrijite, este în schimb moderat și explicativ, fără a fi neapărat defensiv. Din ele nu transpare o simpatie de factură ideologică pentru PSD, ci mai ales o speranță vecină cu un calcul rațional: programul de guvernare ar putea consolida apartenența semnatarilor la clasa mijlocie. Comparația acestor serii paralele de însemnări spontane indică fără greș că modul de operare al susținătorilor „dreptei", al cărei prestigiu cultural pare iremediabil erodat, este imprecația, iar al celor de „stânga" argumentația.

Dacă așa stau lucrurile, dreapta și stânga nu mai sunt astăzi noțiuni cu virtuți explicative certe. Am avea mai degrabă de-a

face cu rețele electorale țesute și întreținute în București timp de un sfert de veac. Succesul în alegeri, cel puțin până acum, nu s-a bazat pe vrednicia individuală a candidaților, ci pe organizare, pe capacitatea de patronaj și de distribuție de bunuri divizibile, dar și pe abilitatea de a utiliza ideologiile ca instrumente de agitație a străzii și a spațiului virtual. Numeroși bucureșteni se încăpățânează se să autoidentifice ca fiind de „dreapta", în măsura în care participă, oricât de difuz și necritic, la o cultură a resentimentului față de PSD – reaprins recent de propaganda din spatele mișcărilor de stradă contra „ciumei roșii" – în care se amestecă oarecum haotic memoria comunismului, a Pieței Universității și a mineriadelor, patronajul lui Iliescu și plagiatul lui Ponta, aroganța atribuită lui Năstase și pitorescul dovedit de Vanghelie, condamnarea lui Dragnea și ridicolul în care a căzut Geoană.

Contrar părerii că partide antipolitice precum PPDD în 2012 și USB/USR în 2016 ar fi mobilizat categorii mai proaspete de electori, electoratul bucureștean se comportă, cu fiecare scrutin, ca o *peau de chagrin*. Se restrânge. Numărul partidelor crește, iar cel al alegătorilor scade. Electoratul nu se înnoiește, ci migrează sezonier de la un partid la altul. Părți semnificative din cei care au ieșit la vot apreciază încă mitocănia cordială și populismul diletant al unor politicieni de cartier. După cum alte segmente, de regulă mai tinere și mai legate de profesiunile liberale, ale aceluiași electorat s-au arătat vulnerabile în fața unui amestec ideologic de neo-populism și de neo-leninism, dovedindu-se sensibile la teme postmateriale și postdemocratice, cum ar fi salvarea țării de politicienii corupți.

Pentru cei care au vrut să voteze nu atât „un om de dreapta", cât un liberal, un radical și un centrist nu a existat alternativă la candidatura mea. Am făcut parte din vechiul PNL, pe când acesta era încă, măcar nominal, un partid liberal. Când, în octombrie 2014, PNL a fost radiat din registrul partidelor politice la solicitarea conducerii de atunci, am fondat, împreună cu alți liberali, Alianța Liberalilor și Democraților, membră a Partidului Liberal european (ALDE), afiliată Internaționalei Liberale. Am participat cu titlu personal la efortul liberalilor din întreaga lume

de redactare a versiunii 2017 a *Manifestului de la Oxford*. Candidatul Cătălin Predoiu a susținut că nu a fost vreodată membru al vechiului PNL, fiind în schimb un fruntaș al noului PNL, partid recent înființat în jurul fostului PD. Predoiu a reprezentat deci o formațiune cu ereditate „de stânga", FSN-istă și socialistă. Pe 16 iulie 2014, întrebat (de Realitatea TV) dacă, după fuziunea dintre PDL și vechiul PNL, portretul lui Ionel Brătianu va împodobi sediul din Aleea Modrogan, Predoiu a spus că respectivul sediu este deja decorat cu portrete ale unor politicieni de mare valoare, cum ar fi Ioan Aurel Stoica. De aceea, denumirea partidului care l-a sprijinit pe Cătălin Predoiu nu a constituit, în ochii electoratului bucureștean avizat, o sursă de confuzie. Împotriva propriului nume, PNL a adoptat în vremea din urmă o orientare populară și conservatoare. Datoria de a fi avocatul convingerilor, principiilor și politicilor liberale mi-a revenit cu exclusivitate în alegerile pentru primăria generală a capitalei. Pe terenul liberalismului, nu am avut contracandidat.

Nu mi-a trecut nici un moment prin minte – așa cum părea să insinueze jurnalistul care se mira de candidatura mea – că aș fi putut seduce vreun alegător citindu-i sau măcar citându-i din doctrinari liberali ori etalând o erudiție pedantă, presupunând că aș avea-o. Dacă i-am pus pe cetățenii cu care m-am întâlnit în prezența unor idei despre libertate ce au fost cândva formulate de gânditorii politici la umbra cărora m-am format, am ales să o fac fără pedanterie și cu simplitate. În calitate de liberal, cred în primul rând în puterea exemplului, în datoria oamenilor publici (politicieni, intelectuali, formatori de opinie, clerici etc.) de a se prezenta înaintea concetățenilor lor doar atunci când pot revendica o istorie personală a asumării responsabilității pentru libertatea altora. Nu le-am promis alegătorilor altceva decât că voi încerca să fiu un administrator responsabil al libertății pe care nu au ei înșiși timpul să și-o apere.

Cu o corecție totuși. Făcusem în campania parlamentară din 2012 o promisiune pe care nu am ținut-o. Experiența îmi spunea că această promisiune convinsese mulți bucureșteni tineri din clasa mijlocie să-mi dea votul. În platforma USL figura angajamentul, imaginat cred de Ecaterina Andronescu, de a prelungi până

seara orarul zilnic al claselor primare; în acest mod, programul *after school* ar fi devenit universal, obligatoriu și gratuit. M-am uitat în ochii a sute de mame și le-am asigurat că acest lucru se va întâmpla, că le vom ține copiii la școala după școală până când vor veni să îi ia după orele de serviciu. Ministrul educației din 2013, Remus Pricopie, a făcut un calcul al costurilor, iar rezultatul proiecției bugetare l-a descurajat pe Ponta, care a abandonat pe tăcute ideea. Eu nu uitasem însă de promisiune. Mă angajasem personal și îmi era rușine, încă îmi este, că nu mă ținusem de cuvânt. Am văzut candidatura mea și ca pe o ocazie de a aduce aminte de acest proiect, cu speranța că viitorul primar și l-ar putea însuși, generalizând la nivelul capitalei un program pe care unii dintre primarii de sector îl pun în operă cu titlu experimental.

Până la urmă, întrebarea fundamentală a lui Kant „ce pot să sper?" poate avea sens și într-o campanie electorală. Desigur, atent contextualizată și confruntată cu experiența de viață a celor mai obișnuiți și mai nepretențioși dintre semeni. Sarcina politicii democratice ar fi și aceea de a da un răspuns credibil și cât mai convingător acestei întrebări cu iz filosofic: „ce putem spera împreună și pentru toți (ori pentru cei mai mulți dintre noi), ca societate, cu titlu de comunitate locală ori națională?". Sau, mai simplu, „putem oare spera să trăim convenabil unii cu ceilalți?" A meritat, cred, să mă investesc într-o acțiune politică precum a fost cea a candidaturii la primăria generală fără să mă jenez excesiv, pentru că mi se pare că cineva trebuia să arate apăsat că, în ultima vreme, limbajul și ideile politice au fost complet și inacceptabil sufocate de jargonul și de raționamentele de tip economic. Totul a devenit management, marketing, totul se judecă în termeni de eficiență, concurență, guvernanță, consum, raport între cost și beneficii. Politicienii se mândresc cu abilitățile lor administrative, cu experiența lor de întreprinzători, mulți dintre ei au ajuns să trateze agențiile statului ca pe niște companii. Economia a corupt politica.

A face politică a fost, cel puțin pentru mine, a duce o luptă împotriva corupției. Împotriva coruperii politicii democratice de către limbajul economiei și de către gândirea militarizată. Am riscat deci să le reamintesc cetățenilor Bucureștilor că politica,

inclusiv cea locală, nu este o discuție tehnică despre asfalt, salubritate, trafic ori agentul termic, ci o dezbatere despre speranță, despre libertate, despre reprezentare, despre participare, despre demnitate, despre violență (și despre limitarea ei), despre comunitate, despre țesătura complicată de raporturi între oameni care nu se cunosc, dar care sunt con-cetățeni, despre modul în care se cuvine să fie luate deciziile care privesc pe toată lumea.

Ne-am obișnuit să tratăm toate aceste chestiuni ca fiind de ordin teoretic, „rupte de viață", când în fapt din ele este făcută viața însăși. Politica nu este un mod de gestiune a lucrurilor, ci o modalitate de (auto-)guvernare a oamenilor. M-am străduit să fac acest tip de politică, chiar dacă succesul a fost variabil. Nu pot însă să mă plâng. Sunt chiar surprins de numărul cetățenilor, oricare le-ar fi vârsta și formația, care sunt pregătiți să vadă politica așa cum o privesc eu însumi. Paradoxal, politicienii și comentatorii politici, în numele unui „realism" ce nu este în fapt decât o ficțiune, se dovedesc reticenți să înțeleagă politica drept ceea ce este, drept ceea ce era deja pentru Kant, preferând să o trateze ca pe un surogat pragmatic de activitate economică sau ca pe o îndeletnicire de penali deasupra cărora mijește ochiul vigilent al legii.

Procesele electorale sunt ele însele luate în captivitate de această dublă patologie ce afectează politica democratică. Sunt văzute, pe de o parte și într-o cheie eminamente managerială, ca un dispozitiv tehnologic din ce în ce mai sofisticat și mai digitalizat de colectare, înregistrare și numărare a voturilor. Pe de altă parte, sunt adesea privite cu suspiciune, ca un prilej de fraudă și manipulare. Tehnicitatea și integritatea par să fi devenit singurele dimensiuni ce merită examinate și evaluate. Singura întrebare ce este formulată pe cele mai variate tonalități este *cum* sunt organizate alegerile; *de ce* au loc consultări electorale pare să fie o preocupare cu totul marginală, cu miză exclusiv pentru protagoniști. În spațiul public și în mediul academic deopotrivă, atunci când vine vorba despre alegeri, modalitatea este infinit mai dezbătută decât finalitatea.

Mi-a fost dat, fără să fi căutat asemenea experiențe, să învăț să evaluez modalitățile administrative în funcție de finalitatea lor politică. Am fost zece ani decan, e drept în vremuri mai puțin

birocratizate decât cele de azi, apoi ministru. Nu am lăsat vreodată pe altcineva să se ocupe cu ceea ce îmi revenea mie ca sarcină. Dimpotrivă, am făcut adesea eu însumi ceea ce cădea în sarcina altora. Am scris cu mâna mea proiecte de lege sau de hotărâri de guvern pentru că, așa cum erau respectivele texte pregătite de „specialiști", nu-mi exprimau cu adevărat intenția. Am citit, am verificat și am îndreptat tot ceea ce am semnat. Uneori am refuzat să semnez până când nu mi s-a explicat în detalii despre ce e vorba și până când n-am deslușit problema cu propria mea minte, atâta câtă am. Mi-a lipsit, ori de câte ori a trebuit să-mi pun semnătura pe un act oficial, temperamentul de primar. Nu am semnat ceea ce nu am înțeles. Mi-am luat răgazul să pricep și apoi să semnez, dacă am fost convins că era nimerit să o fac.

Exercițiul unei astfel de inteligențe practice este obligatoriu de vreme ce arhitectura instituțională centrală și locală se arată de obicei haotică și este întotdeauna făcută din mai multe straturi, nu toate pe deplin lizibile. Straturi de legi, straturi de proceduri, straturi de cutume birocratice. Este așadar ușor să te ascunzi în unghiurile moarte, să o apuci pe un drum ocolit dacă nu știi planurile sau, dimpotrivă, să te iei după cineva pe o scurtătură riscantă. Uneori, instituțiile sunt intenționat concepute sau devin pe parcurs un labirint fără ieșire. Ca ministru al culturii, m-am rătăcit într-un asemenea labirint. Regia Autonomă Româniafilm era administratorul tuturor cinematografelor din țară, unele funcționale, altele transformate în săli de joc sau de evenimente, câteva în stare de colaps. Oamenii muncii de la Româniafilm reușiseră să edifice comunismul după 1989, cu gândul însă la un profit de tip capitalist. Membrii (și mai ales liderii) de sindicat erau în fapt, cu o vorbă a lui Ceaușescu, proprietari, producători și beneficiari. Singura lor dorință era să fie lăsați în pace să exploateze patrimoniul pe care-l aveau în grijă în propriul lor avantaj. Comunismul nu poate fi însă construit într-o singură regie. Toți primarii din țară tânjeau de două decenii să pună mâna pe sălile de cinematograf din orașul lor, să le reabiliteze și să le deschidă publicului.

Proiectul legii descentralizării redactat de Liviu Dragnea în toamna anului 2013 dispunea explicit transferul cinematografelor către autoritățile locale. Convenisem cu Dragnea ca Ministerul

Culturii să păstreze câte o sală în Cluj, Iași și Timișoara, orașe în care teatrul și opera împărțeau același sediu și meritau să câștige încă o scenă, precum și alte câteva în București. Una urma să fie cedată Universității de Teatru și Film. Un cinematograf monument de arhitectură din bulevardul Elisabeta era destinat Centrului Național al Dansului, iar un al doilea Operei Naționale pentru spectacole experimentale sau de *music hall*. Cinemateca își păstra cele două săli, la fel și Consiliul Național al Cinematografiei. Ministerului i-ar mai fi revenit cinematografele Patria și Scala. Pe 11 noiembrie, am examinat ore în șir împreună cu Dragnea, cu Sevil Shhaideh și grupul lor de experți procedurile legale de dezmembrare a regiei. Concluzia lor unanimă a fost că asemenea metode erau imposibil de imaginat în cadrul legislativ de atunci. La aceeași concluzie ajunsesem eu însumi, după lungi discuții cu Mihaela Kaitor, secretarul general al Ministerului Culturii. Singura soluție disponibilă era desființarea regiei printr-o dispoziție ce putea fi inclusă în legea descentralizării, preluarea patrimoniului de către o instituție publică din subordinea ministerului și distribuirea lui ulterioară către proprietarii finali din administrația locală sau din sistemul culturii. Echipa de la Ministerul Dezvoltării a găsit că soluția este prea radicală, că ar cere poate o lege specială, renunțând drept consecință să mai revendice cinematografele.

O veche înțelepciune liberală spune că nu e suficient ca instituțiile cu design încâlcit să fie „transparentizate". Ele trebuie redesenate din temelii. Am încercat să o fac la Ministerul Culturii. Mi s-a părut că labirintul de cotloane și fundături din administrația publică se cuvenea înlocuit de ceva asemănător unui templu clasic. Altfel spus, oricine se apropie de administrație să poată să îi înțeleagă imediat structura și să vadă cu relativă ușurință unde sunt dispuse toate sarcinile și toate oportunitățile pe care aceasta le are și le oferă.

Cu același program m-am angajat, fără voie, în alegerile locale. Nu mi-am închipuit că am fost neapărat mai bun decât alți candidați din orașul meu sau din altele. Ceea ce știu cu precizie este că nici un alt candidat nu a promovat convingerile care pentru mine sunt esențiale și care sunt, îndrăznesc să cred, indispensabile pentru bucureșteni. Este vorba despre credința liberală potrivit

căreia drepturile și libertățile cetățenilor nu sunt un cadou din partea statului ori a instituțiilor, ci ne aparțin fiecăruia în parte și tuturor împreună. Cred că, în toate împrejurările, cetățeanul este mai important decât statul și că are precedență față de orice instituție de stat. Cred că puterea corupe atunci când cei care o exercită nu au stăpânire de sine, nu dovedesc discernământ democratic și nu sunt supuși controlului cetățenesc.

Mi-am dorit, în timpul campaniei, ca aceste lucruri să devină cât mai clare pentru cât mai mulți cetățeni. Nu am avut mijloacele și timpul să-mi împlinesc dorința. Aș fi vrut să văd dispărând din oraș și din țară ideea că nu putem fi guvernați decât prin forță și violență. Cred de asemenea, și m-am încăpățânat să transmit această credință, că puterea celor care guvernează trebuie să fie limitată și atent supravegheată de cetățeni. Nu într-o logică a urii, disprețului și neîncrederii, ci într-una a cooperării și responsabilității împărtășite. Până la urmă, nu mi-ar fi displăcut să încerc, împreună cu bucureștenii, să fac din capitala României un oraș liber. Ar fi timpul ca Bucureștiul să le confere propriilor săi cetățeni, dar și vizitatorilor, un privilegiu pe care – spre deosebire de orașele medievale apusene – nu a fost în măsură să-l acorde în trecut, privilegiul de a scăpa de servitute și de a respira aerul libertății.

Depolitizarea politicii

Cariera mea parlamentară a început cu un eșec și s-a terminat cu o mică izbândă, ce nu numai că a fost repurtată la aproape trei luni după încheierea mandatului, dar nici măcar nu mi se datorează. Atât insuccesul, cât și reușita au fost legate direct de grija mea constantă de a pleda în favoarea parlamentarismului. Centralitatea politică a adunării reprezentative este ultima plăsmuire intelectuală a liberalismului clasic ce a trecut relativ neatinsă prin încercările istoriei. Nu-mi doresc să fac parte din generația căreia să-i fie dat să umble prin Parlament ca și cum ar vizita un muzeu.

Prima inițiativă legislativă majoră asupra căreia a trebuit să mă pronunț ca senator în februarie 2013 a fost una de modificare a statutului parlamentarilor. Proiectul, redactat sub autoritatea lui Valeriu Zgonea, venise la grup cu instrucțiunea de a fi votat în plenul reunit din aceeași zi. L-am citit în grabă și am constatat imediat că includea câteva prevederi inacceptabile. Parlamentarii urmau să-și piardă mandatul, pretindea un articol, dacă Agenția Națională de Integritate stabilea că s-ar afla într-o situație de incompatibilitate. Am semnalat absurdul propunerii. O instituție administrativă nu poate termina un mandat încredințat de cetățeni fără ca esența însăși a reprezentării să fie grav afectată. Dispoziția încălca de altfel principiul elementar al simetriei actelor de drept. Personal, sunt înclinat să cred că nici măcar o curte de justiție nu are autoritatea să anuleze ceea ce au decis alegătorii prin vot. Numai aceștia din urmă (dacă o procedură de *recall* ar fi avută în vedere de Constituție) sau libera voință a parlamentarului de a demisiona, fără a socoti decesul, pot pune capăt unui mandat. În orice caz, această capacitate legală nu are cum să fie încredințată unui funcționar. Cel puțin nu în regimurile democratice și nu acolo unde domnește legea. Senatorii PNL au ridicat din umeri la argumentele mele. Cu excepția lui Tudor Chiuariu, care a convenit fără ezitare că nu putem rămâne nepăsători la tentativa de sinucidere constituțională la care conducerea USL invita

Parlamentul. Am mers amândoi la Antonescu înainte de plen. Nu ne-a ascultat decât pe jumătate. „Faceți ce vreți", ne-a spus cu gândul în altă parte. Chiuariu a vorbit. La fel și eu. Au urmat alți deputați și senatori. Nu prea mulți însă. Cu aerul că n-avem timp să filosofăm, Zgonea și-a apărat proiectul. Votul a fost totuși amânat. Prevederea a fost ulterior adoptată, într-o formă ceva mai nuanțată.

Trecuseră două luni de la alegerile din 11 decembrie 2016 când Călin Tăriceanu mi-a cerut să schițez un proiect de declarație politică a Parlamentului. Pentru a fi dat o ordonanță de urgență ce s-a dovedit ulterior inodoră, guvernul era asediat de manifestații de stradă, Klaus Iohannis îl calificase, laolaltă cu Parlamentul, drept „o gașcă de oameni politici cu probleme penale [care] vrea să slăbească statul de drept", era arătat cu degetul de procurorul general și de CSM, era anchetat de DNA. Curtea Constituțională decisese însă într-un final că acțiunea guvernului fusese, în formă și în fond, întru totul legală și legitimă și că toate instituțiile ce-l criticaseră violent își depășiseră atribuțiile constituționale. Tăriceanu s-a gândit că era oportun ca un gest politic al legislativului să reamintească tuturor agenților statului care le este locul atribuit de Constituție, să întărească supremația Parlamentului în ordinea de drept democratică și să reafirme rolul acestuia de singur reprezentant autorizat al întregii societăți.

A prezentat textul pe care i l-am propus în ședința birourilor permanente reunite din 13 februarie 2017[1]. PNL și USR au cerut ca documentul să fie studiat și discutat de grupuri înainte de a fi trimis camerelor reunite spre dezbatere și adoptare. A fost depus în scris un singur comentariu, semnat de Cătălin Predoiu în numele PNL. Opinia conține unele afirmații surprinzătoare („statul este parte a societății în sens larg") și consideră declarația „un prim pas" către instituirea unui „regim autoritar parlamentar", până acum necunoscut în istoria politică mondială. În timpul dezbaterilor în plen ce au avut loc pe 8 martie, Traian Băsescu a citat după *Dicționarul explicativ al limbii române* editat de Academie o definiție a statului de tip sovietic pentru a sublinia, ca și Predoiu,

[1] Vezi infra: Anexa X

indistincția dintre stat și societate. Amândoi au dovedit că numai o gândire cu rădăcini adânc înfipte în cultura juridică comunistă poate argumenta faptul că președintele reprezintă societatea cu tot atâta îndreptățire ca și Parlamentul. Cu 203 voturi pentru (de la PSD, ALDE și UDMR) și 94 împotrivă (de la PNL, USR și PMP), declarația a fost adoptată.

Băsescu și-a apărat retrospectiv propria interpretare a mandatului prezidențial: președintele este un tribun al poporului care tună împotriva elitelor corupte cazate cu precădere în partidele parlamentare. Nu acest soi de populism clasic i-a mobilizat însă pe vorbitorii de la PNL și USL potrivnici declarației, ci un servilism dintre cele mai tradiționale. Păreau scandalizați de îndrăzneala majorității de a cenzura printr-un act oficial al Parlamentului voința și opera lui Klaus Iohannis. Viciul servilismului nu înflorește doar în monarhiile ereditare, ci se răspândește ori de câte ori puterea este sau pare concentrată într-o singură persoană, fie și pe durata determinată a unui mandat electiv. Prezidențialismul generează servilism cu tot atâta eficiență ca și regalitatea.

Deruta morală și precaritatea intelectuală a dezbaterii m-au ajutat să nu regret prea mult că n-am fost prezent în Parlament decât prin textul declarației. Îmi ținea locul curajul lui Tăriceanu, determinarea lui de a restitui Parlamentului întâietatea ce i se cuvine în orice democrație reprezentativă. Eram mulțumit că îl pot ajuta, din când în când, să găsească cuvintele cele mai potrivite pentru a demonstra public că liberalismul românesc nu și-a pierdut glasul și nu și-a epuizat încă misiunea politică. Recunosc că la jumătatea anului 2015 nu-mi închipuiam că nu voi mai fi membru în viitorul Parlament. Partidul era solid instalat deasupra pragului electoral, iar o poziție eligibilă părea în cazul meu un drept câștigat. În calitate de președinte executiv eram, nominal și statutar, al treilea om din ALDE, după co-președinții Tăriceanu și Daniel Constantin. Candidatura mea pentru primăria generală atrăsese după sine, așa mă iluzionam, obligația partidului de a-mi garanta un mandat de parlamentar. Nu am pus explicit această condiție atunci când am acceptat să candidez pentru că nu-mi rezulta că asemenea târguieli ar fi necesare între camarazi și *gentlemen*. Ar fi trebuit să o fac, mi s-a reproșat ulterior, când s-a

dovedit că, exceptându-i pe Călin Tăriceanu și pe alți doi sau trei colegi, fruntașii ALDE se comportau mai degrabă ca niște băieți de cartier.

Pentru a nu lungi povestea cu detalii fără incidență istorică, până cu o săptămână înainte de termenul de depunere a candidaturilor, eram asigurat că îmi va reveni al doilea loc la București, după Constantin, pe lista pentru Camera Deputaților. Așa cum arătau sondajele, adeverite apoi de rezultatul alegerilor, ALDE urma să obțină între șase și șapte procente, ceea ce, la nivelul capitalei, echivala cu un senator și doi deputați. Jocul aleatoriu al redistribuirilor a făcut ca partidul să primească în final, în mod impredictibil și cu doar 6%, patru mandate de deputat în București. Eram asigurat, dar nu eram totuși sigur de ce va urma. Constatasem că ori de câte ori conversația se întrerupea brusc la intrarea mea în biroul președintelui, discuția se purta în jurul locului ce mi se cuvenea pe liste. În orice alt subiect eram bine-venit. Într-un fel, ca și în cazul alegerilor locale, nu eram consultat cu privire la propria mea candidatură. Decizia se lua fără mine. Sau, mai bine zis, cum trebuia luată împotriva mea, era mereu amânată.

Când n-a mai fost timp de pertractări, mi s-a refuzat pur și simplu un loc eligibil. Daniel Constantin a învederat că nu semnează documentele și, pe cale de consecință, ALDE nu va candida în alegeri dacă nu va fi urmat pe lista de deputați de la București de vechii lui colegi conservatori, mai mult sau mai puțin anonimi. La fel a procedat și când fuseseră confecționate listele pentru consiliul general al capitalei. Acum mă trimitea să candidez pentru Senat în cele mai improbabile locuri. Exista posibilitatea de a supune chestiunea deciziei Biroului Politic, convocat oricum pentru a valida listele. Apăruseră însă voci pe latura ex-național-liberală, cum era cea a lui Vosganian, care considerau că soarta mea politică nu merită să provoace o criză în partid. Nu puteam deci anticipa rezultatul votului din forul statutar într-un moment în care fiecare își calcula propriile șanse și nu avea răbdarea să se îngrijească de perspectivele de viitor ale altora.

Am avut sentimentul că, în ultimă instanță, disputa nu mă privea cu adevărat. Locul meu pe liste nu era pentru Daniel Constantin decât prilejul de a-l înfrunta pe Tăriceanu și de a dovedi întregului

partid cine are ultimul cuvânt. Oră după oră, ședința întârzia să înceapă. Cei doi copreședinți nu-și mai vorbeau. În tabăra fostului PLR domnea defetismul, în vreme ce facțiunea conservatoare schimba jurăminte de loialitate. I-am spus atunci lui Călin că renunț să mai candidez fără să las impresia că vreau o fac. Numele meu va figura pe al doilea loc, ineligibil, pe lista de la București pentru Senat. Soluția non-rezistenței a satisfăcut pe toată lumea. În scurta istorie a ALDE, nu fusesem în fond decât un accident. Opiniile mele, a căror consistență liberală încercam mereu să o verific, deveniseră tot mai minoritare, dacă nu chiar singulare.

La sfârșitul lunii ianuarie 2016 Tăriceanu a anunțat în biroul politic că am primit sarcina de a redacta manifestul ALDE pentru alegerile locale și generale. Le-am spus atunci celor peste o sută de fruntași prezenți în sală că, în calitate de liberali, avem datoria de a ne distinge de toate celelalte partide prin formularea unor poziții clare în acele materii ce definesc astăzi cultura publică a unei națiuni, dar care, în context românesc, par să fie sufocate de un conformism spontan, nereflectat, unanim și, mai ales, iliberal. Am enumerat imediat chestiunile ce impun oricărui liberal obligația de a vorbi și acționa împotriva curentului și a gândirii leneșe. Le-am spus că în ceea ce-i privește pe refugiați ar fi nimerit să ne dovedim primitori, dar că avem în schimb obligația de a denunța retorica patriotică, naționalistă și populistă. Ar trebui apoi să ne arătăm rezervați față de sporirea bugetului apărării și de militarizarea teritoriului național și să descurajăm orice conivență bugetară ori ideologică între stat și Biserică. I-am invitat pe toți să dezbată aceste teme în organizațiile lor locale și să se asigure că partidul este animat la bază, fie doar cu titlu de promisiune, de o sensibilitate calificat liberală. A urmat o tăcere politicoasă și jenată, întreruptă de semitonul unor voci ce sugerau că militanții nu au asemenea dileme, oricum academice și rupte de viața reală.

M-am încăpățânat să susțin în solitudine că ALDE trebuie să rămână un partid liberal de centru, un partizan al separării complete între Biserică și stat, un adversar intransigent al naționalismului, populismului, unanimismului, parohialismului, precum și al tuturor formelor de discriminare, un promotor al pluralismului și al drepturilor tuturor minorităților. Pe scurt, o forță critică

în politica românească. ALDE a ales însă indistincția, a alunecat pe nesimțite în albia conformismului și a oportunismului. M-am înstrăinat etic de ALDE atunci când partidul a decis, pe 31 octombrie 2016, să susțină inițiativa Coaliției pentru Familie de includere în Constituție a unei definiții restrictive a familiei. Dublul gest de a restrânge un drept subiectiv și de a include în legea fundamentală o materie ce nu ține de ordinea constituțională mi s-a părut de două ori iliberal[1]. Așa cum am prevăzut imediat, o opinie identică a avut și Guy Verhovstadt, care l-a prevenit pe Călin Tăriceanu că o asemenea poziție politică descalifică ALDE din calitatea de membru al familiei liberale europene.

Deși nu-mi stă în fire, am mai făcut o predicție, de data aceasta involuntară, pe 23 septembrie 2016, la o reuniune a aleșilor locali ALDE, unde am asemuit riscurile meseriei de politician român cu cele ale unui soldat din Afghanistan. Intenția mea a fost aceea de a trezi respectul de sine al unor primari și consilieri cărora le este dat să audă din toate direcțiile că practică o meserie infamantă. Nici măcar nu aveam ambiția originalității, mulțumindu-mă să actualizez o celebră sentință a lui Winston Churchill *(Politics is more dangerous than war, for in war you are only killed once),* care și-a privit mereu cariera politică în oglinda celei de comandant militar a strămoșului său, primul duce de Marlborough. Purtătorii și promotorii culturii cazone au considerat comparația ca fiind scandaloasă. Estimarea mea este că toți indignații din spațiul virtual – orchestrați ca și în trecut de Realitatea TV – nu au absolvit opt clase. Pe vremea mea se învăța în clasa a opta cum să te exprimi în limba română cu ajutorul metaforelor și comparațiilor.

Încă o dată, ignoranța profană se dovedește a fi, în România zilelor noastre, unanimă și insurmontabilă, fiind una din cauzele majore ale agresivității ce a luat în stăpânire spațiul public. Comparația dintre război și politică are un statut clasic în cultura occidentală, necunoscut însă de jurnaliștii și comentatorii români, lipsiți îndeobște de o formație intelectuală elementară. A făcut analogia, printre alții, dar în mod exemplar, Carl Schmitt, autor care nu se studiază însă în clasele primare. A mai făcut-o,

[1] Vezi infra eseul: Celula de bază a societății.

tot printre alții și tot cu titlu de exemplu, Ludovic Orban, care l-a proclamat pe Iohannis general în campania prezidențială din 2014 și a cerut militanților PNL să-și dea „ultima picătură de sudoare" pentru victoria comandantului lor suprem. Pentru că își închipuie că au toți în dotare un baston de mareșal, politicienii români se întrec în utilizarea limbajului marțial.

Într-adevăr, războiul politic se arată uneori a fi încă și mai riscant decât cel purtat într-un teatru militar de operațiuni. Desigur, în cel din urmă îți poți pierde viața, dar îți câștigi reputația de erou. Conflagrația politică îți poate distruge atât viața, cât și reputația[1]. Și o poate face cu repetiție, așa cum a sugerat Churchill. În plus, când te afli în uniformă sub focul inamicului, știi că poți conta pe tovarășii tăi de luptă: nu te vor lăsa în urmă și nici nu vor îngădui să cazi în mâini ostile. În politică, se întâmplă să te doboare mai întâi tirul propriilor tăi camarazi, iar atunci când îți pierzi libertatea, tot ei se vor preface că nu te cunosc. Am ieșit din politică nu pentru că am pierdut vreo bătălie eroică cu adversarii libertății, ci pentru că aceia pe care-i consideram prietenii mei politici nu au mai socotit oportun să mă cheme sub arme. Probabil pentru că miza conflictului era pentru ei diferită de cea pe care sunt eu dispus să o văd. Abia pe 26 martie 2017, odată cu permutările ministeriale legate de retragerea sprijinului politic al ALDE pentru Daniel Constantin, mi s-a propus – nu foarte insistent – să preiau portofoliul pentru relația cu Parlamentul, printre altele și ca o formă de reparație morală. Oricât de ispititoare a fost invitația de a reveni în politica activă ca membru al guvernului, hotărârea de a nu mă mai întoarce a rămas definitivă. În primul rând pentru că, mi se pare, din politică nu a mai rămas decât numele.

În ochii mei, miza de astăzi a politicii este politica însăși. Dacă înțelegem politica; în descendența lui Rousseau, ca pe o știință practică a administrării libertății egale în vederea identificării și eliminării tuturor abuzurilor și intrigilor ce o amenință. Din

[1] Doar ca o confirmare, între sute, Alina Bica, fost procuror șef al DIICOT, a declarat că procurorul șef DNA, L.C. Kövesi „a hotărât și hotărăște cine trăiește și cine moare" și că „DNA e o instituție care poate să te spulbere în trei secunde" (Antena 3, interviu cu Adrian Ursu din 13 ianuarie 2017).

preziua campaniei electorale și până astăzi, politica românească a devenit din ce în ce mai apolitică. Chiar și cei care o practică la vârf o asemuiesc, din precauție pesemne, cu un soi de birocrație electivă. Pe 3 ianuarie 2017, într-o conferință de presă, Liviu Dragnea, președinte al Camerei Deputaților, a precizat: „activitatea la guvern va fi mai puțin politică, mai mult aplecată spre administrație"; iar prim-ministrul Sorin Grindeanu a adăugat: „politica se face în altă parte, noi la guvern facem administrarea țării". Ori de unde ar porni, dezbaterile publice ajung inevitabil la venituri bugetare și salariale, la chestiuni penale ori la rolul serviciilor. Realitatea este mereu aliniată fie unui limbaj economic rudimentar, fie unor ideologii bricolate, ce nu se recomandă prin miezul lor doctrinar, ci prin capacitatea de a săpa tranșee cât mai adânci între „ei" și „noi". USB/USR ilustrează cu excelență acest nou uzaj al ideologiilor: dincolo de lozinca polemică (în sens etimologic) „ei sunt corupți" și „noi ne implicăm", pare imposibil să deslușești dacă formațiunea, lipsită de un program cât de cât lizibil, este neo-leninistă sau neo-populistă.

Am constatat încă din 2010, dorindu-mi din toată inima să fiu un fals profet, cum politica devine în spațiul public românesc o îndeletnicire pe cale de dispariție[1]. Politica nu este acum mai mult decât locul convenit în prealabil al coliziunii periodice și repetate dintre două narațiuni concurente despre ceea ce ține împreună comunitatea politică: statul de drept *vs.* agenda cetățeanului. Sunt partide, politicieni, activiști civici și intelectuali publici care-și justifică prezența în arenă prin lupta pe care o duc împotriva corupției (întotdeauna a celorlalți), a clasei politice lipsite de credibilitate și de pricepere, precum și pentru întărirea instituțiilor statului (în special a celor judiciare și speciale). Alte partide și alți politicieni, activiști și intelectuali luptă la rândul lor, dar pentru bunăstarea generală, pentru dezvoltarea țării, pentru lărgirea clasei mijlocii, pentru salarii și pensii mai mari, pentru locuri de muncă, pentru mai mulți bani în buzunarele cetățenilor.

[1] Daniel Barbu, *Indistincția. O cronică a sfârșitului politicii românești*, Editura Art, București, 2010

Militarizarea accelerată a limbajului și mijloacelor înfruntării politice desemnează ca terț exclus și ca victimă sigură democrația, regim eminamente civil, suspicios chiar față de uniforme și de eroi.

Prețul depolitizării funcționale a politicii este dispariția aproape completă a narațiunilor despre libertate. Deși mi s-a oferit prilejul, poate că n-am izbutit să fiu un administrator chibzuit al libertății compatrioților mei din 2012 și până în 2016. Nu am rămas cu senzația că am fost suficient de priceput în ștergerea unei părți din datoriile oneroase pe care cetățenii le au încă față de un stat mai degrabă nedrept decât de drept. N-am lenevit totuși și nu m-am complăcut în servitute. Nu știu câtă lume a reținut sau măcar a remarcat încăpățânarea liberală cu care am ascultat recomandarea filosofului genevez: am dat pe față intrigile și am spus pe nume abuzurilor. Mă tem însă că preocuparea pentru libertate nu frământă societatea românească a zilelor noastre. Prea puțini cetățeni sunt conștienți că politica nu este altceva decât locatarul de gestiune al propriei lor libertăți. Conform obiceiului liberal, am mers împotriva curentului și am lucrat ca și cum aș fi fost în exil. Am fost un povestitor al libertății. N-au mai rămas mulți în urma mea.

Analecta

A spune ceva cu „subiect și predicat" a devenit o expresie idiomatică larg utilizată în ultimii ani în limbajul jurnaliștilor și politicienilor. Înseamnă, simplu, a vorbi explicit, a spune ceva pe înțeles și cu o oarecare precizie. Engleza are și ea o expresie similară. A spune ceva *chapter and verse* înseamnă să te pronunți cu exactitate asupra unei chestiuni căreia îi stăpânești toate detaliile și ramificațiile. Așadar, la noi, maximum de performanță discursivă la care ai dreptul să te aștepți este utilizarea rezonabilă a gramaticii elementare a limbii române, în vreme ce în lumea anglo-saxonă există așteptarea ca omul care ia cuvântul în public să dovedească nu numai virtuozitate în utilizarea limbii engleze, dar și cunoașterea avansată a unui sistem de referințe culturale la care toată lumea se poate raporta (expresia evocă, evident, familiaritatea cu Scriptura).

Diferența culturală sugerată de compararea celor două niveluri de exigență față de talentul de a pune la lucru o limbă este cea între îndemânarea de a articula actualitatea cu ajutorul unor propoziții simple și capacitatea de a pune prezentul în relație cu un sistem de semnificații testate istoric. Să nu ne facem însă iluzii. Oricât de mare și veche ar fi inegalitatea de statut a limbii în spațiul românesc și în cel anglofon, televiziunea și rețelele sociale au produs în ultimele decenii o revoluție antropologică ce nu a cruțat pe nimeni și a redus substanțial proprietățile tuturor limbilor. *Homo sapiens* a fost înlocuit de *homo videns*, crede Sartori[1], un om care nu mai gândește cu ajutorul textelor și pe care consumul imaginilor și al oralității care le explică l-au împins într-o situație de post-gândire *(post-pensiero)*. Pentru acest om, care tinde să colonizeze toate societățile, realitatea este radical mediată de modul în care a ajuns să fie comunicată, ceea ce duce în paralel

[1] Vezi Giovanni Sartori, *Homo videns. Televisione et post-pensiero*, Laterza, Roma – Bari, 1997.

la generalizarea „post-intelectualismului"[1], fenomen caracterizat de simplificarea abruptă a sferei cunoașterii, de dispariția accelerată a reflecției analitice, de eșecul rațiunii de a se mai impune ca reper al discursului și, pe cale de consecință, de un declin accentuat al responsabilității față de calitatea limbajului și a gândului.

Post-intelectualismul nu este o trăsătură care să-l stânjenească pe *homo videns*, ci o autentică pricină de mândrie pentru acesta. Într-o peliculă de promovare a unei emisiuni românești de televiziune, realizatoarea este filmată într-o bibliotecă, stând cu o carte deschisă în față; liniștea îi este rapid tulburată de literele care ies din volumele de pe rafturi, bâzâind ca niște insecte dăunătoare; ziarista închide energic cartea și declamă: „N-ai nevoie de atâta zgomot ca să auzi esența și nici de atâtea cuvinte ca să vezi adevărul; privește, ascultă, alege". Imaginile sunt așadar meniul din care fiecare își alege, dintr-o ochire, adevărul care i se potrivește, scrisul și cititul cuvintelor, ca și reflecția care le urmează, fiind moduri vetuste de ascundere a esenței lucrurilor.

Dincolo de sărăcia expresivă, de aproximația gramaticală și de pasiunea pentru trivial, limba de comunicare publică a ajuns într-o stare de avarie morală ireversibilă, într-o situație ce ar putea fi numită, sub inspirația lui Pavel, ca fiind una de canibalism etic („Dacă vă mușcați și vă devorați unii pe alții, fiți atenți să nu ajungeți să vă consumați unii pe alții", Galateni 5:15). Cel mai banal dezacord, oricât de prevenitor în formă, este imediat interpretat de presă ca un „atac dur". Materia care a stârnit controversa nici măcar nu contează, jurnaliștii reținând exclusiv că cineva aduce „acuzații grave" altcuiva. Animați de un instinct leninist primar, acești profesioniști ai indignării și ai incriminării știu că trebuie să discrediteze omul pentru ca ideile lui să nu mai fie luate în seamă. Orice opinie ce nu se supune stereotipurilor de limbaj și tulbură lenea gândirii este pe loc tratată drept „declarație halucinantă". Sentimentele, nevrozele și dispozițiile ce comandă alegerea cuvintelor și potrivirea lor în conversație sunt cu precădere

[1] Vezi Donald N. Wood, *Post-Intellectualism and the Decline of Democracy: The Failure of Reason and Responsibility in the Twentieth Century*, Praeger, Westport, CT., 1996

deriziunea, pizma, batjocura, suspiciunea, suficiența, vulgaritatea, aroganța și ignoranța. Cu cât un ziarist sau un politician e mai încrezut, mai bănuitor, mai diletant, mai insensibil la argumente și la fapte, dar mai capabil de replici tăioase, cu atât are mai multe șanse să treacă drept „un bun comunicator". Aproape tot ce se întâmplă cu frecvență cotidiană în spațiul public este prezentat ca un „scandal uriaș" Lipsiți de regulă de formație intelectuală, de expertiză profesională, de convingeri puternice sau de repere culturale relevante, instruiți în majoritatea cazurilor „la locul de muncă", impermeabili la idei și locuiți de prejudecăți, ignoranți în privința modului în care funcționează instituțiile și procesele de luare a deciziilor, ziariștii – cu precădere cei de televiziune – au coborât imaginea convențională a politicii până la nivelul lor de înțelegere. Pe acest nivel, bârfele devin „știri pe surse", taclalele sunt recomandate drept dezbateri, iar zvonurile iau forma „dezvăluirilor". Această nivelare în jos operată de presă timp de aproape două decenii s-a transformat la modul cel mai tehnic într-un scandal, adică într-un obstacol pus în calea oricărui efort de a sesiza și de a explica – cu mijloace raționale și prin recurs la date empirice verificate – configurația și dinamica spațiului politic românesc.

Pentru a recupera câte ceva din raționalitatea sferei publice și a resuscita responsabilitatea pentru cuvintele scrise și vorbite ar fi nevoie de ceva asemănător unei contrarevoluții intelectuale sau măcar de o reacție ordonată în jurul a două virtuți îngemănate, ce trebuie practicate împreună. Prima dintre ele este afirmativă. *Integritatea intelectuală* ar fi sinonimă cu vocația critică de a spune adevărul în orice împrejurare, cu riscul de a părea inadecvat și de a merge împotriva curentului[1]. A rosti adevărul în public a devenit probabil noua formă a responsabilității față de limba în care ai fost socializat și în care ți-ai exersat gândirea. A spune adevărul nu e totuna cu a avea dreptate, cu a da sentințe irevocabile. Adevărul nefiind aici un răspuns, ci o întrebare bine formulată,

[1] Sheldon S. Wolin, *Democracy Incorporated. Managed Democracy and the Specter of Inverted Totalitarianism*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2008, p. 262

o expresie a fidelității față de modurile tradiționale de producție și de transmitere a cunoașterii. În lumea oamenilor și a timpului, adevărul este întotdeauna argumentativ, niciodată apodictic.

A doua virtute este negativă, având darul de a corecta ceea ce poate părea prezumptios în prima. Nu e ușor să o denumești convenabil în românește. *Intellectual humility*[1] nu este întru totul modestie a gândului, fiindcă acesta poate fi îndrăzneț; nu este chiar smerenie intelectuală, de vreme ce nu evocă o reținere monahală față de sinele care gândește din propria sa autoritate; nu are nimic umil, deoarece nu vine dintr-un complex de inferioritate și nu se înrudește cu slugărnicia sau cu rușinea. Virtutea va rămâne pesemne intraductibilă, pentru că româna nu are un termen potrivit pentru a descrie poziția celui care nu separă experiența de reflecție, fiind totodată lipsit de aroganța de a-și închipui că adevărul se naște tocmai în propria sa minte.

Modestia (sau smerenia) intelectuală s-ar opune, în practică, unui viciu foarte răspândit și nu doar în cultura publică românească. Viciul în cauză înlocuiește efortul riguros de a da nume faptelor politice ori culturale cu ambiția cuiva de a-și face sieși un nume. Într-o societate în care „prea multă carte strică", așa cum ne încredințează paremiologia populară, familiaritatea cu literatura, istoria, filosofia sau științele sociale, ca și ușurința de a folosi în discurs această cunoaștere au rost doar în măsura în care conferă statuș și garantează o carieră de succes. Odată cu statutul vine și un soi de atitudine în care se amestecă sentimentul îndreptățirii și autoadmirația, iarăși greu de calificat succint în română, dar cunoscută în engleză ca *self-righteousness*. Printre privilegiile conferite de statutul de intelectual public autorizat se numără, de asemenea, siguranța de sine și credința în infailibilitatea propriilor gânduri, înclinația de a-i judeca și categorisi

[1] Robert C. Roberts, W. Jay Wood, *Intellectual Virtue: An Essay in Regulative Epistemology*, Clarendon Press, Oxford, 2007, pp. 236–256

pe alții din câteva fraze, ca și intransigența sau indiferența față de ideile altora.

Ideile, așadar, nu iau aparența adevărului și nu sunt primite ca atare decât atunci când sunt dictate cu autoritate culturală de la înălțimea unei poziții sociale omologate. Este de ajuns ca aceste idei să pară plauzibile, în sensul cel mai direct al noțiunii, *plausibilis* fiind ceva ce merită să fie aplaudat. Suntem prinși în mijlocul unui proces accelerat de regresie culturală a comunicării publice: în Evul Mediu, ceea ce spunea o persoană credibilă și de bună reputație era socotit mai verosimil decât ceea ce stătea scris pe o pagină[1]. Aplauzi un vorbitor, dar meditezi în fața unui text. Enunțate dintr-o poziție de dominație, nu mai este necesar ca ideile să întrețină un raport oarecare cu adevărul, oricum ar fi acesta definit. De reținut este *cine* vorbește și *de unde*, nu *ce* și *cum* vorbește cineva. Statutul „formatorilor de opinie" se dovedește destul de încăpător. Este suficient ca un jurnalist să-și spună regulat părerea despre orice și oricine, în direct și la o oră de maximă audiență, pentru a trece (în propriii săi ochi și ai publicului) drept un administrator infailibil al adevărului.

Modestia intelectuală se probează atunci prin ceea ce refuză să fie și să facă. Cel care o practică nu se simte cu orice preț îndreptățit la recunoaștere publică și nici nu-și imaginează că se află în posesia exclusivă a vreunui adevăr suprem și de necontestat. Nu pretinde să fie încuviințat și urmat. Îndrăznește doar să ceară să fie ascultat. Nu are despre sine o părere înaltă (Romani 12:3) și nu se complace în admirația propriei persoane (Romani 15:1). Nu se raportează la el însuși ca la o autoritate (Romani 12:16) și se arată mereu dispus „să dea întâietate celorlalți" (Romani 12:10) privindu-i ca fiind întotdeauna mai buni (Filipeni 2:3). Fiind sortită să facă pereche cu integritatea, modestia intelectuală nu are cum să fie doar o stare virtuoasă, ci se cuvine trăită ca un angajament. În absența oricărui consens contemporan asupra sursei ultime a validității argumentative a adevărului, virtuțile intelectuale ale integrității și modestiei pot legitima în plan etic o metodă

[1] Andrew Pettegree, *The Invention of News. How the World Came to Know about Itself*, Yale University Press, New Haven and London, 2015, p. 2

de cultivare a discernământului, înțeles drept capacitatea de a distinge, în mersul prin timp al unei societăți, ceea ce devine istorie de ceea ce este consumat fără rest în prezent.

„Numim istorie evenimentele de care omul este responsabil", sună faimoasa sentință teologico-politică a lui Gogarten, cu precizarea că responsabilitatea este aici sinonimă cu disponibilitatea oamenilor de a trata ca pe o experiență colectivă ce merită consemnată și memorată întâmplările și evenimentele pe care le-au produs, pe care le-au îndurat sau la care au asistat[1]. Istoria este timpul care trece prin oameni, cu tot cu capitolele și versetele sale, nu pe lângă ei, asemenea unui predicat fără subiect. Ai nevoie de modestie intelectuală pentru a accepta că nu sunt neapărat necesare depărtarea și durata pentru a da consistență fragilității experienței. Integritatea reflecției, dacă e o virtute și nu o pretenție post-intelectuală, așază instantaneu o distanță critică între fapt și gând, între evenimente și semnificația lor, stabilind astfel locul în care timpul s-ar putea transforma în istorie.

Fiecare din eseurile care urmează poartă data la care a fost redactat tocmai în speranța că ar putea desena o posibilă hartă a unor astfel de locuri în care experiența prezentului se preface în istorie. Am păstrat apoi neatins caracterul modest și spontan al consemnărilor mele. Le-am cules ca firimituri *(analecta)* și le-am folosit ca atare, după exemplul lui Hänsel și Gretel, pentru a merge înapoi pe drumul pe care l-am parcurs prin istoria politică românească a anilor 2012–2016. Pentru că am locuit eu însumi toată această perioadă în casa Cezarului, în toate cele trei palate ale puterii (o clipă la președinție, un an la guvern și patru în Parlament), m-am simțit obligat să povestesc această experiență ca pe un fel de *Hausmärchen*, ținând cont că *Märchen* este un diminutiv, făcut celebru în 1812 de Frații Grimm, al vechiului

[1] Friedrich Gogarten, *Was ist Christentum?*, Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1956, p. 14

cuvânt german *māri*, însemnând știre raportată pe viu sau relatare a faptelor pe măsură ce acestea se petrec.

Nu afirm deci o înțelepciune retrospectivă și savantă, a cărei coerență să fie dată de prelucrarea minuțioasă a datelor empirice, de un utilaj conceptual ingenios și de un aparat bibliografic dens. Pentru a fi dobândită, știința privitoare la timp, la idei și la oameni are nevoie nu atât de multe referințe intelectuale, cât de o conceptualizare a experienței prin intermediul unui sacrificiu. Wotan își sacrifică un ochi pentru a i se îngădui să bea din fântâna lui Mímir, de unde izvora apa cunoașterii (*Edda*, Völuspá, stanza 28). Wotan și-a redus voluntar vederea fizică pentru a o câștiga pe cea metafizică. N-am aspirat la o asemenea cunoaștere adâncă și deplină, rezervată zeilor din zorii istoriei, precum și filosofilor ființei și cauzelor primare. Pentru noi, cei care trăim în ultima parte a istoriei și în zodia efectelor secundare, jertfa a fost deja adusă, iar cunoașterea și-a schimbat natura. A ști mersul lucrurilor îți dă putere asupra istoriei, credeau adepții lui Wotan din vechime sau din anii interbelici. Nu alta a fost iluzia lui Marx, pentru care istoria ar fi întotdeauna scrisă de învingători. Poate că, pe termen scurt, învingătorii înfăptuiesc într-adevăr istoria, precizează Koselleck, dar învinșii fac mereu istoriografia, lor li se datorează de obicei sporul de cunoaștere istorică[1].

Cum e posibil? Deși nu le este dat să stea la masa istoriei, rezervată învingătorilor, învinșii sunt mai întotdeauna cei care o pregătesc dinainte, o servesc și, la vremea potrivită, strâng tot ceea ce rămâne pe ea sau a căzut de pe ea. Ei nu consumă timpul, ci îl prepară, îl desfășoară apoi, îl împăturesc ulterior și îi pun de-o parte resturile. Învingătorii trăiesc clipa, dar învinșilor le revine durata. Cunoașterea istoriei nu curge pentru ei din Mímisbrunnr, ci mai degrabă din fântâna lui Iacob din Sihar, unde Iisus i-a cerut femeii samarinene – o exclusă din istoria sfântă a Vechiului Testament – să-i dea de băut, spunându-i în același timp că adevărata apă, apa vieții, este el însuși (Ioan 4:5-14). Pentru că li se cere

[1] Reinhart Koselleck, *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts*, translated by Todd Samuel Presner, Stanford University Press, Stanford, 2002, p. 76

să dea ceea ce nu le aparține, învinșii au șansa să primească ceea ce nici nu-și închipuie că au dreptul să ceară. Nu iau cunoașterea în posesie, nu o valorifică ca pe un bun personal, așa cum Wotan purta cu el capul lui Mímir, care îi deslușea istoria la fiecare pas. Cunoașterea este pentru ei doar o categorie de inteligibilitate istorică a prezentului, imună la tentația metafizică de a fi folosită ca o putere asupra oamenilor și a cuvintelor.

O altă marginală pune la rândul ei într-o situație narativă exemplară virtuțile cunoașterii modeste (Marcu 7:24-30). Călătorind dincolo de granița lumii iudaice, Christos și-ar fi dorit să treacă neobservat. Vestea venirii lui circulă totuși ca *Hausmärchen*, iar o femeie feniciană – străină de așteptarea evreiască a venirii lui *mashiach* – transformă această știre într-o intuiție profetică, anume aceea a chemării tuturor națiunilor să participe la un destin croit inițial doar pe măsura poporului lui YHWH. Feniciana devine capabilă de cunoaștere mesianică tocmai pentru că o asemenea cunoaștere nu-i aparținea de drept. Acceptând că ignoră tradiția istorică și speranța eschatologică al căror titular era vechiul Israel și că nici nu se consideră îndreptățită să și le însușească, femeia se arată dispusă să implore cunoașterea ca pe o știință de a aduna într-o singură matrice intelectuală firimiturile de sens care cad din istorie sub forma unor experiențe dispersate ale prezentului.

La acest tip de cunoaștere umilă se referă ultimele cuvinte scrise de mâna lui Luther: *Wir sein Pettler. Hoc est verum*[1]. Adevărul inconfortabil este că, în materie de cunoaștere, suntem nevoiași și cerșetori. Tot ceea ce putem ști nu este câștigat prin propriile noastre strădanii, ci primit în dar. Două feluri de persoane sunt predispuse la cunoaștere *(Deux sortes de personnes connaissent)*, precizează Pascal[2]: pe de o parte, cei care îmbrățișează umilința, oricare le-ar fi înzestrarea intelectuală *(ceux qui ont le cœur humilié et qui aiment la bassesse, quelque degré d'esprit qu'ils aient)*; pe de altă parte, cei care au mintea suficient de pătrunzătoare pentru

[1] Puse în perspectivă teologică de Heiko A. Oberman, *The Reformation. Roots and Ramifications*, pp. 91–115

[2] Blaise Pascal, *Pensées*, éditées par Philippe Sellier, Classiques Garnier, Paris, 2011, p. 162

a recunoaște adevărul, oricât de contestat ar fi demersul lor *(ceux qui ont assez d'esprit pour voir la vérité, quelques oppositions qu'ils y aient)*. Dacă Luther și Pascal aparțin amândoi celei de-a doua categorii, a celor capabili să zărească adevărul, pare evident că atât samarineana, cât și feniciana trebuie clasate în cea dintâi specie de cunoscători.

Ambele personaje neotestamentare sunt prinse între două secvențe temporale simultane, dar orientate în sens contrar. Pe de o parte, un timp înfășurat în jurul oamenilor și al zeilor pe care aceștia și i-au imaginat ca modele explicative ale mitologiei, epistemologiei ori tehnologiei. De cealaltă parte, un timp desfășurat înspre eternitate odată cu evenimentul intrării lui Christos în istorie. Acest cadru temporal divergent nu cheamă la o reflecție metafizică asupra duratei și a contrariului ei (χρόνος), ci invită la discernământ, trezește capacitatea de a desluși la nivelul cronologiei diferența dintre αἰών și καιρός, dintre istoria ca împrejurare și istoria ca prilej, dintre ceea ce aparține vârstei istorice a lumii în care trăim și ceea ce ține de actualitatea participării la istoria fără vârstă a salvării *(Heilsgeschichte)*[1].

Rezumând această sintaxă biblică a timpului pe care scrisul meu a încercat să și-o însușească, *între timp* ar putea fi complementul circumstanțial cel mai potrivit al verbului *a cunoaște* ori de câte ori locul reflecției este situat *between the times*[2]. Iar această situație epistemologică nu are nimic tautologic. A gândi *între timp* are trei înțelesuri atât distincte, cât și simultane. O dată, descrie o poziție „între vremuri", plasată între două epoci istorice (fie că este vorba de istoria politică, fie că avem în vedere istoria teologiei), pentru a traduce împreună cu Otniel Bunaciu titlul revistei *Zwischen den Zeiten*, fondată în august 1922 de Karl Barth și Friederich Gogarten. Apoi, așa cum sugerează W.H. Auden,

[1] Oscar Cullmann, *Christ and Time. The Primitive Christian Conception of Time and History*, translated by Floyd Filson, revised edition, The Westminster Press, Philadelphia, 1964

[2] Stanley Hauerwas, *Approaching the End. Eschatological Reflections on Church, Politics, and Life*, William B. Eerdmans, Grand Rapids, Mi., and Cambridge, 2013, p. XI

prezentul vieții creștine *(the Time being)* invită întotdeauna la o reflecție așezată *in the meantime (in der Zwischenzeit)*, adică la egală distanță de timpul întrupării și de timpul parusiei. În sfârșit și urmându-l pe T.S. Eliot, vocația intelectuală a discipolilor lui Christos este aceea de a deslușì unde anume se află, în propria lor biografie și în vremea prin care călătoresc, *the point of intersection of the timeless with time*.

SOCIETATEA, O PASIUNE LIBERALĂ

10 octombrie 2012

„Drepții au rămas înmărmuriți și cel nevinovat se răscoală împotriva celui nelegiuit". Acest strigăt al lui Iov (17:8) a început să răsune, de la o vreme, pe numeroase voci și în cuvintele cele mai diverse, în piețele orașelor românești. Oricât de multe și diferite ar fi motivele, individuale și de grup, pure și impure, pentru care numeroși cetățeni se adună – din proprie voință și sub amenințarea represiunii – pentru a-și rosti răspicat nemulțumirea și dezamăgirea, pentru a spune celor care par să dețină puterea un fel de adevăr colectiv pe care aceștia nu se arată dispuși (ori nu sunt capabili) să-l ia în seamă, mulți dintre cei care au coborât în piețe și pe străzi la începutul acestui an pentru a protesta au fost poate însuflețiți de același sentiment: societatea zilelor noastre se arată a fi din ce în ce mai puțin dreaptă. Bunurile publice indivizibile – utilitățile, resursele naturale, serviciile medicale, educația, sistemul de pensii și prevederi sociale – sunt pe cale de a fi fărâmițate și trecute bucată cu bucată în mâini private, amenințând să devină tot mai inaccesibile oamenilor obișnuiți. Salariul minim pe economie nu mai garantează soliditatea familiilor într-o societate a consumului, competiției nemiloase și profitului cu orice preț. Sub guvernarea Boc, reprezentanții statului își luaseră obiceiul să nu mai respecte legile pe care chiar ei le așezau, adesea fără consultarea aleșilor națiunii.

La mijlocul lui ianuarie 2012, Crin Antonescu anunța că PNL intenționează să părăsească Parlamentul prin demisia tuturor deputaților și senatorilor partidului, depusă ca un gest de

solidaritate cu protestatarii care ocupau atunci în fiecare seară piețele publice din orașele țării. După consultări cu aliații lor din PSD, național-liberalii au vorbit, spre sfârșitul respectivei luni, despre o grevă parlamentară a opoziției. Când s-a deschis sesiunea legislativului la 1 februarie, partidele din USL au participat la lucrări, au fost de față la alegerea birourilor permanente, calificându-și formal atitudinea drept protest parlamentar. Pur și simplu, național-liberalii și social-democrații urmau să nu fie prezenți în comisii și în plen decât în numere mici și pentru a observa, dar nu pentru a lua parte la dezbateri și la vot. Protestul parlamentar are o istorie. La cumpăna secolelor al XIX-lea și al XX-lea de pildă, deputații români din Parlamentul de la Budapesta reușeau deseori să blocheze în chip dramatic activitatea legislativă prin tehnici împrumutate de la manifestațiile de stradă: vociferări, scandări, huiduieli, ocuparea tribunei prin forță. Opoziția de la începutul anului 2012 nu a părut înclinată să se angajeze în asemenea proceduri neconvenționale, ce ar fi făcut ecou protestelor cetățenești din Piața Universității.

O altă istorie, cea imediată, ne oferă explicația acestei rețineri a opoziției de a demisiona în bloc sau de a protesta în forme convingătoare. Pe 6 februarie 2012, Emil Boc s-a retras din fruntea guvernului, declanșând o serie de evenimente pline de sens pentru înțelegerea modului în care se face politică în România contemporană. Imediat a fost numit un prim-ministru interimar, Cătălin Predoiu, fost membru și ministru PNL. După care, președintele a desemnat un candidat pentru formarea unui nou executiv tot în persoana unui fost membru și ministru PNL. Firesc, pe lista de miniștri a acestuia figurau doi fruntași cândva ai PSD (Oprea și Diaconescu) și doi politicieni marcanți ex-PNL (Leonard Orban și Berca). Nimic de mirare, atâta vreme cât prim-ministrul anunțat de USL în caz de victorie electorală, Victor Ponta, fusese la rândul său ministru în primul guvern Boc. În plus, dacă un etnograf ar studia Parlamentul României, ar constata lesne că numărul înrudirilor, încuscrirlor, cumetriilor și întovărășirilor (de afaceri) este întru totul comparabil cu cel dintr-un sat tradițional. În vechile comunități rurale românești, vendetele, rivalitățile sângeroase între neamuri erau necunoscute. Solidaritățile ce-i

legau pe locuitori erau prea multiple și prea organice. Schimbul de daruri era norma socială fundamentală. Singura formă acceptabilă de dezacord era bârfa, dusul vorbei prin sat.

Politicienii români de astăzi, când se confruntă unii cu ceilalți chiar în situații extreme, nu fac nici altceva și nici mai mult. Se vorbesc uneori de rău, își întorc câteodată spatele, dar se schimbă mereu între ei și nu uită niciodată să schimbe daruri unii cu ceilalți. Singura observație ce se impune este aceea că satul politic românesc este ceva mai mare decât Parlamentul. Se știa deja că la devălmășie participă primarii, capii județelor și cercurile de afaceri. A devenit acum oficial faptul, bănuit, dar greu de probat până astăzi, că au parte egală de moșie și serviciile secrete. Altfel nu se poate explica naturalețea cu care un șef de servicii de informații a umblat, purtând cu sine un mandat prezidențial, prin Parlament și pe la partide pentru a forma un guvern. Că acest guvern a fost învestit pentru a fi imediat răsturnat este prea puțin important. Nu este în nici un caz o știre ori vreun element de actualitate. Cetățenii protestează neîncetat în piețe pentru că au înțeles că satul politic trăiește, așa cum credea Blaga despre cel mioritic, în afara istoriei. A istoriei societății.

Copleșit de necazuri și suferințe, Iov exclama (17:13) „mai pot oare să nădăjduiesc?". Chiar dacă, printre atâtea zgomote, întrebarea nu se aude astăzi cu claritate, acesta este de fapt mesajul interogativ al protestelor spontane ce au deschis anul 2012: în ce, în cine mai putem să sperăm? Cei care, cerând și căutând dreptatea în piețele publice (oricât de segmentate și contradictorii ar fi opiniile lor despre ceea ce este drept), și-au schimbat între timp inima, schimbând în același timp și istoria. De acum înainte, chiar dacă guvernarea va continua să-i treacă cu vederea, puterea este într-un fel și a lor. Societatea a dovedit, în cele din urmă, că există. Prezentul unei societăți ce reacționează la lipsa manifestă de dreptate ar putea deveni unul continuu. Puterea deținută cu titlu individual de cei puternici a fost dată definitiv în vileag și a rămas fără vlagă.

Pe de o parte, acest gust al injustiției este lăsat de o scădere evidentă a volumului și calității serviciilor și prestațiilor cu care statul bunăstării i-a obișnuit pe cetățeni și la care aceștia

se consideră încă îndreptățiți. Pe de altă parte, sentimentul injustiției traduce epuizarea înțelegerilor colective cu privire la ceea ce este drept într-o societate democratică. Nu mai există, cu adevărat, perspective consensuale și unificatoare ale dreptății, ale sensului vieții împreună, ale binelui comun. A devenit chiar suspectă, în orice caz politic incorectă, orice definiție nesubiectivă a valorii persoanei umane, după ce opinia majoritară a Curții Supreme americane a fost, în 1992, că *at the heart of liberty is the right to define one's own concept of existence, of meaning, of the universe and of the mystery of human life*[1].

Iată că cetățenii nu sunt lipsiți pe de-a-ntregul de putere în fața acestei duble erodări a încrederii în posibilitatea unor proiecte colective de așezare justă a așteptărilor și oportunităților sociale. Puterea lor nu se măsoară însă în resurse și în influență, ci stă în pasiunea pentru dreptate – fie ea și impură, anarhică sau manipulată – care s-a aprins timid în ianuarie 2012. Societatea nu aparține doar guvernului și intereselor financiare. Societatea este deopotrivă și a lor, a cetățenilor – oricât de mutual intraductibile le-ar fi viziunile și de puțin disponibili ar fi pentru un schimb rațional de păreri – care nu se mai arată dispuși (cel puțin unii dintre ei) să îndure ceea ce percep ca nedreptate, aroganță, insensibilitate și indiferență din partea celor care, vreme de aproape patru ani, au controlat nesățios statul și economia fără a fi vreo clipă animați de sentimente precum responsabilitatea, rușinea, cumpătarea, compasiunea sau modestia.

În umbra unui asemenea moment de autenticitate, rar și prețios, a sosit timpul să ne întrebăm din nou dacă, în viața societății, ceea ce se petrece este mai degrabă *bine* sau *rău*, nu atât dacă este eficient sau în stare să genereze profit. A venit probabil vremea să afirmăm cu o forță nouă – atât intelectuală, cât și politică – că există la urma urmelor un *interes public*, că solidaritatea națională și coeziunea socială constituie obiective politice mai prețioase decât atingerea unei prosperități inegal și injust distribuite

[1] *Planned Parenthood* vs. *Casey*, 505 U.S.833 (1992) §2

în straturile societății. Mirajul neoliberal al unei bunăstări nelimitate și generale s-a risipit. Încercarea politicienilor de a evada din spațiul societății a eșuat, fie și doar temporar.

Așa cum prevestise John Stuart Mill, au devenit *respingătoare* societățile ținute împreună doar de calculul eficienței economice și de competiția dintre interesele private. Deși se vorbește din ce în ce mai puțin despre această bancrută istorică, în toamna anului 2008, neoliberalismul a eșuat. Piețele globale s-au arătat a fi un teritoriu guvernat de mâinile foarte vizibile ale unor noduri de interese economice în cel mai bun caz incompetente și irresponsabile, adesea puse în mișcare de calcule vinovate. Este acum evident, pe de o parte, că piețele sunt tot atât de supuse eșecului ca și statele, iar, pe de altă parte, că societățile umane nu pot fi înțelese și guvernate doar în cheie economică. În criză se află acum logica economică care ne-a obișnuit să interogăm realitatea socială numai în termenii raționalității individuale, ai eficacității și competiției. În faimosul său interviu pentru *Woman's Own* din 1987, Margaret Thatcher, o metodistă fervență, a constatat cu precizie chirurgicală dispariția societății: *There is no such thing as society; there are individual men and women and there are families and no government can do anything except through people, and people look to themselves first*[1].

Criza din 2008 a confirmat această eclipsă a societății ca obiect al actului de guvernare democratică, precum și tendința cetățenilor înșiși de a întoarce spatele societății, în nume propriu sau în grupuri. Ca atare, spațiul social pare să fie organizat în jurul unui loc gol sau mai precis al unui loc ce a fost evacuat. Ca și cum Saturn ar fi dispărut în urma unei implozii și n-ar mai fi rămas, descentrat și mișcându-se în derivă, decât inelul său făcut dintr-o materie eclectică și divers agregată. Fără o *Mitte* solidă și masivă care să-i servească drept axă – pentru a împrumuta de la Adenauer o noțiune deopotrivă explicativă și normativă –

[1] Citată de Jan-Werner Müller, *Contesting Democracy. Political Ideas in Twentieth-Century Europe*, Yale University Press, New Haven and London, 2011, p. 221

societatea nu mai poate genera atitudini consensuale față de inegalitatea economică și de distribuția tot mai aleatorie a capitalului social. Spațiul gol promite să fie unul al conflictului și contestării.

Iar dimensiunile acestui vid democratic[1] pot fi calculate cu o oarecare precizie. Într-un editorial din vara lui 2011, unul dintre cei mai reputați analiști financiari americani[2] punea față în față trei serii de cifre publicate de Departamentul pentru Comerț al Statelor Unite. În 2010, profitul corporațiilor a reprezentat 14% din venitul total național (*total national income*), cea mai mare proporție înregistrată de când se fac asemenea calcule, superioară chiar celor 13,6% din anul 1942, când industria de război lucra la randament maxim. Mai mult, în primul trimestru din 2011, profitul acumulat de *big businesses* a crescut la 14,2%. Prin contrast, aceleași statistici indică o scădere la 8,3% a ponderii profitului întreprinderilor mici și mijlocii, cea mai dramatică din ultimele decenii. În sfârșit, tot în 2010, partea din venitul național total ce a revenit tuturor angajaților americani (din sectorul privat și din cel public deopotrivă) sub formă de salarii a coborât, pentru întâia dată după 1929, sub cincizeci de procente, oprindu-se la 49,6% în primul trimestru al anului următor.

Făcând suma, s-ar zice că, dincolo de ocean, clasa mijlocie este victima istorică a unei crize care, deși provocată de iresponsabilitatea, aviditatea și incompetența marilor corporații, nu numai că nu a afectat profiturile acestora, dar le-a și sporit până la nivelul de dinainte de New Deal, când totul în America, inclusiv politica democratică, era controlat discreționar de *robber barons*. În toamna lui 2008, atât Barack Obama, cât și Nicolas Sarkozy promiteau, folosind expresii asemănătoare, că, după trecerea crizei, capitalismul nu va mai fi la fel. De atunci, n-au mai scos o vorbă pe această temă. Nici ei, nici altcineva. Capitalismul și-a schimbat probabil natura, dar a rămas la fel de dominator[3]. După

[1] Vezi Peter Mair, *Ruling The Void: The Hollowing Of Western Democracy*, Verso, London and New York, 2013

[2] Floyd Norris, „As Corporate Profits Rise, Workers' Income Declines", *New York Times*, 5 august 2011

[3] Colin Crouch, *Post-Democracy*, Polity, Cambridge, 2004

falimentul lui Lehman Brothers, nici o altă companie financiară, comercială ori industrială de talie comparabilă nu s-a mai declarat în stare de bancrută. Dimpotrivă, datoriile private ale firmelor au fost preluate la datoria publică. Micul contribuabil a plătit de două ori criza: prin reducerea veniturilor salariale și prin susținerea marelui capital prin taxe și impozite. Situația pare anticipată de parabola datornicilor (Matei 18:23-35): după ce a fost iertat de guverne de o datorie financiară imensă față de societate, capitalismul s-a îndreptat cu aviditate împotriva tuturor celor care, mulți și mărunți, îi erau debitori, nu numai pentru a-și recupera pierderile, dar mai ales pentru a-și spori câștigul.

Știm acum că, în ciuda discursului neoconservator (un sinonim relativ pentru neoliberal), capitalismul financiar nu este predispus la compasiune. Dimpotrivă. Caracterul său prădalnic este mai vizibil ca oricând. S-ar putea, în aceste condiții, ca democrația să fie cea care nu va mai arăta la fel după ieșirea din recesiunea globală. Pentru că își pierde sub ochii noștri rădăcinile sociale și principalul beneficiar, clasa mijlocie. În această privință, România pare să fie deschizătoare de drumuri: aici, clasa mijlocie, care începuse să capete o oarecare consistență între 2000 și 2008, nu mai este decât cel mult o ficțiune statistică. Oricât ar părea de ciudat, în România cifrele din dreptul muncii arată dramatic mai prost decât în Statele Unite. Masa salarială totală din PIB a fost în 2009–2011 de 30%, după ce atinsese cota maximă de 43% în 2008[1]. În comparația cu România postcomunistă, Statele Unite se arată a fi (chiar și în condițiile aspre în care munca plătește factura crizei capitalismului) un paradis al clasei muncitoare.

De aceea, în climatul de incertitudine economică pe care îl promite pe termen nedeterminat actuala criză globală, politica trebuie să se străduiască din nou să producă cu precădere *bunuri publice indivizibile*. Sistemele publice de sănătate, de educație și de pensii nu numai că dau consistență unei națiuni și limitează inegalitatea de șanse, dar contribuie decisiv la consolidarea unei clase mijlocii puternice și cuprinzătoare, capabilă de inițiativă și de creativitate economică. Dacă, în numele solidarității, statul-națiune

[1] În 2016, masa salarială totală din total PIB a coborât la 31,7%.

european îi protejează pe cei mai defavorizați dintre cetățeni, transformând într-un drept inalienabil nivelul de trai decent, tot el reușește cel mai bine să îi includă pe cei mai mulți dintre cetățeni în clasa de mijloc, a profesioniștilor și întreprinzătorilor care asigură dezvoltarea unei națiuni.

Împotriva evidenței, a bunului-simț și a angajamentelor europene ale țării, cei care au guvernat România până în primăvara anului 2012, aflați la rândul lor sub tutela unor interese financiare și corporatiste private, se declarau pregătiți să abandoneze statul social, costisitor și cheltuitor, în favoarea unui stat minimal, eficient și ieftin. Argumentul lor: economia națională nu poate suporta sistemele publice de sănătate, educație și pensii, ca și administrațiile centrală și locale, decât în cel mai bun caz la un nivel de avarie. Visul lor a fost formulat de Traian Băsescu: un stat care să nu consume mai mult de cincisprezece procente din PIB și care, pe cale de consecință, ar urma să-și păstreze (prin armată, procuratură, poliție, jandarmerie și servicii secrete) doar funcția coercitivă și represivă. Altfel spus, un stat care nu va mai fi patrimoniul comun al tuturor cetățenilor săi, ci doar un instrument de dominație mânuit de o îngustă elită partizană.

Serviciile publice – transporturile, educația, sănătatea, dar și creditul – sunt o invenție relativ recentă, inseparabilă de modul în care s-a construit, din 1848 și până în 1938, statul român modern. Raționalitatea care le explică geneza este de tip exclusiv administrativ. Statul-națiune, pentru a fi legitim, nu are nevoie doar de simboluri naționale și identitare, împrumutate din istorie și din cultură, menite să emoționeze și să mobilizeze cetățenii și, mai ales, în numele cărora cetățenilor îmbrăcați în uniformă li se poate cere să-și dea viața pentru patrie. O asemenea cerere este mult mai convingătoare (și mai constrângătoare) atunci când legătura dintre cetățeni și stat nu are doar o natură simbolică, ci pare să fie, pe durată lungă, reciproc profitabilă. Pentru a-și spori puterea și avuția, statul are nevoie de cetățeni relativ independenți economic, educați, sănătoși pe cât se poate și capabili să circule rapid pe întreg teritoriul național pentru a schimba bunuri, servicii și idei. La rândul lor, prin rețeaua de transporturi publice, prin sistemele publice de educație și de sănătate ce le sunt puse la

dispoziție, prin accesul la credit ieftin, cetățenii se lasă purtați de o mobilitate socială atât orizontală, cât și ascendentă, își îmbunătățesc calitatea vieții și își înmulțesc șansele de reușită în viață.

Sistemele naționale de servicii publice sunt deci un loc privilegiat de întâlnire între stat și societate, un loc în care cetățenilor le devin evidente motivele pentru care merită să fii loial statului și națiunii, iar aparatele statului își lărgesc și ameliorează continuu sfera resurselor, umane și materiale, prin care își consolidează autoritatea. Din acest motiv, serviciile publice nu au fost construite și nici nu au funcționat până recent după o logică a profitului economic. Ele au generat întotdeauna profit, dar acesta nu s-a măsurat niciodată în dividende. Cu alte cuvinte, nimeni nu s-a gândit, până de curând, că un spital, de pildă, ar trebui să prezinte la sfârșitul anului fiscal un bilanț în care veniturile să fie mai mari decât cheltuielile. Cândva, câștigul produs de un spital nu se măsura contabil, la scară microeconomică, ci după criterii masive, ce luau în calcul starea generală de sănătate a unei populații, cu atât mai dinamică și mai productivă cu cât este mai bine îngrijită medical. Tot așa, nimănui nu i-a trecut prin minte, multă vreme, că întreținerea sau curățarea unui drum public ar putea fi tratată ca o investiție profitabilă imediat și ca atare.

Dacă a existat o materie în care România politică a ultimelor două decenii s-a aliniat instinctiv, înainte de termen și fără să aștepte recompense, directivelor Comisiei Europene, aceasta a fost privatizarea serviciilor publice. La jumătatea anilor 1990 a fost deschisă poarta privatizării în educație, apoi, prin înlocuirea policlinicilor cu medicina de familie, s-au pus bazele trecerii în mâini private a instituțiilor de îngrijire a sănătății. După 2000, întreținerea infrastructurii publice de transport a fost contractată privat și, în plus, s-a liberalizat piața distribuției utilităților publice (gaze, apă, electricitate). Nimic mai în pas cu Europa unită, s-ar zice. Deplină fidelitate față de filosofia neoconservatoare a construcției europene așa cum a fost reformulată în ultimii douăzeci de ani.

În această situație, toți cei care constată eșecul politic și moral al oportunismului economic, al principiului profitului ce dictează ierarhiile și comportamentele sociale, al noii ideologii a

pragmatismului tehnocratic indiferent la demnitatea persoanelor, au datoria de a reflecta împreună la un nou proiect de societate. Există, în tradiția politică națională mai veche sau mai nouă, câteva soluții verificate istoric. Sectorul privat al economiei românești poate fi revitalizat. Și anume pe două căi. Mai întâi, potrivit unei observații unanime, prin emanciparea lui de sub controlul rețelelor de clientelism și patronaj guvernamental și partizan. Apoi, și probabil cel mai important, prin consolidarea sistemelor publice de credit, sănătate, educație, pensii și prevederi sociale. Acestea nu trebuie privite ca un lux, ca o dobândă pe care o economie prosperă o datorează societății, ci ca un mijloc indispensabil de producție a bunăstării naționale. Educația, sănătatea și administrația nu sunt, așa cum credea cândva socialismul de stat, sectoare neproductive, consumatoare de resurse. Ele sunt pilonii economiei publice, ele reprezintă pretutindeni în Europa cea mai mare sferă productivă de bunuri și servicii de utilitate publică și, ca atare, generatoare de valoare economică.

Ieșirea din criză va fi posibilă în măsura în care politica va reuși să mobilizeze elite animate atât de o sensibilitate națională autentică, cât și de valorile liberale ale cetățeniei. Patru sunt, probabil, pasiunile după care o asemenea elită ar putea fi recunoscută sub specia autenticității. Mai întâi, pasiunea pentru lucrul public, pentru instituțiile politice naționale, pentru constituționalism și reprezentare democratică, pentru tot ceea ce înseamnă serviciu public, serviciu al cetățenilor (educație, sănătate, prevedere socială, administrație, sistem judiciar). Apoi, pasiunea pentru modernizarea și europenizarea României, cu precădere a celei rurale, pentru adoptarea integrală și neîntârziată a modelului social european. În al treilea rând, pasiunea pentru societate, dorința de a vedea reduse inegalitățile sociale și economice, de a oferi șanse egale de împlinire personală – prin educație, muncă și calitatea serviciilor publice – tuturor cetățenilor, de a judeca politicile publice prin criteriul echității, de a deschide larg accesul la o piață a muncii guvernată de principiul salariului just, calculat

în funcție de coșul zilnic. În sfârșit, pasiunea pentru drepturi și libertăți, credința că mandatul cel mai important într-o societate democratică și liberă este cel de cetățean.

Este nevoie acum de o întoarcere la locul faptei politice. Numele acestui loc este societatea. Pentru o întoarcere ordonată și responsabilă a politicii către societate se cer *angajament* și *acțiune*. Angajament intelectual pentru menținerea caracterului public al sistemelor de solidaritate națională, dar și în apărarea statului-națiune, în calitatea lui de unică întrupare cunoscută a democrației. Acțiune politică de federalizare a acelor grupări politice și civice, încă neidentificate până la capăt, dispuse să își asume sarcina de a restitui primatul societății asupra economiei, al persoanelor asupra capitalului, de a căuta un echilibru reînnoit între libertatea individuală, prosperitatea economică și justiția socială.

ARMELE, LEGEA ȘI STATUL

21 ianuarie 2013

Prin puterea armelor și domnia legii *(through strength of arms and rule of law)* ne vom apăra poporul și ne vom afirma valorile, a spus președintele Obama în cel de-al doilea discurs inaugural al său. Cum poate fi tradusă, în termeni de arheologie intelectuală, o asemenea declarație paradoxală? Armele păzesc oare legea? Legea domnește doar prin forța armelor? Puterea militară este cumva sinonimă cu domnia legii? Acasă să domnească legea, iar peste hotare să vorbească armele? Dacă Garda Națională, înarmată până în dinți, n-ar sta de strajă, în văzul lumii, în toate marile orașe americane, am fi poate tentați să credem că domeniul legii și cel al armelor sunt strict separate. În tradiția anglo-saxonă, incompatibilitatea dintre primatul legii și dominația militară a fost transformată în principiu de drept de Revoluția Glorioasă, ce a interzis explicit prezența în țară pe timp de pace a oricărei *standing army*. Acest principiu a fost urmat și în Statele Unite, atâta timp cât sistemul politic american a fost locuit de neîncrederea Părinților Fondatori față de înclinația înnăscută a guvernelor,

oricare ar fi ele, de a acționa explicit ori implicit împotriva libertății. Statul federal, lipsit intenționat de vlagă marțială în spațiul domestic, a fost un simplu produs de export. Statele Unite au fost un stat numai privite din afară, doar în relație cu alte state: de aceea ministrul american de externe este singurul *secretary of state* din administrație.

Spre sfârșitul secolului al XIX-lea, urmând exemplul Germaniei – unde statul ajunsese la maturitate deplină și era dotat cu o știință proprie, *Staatswissenschaft* –, discursul american asupra politicii pleacă într-o căutare disperată a propriului său subiect: statul[1], care se instalează definitiv în imaginația lui Woodrow Wilson, deopotrivă *political scientist* și președinte cu vocația de a cârmui un aparat administrativ vast și capabil să elaboreze și să pună în operă politici publice potrivit exigențelor epocii progresiste. Cu toate acestea, în momentul în care s-a născut în același timp cu ceea ce Theodore Lowi numește a doua republică[2], știința politică americană și politica căreia această știință îi furnizează reperele conceptuale se organizează în jurul crezului behaviorist și se orientează spre studiul valorilor sociale și al comportamentelor individuale și colective. Odată cu inundarea spațiului politic de către mase mult mai diverse decât populația omogenă care a subscris Declarației de Independență, verticalitatea autorității, așa cum fusese concepută și practicată de regimul federal, este laminată de centralitatea unei cetățenii teoretic universale. Știința politică americană se dezinteresează de stat tocmai atunci când acesta își impune prezența prin New Deal, generând un *big government* apt să conducă un război mondial și să-i culeagă

[1] John G. Gunnel, „The Declination of the State and the Origin of American Pluralism", in James Farr, John D. Dryzek and Stephen T. Leonard, editors, *Political Science in History. Research Programs and Political Traditions*, Cambridge University Press, New York, 1995, pp. 19–40

[2] Theodore Lowi, *The End of Liberalism. The Second Republic of the United States*, W.W. Norton, New York, 1979

roadele economice, politice și strategice. Ramura executivă a primit în sfârșit mijloacele de a acționa dincolo de orizontul imperial nord-american.

Dimpotrivă, în blocul sovietic, atenția arătată statului și întărirea tranzitorie a rolului, represiv și agresiv, al acestuia făceau din politică o dimensiune verticală și ierarhică a vieții comune, dimensiune ce nu se aplatizează decât atunci când partidele comuniste renunță voluntar, în 1989–1990, la monopolul pe care-l exercitau asupra actelor de guvernare și politicilor publice. Democratizarea fostelor țări comuniste nu a fost însă văzută, din punctul american de observație, drept o afacere de stat, ci ca o responsabilitate a societății civile ce trebuia ajutată să se înarmeze moral și material împotriva minorităților antidemocratice ascunse în sânul său. Asociativitate, inițiativă economică, alegeri libere și corecte sunt, după părerea guvernului american, cele trei tehnici capabile să scoată o societate din barbaria comunistă, ca și din orice altă formă de primitivism politic.

Împotriva cui se mobilizează acum lagărul victorios la care au aderat fără rezerve mentale elitele politice din Europa cândva comunistă? Răspunsul a fost deja sugerat de președintele Harry Truman[1]: cum Rusia postsovietică și China au o capacitate limitată de a exercita asupra unor terțe state *outside pressures*, rămân *terrorist activities* dispuse sub formă de arhipelag și comandate dintr-un centru mobil și insesizabil situat undeva în lumea musulmană. Caracterul discret, accidental și plural al acestui nou adversar (simultan global prin ramificațiile sale și particular prin credința care-l animă), împotriva căruia Statele Unite au declanșat un război pe care-l promit total, pare mai convenabil strategic decât vechea putere sovietică, ce avea obiceiul de a recurge la o ideologie încă și mai universală decât federalismul american, al cărui export direct nu a izbutit vreodată. Dincolo de evoluția

[1] În declarația în fața Congresului din 12 martie 1947: *„I believe that it must be the policy of the United States to support free peoples who are resisting attempted subjugation by armed minorities or by outside pressures"*, citată de Barbara Jelavich, *History of the Balkans. Twentieth Century*, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 1983, p. 311

Statelor Unite pe teatrul militar al lumii, monopolul fără egal al forței sale militare este însoțit de un cost democratic: restrângerea libertăților civile în sânul unei societăți traversate de urgența mobilizării în vederea atingerii unui obiectiv de ordin extern.

Într-adevăr, puterea militară a Statelor Unite s-a cazat întotdeauna prost într-un bloc sau lagăr în care valorile liberalismului și democrației erau administrate în indiviziune. Începând cu celebra predică a lui John Winthrop, trecând prin Thomas Jefferson, John Quincy Adams, Woodrow Wilson și Ronald Reagan, democrația americană se reprezintă pe sine prin exterioritate față de restul lumii. America va exista, profetiza în 1630 ilustrul Pelerin pe marginea unui verset biblic, atâta vreme cât va fi privită de departe „de ochii tuturor popoarelor", ca o cetate aflată pe o înălțime de neatins din afară. În caz contrar, America va rămâne doar o poveste, va trece fără apel în istorie *(we shall be made a story)*. Pe scurt, Statele Unite sunt genetic condamnate la prezent. Aș îndrăzni chiar să spun că Revoluția Americană, lipsită de istorie, adică de o cauză efectivă a opresiunii și agresiunii, a fost declanșată și teoretizată ca un fel de revoluție permanentă. În 1768 deja, John Dickinson observa că problema centrală ce-i preocupa și îi neliniștea pe locuitorii coloniilor era *not what evil has actually attended particular measures, but what evil, in the nature of things, is likely to attend them*[1].

Statele Unite au fost conduse – sub Franklin Delano Roosevelt, Richard Nixon și George Bush – de ceva asemănător unui *patriot king*, mod de guvernare pe care Jefferson, în tradiția lui Bolingbroke și a unei ideologii în care se împleteau Commonwealth și Country[2], îl anunțase deja în a sa *Summary View of the Rights of British America*. Executivul american nu mai acționează doar împotriva unor *clear and present dangers*, așa cum prescrisese o Constituție caligrafiată în absența unui stat administrativ

[1] Gordon S. Wood, *The Creation of the American Republic, 1776–1787*, University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1998, p. 5

[2] J.G.A. Pocock, *Virtue, Commerce, and History. Essays on Political Thought and History, Chiefly in the Eighteenth Century*, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 1985, p. 84

și a oricărei promisiuni de *big government*. Statele Unite sunt obligate acum să acționeze pretutindeni în lume pentru că lumea este, prin însăși natura lucrurilor, ostilă particularismului întrupat de republica americană. Pentru a fugi de istorie, America trebuie să-și ducă politica acolo unde istoria nu s-a petrecut încă. Deși recent izolată în laboratoarele Casei Albe sub președinții Clinton și Bush junior, acțiunea preventivă este înscrisă în genele politicii externe americane. Înainte de a fi militară, *preemptive action* a fost paramilitară, intelectuală, diplomatică și mediatică, afirmându-și în toate situațiile caracterul total.

Și, în mod paradoxal, nimic nu este mai familiar culturii politice a elitelor din Europa Centrală și de Est decât mobilizarea preventivă, dar totală, împotriva unui inamic care, deși ascultă de un centru de comandă situat în exterior, acționează în interior prin intermediul unor rețele infiltrate. În România și Polonia ultimilor ani 1940 și primilor ani 1950, „banditii" erau combătuți, militar și propagandistic, cu tot arsenalul îndreptat astăzi împotriva teroriștilor islamiști. Un astfel de dușman trebuie întotdeauna identificat și lovit, chiar dacă operația riscă să înregistreze la capitolul costuri o drastică diminuare a drepturilor politice și civile. Sprijinul necondiționat pe care guvernele Europei ex-comuniste l-au acordat intervenției americane în Irak și preferința arătată inițiativelor internaționale ale Statelor Unite în defavoarea pozițiilor formulate de cele mai multe state și de toate societățile din Uniunea Europeană, traduc atât refuzul nostalgic al politicii democratice, cât și o irepresibilă înclinație de a reduce politica însăși la o ideologie dominantă.

PENTRU O CULTURĂ PUBLICĂ A LIBERTĂȚII

23 februarie 2013

2012 a fost un an memorabil. O alianță politică, USL, a răsturnat (a doua oară în istoria scurtă a democrației românești) un guvern în Parlament pentru a aduce opoziția la putere și a câștigat toate alegerile la care a participat de atunci. La scrutinul local și apoi la cel parlamentar, candidații național-liberali au întrunit,

de fiecare dată, aproape două milioane de voturi. Mai mult, în vara lui 2012, opt milioane și jumătate de cetățeni au convenit că este dreptul și datoria lor să se pronunțe prin referendum asupra modului în care statul român este reprezentat de președinte: 7,4 milioane de cetățeni au împărtășit viziunea PNL asupra statului de drept, au interpretat Constituția în același mod și, alături de liberali, s-au pronunțat împotriva oricăror derapaje de la democrație. Convocați la urne, cetățenii au ridicat atunci o problemă de legitimitate ce se va stinge pe cale naturală odată cu alegerile prezidențiale din decembrie 2014 fără a-și fi găsit între timp o soluție legală.

Fie și numai pentru că a rămas de două ori datoare cetățenilor României, USL are datoria să dureze. Datorează, mai întâi, încă o victorie electorală. Cea de la viitorul scrutin prezidențial, ce va rezolva democratic criza de legitimitate constituțională deschisă de referendumul din 29 iulie 2012. USL datorează apoi o revizuire temeinică și inteligentă a Constituției. USL trebuie să dea țării, așa cum s-au angajat toate partidele ce o compun, un președinte legal care să fie și legitim. USL va propune românilor o Constituție înnoită, funcțională și poate mai cetățenească decât cea sub autoritatea căreia trăiesc încă.

Toate aceste sarcini sunt asumate în indiviziune de PNL și PSD. Vocea liberală se aude, este adesea determinantă, dar nu e dominantă în USL. Într-o mare coaliție, tonurile și opiniile cele mai diverse, uneori opuse doctrinar, trebuie ascultate cu respect și armonizate cu grijă. Rezultatele armoniei, obținută până în prezent cu eforturi ce uneori nu pot fi descrise, sunt remarcabile. Liberalii au reușit o mobilizare electorală fără precedent, constituie majoritatea parlamentară, conduc o treime din consiliile județene, contează pe un sfert din primari, participă paritar la guvernare, au președintele Senatului și candidatul comun la președinția României.

Oricât de răsplătitoare ar fi aceste reușite, ele nu trebuie să treacă în uitare obligația de a păstra și aprofunda identitatea liberală. Rămânând loiali aliaților, nu se cuvine ca național-liberalii să-și topească sensibilitatea și viziunea într-o formulă politică oarecum indistinctă. Păstrând și întărind o alianță ce și-a dovedit

viabilitatea, liberalii sunt datori să marcheze mai bine pe harta USL propriul lor relief, cotele liberale de înălțime a gândirii și acțiunii ce ar trebui să le fie proprii, precum și situațiile doctrinare care îi definesc.

Pentru orice partid, congresul este, prin definiție și cu necesitate, prilejul de a-și face cunoscute valorile și proiectul de societate. Actualul congres al Partidului Național Liberal[1] trebuie să răspundă, în plus, la o întrebare strategică: *cum să fim noi înșine, astăzi?* PNL este un partid istoric, unul dintre cele mai vechi din Europa, primul fondat în România, singurul care a reușit să traverseze teafăr toate dictaturile, revoluțiile și tranzițiile. De aceea, este potrivit ca reflecția sa să se desfășoare în registrul continuității. Nici un gest nu este mai liberal decât acela de a face ca proiectele politice, oricât de inovatoare ar fi, să se așeze mereu pe soclul oferit de gândirea și de acțiunea predecesorilor. Național-liberalii români au datoria nu numai să modeleze prezentul și să exploreze viitorul, dar și să se ridice la înălțimea înaintașilor pe care îi revendică. De aceea, liberalii au constituit și trebuie să rămână, în România, ca și în Europa, nu numai o mișcare politică, dar și o forță culturală.

PNL trebuie să își păstreze și să-și dezvolte identitatea și glasul politic distinct acum, când are șansa și obligația de a fi nu numai unul dintre cele două partide majore ale țării, dar și un partid autentic de centru-dreapta. România are nevoie de un partid responsabil al centrului societății și al dreptei politice, cu vocație majoritară, suficient de puternic sub raportul gândirii și organizării pentru a putea impune o schimbare profundă a societății românești într-o Europă și o lume aflate după 2008 nu doar în criză, dar și într-o transformare încă imprevizibilă. Fără discernământ intelectual și politic, nici partidul, nici țara și nici măcar

[1] Prilejul pentru această reflecție mi-a fost oferit de Crin Antonescu, care mi-a cerut să-i propun un text ce ar fi urmat să fie moțiunea președintelui la congresul PNL. Fără explicații, Antonescu a venit în congres cu o moțiune diferită, ce semăna mai degrabă cu un program de guvernare decât cu un manifest politic ori cu un tabel de valori.

Uniunea Europeană nu vor traversa întregi criza. PNL trebuie să propună mai mult decât soluții tehnice de ieșire din criză, oricât de utile ar fi acestea. PNL este dator față de propria sa istorie și față de societate să devină promotorul și referința unui model de cultură publică a libertății.

PNL nu mai are astăzi, în peisajul partizan românesc, adversari expliciți și evidenți. Partidul Democrat, ce și-a arogat din 2005 o vocație de dreapta, se află în stare de descompunere organizatorică, de expunere etică și de ineficiență politică. PSD îi este aliat într-o mare coaliție de guvernare ce face dificilă exprimarea apăsată a divergențelor și diferențelor de cultură organizațională și de orientare doctrinară.

Media, îndeosebi televiziunile, au dobândit o influență în formarea opiniilor și alegerilor publice ce o concurează uneori pe cea a partidelor politice. Cu acest titlu, presa promite să fie și devine pe zi ce trece nu numai un aliat ori un critic al partidelor și personalităților politice, ci un actor politic în sine, cu agende sectoriale proprii.

Jumătate din adulții României sunt dezafectați politic și se sustrag oricărei participări la viața națiunii. În ultima decadă, media participării la vot este în jur de 50%, iar numărul actualilor și foștilor contribuabili (populația activă și pensionarii) se situează tot la același nivel (aproximativ nouă milioane). Fără a stabili o corelație directă între cele două cifre comparabile, ele indică – atunci când sunt privite împreună – o criză complexă a încrederii în comunitatea politică și un refuz al participării la viața acesteia, prin absenteism, emigrare, evaziune, pauperizare sau marginalizare.

Unele instituții publice aparținând, în drept sau doar în fapt, dimensiunii coercitive a statului (serviciile speciale, Înalta Curte de Casație și Justiție, Agenția Națională de Integritate, Consiliul Superior al Magistraturii, DNA, Curtea Constituțională) sunt tentate, adesea cu repetiție, să intervină în viața politică după o logică partizană, din ce în ce mai evidentă și mai menită să le erodeze

credibilitatea în ochii cetățenilor. Statul de drept a ajuns să fie perceput ca un stat nedrept, animat câteodată de interese oculte.

Instituțiile publice de pe versantul integrator al statului (sistemele de educație, sănătate și asigurări sociale), subfinanțate, spoliate și tot mai ineficiente au devenit o sursă de insatisfacție publică pe cale de generalizare.

Instituțiile europene, numite și, ca atare, lipsite de o legitimitate democratică directă și explicită, au tendința de a impune autorităților publice românești democratic alese norme de conduită și funcționare aflate dincolo de spiritul și litera tratatelor și pe care o parte a societății le interpretează drept o limitare și o condiționare a suveranității naționale.

În acest context, PNL nu poate decât să se afirme, cu o energie nouă, deopotrivă drept un *partid național*, un partid legat indisolubil de istoria și de viitorul României și un *partid liberal*, atent înainte de orice la drepturile și libertățile cetățenilor.

Partidele, așa cum indică etimologia, nu exprimă decât o parte a societății. PNL nu face excepție. Sarcina partidului este să facă în așa fel încât partea dreaptă a societății românești să se recunoască politic în național-liberalism, cu speranța că această parte va fi nu numai majoritară, dar și centrală în adoptarea deciziilor colective. Definind aici dreapta în cel mai simplu, dar și mai riguros mod, ca o poziție politică a celor care consideră libertatea individuală drept singura premisă legitimă și validă a egalității politice.

A sosit timpul ca liberalismul să fie afirmat ca o formă de umanism civic. Departe de a respinge temeiurile solidarității, liberalismul se poate recomanda, dimpotrivă, drept crezul singurei forme sincere și eficiente de solidaritate, solidaritatea între persoane cu vocația naturală a asocierii în jurul unor cauze și proiecte vizând promovarea mutuală, egalitatea de șanse și oportunități, echitatea în libertate. Solidaritatea, în formele sale diverse, de la plata corectă a impozitelor până la asistența socială și solidaritatea

între generații, induce în actul de guvernare și în conduita socială un anumit grad de moralitate. Solidaritatea nu este, pentru liberali, decât forma națională, integratoare și universală, a asociativității.

Pe de altă parte, statul social, încurajând filosofia personală a îndreptățirii, a distrus conștiința mutualității și instinctul asociativ pe care liberalismul le consideră o parte inalienabilă a naturii umane. Acest stat eșuat al bunăstării irosite sau mereu insuficiente trebuie înlocuit cu un *stat civic*, un stat responsabil față de fiecare leu colectat de la contribuabili, în care fiecare leu distribuit sub orice formă să poarte memoria și girul celui care l-a produs în primă instanță: întreprinzătorul, liber-profesionistul, funcționarul, medicul, profesorul, agricultorul, tehnicianul, artistul. Un stat civic, în care bugetul public să nu fie un simplu aranjament contabil de venituri și cheltuieli care oglindește ce „dă" guvernul cu titlu de subvenții, transferuri și beneficii și ce „ia" guvernul sub formă de taxe și impozite. Bugetul trebuie să poată fi citit de aici înainte ca fiind expresia fiscală a voinței cetățenilor liberi ai României de a se asocia într-o națiune angajată în proiecte colective.

Ca parte a identității sale, PNL ar trebui să-și asume vocația de a reaminti că piața generează prosperitate, independență, încredere și libertate numai în măsura în care schimbul de bunuri, servicii și valori implică un angajament moral. Piața incită, de aceea, nu numai la profit, dar și la asociativitate și responsabilitate. Ar fi poate potrivit ca PNL să-și imagineze dezvoltarea României, în anii ce urmează și în condițiile în care natura capitalismului ar putea suferi o schimbare de structură, sub forma unei *noi economii politice* care să reafirme moralitatea pieței, să relocalizeze economia în țesătura socială națională și să încurajeze cetățenii întreprinzători să-și asume responsabilitatea prosperității colective. Ceea ce presupune o justă întrepătrundere a ordinii economice și a celei sociale. Proprietății private trebuie să-i fie asociată o dimensiune socială, iar dreptatea socială ajutată să se

instituie sub forma controlului reciproc al diverselor niveluri la care cetățenii convin să încredințeze unor aleși responsabilitatea guvernării intereselor publice.

S-ar cuveni, pe această linie, ca guvernarea, centrală și locală, să se organizeze mult mai clar în jurul celor două funcții regaliene ale statului: pe de o parte, securitatea vieții, libertății și bunurilor cetățenilor, iar pe de altă parte, administrarea echitabilă a dreptății. Într-o astfel de perspectivă, solidaritatea, subsidiaritatea și parteneriatul social ar lucra împreună la descentralizare și la sporirea rolului comunităților locale.

În educație, sănătate, transporturi, cultură sau politici economice, statul, regiunile ce vor fi create prin revizuirea Constituției, județele (dacă vor rămâne), comunitățile locale trebuie să includă în procesul de luare a deciziilor asociațiile societății civile, formale și informale, părinții, pacienții, medicii, profesorii, întreprinzătorii. Nu este vorba doar de dezvoltarea parteneriatului dintre sectorul public și cel privat, ci de punerea în operă a unei *guvernări participative (joined-up government)*, menite să includă în procesul de elaborare a politicilor publice toate părțile interesate, pe toți cei care-și declară o miză și un interes legitim. Educația, sănătatea, transporturile și politicile economice sunt cu precădere acele domenii în care colaborarea dintre sectorul public și cel privat trebuie să devină metoda preferată de lucru.

Ar fi cazul ca PNL să explice mai apăsat că Uniunea Europeană nu este decât nivelul superior al guvernării participative. Instituțiile de la Bruxelles nu sunt entități exterioare, de monitorizare și control al vieții publice românești. Românii nu se vor dovedi profund europeni decât atunci când vor socoti construcția europeană ca aparținându-le la modul cel mai propriu și, cu acest titlu, o vor trata ca pe un proces ce se află sub controlul lor democratic.

PNL ar putea să-și adauge deviza: „Noi înșine suntem Europa!" Uniunea Europeană își caută încă un demos. Românii, asemenea celorlalte state-națiune europene, îl au deja. Sensul monitorizării,

controlului și cooperării se cade să pornească dinspre București către Bruxelles. Dinspre democrație, fie și imperfectă, către birocrație, fie ea oricât de sofisticată și expertă.

PNL trebuie să se dovedească un partid al modernității și europenității, un partid reformator și inovator. PNL a fost, de la reluarea activității sale în primele zile ale anului 1990, partidul cel mai activ și mai curajos în desprinderea definitivă de structurile, practicile și mentalitățile regimului comunist. În același timp, PNL are datoria de a păstra și de a valorifica moștenirea istorică și culturală ce dă identitate și continuitate lumii românești. Se știe că tradiția nu este altceva decât democrația celor morți, modul în care generațiile trecute limitează bunul plac al potentaților prezentului. Tradiția, patrimoniul de valori moștenite constituie liantul care definește, unește și perpetuează o comunitate națională, singurul trup cunoscut al democrației.

DEMOCRAȚIA DE STAT

5 martie 2013

Cine a câștigat alegerile din Rusia? Un răspuns autorizat, în plus și plauzibil, a fost dat chiar de candidatul care, potrivit numărătorii oficiale a voturilor, a obținut două treimi din sufragii: statul rus a ieșit învingător la scrutinul prezidențial din 4 martie 2012. Nu democrația a învins, cum este obiceiul să se spună în Europa postcomunistă ori de câte ori se organizează alegeri libere și corecte. Nu Vladimir Putin a repurtat victoria, deși succesul său era anunțat din vreme și pregătit cu minuție birocratică. Statul este cel care a ieșit întărit din consultarea populară.

Iar acest stat are un nume, potrivit aceluiași discurs de asumare a victoriei rostit de Putin: Rusia Mare. Nume capabil să mobilizeze deopotrivă memoria și ambiția acelor segmente de societate care l-au votat pe Vladimir Vladimirovici: funcționari publici, militari, agenți de ordine și lucrători ai serviciilor secrete, oligarhi, intelectuali oficiali, tineri la începutul unei cariere în aparatele de stat sau în zona vastă de influență economică și culturală a statului. Toți acești susținători ai noului (și vechiului) președinte știu

că *Velikaja Rossija* este acea parte a pământurilor rusești fărâmițate după prăbușirea Rusiei kievene *(Rus')* de unde, sub comanda cnezilor moscoviți, a început regruparea sub o singură autoritate, una de tip autocratic, a celorlalte Rusii (Mică, Albă, Roșie etc.) a căror autonomizare fusese încurajată de stăpânirea mongolă. În zilele noastre, decesul Uniunii Sovietice a fost urmat, la adăpostul hegemoniei americane, de un alt proces de dezmembrare teritorială și politică. Recursul la amintirea Rusiei Mari are darul să lase impresia că acest proces s-ar putea dovedi reversibil și că, pentru a doua oară în istorie, Moscova va ajunge din nou să adune sub aceeași putere întreg spațiul rusofon, ca și cel de veche colonizare rusească (Crimeea, Caucazul, Asia Centrală).

Acest recurs la tăria simbolică a referințelor istorice, caduc, dacă nu de-a dreptul ineficient în Lumea Veche a Uniunii Europene, nu este însă fără analogii politice în epoca contemporană. De două ori în cursul președinției sale, ultima dată în discursul de despărțire *(farewell speech)* din ianuarie 1989, Ronald Reagan a reluat parabola biblică folosită în 1630 de John Winthrop: America este, în raport cu restul pământului locuit de oameni, o „cetate așezată pe înălțime" *(a city upon a hill)*. Nu numai că „forțele întunericului nu o vor birui", dar ea va fi capabilă să lumineze întreaga lume de pe cotele înalte ale libertății care o constituie (religioasă pentru Winthrop, politică pentru Reagan). În preziua demiterii comunismului din istoria omenirii, președintele Statelor Unite confirma profeția Părintelui Pelerin: dacă va supraviețui încercărilor la care timpul o va supune, Lumea Nouă a libertății de pe continentul nord-american va domina pământul prin forța ideilor, ultima dintre acestea, cea cu care republica americană s-a identificat în secolul al XX-lea, fiind democrația.

Iar Reagan a avut neîndoielnic dreptate, deși nu a prevăzut formele în care propria sa profeție va triumfa. Rusia Mare guvernată de Putin, ca prim-ministru, președinte, din nou prim-ministru și iarăși președinte, nu se sustrage explicit ariei de influență a ideilor americane despre inevitabila supremație a democrației după sfârșitul Războiului Rece. Rusia Mare se declară, prin vocile ei cele mai oficiale, o democrație. Mai precis, o *democrație suverană,* cu o formulă din 2006 a lui Vladislav Surkov, ideologul favorit

al lui Putin, cu o carieră strălucită de adjunct (al prim-ministrului, al șefului administrației prezidențiale). Ținând cont de faptul că ideile, ca și promotorii lor, par să aibă mereu un rol adjunct în formarea deciziilor politice (etimologic, o funcție *adăugată*, de regulă pentru a justifica un calcul făcut în temeiul altor raționamente decât cele teoretice), să observăm că democrația suverană postsovietică se înrădăcinează într-o valoare diferită de cea din care-și trage inspirația democrația liberală americană. Amândouă se hrănesc din libertate, dar subiectul acestei libertăți nu este același. Libertatea americană de temelie este cea a conștiinței. O libertate ce separă, distinge, are vocația refuzului și a acțiunii autonome a subiectului. Libertatea pe care se întemeiază democrația suverană aparține statului. O libertate ce adună, concentrează, uniformizează, care cere supunere și unanimitate.

De aceea, alegerile din 4 martie nu au fost o parodie, așa cum le-au calificat mulți oficiali și observatori străini, ci o ceremonie. O celebrare a libertății statului velikorus de a-și unifica toate componentele economice, sociale și etnice printr-un exercițiu de guvernare centralizat și discreționar. Efectul maximei libertăți a statului este, neîndoielnic, servitutea cetățenilor. Iar aspectul democratic al suveranității statului rezidă chiar în topirea deosebirilor dintre cetățeni (aparținând în Federația Rusă unei pluralități de popoare și unei multitudini de medii economice) printr-un act electoral de voință. Ce nu are cum să fie, într-un asemenea context, decât unică. Într-o democrație suverană precum cea rusească, votul nu este un dispozitiv de alegere, ci un gest de aprobare populară a candidaților desemnați de stat.

Partidul candidatului Putin, învingător în alegerile legislative din toamna lui 2011, se numește în chip semnificativ Rusia Unită *(Edinnaja Rossija),* ceea ce pentru un liberal ar putea părea o contradicție în termeni. Așa cum îi arată numele, un partid nu poate fi decât o parte, ce se opune altora cu care intră în competiție. Ca și vechiul partid comunist, actualul partid prezidențial nu este decât instrumentul politic al unității dintre stat și societate. Această unitate de monolit era cunoscută în Uniunea Sovietică drept democrație populară. În Federația Rusă ea se recomandă ca fiind o democrație suverană. Aprobată, în termeni reali, de 40%

dintre cetățeni. Celorlalți nu li se recunoaște decât dreptul la tăcere. Protestul este un delict, o crimă împotriva suveranității statului rus, întrupat astăzi de V.V. Putin.

Din 1993, când, în aplauzele administrației americane de atunci, președintele Elțîn a zdrobit puterea unei Dume ce părea să dorească să impună în Rusia postsovietică o formă parlamentară de guvernare, Kremlinul se află angajat într-o consolidare continuă a propriei sale suveranități asupra unui aparat birocratic, (mono-)industrial și militar integrat. Occidentul pare să se fi resemnat cu privire la ceea ce trece adesea drept o inaptitudine rusească pentru democrația liberală și se preocupă mai ales de consecințele strategice (incluzând aici și resursele energetice) ale politicii urmate de președinția rusă, de la Elțîn la Putin trecând prin Medvedev. Numai că modul de operare al alegerilor legislative și prezidențiale din Rusia în ultimele cicluri electorale ar trebui să-i îngrijoreze pe cei care, din 1989, pe urmele lui Reagan și Francis Fukuyama, socotesc democrația liberală drept stația de destinație politică a istoriei omenirii.

Este adevărat, *numele* democrației nu mai are adversari. Democrația a devenit, cu doar câteva excepții, o marcă înregistrată în toate regimurile politice de pe lume. Chiar și Coreea de Nord este nominal o republică democratică și populară, iar Iranul una democratică și islamică. Faptul că numele democrației nu mai stârnește controverse nu se cuvine să ne facă să uităm că el poate traduce experiențele politice cele mai diverse. Unele dintre ele radical ostile libertății de conștiință și libertăților cetățenești. Rusia lui Putin are darul să ne amintească mereu că, oricum am numi-o, democrația înseamnă alegere și pluralism, nu aprobare și unanimitate.

PRESIUNI ASUPRA JUSTIȚIEI

25 martie 2013

Președintele și-a numit astăzi, prin decret, judecătorul constituțional la care era îndreptățit prin legea fundamentală în persoana unui teoretician al dreptului prea puțin recunoscut ca atare

de specialiști și de publicul larg. Deși a scris puțin, Daniel Morar a îmbogățit totuși știința juridică cu remarcabila teorie a „presiunilor asupra justiției". Cu titlu de exemplu, pe 15 iulie 2011, în calitate de comandant al luptei împotriva corupției, a declarat că toate comentariile ce au însoțit prezența numelui ministrului Borbély într-un dosar instrumentat de instituția ce-i este încredințată spre administrare sunt o formă de „presiune asupra justiției". Daniel Morar nu și-a dat nici măcar osteneala să acuze eventuale intervenții oculte ale mai-marilor zilei. Pur și simplu i-a descris pe anchetatorii din subordinea sa ca pe niște ființe gingașe care sunt susceptibile să cedeze imediat la agresiuni psihice și a căror putere de judecată poate fi ușor tulburată de luările de poziție ale politicienilor care s-au îndoit public că fruntașul UDMR ar putea fi vinovat de infracțiunile sugerate într-un comunicat oficial al DNA Oradea.

Așa cum se întâmplă adesea în știință, Morar a avut și precursori: Monica Macovei, pe când era ministru, obișnuia să le recomande celor care aveau „probleme cu justiția", erau adică cercetați penal, să se abțină de la orice fel de comentarii asupra propriului lor caz și asupra sistemului judiciar ca atare. Cu alte cuvinte, când justiția lucrează, cetățenii trebuie să tacă. Singurul loc în care s-ar mai cuveni să vorbească, unde ar trebuie să fie chiar elocvenți, este biroul procurorului. Acolo n-au dreptul să păstreze tăcerea, ci obligația de a-și „dovedi nevinovăția". Ca și cum, pentru anchetatori, ei ar fi deja vinovați de îndată ce numele lor este scris pe un dosar sau este evocat de o filă prinsă între copertele acestuia. În plus, aceeași Macovei le-a atribuit procurorilor, cu precădere celor de la DNA, o calitate pe care Constituția nu le-o încredințează: independența. Potrivit legii fundamentale, judecătorii trebuie să se bucure de independență, în timp ce procurorilor, puși de articolul 132 (1) sub autoritatea ministrului justiției (prevedere ce contrazice limpede orice aspirație spre independență[1]), li se cere să fie imparțiali.

[1] În cele mai multe sisteme de drept continentale, unde procurorii au un profil instituțional relativ asemănător cu cel românesc, miniștrii de justiție exercită un drept de injoncțiune, de regulă unul pozitiv; miniștrii pot așadar să dispună deschiderea unor anchete, dar nu pot opri investigațiile în curs.

Și această temă pusă în circulație de Monica Macovei s-a bucurat de o largă răspândire, fiind îmbrățișată inclusiv în discursurile oficiale ale diferiților șefi de parchete. „Independența procurorilor" este invocată astăzi ca un adevăr revelat.

Austeră și scurtă în formă, declarația din 2011 a șefului DNA este însă tot atât de bogată în conținut ca și teoretizările lui Macovei ce o preced. Este, mai ales, în măsură să dea seama exemplar despre filosofia ce guvernează dreptul românesc în principiile și practicile sale. În esență, Morar e profund jenat de libertatea de exprimare, denunțată pe când își făcea studiile ca o simplă ficțiune burgheză. În al doilea rând, se arată deranjat de relativa egalitate de statut între aparatul judiciar și cetățeanul anchetat. Sub comunism, cel interpelat de procuratură era pur și simplu extras din societate, izolat de toate rețelele din care putea face parte, pentru a deveni un om singur peste care se prăvălea întreaga greutate represivă a statului. Nimeni nu cuteza să ridice glasul în apărarea lui sau să se îndoiască de temeinicia cazului. Avocații îndrăzneau cel mult să facă apel la clemența instanței.

Acum, în funcție de posibilități, îți poți cumpăra o apărare redutabilă profesional, poți recurge în final la protecția Curții Europene a Drepturilor Omului, poți denunța public eventualele abuzuri comise împotriva ta. Te poți plânge, poți protesta, îți poți chema concetățenii să se solidarizeze cu tine. Deloc întâmplător, tocmai „solidarizarea" politicienilor în jurul lui Borbély îl revoltă pe procurorul-șef. În sfârșit, acesta face o confuzie între procedurile judiciare premergătoare și justiție. Justiție nu se face decât în curțile de justiție, nu în birourile anchetatorilor. Acolo nu se întocmesc decât probatorii cu vocația de a convinge un judecător. Cine reușește să influențeze un procuror nu are încă justiția de partea sa.

Este limpede că, în mintea fostului patron al DNA, noțiunea de *stat de drept* este o simplă formulă de politețe ce pare convenabil să fie utilizată în corespondența cu Comisia Europeană. Personajul, ca toți cei care i-au făcut posibilă cariera, este un nostalgic al României socialiste și al rutinelor judiciare ale acesteia. Pe vremea aceea, ca în orice *Unrechtsstaat* (termen intraductibil, dar explicit și indispensabil) ce se respectă, justiția se făcea în deplină

tăcere. Nu era îngăduit să se audă nici măcar glasul victimelor. Tot pe atunci, justiția avea întotdeauna dreptate și nimeni n-avea dreptul să o contrazică pe față, iar procurorilor nu li se cerea să adune probe. O interceptare sau o delațiune era suficientă pentru a smulge mărturisirea, a încheia dosarul și a obține condamnarea. Cusurul justițiabililor de astăzi este că nu mai vor să-și mărturisească vinovăția și așteaptă ca procurorii să construiască un caz credibil pentru a se putea apăra apoi cu toate mijloacele, inclusiv cu cele puse la dispoziție de libertatea de exprimare. În acest mod, ei fac inacceptabile presiuni asupra justiției, crede Daniel Morar. Ceea ce-l califică pentru poziția de judecător constituțional.

LA OPERĂ

31 martie 2013

Contemporani prin accident biografic, Wagner și Verdi au turnat într-un bronz de factură heraldică cele două fețe ale operei. Nu le-au inventat, dar le-au dat o expresie canonică și oarecum definitivă. Muzical, s-au îndreptat spre orizonturi diferite, dar cele două figuri ale operei pe care le-au creat nu sunt dispuse una pe reversul celeilalte, ci pot fi cuprinse, din poziția spectatorului, dintr-o singură privire.

Wagner ne impune o disciplină a ascultării, o supunere a corpului și simțurilor față de cel care pune în scenă și conduce cu bagheta autorității absolute un spectacol în care melodicul, cuvântul, vocea, instrumentul, mișcarea, răsuflarea, tăcerea sunt componentele indistincte ale unui fenomen artistic total și dominator. Fiecare reprezentație devine evenimentul istoric al unui prezent continuu în care muzicienii și publicul joacă deopotrivă un rol și sunt supuși aceluiași regim de transfigurare estetică. Verdi, în schimb, se retrage din creațiile sale pentru a lăsa loc interpreților, vocea și emoția soliștilor punând în mișcare spectacolul, chiar cu riscul ca acesta să nu mai fie decât fundalul unor performanțe individuale față de care singurul răspuns adecvat este entuziasmul publicului. Într-un fel, Wagner irosește vocile, le ordonează unui imperativ muzical epuizant, ce nu dă seama

decât despre viziunea integratoare a compozitorului și depune mărturie despre geniul acestuia. Așa cum observa deja Nietzsche, vocile sunt mai degrabă menite să țină în frâu epica instrumentală copleșitoare. Verdi este însă un creator de genii: de peste un veac și jumătate opera lui a dat naștere unei serii impunătoare de dive și de divi. Pentru că operele lui pot fi decupate, divizate, încrucișate și, mai ales, însușite. Adesea, o anumită arie mai poate fi cu greu gândită dincolo de o interpretare anume, una excepțională, memorabilă, legendară. Wagner nu naște însă legende, ci le povestește cu o voce auctorială ce nu poate fi umbrită de nici un fel de performanță solistică. Atitudinea justă a spectatorului unei opere de Wagner este modestia reflexivă, atenția încordată la fuziunea dintre text, gest și sunet, înfiorarea stârnită de întâlnirea copleșitoare cu sublimul. Prin contrast, spectatorului verdian i se cere să se lase exaltat de pasiune în fața frumuseții scânteietoare ce se poate naște atunci când vocea umană însuflețește trupul muzical al narațiunii puse în scenă.

Cu toate acestea, așa cum s-a văzut în fastuosul eveniment aniversar de la Opera Națională din seara de 31 martie, Wagner și Verdi sunt imposibil de separat. Evident, preferința publicului, oricât de avizat și de inteligent, s-a îndreptat în chipul cel mai previzibil către compozitorul italian. De altfel, spectacolul a fost în așa fel construit încât celor mai strălucitoare și mai așteptate voci li s-au încredințat partiturile verdiene, cărora li s-a rezervat și finalul grandios al spectacolului. În schimb, cadrul în care s-a desfășurat reprezentația a fost cel canonizat, pentru toate timpurile și scenele, de Wagner. Intrările și ieșirile dirijorului, care comandă deopotrivă atitudinea orchestrei și aplauzele publicului, sacralitatea și centralitatea de neatins a podiumului pe care numai acesta are dreptul să se înalțe pentru a aduna în vârful baghetei privirile atente ale tuturor celor prezenți, interpreți și spectatori fără deosebire, sunt elemente ale unui ritual imaginat pentru totdeauna de către artistul german. Oricât de mult s-ar lăsa cineva impresionat de măiestria unei partituri sau a unei

execuții, regimul politic, mai precis raporturile de dominație în care această măiestrie devine posibilă sunt o indubitabilă invenție wagneriană.

Îmi închipui, de aceea, că cele două personaje montante pe scutul heraldic al Operei Române din București, așa cum a fost imaginat la inițiativa lui Răzvan Dincă, ar putea fi personificarea celor două viziuni despre natura și rostul operei pe care le putem atribui lui Wagner și lui Verdi. Chiar dacă nu privesc în aceeași direcție, ambele susțin același scut, mobilat de o unică figură solară de tip baroc. Mi-ar plăcea să cred că avem de-a face aici, emblematic, cu un angajament artistic al Operei Naționale, acela de a spune de acum înainte povestea întreagă a operei, de a explora și aduce înaintea publicului istoria completă a unui gen muzical care, pornind din teatrele italiene de curte a devenit, odată cu Wagner și Verdi, inseparabil de procesul de formare a națiunilor moderne. Acestea nu sunt niciodată depline și mari dacă limbajul lor identitar nu ajunge să fie cântat pe scenă. Charpentier este un ghid indispensabil al Franței lui Ludovic al XIV-lea, de dragul căreia toscanul Lully își schimbă limba, stilul și numele. Revoluția Glorioasă ar rămâne de neînțeles fără explicațiile lui Purcell, iar vocația imperială britanică oarecum indescifrabilă dacă nu am lua în calcul decizia lui Haendel de a compune pentru engleză. *Flautul fermecat* trezește națiunea germană, căreia abia Wagner îi dă profunzimea profetică a istoriei universale. Verdi reinventează Italia și o întoarce cu fața către viitor, o Italie pe care Monteverdi, mult prea preocupat să regenereze muzica, o abandonase pe seama antichității romane. Națiunile, așa cum le cunoaștem astăzi, nu sunt cu adevărat puse în operă dacă nu sunt spuse de operă.

OFTATUL, PRIVEGHIUL ȘI DEMISIA

1 aprilie 2013

Cândva în ianuarie, pe când discuțiile în jurul bugetului se finalizaseră, prim-ministrul mi-a spus că se așteaptă să oftez semnificativ atunci când sunt întrebat în public despre alocațiile repartizate Ministerului Culturii. Avea, desigur, în vedere o solidă tradiție

ministerială postcomunistă. Pare o atitudine potrivită, mai ales pentru titularii culturii și educației, dar nu exclusiv, să iasă cu un aer devastat din ședința de guvern care tocmai a aprobat bugetul țării și să-și arate profunda nemulțumire, dacă nu chiar indignarea față de iresponsabilitatea cu care executivul din care parcă nici n-ar face parte tratează resortul a cărui povară o poartă în acel moment.

N-am oftat, cel puțin nu în public, deși socoteam în sinea mea – și m-am străduit fără mare succes să-mi conving interlocutorii – că fondurile distribuite culturii și, mai ales, patrimoniului s-ar fi cuvenit să fie ceva mai substanțiale. Fiind vorba despre un „ceva" ce n-ar fi atârnat deloc greu în rețeta generală a cheltuielilor publice. Mi s-a părut întotdeauna, inclusiv când am ajuns eu însumi în situația de a face o asemenea alegere, că singura formă de dezaprobare la care un ministru poate recurge în mod legitim este demisia. Fie pentru că n-a fost suficient de abil sau convingător în negocieri, fie că politicile pe care le-a prezentat, împreună cu resursele pe care se întemeiază, nu au întrunit acordul guvernului. Orice comentariu critic al unui ministru care rămâne ministru cu privire la ceea ce guvernul i-a „dat" nu are decât menirea de a salva sau de a consolida reputația personală a celui care adoptă respectiva atitudine incriminatorie. Nu sunt eu de vină, pare să spună un asemenea personaj tipic și generic, guvernul neînțelegător e singurul vinovat. Eu am cerut, am luptat pentru voi, ceilalți au refuzat cu obtuzitate să-mi dea, să vă dea ceea ce vi se cuvine. Ca și cum, în guvernul de care se distanțează, ministrul în cauză n-ar fi decât un soi de delegat al intereselor superioare ale culturii, educației etc., ca și al celor care lucrează în aceste sectoare ale societății.

Un ministru este însă, prin definiție și indiferent de nivelul de pricepere și de recunoaștere în domeniul ce i-a fost încredințat, o figură politică, a cărei responsabilitate este indivizibilă. Poate avea viziuni, strategii și inițiative proprii, dar drepturile de autor pentru tot ceea ce întreprinde, bine sau rău, sunt încasate de guvern în ansamblu. Nu există, decât prin accident, miniștri incapabili în guverne performante și miniștri de calitate în guverne

slabe. Ministrul a cărui existență n-ar putea fi imaginată vreodată, deși și-a făcut uneori apariția în spațiul politic românesc, este cel care se lamentează cu privire la propriul guvern.

Acest model, inseparabil de tradiția politică a democrațiilor occidentale, s-ar cuveni să aibă virtuți normative. Cu alte cuvinte, să fie urmat de toți cei care ocupă poziții de decizie în arhitectura instituțională a unui minister. Șeful unei mari instituții publice se află în mod necesar și obligatoriu în serviciul public. Tautologia este aici inevitabilă. Firește, oricine are dreptul la o carieră personală, iar ambiția nu este nelalocul ei într-o societate competitivă. Prestigiul pe care cineva are dreptul să-l acumuleze în asemenea poziții nu trebuie să treacă în uitare faptul că avem de-a face cu un mandat încredințat, fie și prin concurs, de o autoritate a statului în vederea executării unei misiuni publice.

Nu e deloc rar, la noi și în alte părți, ca șefii unor instituții culturale de seamă (muzee, teatre sau opere naționale) să fie personalități vibrante, uneori neconvenționale. Până la un punct, acela în care dispare vocația serviciului public, publicul fiind cel convocat în serviciul carierei individuale sau fiind pur și simplu trecut cu vederea. Avem, de pildă, destule muzee publice din care publicul este mai degrabă absent. Avem chiar instituții publice de acest tip ce sunt administrate ca un fel de proprietate privată, în care accesul este tot atât de anevoios pentru public, ca și pentru autoritatea ce transmite subvenția de la bugetul de stat.

Asemenea considerații nu sunt doar teoretice. Le fac cu gândul la o situație foarte precisă. Vinerea trecută, managerul Muzeului Național Brukenthal a fost asigurat atât de secretarul de stat, cât și de secretarul general al Ministerului Culturii că impasul bugetar pe care-l semnalase cu o zi înainte, datorat cu precădere distribuirii dezechilibrate pe parcursul anului a raportului dintre subvențiile de la bugetul de stat și veniturile proprii, va fi rezolvat. A fost aprobată pe loc o majorare semnificativă a subvenției, cu perspectiva sporirii acesteia până la sfârșitul anului cu aproximativ treizeci de procente. Cu toate acestea, managerul venerabilului muzeu a organizat astăzi o conferință de presă, în care a declarat, cu titlu de exemplu, că instituția nu primește subvenții, fiind ținută din sponsorizări, că este amenințată de către stat cu tăieri de buget,

că a returnat ministerului sume importante la finele anului 2012, că se va proceda la închiderea imediată a unor secții, că, din cauza lipsurilor, muzeul este cufundat într-o atmosferă de „priveghi". Toate alegații nu numai lipsite de temei, dar și ofensatoare, pe de o parte la adresa Ministerului Culturii, iar pe de altă parte a publicului în beneficiul căruia guvernul subvenționează muzeul.

Orice fel de critică este admisibilă și uneori bine-venită într-o societate liberă, dacă vine din partea unor particulari sau a unor asociații civice. Ori a opoziției politice. Conducătorii marilor instituții publice, iar Muzeul Brukenthal este una dintre aceste instituții, au însă obligația de a fi reținuți în declarații și de a comunica publicului date cât se poate de exacte. Prin declarațiile sale, managerul a încălcat aceste două îndatoriri elementare. Administratorii bunurilor publice, asemenea miniștrilor care-i numesc în funcție, nu au dreptul să se lamenteze, să-și petreacă timpul în priveghiuri. Le este mai ales interzis să schimbe misiunea instituției, aceea de a pune la dispoziția publicului excepționalul patrimoniu pe care-l gestionează în numele statului. Fie servesc publicul potrivit mandatului încredințat de autoritate, chiar dacă condițiile financiare nu sunt ideale, fie își dau demisia. Orice altă soluție nu este decât o măruntă strategie de carieră individuală. Făcută pe bani publici.

CE SE VEDE ȘI CE NU SE VEDE LA MUZEUL ȚĂRANULUI ROMÂN

8 aprilie 2013

Rareori ceva ce nu se întâmplă stârnește reacții adverse de amploarea și semnificația difuzării eșuate, în studioul Horia Bernea de la Muzeul Țăranului Român, a filmului *The kids are all right*. Evenimentul, susținut și sponsorizat de ambasada americană, nu a avut loc pentru că i-a fost luat locul pe care și-l găsise și în care fusese programat pe 20 februarie. Locul a fost ocupat de un grup de manifestanți condus de unul dintre directorii adjuncți ai muzeului. Prezentând succint faptele, nu am făcut doar un joc de cuvinte, pentru că principala miză a adversității, nu însă singura,

a fost locul ales pentru proiecția unei pelicule ce, arătată în altă sală, ar fi stârnit infinit mai puține controverse, dacă ar fi suscitat vreuna.

Să privim mai întâi locul. Un muzeu conceput în 1906, când pretutindeni în Europa Centrală asemenea instituții erau amenajate, ca muzeu etnic, ca muzeu național în termeni etnografici vast și vag descriptivi. Un muzeu reinventat în 1990 pentru a consacra, în sens etimologic, intenția primului fondator și obiectul inițial al expunerii. Un nou muzeu, și acesta național, dar în termeni etnologici intens și unilateral conceptualizați. Un muzeu al țăranului român. Dar nu al oricărui țăran, ci al făcătorului de cruci aflat în strânsă complicitate cu veșnicia. Un muzeu născut dintr-o viziune foarte personală și precis marcată intelectual. Mai puțin un muzeu ca atare, cât o operă de artă construită prin tehnica colajului din artefacte atent selectate. Un manifest politic bazat pe o teo-sociologie a națiunii.

Să ne uităm, în al doilea rând, la film. Bucurându-se de o distribuție excepțională, ca și de *universal acclaim* din partea criticii, producția a obținut în 2010 Globul de Aur pentru cel mai bun film și a fost nominalizată la Oscar la aceeași categorie. Este considerată, deopotrivă de către specialiști și de numeroșii săi spectatori, drept o interpretare pătrunzătoare și spirituală a valorilor familiei americane din zilele noastre. De ce s-ar opune cineva ca o asemenea simpatică narațiune cinematografică despre părinți, copii și complicatele relații dintre ei să fie desfășurată pe un ecran în incinta Muzeului Țăranului Român? Un detaliu, tratat cu cel mai mare firesc de publicul internațional, dar socotit inacceptabil de cei care, în București, nu au permis proiecția filmului. Personajele principale ale povestirii formează un cuplu homosexual[1].

Cei care au ocupat locul pentru ca filmul să nu poată fi proiectat, ca și toți cei care au cerut prin memorii adresate Ministerului Culturii ca evenimentul să nu aibă loc, au invocat sacralitatea,

[1] Pe 16 martie 2017, Coaliția pentru Familie, ce-i are printre protagoniști pe Mihai Gheorghiu, director adjunct al Muzeului Țăranului Român în 2013, a cerut ca difuzarea în cinematografe a recentei producții Disney *Beauty and the Beast* să fie controlată pentru că ar include o scenă cu sugestii homosexuale.

deopotrivă națională și religioasă, a spațiului muzeului dedicat de cei doi fondatori succesivi ai săi, Alexandru Tzigara-Samurcaș și Horia Bernea, tradiției, spiritualității și serenității rurale autohtone. Universul de obiecte sacre plăsmuite de țăranul român, așa cum a fost reconstituit de către Bernea, ar avea menirea de a stabili un reper atemporal al normalității estetice românești. Una nu atât creștină, cât de-a dreptul mistică. Într-un cadru astfel înțeles, filmul poate fi lesne interpretat ca o afirmare a nefirescului, ca o provocare adresată purității etice și religiozității indefectibile pe care muzeul le atribuie țăranului român.

Simplificând oarecum, să spunem că ambele creații, expunerea muzeală și povestirea cinematografică, aparțin domeniului ficțiunii. *Fictio est contra veritatem, sed pro veritate babetur*, sună un adagiu de drept roman. Nici țăranul român sacralizat de muzeu și nici familia americană înfățișată de film nu satisfac criteriile adevărului, așa cum poate fi acesta deslușit prin observație directă și măsurare empirică. Cele două imagini țin însă loc de adevăr în măsura în care au fost gândite de cineva sub specia plauzibilului, fiind apoi investite în pledoarii artistice. Vechii juriști erau nevoiți să recurgă la ficțiune din rațiuni jurisdicționale. Ceva sau cineva trebuia să treacă drept altceva ori altcineva pentru ca o speță să poată fi prezentată unei instanțe anume, ce altfel nu s-ar fi socotit competentă în materie. Pentru artiști, instanța de jurisdicție este publicul. Horia Bernea și, respectiv, Lisa Cholodenko își pledează cauza în locuri diferite ale sferei publice. Fiecare dintre aceste spații publice distincte este predispus să trateze ficțiunea în care se recunoaște drept cea mai autorizată versiune posibilă a adevărului.

Aparent, am avea de-a face cu un conflict între două ficțiuni mutual exclusive. Un caz de profanare, par să spună cei care au împiedicat proiecția filmului. O încălcare a libertății de expresie și o dovadă de intoleranță, răspund partizanii Noului Cinema. În realitate, conflictul este asimetric. Ficțiunea cinematografică are, într-adevăr, un public al ei, unul anume, ce mizează intelectual pe ambiguitatea graniței dintre formulele *mainstream* și expresiile artistice independente ori novatoare. În plus, un public autorizat politic de o declarație a lui Barack Obama din discursul de învestitură din ianuarie 2013: *we understand that LGBT rights are human*

rights. Cei care au interzis prin protestul lor difuzarea filmului nu pot invoca o legitimitate intelectuală și politică comparabilă. Nu pentru că poziția lor n-ar fi legitimă ori pe deplin acceptabilă. Înainte de a fi papa Francisc, Jorje Bergoglio a afirmat răspicat aceeași teză și, neîndoielnic, Biserica universală, împreună cu cele mai multe dintre Bisericile locale, vor continua să o facă

Numai că Muzeul Țăranului Român nu este o catedrală și nici măcar o biserică de sat. Cu atât mai puțin o casă memorială Horia Bernea ori o lucrare monumentală semnată de Bernea și, ca atare, un patrimoniu intangibil al națiunii. Este vorba despre un muzeu tematic, eminamente public prin misiunea lui și a cărui expoziție permanentă poate fi, trebuie chiar, regândită periodic. Întregul public cade sub jurisdicția sa. Inclusiv publicul pentru care țăranul român este mai degrabă un hâtru băutor de țuică decât un evlavios cioplitor de cruci. La orice film poți refuza să te duci atunci când hotărăști că ficțiunea pe care o înfățișează este contrară adevărului dictat de propria etică a convingerii. Muzeul, tocmai pentru că este național, nu poate refuza accesul nimănui în numele unei ficțiuni despre esența națiunii ce nu este admisă ca autentică decât de o parte, oricât de respectabilă, a publicului. În calitate de instituție publică, muzeul funcționează potrivit unei etici a responsabilității față de fiecare vizitator ce-i trece pragul, indiferent de gustul sau de înclinația acestuia.

CÂND MUZEELE CĂLĂTORESC

29 aprilie 2013

Muzeul este o creație atipică a modernității. Spre deosebire de toate instituțiile publice inventate în ultimele două veacuri pentru a raționaliza prezentul societăților și a face viitorul cât mai predictibil, muzeului i s-a încredințat misiunea solitară de a colecta și pune în ordine trecutul. Pe această cale, spiritul modern își construiește genealogia prin luarea în posesie a tuturor tradițiilor imaginabile și a pluralității spațiilor lumii. Porțelanuri antice chinezești, artefacte egiptene, statui grecești, tablouri italiene renascentiste sunt extrase din situl lor istoric de origine, fie

el religios sau aulic, pentru a fi adunate în vitrine și etalate pe simeze, uneori la mii de leghe de locul în care și pentru care au fost plămădite. Puse în ramă sau într-un cub de sticlă, ele sunt oferite publicului vizitator, național ori cosmopolit, în funcție de talia muzeului. Fără a aparține cu adevărat acelui muzeu sau unui public anume. Odată muzeificate și supuse direct sau prin reproduceri privirii generice a tuturor oamenilor, din toate locurile și din toate generațiile prezente și viitoare, aceste magnifice obiecte sunt considerate drept patrimoniu inalienabil și inestimabil al umanității. Timpul nu mai are putere asupra lor. Mai întâi pentru că, în principiu, muzeul este un spațiu controlat și aseptic, sustras procesului natural de decădere și dispariție a lucrurilor făcute de mâna omului. Apoi, și în măsura în care timpul nu le mai atinge, exponatele sunt oarecum încredințate eternității.

Acest raport dintre timp și eternitate pe care muzeul încearcă să-l capturezе devine încă și mai evident atunci când expozițiile călătoresc. *Comorile Chinei* reprezintă un asemenea muzeu în care imuabilul se pune în mișcare. După ce nesfârșitele armate subterane de teracotă de la Xi'an au fost dezgropate, muzeificate și puse la dispoziția publicului contemporan, a devenit limpede, dincolo de miturile în care istoria sa este înfășurată, că opera politică a lui Qin Shihuangdi a fost o tentativă monumentală de a aduce împreună, într-un unic punct, timpul și eternitatea. Ca și Faust mai târziu, împăratul-fondator a ales clipa care, de îndată ce este oprită printr-un act uman de voință, se transformă în veșnicie. Eternitatea Chinei a ajuns la București. Într-o expoziție care-o oglindește într-o sută de obiecte, așa cum scrierea tradițională chineză este capabilă să exprime prin câteva trăsături de pensulă cele mai complexe și mai profunde idei.

Avem de-a face cu cea mai importantă expoziție străină dăruită vreodată publicului românesc. Unsprezece muzee din China și Muzeul Național de Istorie din București au lucrat împreună, cu incalculabil devotament și extraordinară pricepere, pentru ca publicul din această parte a Europei să poată vedea la fața locului cum îngemănarea dintre viziunea politică și geniul artizanilor poate transforma cea mai umilă dintre materii, țărâna, în cele mai

nobile materiale, teracota și porțelanul. Rostul acestei expoziții, ca al oricărui muzeu de altfel, este acela de a demonstra că asemenea artefacte fragile au vocația perenității. Dacă sunt tratate ca o oglindă a condiției umane în care orice persoană, oricare i-ar fi identitatea culturală, să se poată recunoaște.

TELEFONUL ȘI SEMNĂTURA

15 mai 2013

Într-o plenară din anii 1970, după ce a făcut o critică a birocrației, Nicolae Ceaușescu i-a îndemnat pe tovarășii săi din conducerea partidului și statului să scrie mai puține hârtii și „să pună mâna pe telefon" ceva mai des. Chestiunile de partid au rămas de atunci cazate, cel puțin unele dintre ele, cele mai delicate, în aria de acoperire a telefoniei fixe și, de la o vreme, mobile. Afacerile de stat n-au reușit nici ele, integral, să se elibereze de sub dictatul convorbirii la distanță. Un document oficial plecat de la un minister la altul ajunge mai repede sub ochii destinatarului și are șanse mai mari să fie citit cu bunăvoință dacă e însoțit sau precedat de un apel telefonic. Desigur, nu e indiferent cine sună și de la ce înălțime instituțională o face. Tonul are și el importanța lui: inflexiunea persuasivă a vocii poate fi uneori mai productivă decât dispoziția clară și tăioasă. În cultura administrativă românească, telefonul dat la timp și cui trebuie rămâne substitutul preferat al eficienței.

Motivul este nu numai evident, dar și întemeiat pe o lungă experiență istorică: organizarea rațională și legală a autorității statului, ce poartă numele de birocrație, nu a fost niciodată cu adevărat inteligibilă în spațiul public românesc. Natura impersonală a statului modern a fost greu sesizată și prea puțin investită în practici instituționale. Pare că statul nu poate fi *ceva*, ci doar *cineva*. Este mereu personificat. De un dictator, de o „clasă politică" coruptă sau de „noi, cetățenii". Figura statului nu are deci nimic abstract, iar operațiunile sale pot fi mereu reduse la o sumă de acte de voință individuală. Deciziile, oricât de importante, stau

în ultimă instanță „în pixul" cuiva. Care, atunci când nu o face din proprie inițiativă, trebuie forțat sau convins să semneze ceva ce i-a fost comandat sau recomandat de altcineva, uneori la telefon.

Cu titlu de ilustrație de sezon, unul dintre miturile cele mai solide la care se recurge în dezbaterea privitoare la patrimoniul monumental și arheologic de la Roșia Montană este acela potrivit căruia n-ar mai lipsi decât semnătura ministrului culturii pentru înscrierea sitului pe lista tentativă a ansamblurilor propuse de România pentru includerea pe lista Patrimoniului Mondial UNESCO. În ciuda caracterului ei dubitativ, ce pare să se refere condiționat la un viitor destul de incert, operațiunea este privită ca o soluție miraculoasă menită să oprească instantaneu timpul într-un punct anume de pe harta patriei și să fixeze pentru eternitate modul în care arată acolo peisajul natural și cel construit. Iar tot acest miracol ar ține exclusiv de dispoziția unui ministru de a-și așterne numele pe o foaie de hârtie.

Pentru ca acest lucru să se întâmple este totuși nevoie de ceva mai mult, mai elaborat, mai anonim, mai colectiv și mai birocratic decât bunăvoința unui ministru de resort. Pentru constituirea unui dosar cu șanse de a fi prezentat convingător sunt necesare câteva elemente, dintre care trei sunt indispensabile. Mai întâi, o analiză amănunțită a modului în care situl, în acest caz Roșia Montană, îndeplinește cele șase criterii stabilite de UNESCO pentru includerea în Patrimoniul Mondial. În al doilea rând, se cere o documentație urbanistică alcătuită potrivit normelor legale. În sfârșit, sunt absolut necesare acordul și cooperarea autorităților locale. Fără o intenție explicită formulată de acestea și fără sprijinul lor instituțional, dosarul nu poate fi întocmit și cu atât mai puțin încheiat. Ministrul culturii nu poate semna ceva decât după ce aceste autorități își vor fi exprimat cu claritate, prin propriile lor semnături, disponibilitatea de a promova situl pe lista Patrimoniului UNESCO. Semnătura ministrului este într-adevăr

ultima pe care procedurile o cer. Atâta timp cât toate aceste proceduri sunt parcurse. Semnătura nici nu le rezumă și nici nu le ține locul.

În imaginarul asociațiilor și persoanelor care susțin că Roșia Montană se află doar la o semnătură distanță de lista tentativă a UNESCO, criteriile și metoda de promovare a unui sit nu au nici o pondere. În mod curios, aceste asociații și persoane afirmă o vastă expertiză profesională în materie de cunoaștere, conservare și restaurare a patrimoniului arhitectural. Nu au probat-o însă în speță. Dincolo de tonul imperativ cu care își formulează poziția și de câteva pagini răzlețe intitulate „notă de fundamentare" sau „solicitare" pe care le-au depus la răstimpuri în arhiva Ministerului Culturii, nu au fost niciodată în măsură să se refere la studii, cercetări sau publicații consacrate chestiunii, care să poarte semnătura lor și care să poată fi citate într-o dezbatere întemeiată pe argumente. Până la urmă, se dovedesc partizanii unei oralități birocratice de tipul celei elogiate cândva de Ceaușescu.

RETORICA OBIECTELOR ÎNGROPATE

27 mai 2013

Arheologia, după ce s-a calificat ca știință, pare să fi dezvoltat o relație paradoxală cu numele pe care-l poartă și, poate, cu propria ei geneză. Genealogia acestei discipline academice are ca prim autor un discurs despre trecut, ale cărui filiații și ramificații își propusese să le certifice cu ajutorul unor probe materiale. N-ar fi exclus ca Henric al II-lea să fi anunțat posibilitatea arheologiei atunci când a dispus să se facă săpături la abația din Glastonbury pentru a verifica dacă nu cumva istoria arthuriană consemnată jumătate de veac mai devreme de Geoffrey din Monmouth este mai mult decât o legendă. În fond, clarificarea raportului dintre faptele petrecute și cele relatate a fost și scopul lui Schliemann atunci când, cu epopeea homerică în mână, a plecat în căutarea

ruinelor Troiei. Autentificarea, prin excavarea și studierea unor artefacte, a unui text care datează ar fi deci rostul restrâns al arheologiei, denumirea de origine controlată a acestei științe.

Pentru a încerca o definiție generică și genetică, arheologia este un discurs uman despre modul în care obiectele acoperite de timp reflectă cuvintele pe care oamenii le rostesc despre istoria lor colectivă și semnificativă. Lucrul ascuns, păstrat adesea fragmentar, confirmă veridicitatea unei structuri narative, o oglindește și o completează. Arheologia n-ar fi până la urmă altceva decât opusul imaginației. „Dovada arheologică" este piatra de poticnire a ficțiunii. Ori procedeul de validare a unei teorii anume despre trecut. Câteodată, arheologia nu dovedește nimic, ci construiește ea însăși narațiuni despre epoci discontinue, ce nu au lăsat urme în memoria oamenilor. Picturi rupestre sau vase pictate, descoperite, clasificate, publicate, dau glas și rost unor culturi a căror existență nu poate fi surprinsă altfel. Când textele tac, arheologii își împrumută vocea obiectelor pe care le dezgroapă.

Dincolo de complexitatea și rafinamentul din ce în ce mai tehnic al metodelor folosite, arheologia ar trebui să rămână, așa cum numele ei sugerează, o știință vorbitoare, o formă discursivă a cunoașterii. Descriptivismul morfologic este pesemne riscul cel mai comun pe care arheologii îl au de înfruntat. Dacă nu sunt dispuși să se transforme în arheo-grafi, în desenatori de relevee și secțiuni. În ultimă instanță, arheologul cercetează o poveste, precum Schliemann, sau inventează una plauzibilă, așa cum au făcut, de pildă, savanții care au coborât în peșterile din Lascaux și au scris apoi despre ele. Ambele situații cer un efort explicativ ce nu poate face economie de retorică.

În zilele noastre, arheologia nu mai este însă doar un mod de a scoate la iveală și de a studia istoria nescrisă ori de a o întregi pe cea scrisă cu probe non-textuale. Arheologia face ea însăși istorie. Profesioniștii acestei discipline au devenit mai mult decât cronicari întârziați ai unor evenimente îngropate, ce nu mai vorbesc decât prin resturi de materie plămădită de mâna omului. Acum, fac ei înșiși obiectul unor cronici. Campaniile lor par tot atât de vrednice de a fi pomenite ca și cele ale cuceritorilor de

odinioară. Pentru că ei sunt operatorii unei escatologii inversate. Arheologii obligă pământul, cu toată adâncimea sa de straturi suprapuse, să restituie tot ceea ce a înghițit din istoria oamenilor care l-au locuit. Fără ei am simți că prezentul nu mai are soclu, că nu este decât un soi de presimțire a unui viitor incert.

UN OM AL CUVINTELOR

4 iunie 2013

Contemporan cu prăbușirea primelor regimuri democratice, dar și cu ascensiunea și decăderea celor totalitare, Mihail Fărcășanu a întrupat, cu tragică excelență, mai toate virtuțile, paradoxurile și dilemele liberalismului național românesc de la 1875 la 1948: distincție personală, talent jurnalistic, vocație literară, forță reflexivă, angajament democratic necondiționat, tărie de caracter, eclectism filosofic, apetit pentru risc, curiozitate față de experiențele noi, fie ele personale sau sociale, disponibilitate de a merge împotriva curentului, dispreț pentru compromis, resemnare și negociere a valorilor, încredere în sine, simț al tradiției, dezgust față de fanatism, prostie ori lipsă de curaj, eleganță a scriiturii și strălucire oratorică a verbului, individualism temperat de instinct național, intoleranță față de orice formă de autoritarism, pasiune îngemănată pentru echitate și pentru libertate. A fost, în același timp, o excepție printre liberalii români de ieri și de azi prin consistența lui intelectuală, prin îndrăzneala reflecției și familiaritatea cu tradiția gândirii liberale europene.

Viața i-a fost frântă în două părți egale. Prima jumătate și-a consacrat-o, cu o egală strălucire, științei politice și Partidului Național Liberal. A doua și-a petrecut-o în „refugiu", cum își numea exilul de patru decenii, încercând prin vorbă și faptă să-și țină împreună compatrioții, atât pe cei rămași captivi în țară, cât și pe cei din lumea liberă. În toate situațiile, a fost animat de același comandament: „ideile trebuie trăite". De la profesorul pe care

l-a părăsit, Harold Laski, ca și de la cel pe care l-a urmat fără să-l iubească, Carl Schmitt, a dobândit convingerea că numai dând viață ideilor omul devine pe de-a-ntregul uman.

A fost, așadar, un om de cuvânt și un om al cuvântului. Al celui scris și al celui rostit[1]. A fost un liberal deplin, așa cum liberalismul a ales să se exprime dintotdeauna în dialectul politic românesc. Căci, de la Ion Brătianu la Crin Antonescu, trecând evident prin Mihail Fărcășanu, nimic nu este mai autentic liberal în viața noastră publică decât să crezi în capacitatea ideilor de a umaniza societatea și în puterea cuvintelor de a schimba realitatea.

TEATRU ȘI DEMOCRAȚIE
7 iunie 2013

Se spune uneori că teatrul este un refugiu, o oază estetică într-o lume aprigă și agitată, ce oferă prea puține ocazii de regăsire a sinelui și de contemplare a frumuseții. Oamenii ar merge la teatru pentru a se purifica de ceea ce nu este tocmai pe măsura omului în propria lor viață. Sau pentru a contempla adevăruri despre natura umană și despre societatea oamenilor pe care nu sunt dispuși să le mărturisească sau să le recunoască în ei înșiși. Neîndoielnic, înainte de 1989, teatrul era adesea un soi de portret al lui Dorian Gray. Destule (și celebre) au fost spectacolele în care un public ce mima candoarea colectivă râdea sau se indigna atunci când actorii puneau în evidență, cu un duct oblic de regulă, trăsăturile absurde ori criminale ale societății comuniste. Ca și personajul lui Wilde, locuitorul socialismului de stat își transpunea vinovăția morală într-o imagine ce îl reflecta, dar care se situa în afara lui, regăsindu-și inocența printr-un act de substituire dramatică. Această istorie recentă a teatrului a mutat masca de pe chipul actorului pe cel al spectatorului.

De două decenii, Festivalul de teatru de la Sibiu și-a propus să dea jos toate măștile și să le permită actorilor și spectatorilor să se privească direct în față. Locul adevărului este chiar orașul.

[1] Mihail Fărcășanu, *Viitorul libertății. Publicistica din țară și din exil (1944–1963)*, ediție de Pia Bader Fărcășanu, Polirom, Iași, 2013

Întregul spațiu public devine un teatru. Dispus în labirint. Scena, piața, fereastra, pavajul, fațada compun o pluralitate de itinerare posibile, ce solicită atenție, concentrare, inteligență, îndrăzneală, reflecție, colocvialitate și convivialitate. Cu acest titlu și astfel distribuit, teatrul însuși pare să nu mai fie decât o metaforă a democrației. Desigur, cu mai bine de douăzeci și cinci de veacuri în urmă, teatrul s-a născut într-o democrație. Una ce trebuia să-și acopere fața cu o mască atunci când a început să se pună pe sine în scenă în prezența destinului. Adică a acelor alegeri individuale, fie ele majore sau cotidiene, pe care cetățenii le fac potrivit propriilor raționamente și interese, dar care, împletite, au consecințe – tragice ori comice – asupra vieții și istoriei cetății.

În democrația zilelor noastre, teatrul nu mai are menirea de a purifica sentimentele unui public care are nevoie să ia distanță față de sine și să se acopere cu o mască pentru a-și înțelege destinul. Și-a păstrat însă, chiar dacă în alte forme, funcția civică de a aduce împreună, de a unifica privirile și de a miza pe o emoție ce poate fi împărtășită și comunicată. În fiecare an, timp de o săptămână, Festivalul de la Sibiu ne reamintește că, într-o democrație, viața publică este un artefact, este o victorie cotidiană asupra naturii umane căzute. Ne putem suporta mai ușor unii pe ceilalți, reușim să trăim convenabil împreună potrivit unor reguli comune, ajungem chiar să ne apreciem reciproc dacă rostim cuvinte potrivite și îngrijite, dacă facem gesturi cumpănite și, pe cât posibil, elegante, dacă ne mișcăm unii în raport cu ceilalți fiind mereu atenți unii la alții, lăsând loc celorlalți și, la nevoie, dându-le locul sau punându-ne în locul lor. Teatrul este probabil cel mai capabil pedagog al democrației.

CINE ARE CARTE?

12 iulie 2013

„Cine are carte are parte", sună o axiomă prin care înțelepciunea comună românească pare să exalte valoarea educației. Zicala este simultan veche, inspirată de realitate și involuntar ironică. Vine din adâncimea unei istorii ce nu a trecut încă, ci a fost doar

suspendată de paranteza comunistă. Ea transcrie, în fapt, un principiu de drept: cine era în măsură să probeze cu înscrisuri (o carte domnească, un hrisov de pildă) putea revendica partea de moșie ce afirma că îi revine prin moștenire. Lucrul cel mai prețios pe care-l poți dobândi în viață nu este deci o minte informată și bine formată, ci patrimoniul de care reușești să dispui, care poți proba că îți aparține și pentru care reușești să obții o confirmare din partea autorității politice. De aici provine neștiuta maliție ce se ascunde în folosirea aforismului popular într-un alt context decât cel pentru care a fost creat. În teorie (și adesea în practică), proprietatea este un bun divizibil și rar, cunoașterea unul indivizibil și inepuizabil.

Numai că, cu șase ani în urmă, în iulie 2007, atunci când generația care a încheiat astăzi examenul de bacalaureat abia începuse să se gândească să intre la liceu, Comisia prezidențială pentru analiza și elaborarea politicilor din domeniile educației și cercetării a publicat raportul *România educației, România cercetării*, care se deschide cu această afirmație memorabilă: „cunoașterea este marfa cea mai de preț". Dacă cunoașterea este o marfă înseamnă că ea are o natură patrimonială și trebuie tratată ca o resursă ce se pretează la tranzacții, de care se poate uza și care poate fi abuzată. Aceeași Comisie preciza, după un an, în strategia *Educație și Cercetare pentru Societatea Cunoașterii*: „educația și cercetarea, oricât de nobile ar fi, nu sunt activități în sine; ele sunt mijloace prin care construim un tip de societate". Cunoașterea, în primul rând cea dobândită prin școală, n-ar fi așadar decât un mijloc de producție a societății. În nici un caz o cale prin care ne câștigăm, fiecare în parte, atât autonomia personală, cât și capacitatea de a pune la îndoială validitatea tipului de societate în care ne este dat să trăim.

Desigur, asemenea considerații oficiale – pătrunse nemărturisit de viziunea despre educație a socialismului de stat, ce dădea prioritate societății în raport cu individul și instrumentaliza cunoașterea – nu au avut darul să influențeze direct comportamentul și performanțele școlare ale celor peste două sute de mii de absolvenți de liceu din 2013. Ele sunt totuși inseparabile de falimentul istoric al sistemului de învățământ din acești ani în

măsura în care, până la urmă, nu fac decât să transcrie o convingere generalizată încă de pe vremea comunismului, când zicala „cine are carte are parte" a început să fie aplicată educației.

Odinioară, cine avea moșie era răzeș, moșnean ori boier (sau nemeș), sustrăgându-se ca atare condiției umilitoare de țăran obligat să muncească pământul altuia. Ieri, ca și azi, cine are o „carte" emisă de Ministerul Educației, adică o diplomă de bacalaureat ori de studii universitare, are „parte" de un statut social superior, capătă acces la roluri și funcții inaccesibile celor, încă cei mai mulți, care nu au putut sau nu au știut cum să achiziționeze un asemenea document oficial.

Dacă atât comunismul, cât și postcomunismul sunt de acord că valoarea cunoașterii și a educației este, în ultimă analiză, una de tip patrimonial, diferența dintre cele două regimuri rezidă în valuta de referință ce stabilește cum sunt cotate pe piață aceste mărfuri îngemănate. Înainte de 1989, rata de schimb era dată, cel puțin în principiu, de capacitatea individuală de a face față examenelor, concursurilor și exigențelor învățării. De mai bine de cincisprezece ani, odată cu triumful școlilor private de toate nivelurile și cu subfinanțarea bugetară a sistemului public, moneda (națională sau europeană) este cea care fixează prețul cunoașterii. Unul derizoriu. Cine să ia în serios un examen de bacalaureat și valoarea diplomei ce-l încununează, când subvenția primită de un elev pentru întreg ciclul liceal (sau taxa plătită de părinți) este mai mică de o mie de euro? Când aproape orice costă mai mult decât educația, n-ar trebui să fim surprinși că aceasta a devenit, mai ales în ochii elevilor și studenților, o marfă fără căutare.

DIE WIEDERKEHR DES „MOBS"?

8 septembrie 2013

S-a întors cumva „gloata" înapoi? Minoritățile agresive care au subminat Republica de la Weimar prin manifestații repetate de stradă să fi revenit din istoria primei prăbușiri a democrației? Analiza profilului social al demonstranților care începeau din 2009–2010 să invadeze străzile și uneori să ocupe piețele orașelor

europene și nord-americane pare să justifice o asemenea îngrijorare. Aceste erupții de violență (în atitudine și limbaj) sunt produse de o formulă de agregare sintetică în care gloatei *(mob)* i se alătură membri ai clasei mijlocii urbane, dar și populiști de extremă dreaptă, cele trei forme de reacție împrumutându-și până la indistincție limbajul și atitudinile[1]. Factorul unificator, ce șterge diferențele culturale și sociale, este violența împărtășită a sentimentelor și resentimentelor.

Nu este nevoie de o privire sociologică îndelung exersată pentru a vedea compoziția întru totul similară a demonstrațiilor ce au avut loc în primele zile ale lunii septembrie. Cele trei grupuri sociale, așa cum au fost identificate în alte părți, sunt prezente și pe bulevardele Bucureștilor, după o logică simultană a distincției și întrepătrunderii. Mai întâi, categoria lumpen: tineri bărbați fără ocupație certă și domiciliu stabil, întotdeauna amatori de întruniri publice; galeriile echipelor de fotbal; „revoluționarii" din 1989, gata oricând să se alăture oricărei mișcări de stradă[2].

Apoi, câteva straturi ale clasei de mijloc. Angajați, de regulă tineri, ai corporațiilor, dornici fie să se defuleze după stresul orelor de program, fie să-și arate ostilitatea față de statul colector de taxe. Militanți ai diferitelor organizații civice de orientare ecologistă, a căror agendă și finanțare presupun participarea la astfel de evenimente. Activiști din variate ONG-uri, pentru care prezența la orice manifestație este o datorie civică. Profesioniști și proletariat intelectual de sensibilitate libertariană și anarhistă, bucuroși să aplice o lovitură statului pe care-l detestă. Agitatori neo-leniniști, anti-capitaliști, radicali de stânga și alți partizani ai „puterii poporului", dornici să dea un aspect revoluționar oricărei întruniri publice. Intelectuali de marcă și cercul lor de

[1] Titlul și direcția de analiză sunt împrumutate de la Franz Walter, *Vom Milieu zum Parteienstaat. Lebenswelten, Leitfiguren und Politik im historischen Wandel*, Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2010, pp. 213–222.

[2] Această categorie de manifestanți nu este „infiltrată" printre demonstranții pașnici pentru a deturna sensul protestului, așa cum au afirmat unanim presa, dar și președintele Iohannis, după înfruntările violente de stradă din 1 februarie 2017. Componenta lumpen este întreținută în toate manifestațiile și nu poate fi izolată ca o intervenție exterioară a „huliganilor".

admiratori cărora li se oferă încă o ocazie de a contesta guvernul. Artiști stradali și alți animatori ai „sectorului cultural independent" care-și fac pur și simplu meseria. În fond, o manifestație seamănă cu un festival neprogramat: cântecele, coregrafia și grafica lipsesc rareori. Să-i adăugăm tot la această categorie pe cetățenii pur și simplu îngrijorați de ce au aflat în treacăt de pe *social media* în legătură cu valul de cianuri ce stă să se reverse dinspre Roșia Montană înspre locul în care se află familiile lor.

În sfârșit, o constelație de organizații și de cetățeni cu înclinații de dreapta, monarhiști, ortodoxiști, neolegionari, extremiști de orientări populiste sau generic naționaliste, unanim revoltați împotriva guvernului care este prin definiție ilegitim și, în plus, mai vrea să și vândă străinilor aurul pe care-l poartă munții noștri. Oricum, toți gata să profite de orice prilej pentru a arăta că sunt și ei prezenți în viața publică, pe care o socotesc endemic afectată de un grav deficit de patriotism.

Franjurile acestor grupuri compozite sunt întrețesute cu alte două categorii de protestatari. Cea a oportuniștilor, mai întâi, a celor cu revendicări foarte personale și de regulă deconectate de tema demonstrației: oameni care au un necaz, o nemulțumire, o petiție și care profită de împrejurare pentru a-și expune cazul celor din jur și a-și face publică situația. Nu lipsesc apoi niciodată curioșii, trecătorii, cei care vor să-și umple timpul, să fie în miezul lucrurilor, să participe la o întâmplare colectivă, să socializeze.

Ce au în comun toate aceste clase de manifestanți, știind că sunt ele însele multiple și fragmentate? O etică împărtășită a preferințelor subiective[1], ca și disponibilitatea de a abandona discursul rațional în favoarea emoției, a protestului, a convingerilor ireductibile rațional și a manipulării. Retorica acestor mulțimi în mișcare, cărora le place să fie luate în seamă ca o expresie vocală a „societății civile", este aprioric intolerantă la argumente și nu suferă contradicții. Când se adună pentru a ocupa piețe sau a-și striga indignarea din mers, se comportă ca o comunitate etică

[1] Identificată și analizată de Alasdair MacIntyre, *After Virtue. A Study in Moral Theory*, third edition, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Ind., 2007, pp. 11–12

virtuală bazată pe anonimat (masca lui Guy Fawkes nu lipsește niciodată și nicăieri) și pe suspendarea oricărei responsabilități personale. Aceste demonstrații sunt un fel de rețea socială ce prinde viață și se întrupează, sunt fața umană a spațiului virtual, prin intermediul căruia au fost de regulă stârnite și convocate. „Ne indignăm", „ocupăm", „uniți salvăm" ori „rezistăm" nu sunt decât sinonimele unei agresivități impersonale și anonime.

În societățile contemporane, în care plângerea și litigiul au înlocuit complet respectul și obligația, participarea la demonstrații echivalează cu o eliberare psihologică în raport cu orice formă de autoritate: responsabilitatea este întotdeauna a celorlalți, cu precădere a instituțiilor și a „clasei politice" corupte prin definiție, iar costurile revendicărilor sunt privite ca venind de la sine într-un stat al bunăstării. În același timp, manifestanții împărtășesc în grade diferite o viziune providențială despre rolul statului, amestecată cu o profundă ignoranță cu privire la modul în care instituțiile acestuia funcționează. Toate revendicările pot fi reduse la formula sintetică „cere și ți se va da", însoțită de convingerea că nu ai încă (sau ai pierdut) ceea ce crezi că trebuie să-ți aparțină, lipsa sau pierderea datorându-se faptului că cei care guvernează și-au însușit în mod vinovat respectivul bun simbolic sau material.

Spre deosebire de formele comunitare de non-rezistență din India colonială sau de marșurile mișcării pentru drepturi civile din Statele Unite, manifestațiile generalizate în ultimii ani în lumea occidentală sunt, în ultimă analiză, o expresie colectivă a violenței, chiar și atunci când nu au loc incidente. De altfel, violența a devenit astăzi forma preferată de exprimare a unui un fascicul de îngrijorări ce frământă deopotrivă statele, grupurile umane și persoanele. Violența între state este ilustrată de conflictele endemice din Orientul Mijlociu, din zona Golfului și, mai nou, din nord-estul Africii. Înfruntări violente au loc între state și rețelele financiare internaționale, responsabile pentru criza din 2008, dar și pentru pauperizarea a numeroase societăți din America Latină sau din Africa. Violența, apoi, se poate citi în incuria și vinovăția cu care elitele politice și economice naționale au prăbușit bugetele publice din Islanda, Grecia, Italia ori Spania. Tot mai multe

grupuri sociale tind să nu se mai recunoască în guvernele lor și nici nu se mai simt responsabile pentru angajamentele luate de acestea. În sfârșit, dar nu în cele din urmă, se răspândește sentimentul că democrația însăși nu este decât un avatar al violenței, o violență a votului majorității ce aduce la putere personaje de tip Berlusconi, Sarkozy sau Băsescu, al căror mod de a face politică este experimentat ca o agresiune la adresa decenței ce pare să devină un privilegiu abolit. Toate aceste forme de violență sunt distribuite într-un continuum, într-o țesătură de interese politice și economice naționale și globale a căror acțiune transformă în victime atât societățile în ansamblu, cât și cetățenii particulari.

În România, începând cu manifestațiile sindicale din primii ani 1990, cea mai scandată lozincă, indiferent cine și pentru ce demonstrează, este „hoții! hoții!". Protestatarii se simt întotdeauna deposedați de ceva, iar sentimentul privării este cu atât mai profund cu cât acest ceva este mai imaterial ori mai post-material. Politica de austeritate din 2010, cu toate că a înjumătățit veniturile a milioane de familii, nu a scos pe nimeni în stradă. Ce s-ar putea întâmpla într-un viitor improbabil într-o localitate pierdută de munte, pe care puțini au vizitat-o, stârnește însă o emoție irepresibilă. Chiar și atunci când par spontane, manifestațiile au mai ales *teme*, de regulă abstracte, nu *cauze* imediate și concrete.

În ciuda faptului că manifestanții se sustrag – *ipso facto* și cu titlu de persoană colectivă – din situația pe care o denunță public, coborârea lor în stradă este rareori inocentă. Propagandiștii și instigatorii, de profesie sau de bună-credință, ca și provocatorii de toate soiurile se află mereu în mijlocul mulțimii, pe care adesea o convoacă în prealabil prin rețelele de socializare. Serviciile secrete se mulțumesc doar accidental să monitorizeze protestele de acest tip. Se află câteodată la originea lor, cu gândul, cu fapta sau prin omisiune. Poate din acest motiv precis manifestațiile din septembrie 2013 nu seamănă cu cele din ianuarie și februarie 2012. Compoziția socială a mulțimii poate că este relativ similară. Radical diferită este însă atitudinea forțelor de ordine, permisivă în primul caz, hotărât ostilă în cel de-al doilea. Ceea ce înseamnă

că în 2013, deși sunt organizate împotriva guvernului ca și în anul precedent, demonstrațiile se bucură de asentimentul agențiilor represive ale statului[1].

Probabil că în această zonă trebuie căutat răspunsul la întrebarea ce nu poate fi nici ignorată și nici ocolită ori de câte ori suntem în prezența unei expresii colective a voinței formulate în condiții democratice, știind că o asemenea expresie nu este de imaginat fără intervenția unei exteriorități: cine este „terțul organizator"[2]? Structurarea expresivă a societății – sau a unor segmente sociale decupate aleatoriu și aparent spontan – este un proces social ce poate dezvolta modalități autonome de manifestare, dar nu este posibil fără un factor exterior de agregare. Iar acest terț mizează întotdeauna pe cele trei trăsături pe care Schumpeter le-a remarcat încă din 1942, cu o luciditate exersată în analiza comportamentului economic, la mulțimile care se strâng mai mult sau mai puțin organizat: un simț redus al responsabilității, un nivel scăzut de energie a gândirii și o mare receptivitate la influențele de factură ilogică[3].

Poate că totuși – chiar admițând că toate constatările de mai sus sunt în principiu juste – demonstrațiile de la începutul acestei luni au fost stârnite de o preocupare sinceră pentru soarta mediului natural din zona Roșia Montană. Sinceritatea unora, ecologiști pasionați poate, nu este o scuză pentru demisia colectivă a rațiunii și pentru completa nepăsare față de starea de lucruri de la fața locului. În Apuseni, dezastrul ecologic este produsul cumulat al istoriei, nu consecința unui proiect ce ar trebui oprit cu orice preț. Acolo, mediul a fost afectat ireversibil de către romanii care au străpuns munții și au otrăvit apele cu plumb pentru a extrage aurul. Să citim lamentația unui autor latin din jurul anului 200: „Totul a fost vizitat, totul cunoscut, totul exploatat. Acum

[1] Caracterul „oficios" al manifestațiilor din noiembrie 2015 și februarie 2017 este încă și mai evident: nu numai că președintele României însuși le-a salutat și le-a încurajat, dar a și participat episodic la ele.

[2] Raționamentul și formula îi aparțin lui Pierre Rosanvallon, *Pour une histoire conceptuelle du politique*, Seuil, Paris, 2003, p. 31.

[3] Joseph A. Schumpeter, *Capitalism, Socialism and Democracy* [1942], Harper & Row, New York, 1975, p. 257

proprietăți agreabile au trecut în uitare faimoasele zone sălbatice din trecut. Câmpurile lucrate au înlocuit pădurile, animalele domestice au alungat sălbăticiunile. Plajele sunt arate, munții sunt nivelați și mlaștinile desecate [...] Apăsăm asupra lumii, resursele ei abia dacă ne mai ajung"[1].

Cultura asociativă și corporatistă a zilelor noastre are un *dictum* ce se potrivește întocmai situației de la Roșia Montană: *a bad decision is better than no decision at all.* A bloca prin proteste orice fel de decizie cu privire la catastrofa ecologică care a depopulat Roșia Montană este exact opusul unei alegeri raționale. Deși purtătorii de cuvânt formali și ocazionali ai demonstranților aparțin clasei mijlocii educate – cu experiență profesională în asociații și corporații și, ca atare, deloc străini de literatura infuzată de *rational choice* –, din vocile lor nu transpar decât emoția și resentimentul, iar părerile lor sunt formulate succint și rudimentar, pe un ton răspicat și intolerant. Gândirea critică și argumentația rațională par complet evacuate de pe străzile și piețele capitalei. De aceea, n-ar fi tocmai exagerat să remarcăm că manifestațiile stau mărturie despre reîntoarcerea gloatei, despre intenția unei minorități agresive, ideologizate și iresponsabile politic de a-și impune voința anonimă în afara oricărui mecanism democratic și imputabil de luare a deciziilor de interes general.

REVIZIONISM

10 septembrie 2013

Pe 9 septembrie, Noam Chomsky a declarat într-un interviu pentru *Democracy Now* că presupusa utilizare masivă și letală a armelor chimice împotriva populației civile din Siria ar fi fost pusă la cale de „blonzii neoliberali privilegiați" din America și Europa cu scopul de a da vina pe Bashar Al-Assad. Regimul acestuia n-ar trebui, așadar, privit ca unul represiv și criminal. Cu un deceniu în urmă, Chomsky își reîmprospătase celebritatea afirmând că operațiunile de purificare etnică conduse de autoritățile de la Belgrad

[1] Tertullian, *Opera,* vol. II. *Opera monastica,* Corpus christianorum. Series latina 2, Brepols, Turnhout, 1954, p. 827

împotriva albanezilor din Kosovo ar fi o invenție occidentală și că pedepsele militare și politice pe care Occidentul atlantic le-a impus unei Serbii inocente sunt lipsite de temei și profund interesate. Asemenea considerații, pronunțate împotriva a ceea ce opiniile publice, presa și cancelariile consideră drept fapte ce au fie și doar un sâmbure de adevăr, poartă în științele sociale un nume clasic: *revizionism*. Ca termen moral și politic, revizionismul pare a fi încă în măsură să cartografieze răspântiile hermeneutice și etice ale raportului dintre politică și democrație, ca și ale istoriei imediate.

Termenul s-a instalat în vocabularul politic la sfârșitul secolului al XIX-lea și și-a croit de atunci un loc conceptual din ce în ce mai larg. Sensul noțiunii poate fi afirmativ ori critic, dar rostul ei este mereu acela de a pune la încercare validitatea intelectuală și legitimitatea politică a unei ortodoxii dominante. Ar fi vorba, în mod tipic, despre o strădanie constantă de a revizui, revizita sau reconsidera o poziție oficială ori măcar larg acceptată în gândirea sau practicile politice și care, din această pricină, își afirmă autenticitatea etică și prescrie comportamente normative în afacerile publice.

În istoria relațiilor internaționale, revizionismul descrie politicile externe ale fostelor Puteri Centrale ce nu s-au împăcat cu *status-quo*-ul stabilit în 1919 de Tratatul de la Versailles. Exemplul clasic este neîndoielnic Ungaria, o țară traumatizată de o pierdere teritorială severă și care s-a izolat multă vreme într-o cultură a neputinței de a se împăca cu noul său rol de actor european minor. Ambiguitatea ordinii normative internaționale prezidată de Societatea Națiunilor i-a permis Japoniei, una dintre câștigătoarele Marelui Război, să adopte un discurs revizionist, organizat în jurul criticii supremației occidentale și să se angajeze în operațiuni revizioniste în Asia de Est și în Pacific. Această nouă orientare a dus, în deceniul trei al secolului trecut, la înlocuirea guvernelor relativ democratice ale anilor 1920 de către conduceri militarizate ale politicilor naționale.

În ceea ce privește revizionismul german, înrădăcinat în mișcarea *völkisch* a veacului al XIX-lea și în forme precursoare de revanșism și iredentism, acesta a fost însoțit de la distanță de Harry Elmer Barnes, cel mai proeminent și prolific istoric revizionist. În cartea sa *The Genesis of the World War* (1929), Barnes

argumenta – împotriva celor pe care-i socotea „istorici de curte" – că războiul mondial nu poate fi considerat din nici un punct de vedere a fi fost unul just și că toate puterile implicate au fost responsabile în indiviziune pentru cauzele și desfășurarea conflagrației. El și-a lărgit argumentația după al Doilea Război Mondial, acuzând istoriografia dominantă de *blackout* și denunțând-o ca pe o fabrică de mituri lucrând în interes politic și sub comandă politică. Crimele de război naziste, ca și exterminarea evreilor europeni n-ar fi în cel mai bun caz, după Barnes, decât fapte nedovedite, oricum nu foarte diferite ca natură de tratamentul la care ocupația aliată i-a supus pe germani.

Moștenirea lui Barnes a fost revendicată de două categorii de succesori. Pe de o parte, el rămâne o sursă de inspirație pentru unii libertarieni asociați Institutului Mises, printre care se remarcă mai ales Murray N. Rothbard. Pentru aceștia, revizionismul se cuvine privit ca un pedagog al libertății de exprimare și de gândire, ca un martor al adevărului și rațiunii într-o lume cucerită de propagandă, îndoctrinare și mitologii spectaculoase ce exploatează credulitatea unui public larg și neinformat. Analiza lui Chomsky cade poate în această categorie. Dacă în privința Serbiei faptele îi contrazic frontal evaluarea, interpretarea evenimentelor tragice din Siria nu a fost deocamdată în măsură să stabilească o legătură de netăgăduit între fapte și cauza lor.

Pe de altă parte, opera lui Barnes este utilizată ca piatră de temelie de către o vastă literatură ce include diverse teorii ale conspirației, încercări de revizuire a istoriilor canonice ale diferitelor națiuni, negarea explicită și implicită a Holocaustului, precum și alte forme subsidiare de negaționism. Această ultimă variantă a revizionismului țintește nu numai să pună la îndoială și să stârnească dubii cu privire la veracitatea și scara genocidului nazist, dar și, mai ales, să potolească și să uniformizeze sentimentul vinovăției pe care l-ar putea nutri unele grupuri ori instituții implicate în cele două conflicte mondiale ale secolului XX și în transformările pe care fiecare dintre acestea le-a suscitat. Dacă abjecția a fost cumva distribuită relativ uniform ar însemna că nu am mai avea de-a face cu un agresor irațional și nici cu vreun apărător de cauze drepte, că nu am mai avea victime pe care să le comemorăm

și nici torționari pe care să-i ținem responsabili pentru faptele lor. Din perspectivă negațională, politicile memoriei și ale retribuției nu ar fi altceva decât instrumente de control al spiritului public utilizate de minorități conspirative ce domnesc asupra piețelor, mijloacelor de comunicare și guvernelor.

Literatura de acest soi, răspândită în rețea în culturile occidentale și, mai nou, în cele din Orientul Mijlociu, se manifestă ca un tip alternativ de scris istoric și, de regulă, se adresează unei audiențe marginale, dar împătimite, asociată tradițional cu extrema dreaptă și cu convingerile politice fundamentaliste, dar mai recent și cu subculturile neo-leninistă, anticapitaliste și indignate.

Adăpostit de limbajul istoriei și bântuit de ambiții doctrinare, revizionismul pledează întotdeauna, fie și doar implicit, pentru o transfigurare a regimurilor politice naționale și a ordinii internaționale. Oricât de variate ar fi formele sale istorice, revizionismul s-a ivit, în termeni normativi, ca o noțiune fără un sens precis și stabil. Primele sale utilizări sunt relevante pentru această ambiguitate genetică. Cei dintâi revizioniști par să fi fost, într-o accepție mai degrabă literală și tehnică, aceia care solicitau revizuirea celebrului caz Dreyfus, ce stârnise în Franța anilor 1894–1895 cele mai aprige pasiuni. După revizuirea sentinței inițiale, termenul a fost răsturnat de conservatorii care denunțau nu numai o revizuire judiciară, dar chiar o *revizuire a istoriei*. Speța este probabil în măsură să facă inteligibilă natura însăși a revizionismului: acesta nu este aproape niciodată o controversă intelectuală despre modul în care rațiunea poate reașeza faptele în situația lor istorică originară, ci mai curând o dezbatere politică despre felul în care o societate ar trebui să-și formeze convingerile cu privire la acele fapte de care este necesar să-și amintească și cu privire la cei îndreptățiți să rostească adevărul despre respectivele fapte.

ZIDUL

27 septembrie 2013

În anul 2011, un tânăr om de afaceri cu trecut politic scurt și incert a fost ales primar al orașului Baia Mare, cu sprijinul necondiționat

al unei coaliții *ad hoc* între Partidul Social Democrat, Partidul Național Liberal și Partidul Conservator. Candidatul opoziției unite promitea alegătorilor săi consolidarea unui zid care să separe un cartier de locuințe sociale în stare avansată de degradare de restul localității. Ajuns primar, Cătălin Chereches s-a ținut de cuvânt. Zidul s-a ridicat până la o înălțime impunătoare. Unul dintre cetățenii municipiului reședință de județ care a rămas în spatele zidului a fost întrebat de un reporter ce părere are despre această realizare edilitară. Răspunsul a fost: „Mă simt respins". Detaliul important, ce nu figurează în documentele oficiale ale primăriei din Baia Mare, ar fi următorul: respectivul locuitor este de etnie romă, ca și majoritatea vecinilor săi rămași dincolo de zid, izolați din rațiuni de igienă în „punga de mizerie" (pentru a folosi o formulă a primarului Chereches) rezervată romilor.

O asemenea operațiune de segregare a geografiei urbane nu este anecdotică sau accidentală. Sunt destule orașele care au construit din bani publici astfel de separări între comunitatea locală și populația de etnie romă. Printre ele, Piatra Neamț și Cluj-Napoca, municipii administrate de primari ai PDL. Ceea ce explică de ce candidatul, apoi primarul Chereches nu a fost niciodată criticat pentru inițiativa sa de către adversarii săi politici. Nici presa nu s-a lăsat emoționată de existența zidului, grăbindu-se să creadă în explicația oficială potrivit căreia rostul construcției ar fi acela de a împiedica accesul locuitorilor la o șosea cu trafic intens și de a reduce în acest mod riscul accidentelor de circulație. Desigur, sună poziția municipalității, în primul rând spre siguranța cetățenilor de etnie romă.

Dacă în România zidul trece aproape neobservat, în ciuda dimensiunilor sale masive, de proporții și arhitectură penitenciară, fiind interpretat de regulă ca un element benign de recuzită a traficului urban, semnificația sa politică a fost totuși remarcată în alte părți. A intrat, de pildă, pe lista de preocupări a Amnesty International și a făcut cândva obiectul unui comunicat al ambasadei americane la București, care și-a manifestat îngrijorarea față de acest tip de construcții. Spațiul public românesc – cel politic și cel intelectual deopotrivă – nu experimentează însă asemenea

neliniști, arătându-se mai degrabă surprins de interesul stârnit pe alte meleaguri de zidul din Baia Mare.

Un fapt ce ține de istoria recentă pare că a căzut complet în uitare. În cursul procesului de negociere a integrării României în Uniunea Europeană, *singura problemă politică majoră* identificată de autoritățile de la Bruxelles a fost cea a discriminării la care sunt supuși cetățenii români de etnie romă. Răspunsul oficialilor de la București nu a fost unul de natură politică, ci unul de tip instituțional. Au fost ratificate disciplinat și incluse în dreptul național toate instrumentele juridice europene și internaționale menite să identifice și să combată discriminarea de orice fel. A fost creată chiar o instituție publică, Consiliul Național pentru Combaterea Discriminării, ce poate fi sesizată de către cetățeni privați sau de către asociații civice cu privire la acte și fapte de discriminare. Consiliul poate da avertismente și are capacitatea de a impune amenzi. Consiliul a impus primarului din Baia Mare o asemenea sancțiune, confirmată astăzi de Înalta Curte de Casație și Justiție.

Numai că nici o persoană despre care CNCD a socotit, în chip formal, că a comis acte de discriminare nu a fost încă supusă oprobriului public sau exclusă din pozițiile de autoritate ori de influență în care s-a aflat. Poate și pentru că CNCD nu a fost niciodată alcătuit din *worthies*, din persoane recunoscute de comunitatea națională sau de cele locale pentru probitatea și înțelepciunea cu care s-au aflat în serviciul public vreme îndelungată. Membrii CNCD sunt – cu puține excepții nesemnificative – politicieni relativ tineri, fără carieră sau nume, cu studii improvizate, desemnați de partide ca simpli titulari ai unei prebende. Poate și din acest motiv judecata lor nu atârnă prea greu.

Ambiguitatea, cel puțin în această materie, a activității CNCD, lipsa sancțiunilor sau caracterul oportunist al acestora atunci când cei incriminați ocupă poziții de înaltă demnitate publică nu pot conduce decât la concluzia că problema tratamentului discriminatoriu la care este supusă comunitatea romă ca atare nu poate fi doar o chestiune juridică. Fără îndoială, întreaga jurisprudență internațională referitoare la protecția drepturilor omului și la combaterea discriminării trebuie invocată și este de dorit ca ea să piloteze deciziile instanțelor românești în toate situațiile

în care se poate dovedi pertinentă. Numai că, în cultura publică românească, sancțiunea aplicată de o instanță sau de o instituție de tipul CNCD, atunci când este întemeiată (ceea ce nu se întâmplă întotdeauna), nu conduce la excluderea sau la izolarea etică a celui sancționat. Președinți, prim-miniștri, miniștri, fruntași ai partidelor își continuă mandatul fără ca aceia care au puterea să le retragă încrederea (Parlament, propriile formațiuni politice, electorat), să lase vreun moment impresia că o declarație explicită cu conținut discriminatoriu la adresa romilor, de pildă, ar fi de natură să pună capăt sau măcar să afecteze grav o carieră publică. Dimpotrivă, asemenea politicieni sunt realeși fără ca măcar adversarii lor să invoce ineligibilitatea lor morală.

Un exemplu este aici grăitor. Faimoasele cuvinte „țigancă împuțită" nu au înstrăinat pe nimeni de Traian Băsescu și nu l-au transformat, în termeni etici, într-un candidat inapt pentru un al doilea mandat prezidențial. Dincolo de sfera organizațiilor nonguvernamentale specializate în materie și care au dezvoltat rutina protestelor pe astfel de teme, puțini au socotit că președintele și-a pierdut dreptul moral de a-și continua mandatul. Cu atât mai mult cu cât respectivul episod s-a suprapus peste evenimentul politic al primei suspendări a președintelui. Nici unul dintre reprezentanții partidelor care au votat suspendarea nu a folosit infamanta formulă rostită de Traian Băsescu pe 17 mai 2007 ca pe un argument peremptoriu al incompatibilității dintre acesta ca persoană și statutul de președinte al României. În schimb, numeroși jurnaliști și intelectuali, susținători tradiționali ai lui Traian Băsescu, s-au arătat scandalizați, până la retragerea sprijinului, de o altă declarație a lui Traian Băsescu, cea din 22 iunie 2011 referitoare la un act politic săvârșit în urmă cu multe decenii de regele Mihai.

Declarațiile președintelui la adresa regelui au fost, în mod evident, spontane, dar nu și improvizate. Ele transcriu o anumită convingere, cristalizată în timp și inseparabilă de experiența prezidențială a lui Traian Băsescu. Probabil că acesta nu și-a iertat niciodată că, furat de un patos discursiv, a anunțat în preziua suspendării din 2007 că va „demisiona în cinci minute". A renunța la mandatul de șef de stat, a abdica în cazul fostului suveran,

nu poate fi decât un act de „trădare". După referendumul care a infirmat suspendarea, în ziua de Rusalii în catedrala din Sibiu, Băsescu s-a proclamat, tot fără un text pregătit dinainte, reînvestit prin „voința lui Dumnezeu și a poporului". Cu acest titlu, el pare să creadă într-un soi de drept divin manifestat în condiții democratice ce egalizează, sub privirea istoriei, propriul statut cu cel al regelui. Și el, și Mihai au numit prim-miniștri de ale căror acte sunt responsabili politic, deși pesemne că președintele nu are suficientă erudiție istorică pentru a măsura caracterul excepțional al atribuțiilor de „conducător al statului" conferite mareșalului Antonescu.

Pentru Băsescu, Mihai a rămas – și în termeni constituționali aici nu greșește – șef al statului și, ca atare, sursa oricărei autorități politice și administrative, inclusiv a aceleia ce a făcut posibil Holocaustul românesc. Demițându-l pe Antonescu (pentru care Traian Băsescu poate că nutrește acea discretă admirație ce anima mediile militare ale epocii național-comunismului), regele nu numai că a confirmat că s-a aflat tot timpul în deplinătatea prerogativelor sale de șef al statului, exterminarea evreilor de către statul român fiindu-i pe cale de consecință opozabilă, dar a făcut jocul sovieticilor, a devenit „slugă la ruși" (în formularea prezidențială). Aceștia, ca și posteritatea comunistă și postcomunistă, l-au exonerat în schimb de orice răspundere pentru „crimele de război" imputate exclusiv mareșalului.

Ca în tot ceea ce spune Băsescu, există și în aceste declarații multă patimă, suficientă ignoranță, un raționament personal nemărturisit, dar și o brumă de adevăr. Italienii nu l-au iertat niciodată pe Vittorio Emanuelle al III-lea că l-a adus la putere pe duce, că a patronat regimul fascist, chiar dacă în cele din urmă l-a concediat pe Mussolini. Românii de ieri și de azi par să fi uitat, sugerează Băsescu, că Mihai l-a instalat în funcție pe conducător și a domnit – chiar dacă n-a guvernat și, în cele din urmă, l-a arestat pe Antonescu – asupra regimului național-legionar și al celui antonescian. Pentru un șef de stat, crede Băsescu, nu

există circumstanțe atenuante, cum ar fi imaturitatea. Dincolo de persoana care-l întrupează, șeful statului român este, în ochii lui Băsescu, cel mai matur și mai responsabil dintre români.

Ceea ce Traian Băsescu nu a luat în calcul este dificultatea de a deconstrui mitologiile naționale, mai ales când acestea sunt exculpatorii. Figura regelui Mihai dezvinovățește națiunea de două ori: mai întâi, deși a fost acolo împreună cu toată societatea, nici el, nici aceasta nu au nimic de-a face cu exterminarea evreilor; apoi, atât regele, cât și românii în ansamblu au rezistat comunismului. Să spui astăzi că, în termeni tehnici, Mihai a prezidat constituțional atât Holocaustul, cât și venirea la putere a comuniștilor (a inaugurat în persoană, împotriva sfatului lui Maniu, dându-i astfel legitimitate, Parlamentul ales parțial prin fraudă în noiembrie 1946) nu poate fi decât extrem de impopular și ofensator într-un spațiu public predispus să nu-și asume nici un fel de vinovăție pentru partea întunecată a istoriei naționale.

Confruntând acum atitudinea opiniilor publice dominante față de cele două declarații prezidențiale, nu putem să nu constăm că egalitatea de statut politic a cetățenilor, premisă elementară, obligatorie și necesară a democrației, nu este o certitudine în spațiul românesc. O femeie exercitând o profesiune liberală respectabilă, cea de jurnalist, poate fi insultată – în deplina tăcere, dacă nu cu aprobarea tacită a publicului – numai pentru că a fost asociată cu o minoritate etnică. În schimb, un bărbat care a exercitat cândva funcția constituțională de rege este socotit ca situându-se deasupra oricărei judecăți, a oricărei evaluări a modului în care și-a asumat respectiva demnitate eminentă. În apărarea jurnalistei nu au sărit decât profesioniștii civici, în vreme ce regele a fost înconjurat de un respect aproape unanim. Simplu spus, în România europeană, cetățenii nu sunt socotiți egali în calitatea lor de cetățeni.

Explicația este relativ simplă și oarecum etajată. Dincolo de procedurile și instituțiile democratice adoptate după 1989, societatea românească ca atare nu reușește să se conceapă pe sine ca o societate de egali. Raționamentele inegalitare sunt diverse. Cel mai robust dintre ele este de ordin etnic. Societatea românească este o societate a românilor, în care sunt doar cazați, cu mai multă

sau mai puțină ospitalitate, membrii altor etnii. A nu fi român echivalează cu o condamnare la o poziție de inferioritate politică, la un tratament condescendent. Desigur, nu toate etniile minoritare sunt egale ori egal tratate. Față de maghiari, românii au un complex istoric și cultural de inferioritate, ce se manifestă de obicei sub forma suspiciunii. La extrema cealaltă, românii nutresc în raport cu romii un sentiment colectiv de superioritate, manifestat de regulă sub specia disprețului. Orice român tinde să se considere pe sine, în mod natural, mai bun decât orice rom.

Care este nodul istoric al acestei probleme? Fără excepții semnificative, asociațiile și personalitățile, ca și reprezentanții comunităților rome utilizează ca identificator etnic substantivul *rom*, socotind în același timp numele „țigan" ca având un caracter defăimător și în orice caz derogatoriu și peiorativ. Vechimea termenului „țigan" nu poate fi invocată, așa cum a făcut-o Academia Română, în apărarea unei utilizări curente și lipsite de accente jignitoare a termenului. Nu este nevoie, pentru a ne lămuri, să recurgem la o referință de dincolo de ocean și să analizăm implicațiile politice ale cuplului de cuvinte *nigger/african american*. Este suficient să punem această situație în oglinda unui etnonim similar din chiar spațiul românesc. Până în secolul al XIX-lea inclusiv, evreii erau numiți în românește, nu întotdeauna cu implicații ofensatoare, „jidovi" sau „jidani". Comunitatea evreiască este de multă vreme unanimă în a considera aceste arhaisme drept instrumente lingvistice cu caracter rasist. După cel de-al Doilea Război Mondial, limbajul public românesc sancționează ca ilegitimă utilizarea lor, inclusiv a regionalismului „ovrei".

Nu există motive pentru ca aceeași logică să nu se aplice și în cazul comunității rome. Numele sub care aceasta se identifică pe sine trebuie să devină singurul nume acceptabil folosit în public. Raționamentul Academiei Române, reprodus de numeroși jurnaliști și politicieni (unii dintre aceștia au cerut chiar oficializarea prin lege a apelativului „țigan"), s-ar putea lesne întoarce împotriva comunității românești ca atare. Aceiași academicieni, politicieni și ziariști s-ar simți insultați când concetățenii lor maghiari i-ar numi „valahi", așa cum au făcut-o până în 1918. În ungurește coexistă neologismul politicos și corect politic *román* cu vechiul

oláh, termen oarecum peiorativ, de vreme ce maghiarii de odinioară obișnuiau să-i califice pe „valahi" exact așa cum aceștia sunt înclinați să-i categorisească pe „țigani": leneși, hoți, murdari.

Confruntat cu reacțiile stârnite în țări ale Uniunii Europene de unii cetățeni români de etnie romă, statul român, prin vocea celor mai înalți reprezentanți ai săi, declară cu regularitate că problema romilor este o problemă europeană. Statul român încearcă astfel, prin exportul de responsabilitate, să se debaraseze de o răspundere pe care nu și-a asumat-o niciodată, cea de fost proprietar de oameni și exploatator al muncii servile. După 1989, miza memoriei colective a fost una eminentă. Comunismul a fost condamnat și s-au acordat despăgubiri victimelor represiunii totalitare. Holocaustul a fost condamnat și s-au acordat reparații victimelor și urmașilor acestora. Sclavia nu a fost însă condamnată politic, iar ideea despăgubirii descendenților sclavilor nu pare să figureze pe nici o agendă politică.

Mai mult, există – între politicieni, jurnaliști și istorici – un consens spontan al indiferenței față de problema sclaviei și față de consecințele ei morale, sociale, economice și politice. Există chiar o voință de a transforma sclavia într-un fapt istoric inobservabil, în pofida dimensiunilor sale masive. Această voință se manifestă la nivelul limbajului. Manualele de istorie nu vorbesc despre sclavie, ci, cu un slavonism de epocă, despre „robie", sugerând pe cale de consecință că ar fi fost vorba despre o instituție diferită de *chattel slavery* practicată în Sudul Statelor Unite ori în Brazilia. În realitate, statutul sclavilor de origine africană și cel al „robilor țigani" a fost, în fapt și în drept, identic. Este adevărat că termenul „robie" este cel folosit în perioada de existență a instituției sclaviei. Dar tot atunci erau folosiți și alți termeni, „tocmeală" de pildă, ce au fost înlocuiți de echivalentele lor moderne și recognoscibile internațional (cod, constituție, în acest din urmă caz). Numai „robie" nu a fost substituit în limbajul istoriografiei de noțiunea de sclavie. Avem cred dreptul să considerăm că acest atașament față de un arhaism slavonizant nu este inocent.

Există chiar, comparând cazul românesc cu cel american și brazilian, o circumstanță agravantă. În Americi, stăpânii de sclavi erau particulari. În Țara Românească și Moldova „robia"

domestică a existat, dar cei mai importanți proprietari de sclavi erau, în ordine, Biserica (ortodoxă) și statul (mai precis domnia, pentru a nu comite un anacronism). Altfel spus, statul nu doar a așezat sclavia sub protecție legală, punând la dispoziția persoanelor private instrumentele juridice și judiciare necesare menținerii acesteia, ci a beneficiat direct, ca proprietar, de exploatarea muncii sclavilor. În plus, guvernul american din epoca reconstrucției a procedat la împroprietăriri ale foștilor sclavi (deși principiul reparatoriu *one mule and forty acres* nu a fost aplicat uniform) și la înzestrarea unor instituții destinate ridicării condiției sociale a acestora (*endowed universities*, de exemplu). Prin contrast, în 1864, în 1919–1921, în 1945 și după 1989, statul român nu s-a simțit dator să-i împroprietărească pe foștii sclavi și pe descendenții acestora sau să creeze instituții menite să-i ajute să se integreze în societate în calitate de cetățeni egali. Nu a făcut această din urmă operațiune decât în anii 2000, cu un succes discutabil și numai la presiunea Uniunii Europene.

În afară de reparații materiale și de politici uneori efective, adesea costisitoare, de integrare, statele în care s-a practicat sclavia s-au socotit sub obligația de a oferi descendenților sclavilor, dar și conștiinței colective, unele reparații simbolice. Nici statul român și nici Biserica Ortodoxă Română nu au condamnat sclavia, pentru ele o instituție profitabilă până acum un veac și jumătate. Lipsesc cu desăvârșire oamenii de stat sau prelații care să fi formulat public o părere de rău. Tăcerea lor unanimă nu este fără efecte. Trecută cu vederea și necomentată de istoriografia românească, nedezbătută în spațiul public, robia țiganilor devine o instituție neobservabilă.

Cel mai popular site enciclopedic, Wikipedia, înregistrează și oferă date despre o pluralitate de forme istorice și instituționale ale sclaviei *(slavery)*, dar nu menționează sclavia romilor în România până la jumătatea secolului al XIX-lea. Eliberați din sclavie, romii au fost în fapt expulzați din istorie, au fost împinși în afara societății, privați de posibilitatea de a munci, de a accede la educație, de a-și schimba condiția. Paradoxal, robia era o formă de includere, desigur la baza piramidei sociale. Eliberarea a fost pusă în operă ca un proces de excludere de la proprietate și de

la cetățenie, de la orice fel de activitate legitimă și utilă social. Această iresponsabilitate a statului român stă la originea fenomenelor infracționale pe care politicienii și jurnaliștii români au astăzi tendința să le impute populației rome în ansamblu. Pentru că n-au memorie, oamenii politici construiesc ziduri.

ACEASTĂ GENERALĂ ȚIGĂNIE

7 octombrie 2013

Nu stă în intenția titlului sub care sunt așezate aceste rânduri să fie incorect politic. Înainte de toate, este împrumutat dintr-un text publicat de Mihail Sebastian pe 4 octombrie 1931 în *Cuvântul*. Neîndoielnic polemică, formula nu este menită să lezeze sensibilitatea unui grup etnic anume. Apoi, ca și pentru scriitorul interbelic, „țigănia" nu are aici nimic de-a face cu romii, ci, oricât ar părea de paradoxal, cu o atitudine constantă a unei alte minorități, cu totul diferită, ce se recomandă drept „elita creatoare" românească.

Așadar, „țigănia" nu se referă la o suburbie defavorizată ai cărei locuitori ar fi obligați să răspundă discriminării printr-un comportament anomic, ci la o populație privilegiată, care pretinde să ocupe centrul vieții publice și care a dezvoltat, pe firul istoriei contemporane, un anumit sentiment al superiorității. Și care se legitimează nu atât prin monumentalitatea propriei creații, cât mai ales prin critica sistematică a elitei concurente, cea politică. Răspunzând unui articol cu titlu solemn scris de Nichifor Crainic pentru numărul din septembrie 1931 al revistei *Gândirea*, Mihail Sebastian califica această situație drept „țigănie". În „Stat și cultură. Apel către elita creatoare a României", Crainic se plângea că orice efort de organizare culturală a fost distrus metodic și răuvoitor de către un stat lipsit de orice apetit pentru creație. În replică, Sebastian observa că toate instituțiile culturale criticate pentru a-și fi ratat misiunea „sunt date pe mâna artiștilor și scriitorilor".

În zilele noastre, astfel de instituții sunt, printre multe altele, organismele de gestiune colectivă a drepturilor de autor, administrate potrivit legii chiar de autorii îndreptățiți să colecteze asemenea drepturi. Coordonat de Ministerul Culturii, Oficiul Român

pentru Drepturi de Autor nu este mai mult decât o entitate publică de reglementare și de arbitraj. În practică, a devenit însă un fel de sfânt oficiu în care artiștii se plâng unii de alții, se denunță unii pe alții și îi reclamă în unanimitate pe cei în mâna cărora și-au pus interesele, așteptând ca brațul inchizitorial al statului să restaureze dreapta distribuție a banilor ce li se cuvin. Nu există probabil un martor mai elocvent al eșecului societății civile postcomuniste. Părții celei mai educate și mai creatoare a societății i s-a oferit șansa să-și autoguverneze interesele cele mai concrete. Nu a fost capabilă de un asemenea exercițiu de responsabilitate. A dezvoltat chiar un anumit orgoliu al incompetenței. Când, într-o discuție despre extrema dificultate a colectării timbrului literar, i-am propus lui Nicolae Manolescu să ne imaginăm împreună o metodă și o agenție publică specializată care să adune acest venit în numele beneficiarilor, scriitorul mi-a răspuns că mai bine se desființează timbrul decât să-l strângă altcineva decât Uniunea Scriitorilor.

Polemica dintre Crainic și Sebastian surprinde deci ceea ce am putea numi, lăsându-ne inspirați de analogia celui din urmă, caracterul tribal al elitelor culturale românești: așa cum romii tradiționali nu se simt legați etic de societatea în mijlocul căreia trăiesc și care pentru ei nu este altceva decât o resursă, intelectualii publici s-au considerat întotdeauna mai buni decât statul, i-au exploatat oportunitățile, dar nu s-au identificat niciodată cu acesta. I-au rămas exteriori, deși pretind (azi ca și ieri) ca statul să lucreze după instrucțiunile date de ei. Comparația poate merge mai departe: chiar dacă utilizează mijloace de expresie diferite, atât folclorul rom, cât și ethosul intelectualilor își manifestă predilecția pentru jelanie și reproș; pentru lamentația indignată și revendicativă. În zilele noastre, „țigănia" intelectualilor este manifestă în obsesia tematică, pe care o împărtășesc și manelele, pentru bani și pentru dușmani.

Iată o probă. Abia s-a terminat cea mai amplă și, probabil, cea mai memorabilă ediție de până acum a Festivalului Enescu, și intelectualii au început să se plângă. Nu de calitatea artistică a evenimentului, al cărui producător și finanțator unic este Guvernul României. Ci tocmai de guvernul care, prin Ministerul Culturii, a organizat festivalul. Pentru Anca Manolescu (*Dilema Veche* din

26 septembrie – 2 octombrie 2013) pare că festivalul este generat spontan de gândirea creatoare a intelectualilor. Există pentru că aceștia și-l doresc și îl merită. De cealaltă parte a baricadei, politicienii complotează pentru a distruge această creație a oamenilor de cultură. Publicista se tânguiește: „guvernanții României îi pun gând rău [Festivalului]", precizând că „actuala putere politică [...] atacă o instituție [...] atacă cultura excelenței". Dovezi nu aduce. Ar fi fost oricum contraintuitive.

Deși totul s-a petrecut la cel mai înalt nivel și a fost pregătit temeinic, guvernul nu are cum să nu fie vinovat de ceva. Guvernul este simultan inamicul ereditar al intelectualilor, ca și principalul lor sponsor. Oricât de multe fonduri ar da „pe mâna artiștilor și scriitorilor", ele nu sunt niciodată destule și nici nu sunt primite cu recunoștință. Pentru că intelectualii nu se iau niciodată după aparențe. Faptele sunt în ochii lor irelevante. Intelectualii se arată întotdeauna convinși că, orice s-ar strădui să facă „guvernanții" în public, aceștia conspiră pe ascuns împotriva excelenței. Pe care doar ei, oamenii de cultură, o întrupează.

A STILL SMALL VOICE

20 octombrie 2013

„Ce cauți aici?". O voce mică și blândă (*a still small voice* în traducerea autorizată) i-a pus cândva această întrebare lui Ilie, martor însingurat al Domnului (1 Regi 19:13). Pentru cine e dispus să-și aplece urechea, întrebarea se face încă auzită în cele mai diverse locuri, atâta timp cât fiecare membru al poporului pe care Dumnezeu l-a adunat din toate națiunile trebuie să fie gata să dea seama despre speranța pe care o nutrește în moartea, învierea și venirea din nou a lui Christos (1 Petru 3:15). Se împlinesc o sută de ani de când biserica Învierii din București depune mărturie despre o asemenea speranță.

Ce caută așadar o biserică anglicană, cu un evident aspect englezesc, în București, oraș aflat la mare distanță atât de prefacerile creștinismului occidental, cât și de aria de influență a imperiului britanic? Rostul ei imediat a fost și rămâne acela de a oferi

expatriaților anglofoni de pe toate continentele o casă departe de casă. O casă de închinare, dar și una de socializare. Biserica ar mai putea avea și o a doua menire, implicită în rețeta de fabricație a Bisericii Angliei, dar care a început să devină oarecum vizibilă în ultimele două decenii. Geniul anglicanismului este acela de a concilia – fără a le ierarhiza – cel puțin trei vocații pe care alte biserici le consideră în principiu mutual exclusive: fidelitatea față de tradiția catolică, angajamentul personal față de Cuvântul lui Dumnezeu și libertatea investigației intelectuale. Slujbele, lecturile, predicile și imnurile cântate și rostite în biserica Învierii nu sunt, desigur, decât *a still small voice* printre tonurile creștine dominante ce răsună în București. Cu toate acestea, destui români recunosc în această voce o întrebare ce le este adresată direct.

Mai potrivite decât orice fel de urare pentru începutul celui de-al doilea secol al bisericii Învierii sunt cuvintele unei colecte pe care Thomas Cranmer a inclus-o în *The Book of Common Prayer*: fie ca congregația anglicană din România „să fie călăuzită în așa fel de către Duhul cel bun încât toți cei care mărturisesc că sunt creștini și se numesc astfel pe ei înșiși să fie conduși pe drumul adevărului și să păstreze credința în unitatea spiritului, în legătura păcii și în curățenia vieții".

WHERE IS THE WISDOM WE HAVE LOST IN KNOWLEDGE?

23 octombrie 2013

În 1934, T.S. Eliot adresa modernității următoarele întrebări: „Unde este Viața pe care am pierdut-o trăind? Unde este înțelepciunea pe care am pierdut-o prin cunoaștere?/ Unde este cunoașterea pe care am pierdut-o adunând informație?". Neîndoielnic, poetul confirmă aici dimensiunea profetică a scrisului literar, afirmată încă din Antichitate. Mai important însă, Eliot pare să indice în aceste versuri funcția de căpătâi a literaturii în lumea contemporană: cea de sit aproape exclusiv al înțelepciunii.

Ni se spune astăzi, inclusiv în documente oficiale semnate de guverne și ratificate de parlamente, că suntem chemați să trăim într-o societate a cunoașterii, bazată pe accesul universal

și neîngrădit la informație. Ni se oferă șansa să știm tot despre toate și despre toți. Să ne întemeiem alegerile personale și colective pe analize și evaluări ce iau în calcul cât mai multe date posibile. A nu fi informat a devenit un păcat de neiertat. Fără informație, opțiunile noastre ar fi condamnate inevitabil la eroare. În plus, e ușor să te informezi, mai ales din surse digitale. O rețea largă cât lumea (www) nu are altă limită decât răbdarea fiecăruia dintre noi de a căuta acel fragment de informație de care crede că are nevoie.

A căuta și a stăpâni informația pare să fie dacă nu însăși definiția actuală a condiției umane, în orice caz singura cheie recomandată a succesului. Numai că, în urmă cu opt decenii, T.S. Eliot ne atrăgea atenția că informația poate fi privită și ca o pierdere: *Where is the knowledge we have lost in information?* Omul bine informat nu este neapărat și un cunoscător. După cum nici savantul, omul unei cunoașteri dense și solide, nu trebuie socotit un înțelept. Cunoașterea, fie și prin recursul extensiv la informații, este cu adevărat un câștig atunci când nu este însoțită sau condiționată de o risipă a vieții. A unicității, intensității și irepetabilității fiecărui destin uman în parte. Intuiția lui Eliot apare acum mai fertilă decât oricând: numai literatura, doar singularitatea demersului creator, mai este în prezent purtătoare a unei înțelepciuni capabile să țină împreună autenticitatea experienței umane și cunoașterea lumii.

Trăind ca un înțelept, pentru viață și pentru cunoaștere, scriitorul este mereu însoțit de o umbră, cea a traducătorului[1]. Pentru că înțelepciunea lui, sau a ei, este turnată în litere ce aparțin unei limbi anume. *A traduce* însemna, în latina clasică, a transporta. În cazul nostru, a face trecerea între limbi. Termenul mai avea, printre alte sensuri, și pe cel de a promova pe cineva într-o poziție superioară (înălțarea în grad a militarului, de pildă), dar și de a expune ceva ori pe cineva batjocorii publice. Traducerea, într-adevăr, poate crește valoarea unui text sau, dimpotrivă, îl poate face de râs. Traducătorul este cel care decide cât de amplă va fi umbra

[1] Textul a fost scris cu gândul la prima ediție a Festivalului Internațional de Literatură și Traduceri de la Iași, datorat întâlnirii dintre omul politic Cristian Adomniței și scriitorul Dan Lungu.

pe care un scriitor o va lăsa asupra vieții celor care folosesc o altă limbă. El nu este un trădător, așa cum îl califică grăbit o celebră butadă, ci un misionar al înțelepciunii.

DE UNDE VIN ȘI ÎNCOTRO SE DUC JUDEȚELE?
19 noiembrie 2013

În urmă cu o sută treizeci de ani, P.P. Carp a explicat, aparent pentru eternitate, care este rostul administrației publice locale românești: „Ce face prefectul? Alegeri. Ce face sub-prefectul? Alegeri. Ce face primarul? Alegeri. Întreaga noastră administrațiune nu este decât un imens aparat electoral" Observația vizionară a politicianului conservator – confirmată imediat de radiografia politicii locale din *O scrisoare pierdută*, unde vedem un „părinte al județului" controlând împreună cu prefectul procesul electoral – nu corespundea însă intenției celui care a creat, tot pentru durata lungă, instituția județului condus de un prefect.

După lovitura de stat din 1864, principele Cuza remodelează vechile județe și ținuturi după modelul napoleonian al departamentului francez, așezând în fruntea lor un prefect al cărui rol era să fie vocea, ochii și brațul guvernului în respectivul teritoriu. Planul său era acela de a construi, pe cale autoritară, statul modern. După ce l-au forțat să abdice, facțiunile politice au păstrat județul prezidat de un prefect ca instrument de construcție a partidelor politice. Genetic, județele sunt mijloace de guvernare, dispozitive prin care statul controlează atât teritoriul, cât și populația. Practic, județele au fost, cu două întreruperi (1938–1940, 1950–1968), mai degrabă cadrul de organizare a partidelor, inclusiv a partidelor unice, decât cel de funcționare a statului. Există o excepție de la această regulă: din 1968 și până în 1989, județele au fost și un mijloc de producție a societății, desigur a celei socialiste. Au fost cadrul instituțional în care industrializarea, urbanizarea și încadrarea școlară și sanitară a populației au fost convocate pentru a genera o societate românească care, în 1990, era radical diferită de cea de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial.

Prin angajarea răspunderii pe „legea descentralizării", guvernul își propune să sporească funcțiile județelor. Obiectivul mărturisit este „apropierea deciziei de cetățean". Președintele Traian Băsescu anunțase deja, în 2011, această țintă, căreia îi asociase însă și o a doua misiune: „destructurarea rețelelor clientelare", dizolvarea rețelelor de patronaj țesute prin împletirea locală dintre personalul partizan, prefectură și instituțiile deconcentrate ale statului. Deși aceste două aspirații pot fi legitime, ele se află într-un raport paradoxal. Spre deosebire de Cuza, Băsescu dorea, cel puțin la prima vedere și pe când se afla la cârma dezbaterilor despre reforma administrativă, să deconstruiască un stat despre care își luase obiceiul să se plângă că este prea scump. Noile atribuții ale județelor, dominate în continuare de prefecți cu puteri extinse, nu vor fi însă o premisă a descentralizării, nu vor aduce decizia administrativă în proximitatea cetățeanului.

În România europeană, trei sferturi din cele 3 200 de comunități locale nu sunt autosuficiente financiar, iar patru cincimi din habitatul uman este de tip rural. Deși societatea de astăzi nu mai este cea de pe vremea lui Cuza și Carp, mediul și condițiile în care ea evoluează și-au păstrat multe din trăsăturile de odinioară. În plus, procesul de descentralizare început în 2005 a dus la o și mai mare dependență a „unităților administrativ-teritoriale" de guvernul central. Înainte, resursele erau alocate relativ uniform în condițiile legii, potrivit necesităților, acum sunt distribuite preferențial, în funcție de fidelitatea fruntașilor locali față de executiv. Un stat slab stă prin urmare așezat pe comunități locale ale căror precaritate și stare de dependență fac posibilă însăși mecanica după care partidele își recrutează membrii și extrag voturi din societate.

STATUL CULTURAL

8 decembrie 2013

Statul cultural are rădăcini revoluționare și alternative. Revoluția Franceză, mai întâi, a încercat episodic să înlocuiască rețeaua densă și centripetă de credințe, simboluri, texte și artefacte

organizată în jurul tronului și al altarului cu o cultură comună și uniformă a egalității și a rațiunii. Proiectul a fost reluat cu un succes durabil de a Treia Republică. Pe de o parte, statul patronează creația științifică, literară și artistică prin academii, institute, teatre lirice și dramatice, muzee, școli și saloane oficiale, iar pe de altă parte tratează instrucțiunea publică ca pe o operațiune sacerdotală, menită să unifice națiunea în jurul valorilor universal cunoscute și împărtășite ale cetățeniei republicane. Această versiune – să o numim clasică – a statului cultural nu are nevoie de un operator dedicat, de felul unui minister al culturii. Ministerul Instrucțiunii pilotează și finanțează, ca un soi de biserică laică, cele mai multe agenții culturale. Abia executivul celei de-a Cincea Republici consacră culturii un minister, separând educația de creație și de protecția patrimoniului construit. Această versiune – să-i spunem modernă – a statului cultural devenise necesară odată cu multiplicarea și cu diversificarea tehnică a fenomenului cultural. Revoluția care-o comandă este cea „sexuală" de la sfârșitul anilor 1960. Cultura pop, cinematografia, audiovizualul, mai târziu noile media nu puteau fi lăsate în afara coordonării statului, iar sarcina era prea complicată pentru a putea fi asumată în continuare de Ministerul Educației.

Ca în atâtea alte privințe, Franța a fost un model, deși statul cultural ca atare rămâne pesemne o excepție hexagonală. Republica Italiană scoate în 1974 intendențele bunurilor culturale de sub autoritatea Ministerului Instrucțiunii pentru a crea un minister de sine stătător, al bunurilor și, din 1998, al activităților culturale. Italia nu devine însă un stat cultural. Chestiunea protecției monumentelor și operelor de artă este acolo copleșitoare și, aparent, insurmontabilă. O butadă italiană spune că jumătate din patrimoniul cultural mondial se găsește în Italia, iar cealaltă jumătate se află în siguranță.

După Marele Război, România a preluat cu unele ezitări modelul clasic francez, fără a-i importa caracterul alternativ și originile revoluționare. Guvernul Averescu înființează în 1920, pentru Octavian Goga, Ministerul Cultelor și Artelor, vărsat din nou în 1929 în Ministerul Instrucțiunii. Artele și literele nu sunt deci, ca în Franța postrevoluționară, un substitut laic al cultului, ci doar

un complement al acestuia. Cultura și cultele vor rămâne asociate până în 1945, fiind din nou reunite din 2000. Cultele sunt separate de cultură în decembrie 2009, când titular al portofoliului devine Kelemen Hunor, pentru care ministerul este denumit al Culturii și Patrimoniului Național. Schimbarea a fost făcută la cererea patriarhului Daniel, căruia i s-a părut inacceptabil ca un maghiar catolic să dețină responsabilitatea guvernamentală a cultelor. Guvernul Ponta II a intenționat să procedeze la reconstituirea ministerului, trimițând pe 20 decembrie 2012 numele meu la Parlament ca titular al Culturii și Cultelor. Același patriarh Daniel s-a opus ca un alt catolic, deși etnic român, să poarte de grijă cultelor. Această scurtă narațiune în doi timpi ilustrează impasul în care se află statul român postcomunist, ce nu a investit revoluția din 1989 într-o alternativă culturală a cultului.

Să nu anticipăm totuși. Nicolae Iorga reface în 1931 Ministerul Instrucțiunii Publice, Cultelor și Artelor, ce rămâne în această formulă până la 1 octombrie 1934, când Gheorghe Tătărăscu decupează din nou un Minister al Cultelor și Artelor, ce durează până când statul național-legionar reconstituie Ministerul Educației Naționale, Cultelor și Artelor. În iunie 1941, acesta își schimbă numele în Ministerul Culturii Naționale și Cultelor, întrupând viziunea pe care Mircea Vulcănescu o schițase într-un raport din 1933 care subsuma artele, educația și cultele unui preconizat Minister al Culturii Naționale a cărui misiune ar fi fost aceea de a aduce în sfârșit pe lume un „stat cultural" înțeles drept „cadru de viață al creației și activității culturale a națiunii"[1]. Dimitrie Gusti redactase tot în 1933 un proiect de lege pentru organizarea culturii, dotată cu un serviciu extern, un Institut de Stat al Culturii

[1] Bogdan Popa, „«Statul cultural». Considerații asupra unui schimb de idei între Nicolae Iorga și Dimitrie Gusti", în Radu G. Păun, Ovidiu Cristea, editori, *Istoria: utopie, amintire și proiect de viitor. Studii de istorie oferite Profesorului Andrei Pippidi la împlinirea a 65 de ani*, Editura Universității Al.I. Cuza, Iași, 2013, p. 456; de la pp. 453 și 455 am preluat referințele la Carol al II-lea și la Gusti.

și un Senat Cultural, toate instituții de coordonare, control și încorporare a culturii în vederea atingerii „idealului național"[1].

Astfel desenat și planificat ca un instrument de *nation-building*, statul cultural era chemat să fie un proiect constructivist de inginerie socială, nu o expresie consolidată istoric a unei memorii colective. Ca și în Italia, desigur la o altă scară, patrimoniul național este tratat mai degrabă ca o povară decât ca o responsabilitate. Când a preluat cârma Comisiunii Monumentelor Istorice la trei decenii de la înființarea acesteia, Nicolae Iorga și-a fixat un obiectiv ce nu a fost atins nici astăzi: fiecare monument istoric să fie protejat de un acoperiș pentru a nu continua să se degradeze. Conservarea și restaurarea patrimoniului istoric construit nu au cunoscut decât două scurte perioade de activitate continuă și sistematică: în anii 1950, când statul a dat monumentele în grija Ministerului Lucrărilor Publice și din 1970 până în 1977, când a funcționat (cu resurse considerabile și o autonomie semnificativă) Direcția Monumentelor Istorice. Statul cultural românesc, așa cum a fost proiectat în anii 1930 și redefinit în anii 1970 și 1980, a fost interesat mai ales de oameni și s-a preocupat prea puțin de lucruri, chiar și atunci când acestea purtau memoria oamenilor.

Carol al II-lea, căruia i-ar fi plăcut să rămână în istorie ca voievod al culturii, anunța într-un discurs în Parlament din 1931 urgența abordării culturii ca o politică socială de stat. Fie și numai pentru că, așa cum estima regele, numărul cititorilor reali din România, calculat după tirajul ziarelor și al cărților de beletristică, nu depășea cinci, șase mii. Nu este atunci de mirare că, dacă până în 1918 cultura unei elite restrânse fusese idiomul politicii cenzitare, votul universal condamnă politica să devină limbajul culturii. Iar o politică a națiunii de factură identitară și autoritară, așa cum o visau (în moduri diferite) Carol, Gusti, legionarii ori mareșalul, nu putea fi condusă în condițiile de maximă precaritate

[1] Pe 3 ianuarie 2017, resortul capătă numele, cu savoare gustiană și autoritară, de Minister al Culturii și Identității Naționale.

culturală dictate de eșecul patent al învățământului general obligatoriu de a alfabetiza societatea românească.

Modernitatea în toate ipostazele ei, de la cele democratice la cele totalitare, operează cu texte și prin texte. Voievodul culturii n-a reușit să fie mai mult decât un diagnostician și, poate, un precursor. Fundațiile regale, prin care carlismul a încercat să subvenționeze loialitatea elitelor culturale, au pregătit oarecum terenul (sau măcar au determinat așteptările) pentru uniunile de creație ce i-au încadrat pe toți „creatorii" și i-au fidelizat pe „oamenii de cultură" după 1948. Serviciul Național (1934) și Straja Țării (1935) nu sunt decât semințele unui efort, înregimentat și disciplinat, de vulgarizare a unor rudimente de cultură populară oficială ce anunță Cântarea României, Daciada, Cenaclul Flacăra ori Epopeea cinematografică națională.

Guvernul Groza nu privește însă nici în trecut și nici spre Paris atunci când înființează Ministerul Artelor. Sursa de inspirație este Moscova sovietelor. Importul unui nou model nu elimină însă indecizia domestică. În 1952, ministerul devine pentru un an și jumătate Comitet pentru Artă, scopul fiind acela de a afirma capacitatea noii culturi socialiste de a se autoguverna. Intenția s-a dovedit efemeră, cultura redevenind pentru următorii patru ani un resort guvernamental. Din 1957 și până în 1962, după exemplul guvernelor interbelice, cultura este asociată din nou învățământului cu obiectivul mărturisit – ce nu i-ar fi fost străin voievodului culturii – de a fi unul dintre versantele alfabetizării definitive a întregii populații. Curg apoi nouă ani în care Comitetul de Stat pentru Cultură și Artă încearcă din nou, cel puțin nominal, să pună instituțiile de cultură la dispoziția „oamenilor de cultură și artă".

Deznodământul vine în septembrie 1971. Ca și Carol al II-lea cu patru decenii mai înainte, Ceaușescu constată că subzistă, pe de o parte, oameni de „înaltă cultură" cazați în uniuni de creație și în instituții de stat (teatre, muzee, filarmonici, biblioteci), dar că, pe de altă parte, cultura de masă – cu cele două versante încurajate de regim, cel socialist și cel naționalist – nu a depășit stadiul precarității. De primii s-a ocupat executivul, de ceilalți,

de cei mulți, s-a preocupat partidul. Cele două niveluri sunt, mai ales, vădit deconectate. Trebuie aduse deci împreună în Consiliul Culturii și Educației Socialiste, organism cu dublă natură, subordonat deopotrivă guvernului și Comitetului Central, atât în vederea punerii laolaltă a resurselor de „culturalizare" și a funcționarilor de stat și de partid cu experiență în domeniu, cât și pentru a transforma cultura într-un bun social universal.

Ambiția acestui aranjament, ce a dăinuit până la sfârșitul regimului, a fost aceea de a deplasa radical termenii problemei așa cum fuseseră fixați de modelul alternativ și revoluționar francez: obiectivul nu mai era acela de a solidifica un *stat cultural*, ci de a edifica o *societate culturală*. Statul cultural, chiar și atunci când aparține politic oamenilor muncii, lucrează prin instituții și prin elite. Societatea culturală își propune să transforme întreaga societate într-o instituție de cultură, toate orașele și satele țării în centre de creație culturală, ansamblul cetățenilor în creatori și interpreți de cultură. Nu alta a fost vocația Cântării României. Pe această cale a ales Ceaușescu să pregătească adventul comunismului. Stalin teoretizase că unul dintre semnele venirii acestuia va fi dispariția statului, ce se va petrece prin preluarea tuturor funcțiilor acestuia de către societate. România urma să ajungă în comunism prin cultură, prin dizolvarea completă a statului cultural în societate.

A lua în serios *(Ernstnehmen)* raționalitatea dialectică a fenomenelor sociale este, firește, o îndatorire filosofică elementară, cel puțin într-o tradiție de gândire hegeliană cum este cea marxistă. Să fi concurat România ultimelor două decenii ale socialismului de stat excepționalismul francez al statului cultural, adăugându-i o dimensiune aproape postmodernă și infinit mai civică? Într-un registru ceva mai empiric, să admitem că statul comunist a funcționat în bună măsură ca un stat cultural, aspirând la o mobilizare culturală a cetățenilor extrem de largă, dar dependent în ultimă analiză de co-responsabilitatea instituțiilor și actorilor din domeniul artelor și literelor. Angajamentul ideologic a fost o dimensiune

constantă a acestei co-responsabilități, dublată în anii 1970–1980 și de obligația unei autofinanțări parțiale a activității.

Statul postcomunist nu are o dimensiune culturală asumată explicit, fiind însă bazat pe iresponsabilitatea instituțiilor și actorilor, de vreme ce finanțarea activității acestora este integrală, chiar dacă uneori insuficientă. Anevoioasa istorie a statului cultural s-a sfârșit în România. Au rămas doar elitele culturale care, ca sub Carol al II-lea sau Ceaușescu, se simt îndreptățite la recunoaștere publică, la subvenții de la bugetul de stat, la pensii speciale și la scutiri fiscale. Aceste elite – nu statul ca în Franța republicană – se comportă sociologic ca o biserică seculară, mai precis ca o sectă laică, de vreme ce funcționează printr-o logică a admiterii selective și a excluderii ocazionale a membrilor. Au în comun cu Biserica dominantă pretenția de a decide cine și cum să le administreze privilegiile.

OMUL ȘI OPERA

10 decembrie 2013

Există în știința politică, precum, de altfel, în toate științele făcute pe măsura omului și a ideilor sale, un loc ferit atât de constrângerile, cât și de recompensele instituționale. Acest loc definește mai degrabă o situație etică și intelectuală decât un spațiu social și profesional. Este locul magistrului. Într-un asemenea loc s-a instalat, înainte chiar de a fi împlinit șaptezeci de ani, Daniel-Louis Seiler. Într-un asemenea loc îl văd și îl citesc, de acolo mă las inspirat de el. Este din ce în ce mai rar ca un savant să poată fi citit în scrierile sale. Lucrările sale de politică comparată s-au situat adesea în avangarda metodologică și conceptuală a științei politice și nu numai a celei de expresie franceză. În același timp, opera sa este traversată de un umanism, de un enciclopedism și de un simț al valorilor ce amintesc de vechea republică a literelor.

Într-o vreme în care disciplinele academice suferă de maladia depersonalizării, la Daniel-Louis Seiler rigoarea operei nu a estompat niciodată eleganța și strălucirea omului. Dimpotrivă, acesta locuiește mereu printre rânduri, cu erudiția sa inegalabilă,

cu o delicată subtilitate și cu o ironie binevoitoare și fină. Pentru el, știința politică nu a fost vreodată un loc al competiției, ci un prilej de conversație intelectuală. Despre Seiler se cuvine discutat ca despre un clasic. Omul și opera sunt deopotrivă relevante, se explică reciproc și sunt vrednice de urmat.

BOBBIO, DUPĂ ZECE ANI

9 ianuarie 2014

Validitatea oricărei acțiuni politice depinde de modul în care aceasta este gândită și de calitatea ideilor politice din care se hrănesc cei care se angajează într-o asemenea acțiune. Precedența reflecției asupra faptelor este trăsătura fundamentală a unei politici cu adevărat civile. Aceasta a fost, din 1934 și până în 2003, axioma monumentalei opere a lui Norberto Bobbio. La zece ani de la plecarea sa, cea mai simplă caracterizare a prezenței intelectuale a lui Bobbio în spațiul public italian și în gândirea politică contemporană ar putea fi rezumată de un singur termen: consecvența. Într-un text târziu, Bobbio își mărturisea explicit admirația pentru „cărturarii care nu au trădat"[1], pentru Gioele Solari, Pierro Gobetti sau Benedetto Croce, care au constituit pentru el figuri exemplare nu numai cu titlu de gânditori, dar și în calitate de cetățeni. Acești intelectuali și savanți, ca și Bobbio însuși, nu au cedat niciodată ispitei conformismului, nu au flatat vreodată puterea politică, menținându-și intactă reflecția critică.

Format într-o ambianță intelectuală dominată de figura lui Luigi Einaudi, Norberto Bobbio a fost partizanul indefectibil al unui liberalism de orientare socială și de expresie laică[2]. Înainte chiar de a se interesa de politică, tânărul Bobbio a învățat să gândească politica în termenii fixați în primii ani ai fascismului și împotriva acestuia de cercul *Giustizia e Libertà* animat de Gobetti. Potrivit acestei gândiri, locul politicii democratice trebuie să se situeze cât mai aproape de intersecția dintre libertatea individuală și egalitatea civilă. O asemenea înțelegere a politicii nu a cedat nici în fața fascismului și nici nu s-a lăsat strivită, după război,

[1] Norberto Bobbio, *Italia civile. Ritratti e testimonianze*, Einaudi, Torino, 1986, p. 11

[2] Idem, *Autobiografia*, a cura di Alberto Papuzzi, Laterza, Roma–Bari, 1999

în încleștarea aproape homerică dintre ideologia marxistă și doctrina democrat-creștină. Angajamentul politic direct al lui Bobbio, în perioada războiului, când, ca unul din fondatorii efemerului Partito d'Azione, a încercat să pregătească formula politică succesorală a fascismului printr-o operație de conciliere a aspirațiilor populare către dreptate socială cu o etică politică de inspirație liberală a fost, la vremea respectivă, un eșec tactic. Această formulă politică, în ciuda meritelor acumulate în rezistența împotriva fascismului, a rămas izolată vreme de cinci decenii între marxismul gramscian, autoritar în mediile intelectuale din peninsulă, și tradiționalismul pragmatic și organic al democrat-creștinilor care își asiguraseră monopolul asupra vieții politice italiene.

În raport cu politica țării sale, Bobbio s-a situat în permanență pe poziția de intelectual, dar nu în sensul în care ar fi ezitat să acționeze sau ar fi refuzat angajamentele publice. Universitarul piemontez a scris săptămânal în presă vreme de multe decenii, a fost unul din candidații stângii la președinția republicii și a fost numit în 1984, de către președintele Sandro Pertini, senator pe viață, calitate în care și-a petrecut ultimii douăzeci de ani rescriind legile cetății. Norberto Bobbio a rămas însă un intelectual în sensul în care, dincolo de angajamentele publice concrete pe care le-a asumat, și-a păstrat în permanență atitudinea critică față de propria sa familie politică. A fost membru al Partidului Socialist, a participat la congresul de unificare a socialiștilor italieni, dar a supus constant pragmatismul lui Bettino Craxi unei critici severe și imparțiale.

Succesul său politic și intelectual a venit deci relativ târziu, ca rod al răbdării și al perseverenței, al moderației și spiritului critic, al neîncrederii în iluzii și al metodei analitice. Bobbio și-a construit, prin intervenții publice succesive, un magisteriu moral și civic care a pregătit, în bună măsură, refondarea statului italian după sfârșitul Războiului Rece. Într-un anume fel, a doua Republică Italiană, a cărei naștere era anunțată în 1992 de descompunerea Democrației Creștine și de transformarea radicală a Partidului Comunist, reprezintă revanșa istorică a ideilor despre politică pe care Bobbio le-a afirmat și le-a apărat întreaga sa viață. La zece ani de la moartea lui Bobbio, politica italiană pare să

respire într-o atmosferă intelectuală ale cărei concepte generale – libertate, egalitate, dreptate, drepturi civile, toleranță, rațiune de stat, domnia legii, laicitate – au fost lămurite de cărțile, studiile și articolele sale de presă.

În pofida dificultății analitice pe care aceasta o prezintă, Bobbio s-a instalat cu fermitate pe o poziție conceptuală mediană, moștenită de la Einaudi și Gobetti, încumetându-se să țină echilibrul între ideile socialiste (ce valorizează egalitatea) și cele liberale (care conferă conotații pozitive inegalității). Până la sfârșitul vieții, Bobbio a rămas fidel alegerii sale de tinerețe, puternic influențată de atmosfera intelectuală a cercului *Giustizia e Libertà*, pentru care între democrație și socialism există o complicitate structurală. Pentru un număr important de intelectuali italieni interbelici, marcați de eșecul Italiei liberale și al sistemelor sale de reprezentare, pe de-o parte, și de triumful fascismului, pe de altă parte, democrația părea să fie nu numai o pistă încă neexplorată în politica italiană, dar și o soluție inseparabilă de evoluția ideilor socialiste. Și totuși, efortul conciliator al lui Bobbio nu ține către o împăcare filosofică a celor două mari orientări ale gândirii politice, liberalismul și socialismul, ci, mai modest, dar nu mai puțin important, către o căutare a posibilelor locuri de suprapunere între valorile libertății și practicile egalității.

Concilierea la care aspira Bobbio nu se situează, în ultimă instanță, pe terenul filosofiei politice. Pentru Bobbio, singura cale ce poate conduce o societate politică să gândească și, eventual, să realizeze acest loc comun al libertății și al egalității este mai degrabă una juridico-politică, anume cea sugerată de Hans Kelsen, pe care italianul l-a privit întotdeauna ca pe maestrul său în materie de filosofie a dreptului: domnia publică a procedurilor democratice, guvernarea legilor pozitive, nu cea a oamenilor. În fapt, format ca teoretician al dreptului, parcursul intelectual al lui Bobbio ilustrează în mod exemplar limitele filosofiei politice care, spre deosebire de știința politică înțeleasă în termenii lui Tocqueville, pare să rateze esențialul, căreia pare să-i scape, printre raționamente, politicul însuși. Norberto Bobbio ocolește sistematic problematica propriu-zis politică, organizată în jurul puterii și a formelor ei de manifestare socială. Ori de câte ori

ajunge în situația logică în care, după ce definește democrația ca un ansamblu de reguli și proceduri impersonale menit să asigure o îndreptățire egală a cetățenilor față de bunurile publice, ar trebui să caracterizeze conținutul însuși al democrației, Bobbio nu spune despre acest conținut mai mult decât că el acoperă „viața în comun, liberă și pașnică" a oamenilor[1].

PRINCIPII DE REVIZUIRE CONSTITUȚIONALĂ
1 februarie 2014

Anticipând procesul de integrare a țării în Uniunea Europeană, Adrian Năstase a inițiat și patronat în 2003 o acțiune de revizuire a Constituției, ale cărei efecte au fost, mai ales în planul competențelor executive și al organizării justiției, mai degrabă confuze decât clarificatoare. Lecția acestei reamenajări a legii fundamentale mi s-a părut aproape imediat a fi aceea că fragilitatea juridico-politică a compoziției din 1991 nu suportă intervenții reparatorii. Trama conceptuală a textului se sfâșie și se încâlcește de îndată ce o atingi. Soluția nu poate fi alta decât o nouă constituție, cu rădăcini mult mai adânci și mai ramificate în tradiția constituționalismului liberal.

Am fost totuși bucuros să pot schița în 2005, la cererea Partidului Național Liberal – ce se sprijinea atunci pe o confortabilă majoritate parlamentară –, câteva principii de revizuire constituțională ce au fost de îndată adoptate de Biroul Politic pentru a nu mai fi de atunci evocate și cu atât mai puțin utilizate. În calitate de grupare politică importantă care a dat țării prima ei declarație de drepturi *(Bill of Rights)* la 9 iunie 1848 și a creat două constituții, cea din 1866 și cea din 1923, mi s-a părut că s-ar cuveni ca PNL să fie pregătit să își actualizeze vocația sa fondatoare de stat, modernizatoare și democratică, asumându-și inițiativa în privința revizuirii Constituției.

Cu unele reformulări, ce nu afectează substanța propunerii, am încredințat aceste principii Comisiei de Revizuire a Constituției, prezidată în Parlament de Crin Antonescu, cu speranța că ar putea

[1] Idem, *Il futuro della democrazia*, Einaudi, Torino, 1984, p. 6

servi ca document de lucru[1]. Viziunea mea, rezumată de formula liberală *mai puțin stat și mai multă societate*, este animată de dubla convingere că mandatul cel mai important într-o societate democratică și liberală este cel de cetățean și că cetățenii se pot bucura de o bună guvernare numai atunci când domnesc legile, nu bunul plac al oamenilor, fie aceștia bine intenționați.

Această a doua revizuire ar putea avea șansa de a dăinui mai mult decât textele precedente în măsura în care se va dovedi capabilă să corecteze triplul deficit generat de actuala Constituție: deficitul democratic, caracterizat de suprapopularea instituțiilor reprezentative și de subreprezentarea cetățenilor; deficitul de performanță al actului de guvernare, marcat astăzi de concurența adesea dezordonată a competențelor în domeniul executiv; deficitul de dreptate produs de concepția administrativă, corporatistă și centralizată, moștenită de la regimul comunist, pe care este construit sistemul judiciar românesc.

Sensul revizuirii constituționale, în contextul politic de azi, nu ar trebui să țintească o iluzorie reformă a clasei politice, ci reforma radicală a politicii înseși. Rostul unui regim constituțional înnoit ar fi, pe de o parte, acela de a obliga viața politică să se lase guvernată de drept și să fie ordonată interesului general, iar, pe de altă parte, de a face ca administrarea dreptății și funcționarea statului de drept să se supună cu mai multă responsabilitate instanței supreme care este cetățeanul. Pe această cale, politica și politicile publice, inclusiv și mai ales cele din domeniul justiției, vor deveni tot mai puțin dependente de voința individuală a politicienilor sau de interesele particulare ale grupurilor de presiune și de influență.

Obiectivul revizuirii ar fi acela de a transforma România într-un stat ale cărui instituții să fie organizate și ordonate în jurul misiunii fundamentale de a garanta exercițiul neîngrădit al drepturilor și libertăților cetățenești, a căror promovare și protecție reprezintă însăși rațiunea de a fi a statului. Luând drept cadru de referință actualul text al Constituției, ar fi utile următoarele

[1] Este probabil inutil să precizez că această propunere, deși însușită formal de PNL încă din 2005, nu a fost luată în calcul de Comisia parlamentară de revizuire.

reformulări și reordonări ale legii fundamentale, astfel încât suveranitatea națională, eficiența actului de guvernare și exigența dreptății să-și găsească o mai bună întrupare în instituțiile fundamentale ale României.

Constituția reprezintă actul de naștere sau de renaștere a unei națiuni politice. Ea trebuie să fie așadar, în modul cel mai clar cu putință, produsul voinței comune a tuturor cetățenilor națiunii în cauză. Această voință comună a fost pentru prima oară exprimată, și încă într-un limbaj liberal și civic explicit, pe 9 iunie 1848, într-o declarație de drepturi și libertăți. Prin urmare, ar fi potrivit ca această declarație, *Proclamația de la Islaz*, să figureze ca preambul al Constituției.

Constituțiile democratice moderne încep de regulă prin recunoașterea drepturilor și libertăților civile și politice ale cetățenilor ca sursă naturală și subiectivă de legitimitate a statului. Acest principiu al întâietății drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățeanului în raport cu instituțiile reprezintă o valoare liberală fundamentală ce poartă numele de constituționalism. Prin urmare, Titlul I al Constituției trebuie să se refere la drepturile și libertățile cetățenilor (afirmate și descrise în actualul Titlu II al textului constituțional). Ar fi deci oportună inversarea primelor două titluri din Constituție, recunoașterea și protejarea drepturilor precedând descrierea statului România. Voința cetățenilor este cea care întemeiază politic statul, nu statul trebuie lăsat să își producă cetățenii pe cale juridico-administrativă.

Este imperativă rescrierea aliniatului 1 al articolului 15, cu care începe actualul Titlu II, consacrat drepturilor și libertăților. Prezenta formulare, potrivit căreia cetățenii beneficiază de drepturile și libertățile „consacrate" de constituție și de legi este inacceptabilă din perspectiva constituționalismului liberal. Rolul constituției este tocmai acela de a *recunoaște* drepturile și libertățile cetățenilor, ce premerg orice fel de lege pozitivă, așa cum au fost câștigate de cetățeni, adesea împotriva statului, din iunie 1848 și până în decembrie 1989.

Apoi, se impune eliminarea articolului 53, ce reglementează posibilitatea restrângerii unor drepturi și libertăți, mai ales că dispoziția a fost utilizată abuziv în 2009 și 2010. Nu statul este

suveran în România, fiind pe cale de consecință capabil să impună excepții de la liberul exercițiu al drepturilor. Suveranitatea aparține comunității cetățenilor și ea nu poate fi limitată în exercițiul ei de o autoritate a statului.

Tot din perspectiva abuzurilor comise de unele autorități judiciare în ultimii ani, se cuvine inclusă în textul constituțional *certis et expressis verbis* interdicția de a fi prezentate ca probe în instanță și de a fi incluse în punerea sub acuzație date obținute din supravegherea tehnică a comunicațiilor private între cetățeni. Textul actual, în articolul 28, afirmă de altfel inviolabilitatea corespondenței, în fapt a tuturor mijloacelor de comunicare, fără să conțină prevederi derogatorii, prezente în precedentul articol consacrat inviolabilității domiciliului. Cum instituțiile represive ale statului nu par să fi luat în serios această dispoziție constituțională, ea trebuie afirmată mai deslușit. Viața intimă, familială și privată a cetățenilor nu poate fi invadată de autorități sub nici un pretext și pentru nici o cauză.

De asemenea, din posibilul nou Titlu I, referitor la drepturi și libertăți, se cuvin retrase acele dispoziții cu caracter prezumtiv, lipsite ca atare de valoare juridico-politică (e.g. alineatul 1 al articolului 47, referitor la nivelul de trai). Mai mult, Capitolul III, cu precădere articolele 54, 55 și 57, trebuie eliminat deoarece nici o constituție democratică nu include prevederi referitoare la „îndatoririle cetățenilor". În această privință, actualul text constituțional este tributar literei și spiritului Constituției socialiste din 1965 și nu-și găsește analogie decât în Constituția Croației.

În spiritul tradiției constituționale românești de la 1848, 1866 și 1923, un articol va indica că noțiunile de „rang", „demnitate publică" și cele asimilate lor, ca și orice fel de titlu sunt contrare naturii cetățeniei democratice și, ca atare, nu pot figura în corpul unei legi sau al unei dispoziții legale.

Titlul III al Constituției, privitor la „Autoritățile publice" urmează să suporte cele mai multe revizuiri.

Parlamentul, ca expresie a suveranității naționale, reprezintă modul în care este conceput corpul politic al națiunii. De aceea, Parlamentul trebuie să fie în fapt și în drept instituția centrală a sistemului politic. Bicameralismul se cuvine menținut, cu posibila

modificare a modului de alegere a celor două camere. Ar putea fi imaginat un bicameralism incongruent (moduri de scrutin diferite pentru cele două camere), dar ar fi necesar ca acesta să rămână simetric, după exemplul american ori italian, înlăturându-se disimetriile introduse de revizuirea din 2003 în numele eficienței și al accelerării procesului legislativ. Eficiența nu este o virtute de care Parlamentul să fie chemat să dea dovadă.

Camera Deputaților reprezintă națiunea în întregul ei și ar putea fi compusă din mai puțin de trei sute de deputați. Numărul optim de reprezentanți ai suveranității naționale se stabilește – după calcule elaborate de Condorcet și Thomas Jefferson – prin extragerea rădăcinii cubice din numărul total al populației. În cazul României, acest număr optim este de 280. După exemplul Constituției din 1923, se poate preciza în textul revizuit că modul de scrutin este reprezentarea proporțională („vot pe liste"), ceea ce va permite în continuare accesul minorităților în legislativ. Listele vor fi depuse pe cele 8 grupuri de județe asociate astăzi în regiunile de dezvoltare sau, în măsura în care procesul se va finaliza, pe regiunile ce vor fi create prin efectul revizuirii constituționale.

Senatul reprezintă la rândul său națiunea, putând avea 100 de membri, ceea ce ar permite organizarea alegerilor pe o listă națională fără prag electoral. Camera superioară ar oglindi astfel extrem de fidel, fără distorsiuni induse de algoritmii de redistribuire a mandatelor, ponderea diverselor partide în opinia publică națională.

Pentru ca formarea guvernului în urma alegerilor să reflecte fără ambiguitate voința cetățenilor exprimată prin vot, articolul 103 al textului constituțional actual trebuie modificat în sensul în care președintele va desemna un candidat pentru funcția de prim-ministru la propunerea partidului sau alianței ce deține majoritatea absolută în Parlament și, în cazul în care o asemenea majoritate nu există, după consultarea partidelor cu reprezentare parlamentară.

Așa cum s-a configurat până acum peisajul partidelor românești după căderea comunismului, ipoteza guvernării în coaliție rămâne extrem de plauzibilă, oricare ar fi sistemul electoral adoptat.

Prin urmare, orice reformă constituțională sau instituțională ce vizează o mai bună funcționare a instituțiilor producătoare de decizie politică și de politici publice trebuie să plece de la această constatare. Eficacitatea guvernării în coaliție nu trebuie să se sprijine în primul rând pe calitatea relațiilor de colaborare (la nivel național și local) între partidele care compun coaliția, ci pe existența unor mecanisme instituționale care să permită localizarea deciziei și responsabilizarea decidenților, precum și a unor instrumente de negociere internă în vederea depășirii situațiilor de blocaj politic.

Între formulele constituționale existente, modelul german *(Kanzlerprinzip)* este cel mai adecvat acestor cerințe. El este caracterizat de centralitatea politică a șefului guvernului, care fixează orientările generale ale politicilor publice și își asumă responsabilitatea acestora în fața Parlamentului. Această calitate este echilibrată de autonomia funcțională a miniștrilor în resorturile lor respective. De asemenea, stabilitatea poziției șefului guvernului ar putea fi asigurată prin procedura *votului constructiv de neîncredere* ce obligă Parlamentul să formuleze o contrapropunere plauzibilă în cazul în care dorește să retragă prim-ministrului încrederea politică. În completarea articolului 107, o prevedere expresă va trebui să indice că prim-ministrul este de drept membru al Consiliului European.

Ar fi oportun ca șeful executivului să fie intitulat mai degrabă președinte al Consiliului de Miniștri (titulatură utilizată în România din 1862 și până în 1977) decât prim-ministru. Actuala formulă evocă, pe de o parte, ambiția lui Nicolae Ceaușescu de a fi singurul purtător al titlului de președinte de la vârful statului, iar pe de altă parte și prin analogie cu Republica a V-a franceză, sugerează prin *trompe l'œil* un regim de tip semiprezidențial, ce nu corespunde, în ultimă analiză, modului în care este construită în România puterea executivă.

Textul revizuit al Constituției urmează să facă deosebirea între *guvernarea locală* și organele ei (primari, consilii locale, consilii județene, potențial consilii regionale), pe de o parte, și *administrația publică*, pe de altă parte. Menținerea județului sau trecerea la regiunile recomandate de Uniunea Europeană, precum

și modul de guvernare a acestor „unități administrativ-teritoriale" (în limbajul actualei Constituții) formează obiectul unei dezbateri separate.

Principiul autonomiei ministeriale conduce pe cale de consecință la desființarea prefecturilor. Serviciile publice deconcentrate ale ministerelor din teritoriu se vor afla în directa subordonare a ministrului de resort. Pe această cale, exigențele europene de descentralizare vor fi satisfăcute și autonomia comunităților locale va spori la nivelul atribuțiilor executive și al capacității de a elabora politici în propriul orizont de competență.

Prin modificarea articolului 80, președintele României va deveni explicit, așa cum este de altfel calificat în mod curent, „șef al statului". În această calitate, pe lângă președinte ar putea funcționa o nouă autoritate publică, cancelaria statului. Aceasta va păstra sigiliul statului, va prelua în subordine Arhivele Naționale, va publica *Monitorul Oficial* și va conserva în formă autentică toate actele oficiale emise de statul român și în numele acestuia. Ar fi de asemenea potrivit ca numele instituției să fie schimbat: președintele României (titlu cu rezonanță monarhică) ar deveni astfel, ca în toate statele europene ce nu au un monarh constituțional, președintele republicii.

Desființarea Consiliului Suprem de Apărare a Țării este imperativă. O lege organică va delimita atribuțiile ce revin președintelui în calitate de comandant al forțelor armate de cele încredințate guvernului în coordonarea tuturor instituțiilor militare și militarizate ale statului. Toate serviciile speciale, controlate în continuare de Parlament, ar urma să fie demilitarizate și trecute în subordinea guvernului, mai precis în coordonarea Ministerului de Interne, așa cum se întâmplă pretutindeni în Europa.

Atribuțiile constituționale ale președintelui vor fi legate în primul rând – pe lângă funcțiile de reprezentare internă și internațională a statului, de mediere și arbitraj și de comandant al forțelor armate – de statutul de prim magistrat al țării însărcinat să vegheze la buna administrare a dreptății în societate. Cu acest

titlu și după exemplul italian și francez, va prezida Consiliul Superior al Magistraturii.

În Constituția revizuită, ar fi necesar ca justiția să fie considerată mai mult decât *independentă și legală;* justiția va fi chemată să fie *dreaptă*. În sensul în care nu se poate mulțumi să servească dreptatea și pe cetățeni, ci trebuie să aparțină cetățenilor. De aceea, justiția se înfăptuiește în numele republicii, al comunității cetățenilor. În plus, va fi reluată tradiția judiciară românească a *curților cu jurați*, convocate în cauze penale și în spețele ce țin de libertatea de expresie și de asociere. Cetățenii nu vor mai fi tratați ca un simplu obiect al administrării dreptății, ci drept însăși rațiunea de a exista a sistemului judiciar.

Constituția revizuită va introduce un sistem judiciar bazat pe *adversarialitate,* punând astfel capăt paritații de statut dintre judecători și procurori, întreținută de actuala lege fundamentală care subsumează ambele categorii corpului magistraților (alineatul 2 al articolului 133). În actul procesual, acuzarea și apărarea vor avea un statut egal. Natura juridică a procurorilor va fi dehibridizată, în consens de altfel cu opinia majoritară din doctrina românească. Ei vor acționa, așa cum prevede de altfel și actualul text constituțional la articolul 132(1) sub autoritatea ministrului justiției, vor fi numiți și promovați de acesta și vor funcționa pe lângă instanțele de judecată în temeiul principiului legalității, imparțialității și controlului ierarhic.

Revizuirea constituțională va trebui să revină la forma din 1991 a articolelor 146 și 147 privitoare la Curtea Constituțională, eliminând acele atribuții acordate în 2003 și care au dus la decizii controversate; de asemenea, Parlamentul își reia capacitatea de a invalida cu o majoritate calificată deciziile Curții. Actuala prevedere din articolul 146 punctul e, potrivit căreia Curtea soluționează „conflictele de natură constituțională dintre autoritățile publice", nu face decât să diminueze „funcția de mediere între autoritățile statului" pe care o exercită în fapt și în drept președintele (alineatul 2 al articolului 80).

Două modificări esențiale ar mai trebui introduse: dreptul cetățenilor de a sesiza, din proprie inițiativă, Curtea Constituțională, precum și schimbarea modului de selecție a membrilor Curții.

Prin corectarea articolului 142(2), Curtea Constituțională nu va mai fi compusă din „judecători", ci din *membri*, pentru a risipi confuzia potrivit căreia Curtea ar face parte din sistemul de justiție. După exemplul german, membrii Curții Constituționale vor fi aleși atât din rândul magistraților, cât și dintre politicienii cu experiență și/sau specialiștii în politică și constituționalism din lumea academică și din societatea civilă.

DER STAAT ALS KUNSTWERK

17 februarie 2014

În titlul primei părți a cărții sale emblematice *Die Kultur der Renaissance in Italien* (1860), Jakob Burckhardt argumentează o mai veche concluzie hegeliană: statul este cea mai desăvârșită creație a spiritului uman, este o operă de artă. Pericle, în discursul pe care i-l atribuie Tucidide în *Războiul peloponesiac*, sugerase deja că Atena trebuia privită ca o culme a civilizației și a gândirii: cetatea avea o constituție democratică (II.37), ca nicăieri altundeva găseai acolo desfătări și recreații pentru suflet (II.38), atenienii nu țineau secrete, nici față de ei înșiși și nici față de străini, inclusiv în privința pregătirii lor militare (II.39) și se distingeau de toți ceilalți eleni prin iubirea lor de frumos (II.40.1). Comunitatea politică este deci un artefact ce poate fi socotit, în întrupările sale excepționale, o comunitate estetică.

Actul oficial de naștere a statului este pacea de la Westfalia (1648), încheiată între unități de dominație (imperiu, regate, principate, orașe libere și republici) care se califică, pentru prima oară în istorie, drept state ce se recunosc legate de o normă juridică unică. Evenimentul este flancat de publicarea celor două lucrări ale lui Hobbes ce întemeiază explicit, în discontinuitate cu gândirea politică antică și medievală, noua știință politică a statului – *De Cive* (1642) și *Leviathan* (1651). Sentimentul ruperii de trecut prin fondarea unei arte nu doar înnoite, ci reinventate cu totul este împărtășit de Monteverdi, care, prin *L'incoronazione di Poppea* (1642), inaugurează o *seconda pratica* a muzicii. Corneille cu *Le Cid* (1637) și Milton cu *Paradise Lost* (1658–1664) considerau

la rândul lor că deschid o eră nouă în scrisul literar. Tot cu intenția de a reașeza din temelii arta sculpturii începe Bernini în 1647 *Extazul Sfintei Tereza de Avila* din capela Cornaro a bisericii romane Santa Maria della Vittoria. Nouă ani mai târziu, Velázquez termină *Las Meninas*, indiscutabil manifest vizual al schimbării de statut al picturii, dar și – potrivit lui Michel Foucault – al transformării radicale a soclului epistemic al culturii occidentale.

Sigur, Burckhardt comite un ușor anacronism: statul nu exista decât cel mult în închipuirea unor artiști ai gândirii politice atunci când republica florentină devenea, asemenea vechii Atene, un pedagog al lumii în privința filosofării, a artelor și a esteticii vieții publice. Nu se înșela totuși radical, de vreme ce, odată cu practica renascentistă a frumosului, vine pe lume, prin scrisul lui Machiavelli, și arta modernă a guvernării. Materia acestei arte este comunitatea politică, corpul cetățenilor liberi. Atenienii știuseră cu mult înainte că *politeia*, sinonimul aristotelic al democrației, nu poate fi gândită în absența libertății egale: în 594 a.Chr. Solon legiferase interdicția ca cetățenii să fie vânduți ca sclavi în contul datoriilor acumulate, ceea ce îi îngăduie lui Cleisthenes să introducă în 507 democrația ca metodă de guvernare.

Filosofia naturală a secolului al XVII-lea a furnizat științei statului câteva idei despre geneza, funcționarea și conservarea organismului politic. Ceea ce ține în viață trupul, constată William Harvey (*De motu cordis*, 1628), este un centru care controlează circulația substanței vitale. Trupul este viu, descoperă Robert Hooke (*Micrographia*, 1656), datorită unei vaste multitudini de celule identice și active. Așa stând lucrurile, putem folosi două criterii pentru a judeca dacă organismul politic este bine făcut și dovedește virtuți estetice. Cele două criterii pot fi complementare – ca atunci când un artist convoacă mai multe tehnici în aceeași lucrare – sau mutual exclusive, cum se întâmplă atunci când creatorul caută măiestria într-o singură tehnică. Primul este rațiunea, iar celălalt libertatea.

Pe vremea și în vecinătatea lui Burckhardt, Prusia era statul deplin, statul prusac trecând drept însuși portretul politic al rațiunii practice. Un stat irigat de *Staatslehre*, de o știință metodică a organizării oamenilor și de o inegalată virtuozitate a administrării

lucrurilor. Un stat condus, i se părea lui Hegel, de o „clasă universală", de o birocrație fără interese pentru sine, animată doar de vocația de a crea o legătură optimă între oameni, lucruri și istorie. La polul opus acestei estetici a disciplinei și în prelungirea directă a umanismului civic renascentist[1] se situa estetica libertății ce-l sedusese pe Tocqueville în călătoria sa din Lumea Nouă. Instituțiile, normele și practicile prusace alcătuiau un impunător monument de arhitectură. Republica americană funcționa mai degrabă ca o operă literară, iar statul nu era mai mult decât o hermeneutică cursivă și adesea contradictorie a Constituției. În termenii creației contemporane, Prusia evocă masivitatea cinetică a unei instalații, iar America ceva asemănător unei opere de artă conceptuală.

Examinând cele două estetici paralele ale statului în 1887, profesorul de știință politică Woodrow Wilson a sugerat cum ar arăta o capodoperă politică: statul prusac să fie adus să respire aerul american al libertății *(breathe the free American air)*[2]. Dacă birocrația ar putea fuziona cu democrația, istoria spiritului uman ar ajunge la un deznodământ fericit. Pe terenul pregătit de președintele Statelor Unite Wilson, F.D. Roosevelt a realizat fuziunea sub numele de New Deal. După al Doilea Război Mondial, sinteza dintre statul birocratic complex *(big government)* și democrația reprezentativă este un artefact reprodus în diferite forme *(Etat-providence, Wohlfahrtstaat, welfare state)* de toate regimurile politice occidentale.

Să recunoaștem: statul român postcomunist se prezintă ca o reproducere târzie și de proastă calitate, în care cu greu se recunoaște geniul diverșilor maeștri care au excelat în arta statului din secolul al XVII-lea și până astăzi. În loc ca Parlamentul ales în decembrie 2012 să se proclame adunare constituantă și să-și încerce imaginația pe o pânză albă, s-a mulțumit să constituie o Comisie de revizuire constituțională. Cei care au luat decizia

[1] J.G.A. Pocock, *The Machiavellian Moment. Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*, Princeton University Press, Princeton, 1975

[2] John S. Dryzek and Patrick Dunleavy, *Theories of the Democratic State*, Palgrave Macmillan, Basingstoke and New York, 2009, p. 42

nu și-au amintit de recomandarea Scripturii „să nu pui petic nou la o haină veche" (Matei 9:16). În Decizia nr. 80 de ieri, Curtea Constituțională constată că veșmântul constituțional al statului român s-ar destrăma dacă ar fi peticit potrivit viziunii Comisiei de revizuire[1]. Deși nu a nutrit vreodată ambiții artistice explicite, statul român își dovedește încă o dată preferința – spontană și naturală – pentru estetica urâtului, pentru o estetică impermeabilă la rațiune și indiferentă față de libertate.

VRAJA S-A RUPT

27 aprilie 2014

Oricât ar părea de ciudat, există o țară în care ministrul culturii este unul dintre cei mai importanți membri ai cabinetului. Nu numai datorită reliefului politic al titularului actual, ci pentru că portofoliul este socotit prestigios și, ca atare, vine însoțit de un buget considerabil. O țară căreia îi place să creadă că-și trage rădăcinile dintr-o operă literară. O țară care și-a dobândit deplina suveranitate și recunoașterea internațională în temeiul unei legi fictive, legea salică, pe care juriștii medievali o atribuiau unui străvechi trib germanic. O țară în care celor mai mulți dintre cetățeni le este dat să se exprime, în cursul aceleiași zile, în patru limbi, dintre care numai una este străină. Și o fac cel mai adesea cu destulă ușurință. O țară a cărei capitală este vegheată, de pe înălțime, de un impunător castel cu aspect medieval. În această țară salariul minim este de aproape două mii de euro și este indexat o dată pe an. Parlamentul acestei țări decide să finanțeze mai degrabă un tunel decât să îngăduie să fie tăiat un arbore pentru a face loc unei autostrăzi. O țară în care sistemele de educație și sănătate sunt publice, universale și de o indiscutabilă calitate. O țară în care miniștrii, înalții funcționari, directorii de bancă ori arhiepiscopul locului nu sunt decât niște pietoni obișnuiți cu care

[1] În propunerea de revizuire trimisă pe 7 februarie Curții Constituționale, numele meu figurează printre cei aproape trei sute cincizeci de inițiatori, ceea ce nu înseamnă că am subscris textului. Inițiativa a fost atribuită formal tuturor parlamentarilor USL.

poți schimba două-trei vorbe atunci când te încrucișezi cu ei la un colț de stradă sau se întâmplă se te așezi lângă ei la o terasă. O țară în care nimeni nu are aerul că se grăbește să ajungă undeva, la o treabă, și nici nu pare că cineva își dă sufletul muncind. O țară în fruntea căreia stă o alteță regală.

În ciuda aparențelor, nu este vorba aici despre o interpretare dată de studiourile Disney unui roman de Thomas Mann. O asemenea țară există în mărime naturală și poate fi vizitată. Numele ei este Luxemburg. Oricât de reală ar fi, țara are o dimensiune de basm. Nu pentru că se crede că a fost fondată acolo unde Siegfried ar fi ucis balaurul. Ci pentru că nimic nu este de fapt ce pare a fi. Castelul la umbra căruia se întinde capitala nu este reședința strămoșească a marelui duce, ci banca centrală a marelui ducat ce a recurs în secolul al XX-lea la un limbaj medieval pentru a arăta cine este adevăratul senior al locului. Un domn bun și milostiv, vreme îndelungată. Care a transformat țara într-un paradis. Unul fiscal. Ca în orice paradis, pentru luxemburghezi munca era mai degrabă un hobby decât o necesitate. Banii munceau pentru ei. Banii altora, curgând prin țară ca laptele și mierea la adăpostul unui impenetrabil secret bancar. După 2009 însă, guvernul local a fost constrâns să-și dezvăluie tainele. Intimitatea financiară a multor dinești străini, Kim Jong-il numărându-se printre ei, a fost expusă public. Sfios din fire, în plus și demascat, capitalul și-a căutat scăparea pe alte guri de rai.

Vraja s-a rupt. În locul filelor de poveste se înșiruie acum dezvăluirile de presă, mărturisirile publice, frunțile plecate și ochii în pământ. Cetățenii află în fiecare zi despre operațiuni ilegale ale serviciilor secrete, precum și despre repetate afaceri de corupție în care sunt implicați miniștri, parlamentari, membri ai familiei domnitoare, ofițeri superiori, bancheri, funcționari. Toți cei care se prefăceau cândva că sunt personaje de basm și îi dădeau țării farmecul său inocent și paradiziac. Cea mai autoritară narațiune a civilizației occidentale ne previne că în mijlocul oricărui paradis stă ascuns un șarpe. Când în copacul binelui și răului nu cresc fructele cunoașterii, ci conturi secrete, ispita în voia căreia se pot lăsa oamenii se cheamă corupție. Corupția și secretul au risipit definitiv aurul Nibelungilor. Cum spune o vorbă celebră,

Luxemburgului nu i-a mai rămas decât să-și salveze onoarea. Iar cea mai bună metodă ar fi aceea de a recunoaște, prin vocea Vivianei Reding, de pildă, că țara are mai multă nevoie decât România de un mecanism de cooperare și verificare.

ÎNTREBĂRILE DE WAELE

15 mai 2014

Virtutea fundamentală a cercetărilor de știință politică ale lui Jean-Michel De Waele este aceea de a fi știut, plecând de la studiul experienței postcomuniste a inventării și reinventării partidului ca agent al fenomenului politic, să dea seama despre chiar natura regimurilor care s-au succedat în Europa Centrală și Orientală în a doua jumătate a secolului al XX-lea. De asemenea, printr-o exploatare intensivă a arhivelor și a practicilor politice, autorul a fost în măsură să repoziționeze problema partidelor într-un cadru de teorie politică, mai bine zis de teorie a democrației. Ceea ce distinge înainte de toate parcursul intelectual al lui Jean-Michel De Waele este eleganța metodologică cu care a reușit să evite dubla capcană a empirismului trivial și a banalității interogațiilor de care scapă rareori practicienii științei politice, absorbiți de postcomportamentalismul dominant în *political science,* înțeles ca studiu al alegerilor publice raționale. Cu atât mai mult cu cât avem de-a face, mi se pare, cu un autor care procedează într-un mod oarecum scolastic, adică mai degrabă prin întrebări, decât prin expuneri, așa cum ne-a obișnuit erudiția modernă.

Omul Jean-Michel este un semănător și un fel de pelerin laic. Prezența lui recurentă și regulată a fertilizat intelectual cele mai multe facultăți și departamente de știință politică din Europa Centrală și de Est[1]. Colocviile și seminarele pe care le-a organizat cu repetiție au menținut în viață interesul pentru transformările postcomuniste, în declin începând cu anii 2000 în marile universități americane și vest europene, unde șantierele de cercetare consacrate regiunii s-au închis după ce și-au închipuit că au tras

[1] Această evocare este prilejuită de vestea că prietenul Jean-Michel De Waele va fi vicerector al Universității Libere din Bruxelles.

toate concluziile unui proces istoric încheiat odată cu integrarea europeană. Opera profesorului bruxellez nu se mândrește însă cu răspunsurile pe care le-a putut da, fiind marcată de ceea ce aș fi înclinat să numesc „întrebările De Waele", chestiuni fundamentale a căror formulare este chiar mai rodnică pentru cunoaștere decât orice fel de răspuns.

Mi se pare că, prin cercetările sale, autorul a fost determinat să interogheze într-o perspectivă răsturnată procesul deseori prezentat, într-un mod mai degrabă normativ decât descriptiv, drept „întrupare" a democrației. Simplu spus, o anume imagine despre posibilitatea libertății și a egalității de a se întâlni și de a se fertiliza reciproc s-a găsit în situația strategică de a lua un corp politic și de a genera sau inspira o „carnație" pe care știința politică o numește regim și pe care politica comparată se străduiește să o surprindă în multiplicitatea aspectelor și manifestărilor sale. De aici decurg mai multe întrebări, ce depășesc toate orizontul empiric al Europei Centrale și Orientale: Din ce este făcută democrația postcomunistă? Care este natura sa? Este aceasta cu adevărat diferită de materia primă politică din care totalitarismul a fost confecționat? Care sunt agenții săi și de unde vin aceștia?

Întrebarea centrală a profesorului De Waele, pe care nu o pierde niciodată din vedere oricât de diverse ar fi direcțiile sale de cercetare, pare să vizeze o dilemă constitutivă a științei politice înțeleasă ca abordare deopotrivă normativă și descriptivă a democrației: i se potrivește democrației o știință care să-i aparțină în exclusivitate, așa cum au crezut fondatorii americani ai *political science*, și aceasta în temeiul unicității obiectului pe care știința politică îl asumă în calitate de disciplină; sau nu cumva democrația se pretează mai bine unei istorii a fenomenului politic modern înrădăcinat în social și care n-ar postula o diferență de natură între societățile democratice și contrariul acestora? Dacă, între cele două războaie mondiale, eșecul democrației a adus pe lume totalitarismul, oare prăbușirea totalitarismului după Războiul Rece nu l-a îngropat pe acesta în adâncurile democrației postcomuniste?

„Întrebările De Waele" nu se dovedesc fertile doar pentru înțelegerea trecutului recent și a politicii curente într-o țară precum România, ci propun o miză intelectuală și metodologică pe mâna

căreia poate câștiga orice practician al științei politice, indiferent de domeniul său de cercetare. În ultimă instanță, dincolo de terenul empiric central și est european, Jean-Michel De Waele interoghează câteva din premisele teoretice ale științei politice înțeleasă ca știință a democrației, ca știință elaborată și rafinată în vederea surprinderii naturii și funcționării unui regim politic care, cu titlu de ideal-tip, nu mai cunoaște, după 1989, nici o alternativă viabilă.

COMPETIȚIA IDOLILOR
9 iunie 2014

Bicameralismul este mai vechi decât democrația. La început, în Anglia sau în Republica americană, bicameralismul a avut rolul de a reuni două din cele trei elemente ale regimului politic considerat pe atunci ideal, cel mixt, de origine aristotelică, întemeiat pe virtuțile combinate ale celor trei forme posibile de guvernare. Camerele superioare dădeau desigur viață principiului aristocratic al meritului[1], iar cele inferioare întrupau dreptul democratic al tuturor membrilor comunității politice de a-și exprima voința prin reprezentanți aleși. Astfel construită, puterea parlamentului era inseparabilă de cea a monarhului, fie acesta ereditar, fie electiv și cu mandat limitat în timp.

Toate aranjamentele constituționale ce preced votul universal au organizat raporturile dintre Camera superioară și cea inferioară a Parlamentului aproape exclusiv în funcție de atribuțiile acordate sau asumate de monarh. Când, odată cu triumful democrației, națiunile au luat locul și au preluat integral funcțiile suveranului, existența unor parlamente bicamerale s-a transformat treptat într-o complicație. Meritul personal sau moștenit,

[1] Chiar și după ce al XVII-lea Amendament al Constituției a stabilit în 1913 că Senatul Statelor Unite urmează să fie ales prin vot popular, acesta a continuat să adăpostească atât un individualism politic de factură aristocratică, cât și o oarecum imprecisă capacitate de reprezentare a națiunii mai degrabă decât a statelor, Fred R. Harris, *Deadlock or Decision. The U.S. Senate and the Rise of National Politics*, Oxford University Press, New York and Oxford, 1993.

precum și voința șefului statului, fie aceasta formulată de guvern, nu mai dictează decât prin excepție (cea britanică și, foarte parțial, italiană) modul de formare a Camerei superioare. Parlamentul se constituie, în întregul său, doar prin vot popular și nu are altă legitimitate decât reprezentarea egală a cetățenilor. Cazul norvegian, în care cele două camere se separă după ce cetățenii și-au ales în indiviziune parlamentarii, ilustrează condiția prezentă a bicameralismului. Aceea de artefact constituțional menit să răspundă unor sarcini ce sunt condamnate să depindă de modul în care fiecare națiune în parte își imaginează forma cea mai potrivită de guvernare.

Alimentându-se dintr-o unică sursă de legitimitate, sufragiul universal, bicameralismul nu mai este prin urmare un tip ideal de organizare a puterilor și a reprezentării, ci o modalitate particulară a fiecărei comunități politice de a garanta exercițiul drepturilor și libertăților cetățenești și de a da cât mai multă substanță reprezentării democratice. De aici complicația. Rareori camerele rămân, ca în zorii istoriei lor ce produce încă efecte în Statele Unite ori în Italia, perfect simetrice. Distribuția asimetrică a rolurilor și competențelor îmbracă formele cele mai diferite. De la funcția de ponderare a Camerei Lorzilor la dreptul de veto în materii speciale încredințat Bundesrat-ului, există formule ce pot să fie tipologizate, dar care, în cele din urmă, reflectă tradițiile și imaginația constituțională a fiecărei națiuni.

În România s-a plecat în 1991 de la o formulă de simetrie aproape desăvârșită, dublată de congruența modului de alegere a celor două camere. Atât deputații, cât și senatorii erau aleși prin reprezentare proporțională și aveau aceleași atribuții. Revizuirea constituțională din 2003 a păstrat modul comun de alegere, dar a specializat funcțional atribuțiile camerelor. Senatului, de exemplu, îi revine capacitatea ultimă de decizie în examinarea tratatelor internaționale și în unele materii organice. Pentru toate celelalte legi, ultimul cuvânt îl are Camera Deputaților.

Tentația de a profila diferit camerele sporește complicația mai ales atunci când legiuitorul dispune ca ele să fie alese în mod diferit. Într-o asemenea situație – pe care am putut-o constata recent

în Italia – votul poate produce majorități diferite în cele două camere. Parlamentul face atunci dificilă constituirea executivului și structura sa bicamerală devine un obstacol în calea guvernării. Acesta este însă un risc ce trebuie asumat. Pentru că misiunea fundamentală a constituționalismului, ce precede vârsta democratică și care s-ar cuveni considerat drept unul dintre cele mai prețioase produse politice și intelectuale ale spiritului liberal, este aceea de a pune limite guvernării. Aceste limite trebuie așezate astăzi la granița sferei drepturilor și libertăților cetățenești. În numele eficienței sau ca răspuns la amenințări din afară, guvernele au adesea tentația să încalce aceste limite, chiar și în democrațiile consolidate. Parlamentele sunt învestite cu datoria de a apăra inviolabilitatea acestor limite.

Am fost, în România anului 2009, martorii unui atac explicit la adresa bicameralismului, condus de către un președinte a cărui intenție mărturisită era aceea de a-și asuma puteri sporite, dacă nu de-a dreptul monarhice, în orice caz monocratice. Traian Băsescu a inițiat atunci un referendum prin care Parlamentul ar fi devenit monocameral, redus ca efective și aproape o anexă a executivului. Una din prerogativele indiscutabile ale președintelui României este aceea de a cere cetățenilor, după ce a consultat Parlamentul, să se pronunțe prin referendum în chestiuni de interes național (articolul 90 al Constituției). Tot legea fundamentală are însă grijă să pună granițe acestei prerogative, știind că recursul la consultarea populară, dacă nu este precis reglementat, poate duce la o formă de guvernare plebiscitară, pe care istoria politică o cunoaște sub numele de bonapartism. Napoleon al III-lea a lichidat a Doua Republică franceză și a devenit împărat în urma unui referendum. La noi, exemplul său a fost urmat de șefi de stat autoritari: Carol al II-lea, Ion Antonescu, Nicolae Ceaușescu aveau obiceiul să organizeze periodic plebiscite care să le confirme poziția dominantă. Dialogul între un șef charismatic și ansamblul cetățenilor, purtat peste capul oamenilor politici și îndreptat împotriva acestora, a devenit o trăsătură clasică

a populismului latino-american. Obiectivul de a transforma adunările reprezentative ale României într-o cameră unică de validare a voinței prezidențiale se înscrie într-o astfel de tradiție.

Oricât de complicat ar fi devenit pe alocuri, bicameralismul este mai bine plasat pentru a îndeplini misiunea de a vedea și de a amenda derapajele bonapartiste și populiste de la democrație. Fie și numai pentru că, așa cum se spune curent (iar adevărurile cele mai simple sunt adesea banale), doi ochi văd mai bine decât unul. Sau, în formularea mai elegantă a lui Walter Bagehot din 1867: este un mare câștig pentru societate să aibă doi idoli; în competiția dintre două idolatrii există șansa să-și facă loc și adevărata credință *(It is a great gain to society to have two idols; in the competition of idolatries, the true worship gets a chance)*[1]. Altfel spus, oricât de mici ar fi virtuțile personale ale parlamentarilor într-o societate anume, distribuirea lor în două camere creează o competiție de prestigiu, inițiativă și atribuții menită să facă interesele și voința cetățenilor să se exprime mai bine și mai apăsat.

Cazul belgian ne arată că, atunci când reprezentarea cetățenilor este organizată într-un regim de bicameralism încrucișat, dispus simultan pe orizontală și pe verticală, guvernarea democratică este posibilă chiar și în absența unui guvern capabil să se folosească de toate puterile sale constituționale. În plus, parlamentele cu arhitectură amplă, mai precis cele bicamerale, oglindesc cu mai multă fidelitate societățile complexe și plurale, adesea chiar fragmentate, ale secolului al douăzeci și unulea. Pentru că Parlamentul spune, prin guvernul pe care-l susține, prin legile și hotărârile pe care le adoptă, dar mai ales prin dezbaterile sale, nu numai cum putem trăi convenabil împreună, dar și cine suntem atunci când suntem împreună ca națiune. După rolul electiv, cel de a alege și institui un executiv, ne încredințează Bagehot, cea mai importantă funcție a oricărui parlament este cea expresivă,

[1] Walter Bagehot, *The English Constitution*, edited by Paul Smith, Cambridge University Press, Cambridge, 2001, p. 69

cea de a pune societatea în formă politică și de a o face inteligibilă pentru ea însăși.

Dacă Parlamentul ar fi fost dizolvat ori și-ar fi suspendat lucrările, societatea românească n-ar mai fi fost în stare să se cunoască pe sine și să-și știe rostul în cel mai disperat moment al istoriei naționale. La sfârșitul anului 1916, România își pierduse mai mult de jumătate din teritoriu și din populație. Capitala țării era în mâinile inamicului. În sudul Moldovei, armata organiza cu ultimele puteri o defensivă eroică. Banca Națională își trimisese în străinătate valorile cele mai importante, fără a bănui că o parte din ele vor rămâne înstrăinate pentru totdeauna. Parlamentul, regele și guvernul se refugiaseră la Iași. Nu toată națiunea era însă în refugiu. O parte din elite fie colaborau deja cu ocupantul, fie susțineau că singura soluție de supraviețuire era căderea la pace cu acesta și reorientarea politicii externe. Pe 9/22 decembrie, în sala Teatrului Național din Iași, au fost deschise oficial lucrările sesiunii parlamentare ordinare a celor două camere. Parlamentul României a devenit în acel moment centrul rezistenței morale și legale, fermentul care a redat românilor încrederea în viitor și în destinul lor colectiv, instituția care pregătea deja reconstrucția țării. O națiune își poate pierde teritoriul, populația, capitala și armata, dar rămâne vie și trează atâta timp cât continuă să fie întrupată de Parlament. Toate celelalte agenții și puteri ale statului pot fi copleșite ori pot dispărea, elitele pot trăda, dar atâta timp cât Parlamentul dăinuie, atâta timp cât exprimă societatea prin deliberare și legiferare, o națiune rămâne întreagă și neînvinsă. Societatea românească a ajuns astăzi o enigmă pentru ea însăși tocmai pentru că, din 1948 și până în 1990, a fost privată de posibilitatea de a se oglindi într-o adunare cu adevărat reprezentativă.

RĂDĂCINILE CATOLICE ALE EUROPEI
29 iulie 2014

Uniunea Europeană este atinsă, spun studiile oficiale ce-i sunt consacrate și pe care le finanțează consistent, de un *deficit democratic*. Termenul, în ciuda aparenței sale benigne, este amăgitor. El sugerează că instituțiilor europene nu le lipsește decât adoptarea

unor practici și norme suplimentare pentru a deveni piese de rezistență ale unui sistem politic pe deplin democratic. În fapt, comunitățile europene au fost gândite de inițiatorii lor ca niște dispozitive disciplinare. Economia statelor vest-europene trebuia integrată pentru ca economiile naționale să nu mai fie vreodată – se întâmplase de două ori în timpul vieții fondatorilor – platforme ale unui aparat militar-industrial cu vocația imperativă a războiului. Calea mai directă, a constituirii unei comunități de apărare care să mutualizeze industriile de război, să unifice planificările strategice naționale și, eventual, efectivele militare, eșuase în 1954.

Nu era însă de ajuns ca doar economiile și birocrațiile naționale să fie supuse disciplinei integrării. Trebuiau temperate în egală măsură și electoratele naționale, inculpate moral pentru incapacitatea de a se fi opus, în anii 1920 și 1930, preluării puterii de către organizații totalitare sau chiar pentru a fi sancționat la urne ascensiunea unor asemenea partide. În plus, în anii 1950, comuniștii italieni și francezi păreau în stare să câștige alegerile măcar cu o pluralitate de voturi, dacă nu cu majoritatea lor. La rândul ei, Germania divizată stătea încă sub spectrul unei posibile pendulări politice spre Estul comunist.

Într-un asemenea context postbelic, democrația nu putea fi acceptată, cel puțin în dimensiunea ei electorală, decât într-o versiune pronunțat madisoniană. Altfel spus, deoarece voința suverană a corpului cetățenilor riscă oricând să degenereze într-o tiranie a majorității, această voință trebuie „ținută în frâu" de instrumente și de proceduri constituționale de echilibru și de control care să protejeze interesele minorităților și ale indivizilor lăsați pe din afară de o majoritate electorală[1]. Egalitatea n-ar avea așadar dreptul și n-ar trebui să capete posibilitatea de a zdrobi libertatea.

Viziunea politică ce a comandat procesul de negociere și de formare a Comunităților Europene, ca și evoluția lor ulterioară, nu este decât tipologic înrudită cu reflecția lui James Madison asupra democrației. Această viziune are propria ei origine filosofică

[1] Robert Dahl, *A Preface to Democratic Theory*, expanded edition, University of Chicago Press, Chicago and London, 2006, pp. 4–33

și anume în gândirea catolică. Impresia lăsată de eșecul dezbaterilor din jurul „rădăcinilor creștine ale Europei", a căror recunoaștere nu și-a găsit loc în proiectul de constituție europeană, este, genealogic, înșelătoare. Numele însuși de *comunitate* – adoptat într-o vreme în care aranjamentele internaționale ori interguvernamentale erau denumite *societate*, *asociație* ori, cel mai frecvent, *organizație* (e.g. ONU, NATO) – ascunde un întreg program. Rădăcinile Uniunii Europene nu sunt doar creștine, ci sunt calificat catolice.

Trei dintre cei mai influenți părinți fondatori ai Europei unite – Konrad Adenauer, Alcide De Gasperi, Robert Schuman – se asemănau în mai multe privințe. Mai întâi, erau la vârsta senectuții sau în pragul ei atunci când au lansat împreună procesul de construcție europeană. Adenauer se născuse în 1876, De Gasperi cinci ani mai târziu, iar Schuman în 1886. Toți trei erau catolici practicanți și se formaseră în universități și în asociații studențești germane profund impregnate de doctrina socială creștină întemeiată de enciclica *Rerum novarum* (1891). Și-au terminat studiile în 1900, la Freiburg, München și Bonn, în 1905 la Viena și respectiv în 1910 la München, Bonn și Strassburg. Venea fiecare dintr-o altă periferie a imperiilor în care au crescut. Adenauer era originar din Köln, a cărui regiune a transformat-o după al Doilea Război în axa renașterii germane, dar care era pe vremea tinereții sale doar marginea renană a regatului Prusiei; pentru primarul interbelic și cancelarul postbelic, Berlinul era situat undeva la granița stepelor asiatice. De Gasperi venea din Trentino, măruntă provincie italiană a Austriei habsburgice. Schuman se trăgea din Lorena și Luxemburg, dintr-o anexă a aceleiași Prusii de statură imperială.

Adenauer, De Gasperi și Schuman și-au început cariera publică înainte de Marele Război sub auspiciile catolicismului social, ca viceprimar, ca deputat al unei minorități și, ultimul, ca funcționar districtual. Au fost prin urmare, cum le recomanda de altfel magisteriul catolic credincioșilor dornici să-și asume responsabilități politice, reprezentanți ai unor comunități organice. Societatea rămâne pentru ei o ficțiune socialistă, iar individul o abstracțiune liberală. Instituțiile europene pe care ei și le-au

imaginat mai târziu poartă genetic amprenta acestui spirit fondator. Ei au gândit Europa în germană, cu instrumentele conceptuale disponibile în catolicismul politic[1].

Mai e oare de mirare că Europa instituțională nu este convinsă că popoarele au întotdeauna dreptate atunci când se pronunță prin vot, așa cum s-a întâmplat în România pe 29 iulie 2012? Fără discuții, Europa de astăzi nu mai seamănă cu cea care a fost urzită de Adenauer, De Gasperi și Schuman. Democrat-creștinii germani nu mai sunt catolici, cei italieni nu mai există de mult, iar catolicii francezi s-au dizolvat în majoritatea gaullistă, populară și republicană. Europei de astăzi îi lipsesc angajamentul creștin al fondatorilor și claritatea convingerilor ce i-au animat pe toți ceilalți participanți, necatolici, la inițierea proiectului european. A devenit însă expertă în birocratizarea neîncrederii în democrație și în sancționarea celor pentru care democrația rămâne o credință. Uniunea a înghițit Comunitățile, directivele înlocuiesc deliberarea, expertiza pare să fi ucis reflecția, iar pragmatismul a sufocat spiritul vizionar. Generația Fondatorilor și-a imaginat că poate realiza prin mijloace economice o comunitate politică a unor comunități naționale egale. Riscul este astăzi acela ca o birocrație să aprofundeze prin mijloace politice o uniune economică între state (de drept) inegale.

CE FACE PREȘEDINTELE?

1 noiembrie 2014

Datoria oricărui candidat responsabil la președinția României este aceea de a lămuri dintru început modul în care înțelege să pună în operă atribuțiile instituționale ale funcției și să valorifice atât rezerva de legalitate pe care i-o încredințează Constituția, cât și viziunea asupra statului pe care se arată pregătit să-l reprezinte în temeiul articolului 80(1). În pofida limbajului comun, care vrea ca președintele să fie „al tuturor românilor", președintele nu este al republicii (ca în Italia, Franța sau Polonia, de exemplu), ci al

[1] Pentru detalii, Wolfram Kaiser, *Christian Democracy and the Origins of the European Union,* Cambridge University Press, Cambridge and New York, 2007

României. Altfel spus, președintele nu reprezintă corpul politic al cetățenilor, deși este ales direct de aceștia, ci arhitectura instituțională a statului. Președintele încetează să mai fie o persoană pentru a se transforma într-o instituție publică. Ca atare, el nu-și poate exercita drepturile cetățenești decât în măsura în care exercițiul este de natură să întărească autoritatea simbolică a statului pe care-l reprezintă. Președintele este singurul cetățean ale cărui libertăți individuale sunt subordonate integral libertății statului[1].

Modul popular de alegere induce impresia greșită că alesul este un tribun al poporului. Titlul pe care-l poartă și prerogativele ce-i sunt încredințate îl poziționează pe președintele României într-o situație de separare față de societate. Recuzita autorității prezidențiale este concepută în așa fel încât să scoată în evidență atât alteritatea, cât și caracterul monarhic al funcției. La lucrările Consiliului Suprem de Apărare a Țării, președintele ocupă, singur, latura lungă a mesei în formă de trapez, în vreme ce toți ceilalți participanți, inclusiv prim-ministrul, se înghesuie pe cele trei laturi scurte. Când participă la ședințele Parlamentului, președintelui i se oferă un jilț somptuos, detașat de băncile parlamentarilor, dar și de cele ale guvernului ori ale invitaților oficiali. Președintele, odată ales, devine prin efectul Constituției neasemănător cu societatea, ocupând o poziție exterioară, de arbitru între aceasta și autoritățile publice. Pentru că Parlamentului îi este dat să semene cu societatea, oglindindu-i voința, acesta asigură și legătura constituțională între președinte și societate, după cum subliniază procedura care-i cere să pună în mâinile președinților celor două camere documentul pe care a semnat jurământul de învestitură.

O lectură a Constituției făcută cu bună-credință conduce la următorul portret instituțional al președintelui României. Potrivit articolului 80(2), președintele este un mediator, pe de o parte

[1] La un an după ce a câștigat alegerile, Klaus Iohannis a dovedit că pune interesul său personal deasupra datoriei constituționale de a reprezenta statul român. După ce a declarat că o sentință definitivă și irevocabilă a unei Curți de Apel „nu este bună", Iohannis a recurs la o cale extraordinară de atac în interes privat, depunând pe 27 noiembrie 2015 o contestație în anulare împotriva sentinței unei autorități judecătorești. Cetățeanul Iohannis și-a propus deci să anuleze o decizie a uneia din puterile statului.

între puterile statului, iar pe de altă parte între acesta și societate. Președintele nu este doar o componentă instituțională a puterii executive, ce ar fi astfel bicefală. Președintelui îi revin competențe în domeniul politicii externe și în cel al apărării, formulate clar de articolele 91 și 92. În același timp însă, președintele are și atribuții legislative conferite de articolul 77, ce îi permite să intervină în procesul de legiferare solicitând Parlamentului reexaminarea legilor. În plus, președintele este un factor constitutiv al autorității judecătorești: potrivit articolului 125(1) de pildă, judecătorii devin inamovibili numai după numirea lor de către președinte care, în conformitate cu articolul 133(6), prezidează și lucrările Consiliului Superior al Magistraturii la care participă, așa cum, din încredințarea articolului 87(2), prezidează ședințele guvernului ori de câte ori este prezent, fie la cerere, fie prin invitație.

Altfel spus, președintele este într-o relație perfect simetrică cu toate cele trei ramuri ale guvernământului, fiindu-le în același timp exterior. El este în fapt cheia de boltă a arhitecturii constituționale românești. El nu se poate substitui nici unei autorități, dar are vocația de a le ține împreună și de a veghea la buna lor funcționare, în termenii articolului 80(2). El are un drept de control, dar nu și o capacitate de intervenție. Cu o formulă a dreptului constituțional francez, magisteriul președintelui este unul de influență.

ZIUA ARMISTIȚIULUI

11 noiembrie 2014

Românii au vădita înclinație individuală de a păstra amintirea celor morți. Este suficient să mergi duminică la biserică pentru a vedea că liturghia se termină adesea cu o slujbă de pomenire. Fiecare credincios dă lista răposaților din familia sa și aduce bucate pentru a fi binecuvântate și apoi împărțite. Nu avem însă, pe 11 noiembrie, o binecuvântare națională a soldaților români căzuți în Primul Război Mondial. Nu ne amintim de ei, împreună, ca o familie națională, așa cum fac de pildă britanicii. Nu le-am dedicat, așa cum tot ei au făcut-o, o floare anume. Deși, dacă ne uităm în istoria fiecărei familii românești, este inevitabil să găsim un

străbunic sau un unchi mort ori rănit la Mărășești, în trecători, la sudul Dunării, în câmpiile Padului ori în Galiția. Românii au luptat atunci sub mai multe uniforme, dar au dat (prin raportare la ansamblul populației) aproape tot atâtea jertfe cât francezii, germanii, italienii, rușii ori britanicii. Ziua armistițiul nu are însă pentru noi nici o semnificație colectivă.

În cele două decenii de după 1918, Societatea pentru Cultul Eroilor a ridicat aproape în fiecare sat un monument pe care erau gravate nume și zile. Numele eroilor și ziua în care au căzut la datorie. E drept, regatul României ieșise din război printr-o pace separată, a cărei amintire nu are cum să fie un prilej de mândrie națională. Este tot atât de drept că sărbătorirea unirii de la 1 decembrie ne-a făcut să uităm războiul. Între 25 octombrie, comemorarea celor căzuți în al Doilea Război Mondial, și 1 decembrie, sărbătoarea națiunii reîntregite, nu a mai rămas nici un loc în calendarul național pentru ostașii sacrificați în Primul Război Mondial. Ei ne-au adus însă votul universal și reforma agrară. De aceea merită să fie pomeniți ca eroi. Chemați sub arme, ei au pus atunci bazele cetățeniei democratice. Fără ca ei sau cei care i-au trimis la moarte să o știe. Au arătat celor puțini și puternici că nu se poate construi o națiune fără toți cetățenii săi.

Cei care înfruntă moartea câștigă dreptul de a organiza viața. Ar fi timpul să nu ne mai amintim de ei doar fiecare în parte, pe pomelnicele noastre de familie, ci să le consacrăm pentru totdeauna o zi anume din an. O zi de factură liturgică, în care să se împletească amintirea celor morți și speranța celor vii. După exemplul britanicilor, ar putea fi a doua duminică din noiembrie. Duminica pomenirii și a recunoștinței. Alături de moșii de vară și de moșii de iarnă, ar putea fi comemorați și moșii democrației.

DER MANN OHNE EIGENSCHAFTEN

21 decembrie 2014

Despre Klaus Iohannis s-au spus surprinzător de puține lucruri. Considerația cea mai sintetică îi aparține lui Crin Antonescu. Când, în 2013, l-a adus în PNL direct în funcția de prim-vicepreședinte. Antonescu l-a recomandat congresului – care a și votat

imediat în unanimitate această adopție politică – cu următoarele cuvinte: „este un politician puternic", așezate pe observația evidentă că este un primar apreciat, care a câștigat multe mandate. Iohannis însuși a povestit despre sine încă și mai puțin. Mai precis, nu a spus niciodată nimic. Rugat într-un interviu de campanie să depene o amintire din copilărie, încă primarul Sibiului a răspuns că nu are asemenea amintiri.

Poate că, printr-o ironică răsturnare a stereotipurilor etnice, lui Iohannis i se potrivește trăsătura pe care un vechi cărturar silezian naturalizat în Ardeal, Martin Optiz, o remarca la românii din vechime: *viel denken, wenig sagen*[1]. Dacă spune puțin, poate că Iohannis gândește mult. Cu mai bine de un an în urmă am avut prilejul să testez această ipoteză. Prima sarcină majoră pe care Klaus Iohannis a primit-o ca al doilea om din conducerea PNL a fost aceea de a coordona echipa de miniștri național-liberali în discuțiile cu partenerii din coaliția guvernamentală privitoare la legea descentralizării. De cealaltă parte stătea Liviu Dragnea, care pregătise varianta de lucru a legii a cărei versiune finală trebuia adoptată în ședința de guvern din 14 noiembrie. Rezervele, observațiile și propunerile miniștrilor PNL i-au fost trimise din timp lui Iohannis, care a făcut și declarații publice privind poziția partidului în această importantă chestiune. Numai că, pe 11 noiembrie, toți membrii guvernului au primit spre avizare chiar forma inițială a textului, fără ca vreo contribuție național-liberală să fi fost inclusă. Pe scurt, Iohannis nu a dovedit în dialogul cu Liviu Dragnea că este „un politician puternic", cu o viziune fermă și îndelung reflectată. Într-o materie care, dată fiind experiența lui de edil, ar fi avut multe de spus și de făcut. Nu a avut însă nici o poziție și nu a depus vreun minim efort de reflecție. Fiecare ministru PNL interesat în materie a mers personal la Ministerul

[1] Poema Zlatna, imprimată la Strasbourg în 1624, citată de Andrei Veress, *Bibliografia româno-ungară*, vol. I, *Românii în literatura ungară și ungurii în literatura română (1473–1780)*, Cartea Românească, București, 1931, p. 74

Dezvoltării, unde și-a negociat poziția direct cu Dragnea și cu echipa acestuia.

În ce constă atunci forța lui Klaus Iohannis? Că este „un politician puternic", așa cum prevestise Crin Antonescu, a dovedit de două ori anul acesta, devenind mai întâi președinte al PNL, apoi președinte al României. Uimitoare performanță pentru cineva care, așa cum indică istoria imediată, nu gândește, nu face, nu spune. Este, în schimb și cu o expresie ce-i aparține, un „președinte corespunzător". Cu ce corespunde exact profilul lui Klaus Iohannis? Se prezintă publicului drept un om fără calități, pentru a extrage formula romanescă a lui Robert Musil din contextul în care a devenit celebră. Puterea lui Iohannis rezidă probabil tocmai în absența oricăror trăsături ce ne-ar putea ajuta să-l descriem, să-i definim carențe și merite, să-l admirăm ori să-l detestăm, să-i atribuim opinii și să-i deslușim temeri, să-l plasăm într-o zonă a spațiului public cu coordonate politice, ideologice sau etice cât de cât precise. Iohannis nu se află nicăieri și – de aceea și cu o expresie colocvială – nu ai de unde să-l iei și nici de unde să-l apuci. Nu poate fi „al tău", dar nici nu-ți lasă impresia că e de partea „lor" Întrebat cum se va poziționa față de Traian Băsescu și de moștenirea politică lăsată de acesta, a spus că nu este nici „pentru", nici „împotrivă", ci doar „fără". Fără păreri și fără obligația de a face alegeri etice. Poate fi oricine, orice și oriunde.

În campania prezidențială i s-au adus reproșuri întemeiate pe dovezi uneori indiscutabile. La începutul anilor 1990, când procedurile legale erau criticabile și abuzive, nu a rămas străin de fenomenul adopțiilor internaționale de copii din România. A lucrat toată viața în sectorul public, dar a acumulat un patrimoniu imobiliar semnificativ, fără a justifica credibil sursele acestei reușite. O instanță de judecată a decis definitiv și irevocabil că a falsificat documente și a uzat de ele. Ca primar, a primit beneficii afișate de la președintele unei companii private aflat în legături identificate cu afaceriști controversați din spațiul ex-sovietic. Tot ca primar, în urma unei hotărâri judecătorești inexplicabile în drept, a restituit către Forumul Democratic German bunuri imobile ce aparținuseră cândva Grupului Etnic German, continuitatea celor două organizații fiind revendicată tot de el, ca președinte al FDGR. Un politician mai puțin „puternic" ar fi fost descalificat

de oricare dintre aceste evidențe. Pe Iohannis însă nu l-au atins. Nu le-a confirmat, nu le-a tăgăduit, nu le-a explicat. Le-a tratat ca și cum nu-l priveau. Nu le-a transformat în atribute ale personalității sale. A rămas impersonal.

Nu a răspuns, în dezbaterile din campania prezidențială, întrebărilor referitoare la Constituție. În rarele ocazii în care a intrat pe acest teren, a greșit de fiecare dată. Nu a știut nici măcar care este venitul mediu net în Sibiu, oraș al cărui primar a fost de trei ori. Cu toate acestea, ignoranța lui a părut doctă, dacă nu chiar o probă supremă de sagacitate în ochii celor care s-au încăpățânat să-l voteze doar pentru a-i bloca lui Victor Ponta calea spre președinție. Nu și-a demobilizat votanții nici când s-a autocalificat, într-o stranie și singulară pornire confesivă, drept un „politruc". Pentru că, așa cum a observat Musil în chip genial, cine nu are calități le are potențial pe toate. Mai exact, i se pot atribui orice fel de calități fără teama ca vreuna dintre ele, bine profilată public, să contrazică această operație fictivă de atribuire.

Ficțiunea narativă care l-a dus pe Klaus Iohannis spre președinția României a luat o formă explicit literară în discursul său inaugural. Astăzi, a declamat Iohannis, s-a încheiat o etapă istorică de douăzeci și cinci de ani. Începe acum reconstrucția, transformarea profundă a societății, schimbarea de mentalități, practici și mod de lucru. Ce se schimbă? Trebuie eliminați agenții intereselor private, enumerați astfel de președinte: partide parlamentare, politicieni, oameni politici, clasa politică. Cine sau ce le ia locul? Națiunea de cetățeni „care știe ce vrea pentru sine", binele comun și președintele. Ca și cum președintele nu ar fi o persoană, ci o expresie impersonală a voinței colective a cetățenilor. Fiecare cetățean se poate vedea pe sine în figura președintelui. De aceea nu are acesta nevoie de calități personale care să-l distingă.

MUTAȚIE ANTROPOLOGICĂ

12 februarie 2015

Până la jumătatea anilor 2000 nu s-a pus cu adevărat în sistemul universitar românesc problema resurselor financiare. În deceniul precedent, studenții erau recrutați prin examene de admitere

reglementate, cu probe scrise și orale. Apoi, la începutul anilor 2000, fiecare facultate a căpătat libertatea de a-și amenaja examenul de intrare după criterii proprii. La Facultatea de Științe Politice, de pildă, am trecut la un tip de admitere inspirat de cel american. Mulți ani am cerut dosare cu eseuri, pe care candidații le trimiteau din timp. După o primă selecție, urma proba orală de interviu. Procedura a fost abandonată ulterior și s-a renunțat, aproape pretutindeni, la orice fel de triere a candidaților. Motivele sunt elementare și acceptabile, bazându-se pe un calcul exclusiv economic, atâta vreme cât acest tip de calcul a ajuns determinant în lumea academică. De vreo zece ani, chestiunea finanțării a devenit stringentă, iar universitățile în primul rând și apoi facultățile în cadrul universităților au dezvoltat obsesia numărului de studenți, pentru că finanțarea este calculată și alocată per student. Altfel spus, *the more, the merrier* (sau *the wealthier*). Inevitabil, ștacheta a fost coborâtă pentru că interesul a devenit acela de a avea nu cât mai buni, ci cât mai mulți studenți. Nefiltrați, neselectați, netestați.

Evident, în anii 1990 îți puteai permite să fii exigent, pentru că nimeni nu te presa cu socoteli. Dacă înmatriculai numărul de studenți solicitat – și de obicei aprobat ca atare prin hotărâre de guvern – nu aveai nevoie să iei alții cu taxă. Acum situația este radical diferită, iar cerințele de azi sunt de o cu totul altă natură. S-ar cuveni înțeleasă, până la un punct, dorința universităților și a diferitelor facultăți de a scădea standardele pentru a spori finanțarea. Dacă te arăți pretențios, te lipsești de potențiali studenți și, odată cu ei, pierzi bani. Bani cu care creezi noi posturi didactice și acorzi sporuri salariale. Fenomenul a devenit general, nu mai este caracteristic României. Universitățile cele mai prestigioase din lume trec după anul 2008 prin această experiență a crizei financiare sau a îngrijorării față de situația finanțării, ceea ce schimbă treptat modalitatea de selecție a studenților, ca și modul de evaluare a acestora în timpul studiilor.

Nu pretind că am făcut măsurători. Cu ochiul liber, din propria mea experiență, dar și din discuții cu colegi din alte facultăți și de la alte universități, inclusiv tehnice, cred că în primii ani 2000 s-a petrecut o mutație ce pare să fie de-a dreptul antropologică: ca tip

ideal, studentul a devenit *part-time* prin definiție, adică, atunci când alte activități pe care le socotește mai importante îi permit, vine la cursuri și seminarii sau citește în bibliotecă ori pe net. S-au cules roadele uneia dintre primele „cuceriri revoluționare" de după 1989, anume anularea obligației studenților de a frecventa cursurile. Spun în treacăt că participarea facultativă la cursuri ar fi o „libertate" de neînțeles pentru un student nord-american, britanic sau chiar francez. Poate și de aceea universitățile pe care acești studenți le frecventează cu asiduitate sunt cele mai bune din lume.

A dispărut ideal-tipul studentului român (și nu numai) care, din secolul al XIX-lea și până în jurul anului 2000, își împărțea timpul între cursuri, bibliotecă și destinderea de la sfârșitul săptămânii, student pentru care succesul universitar era adesea singura șansă de mobilitate socială ascendentă. Studentul de astăzi are cu totul alte preocupări și crede că-i sunt deschise oportunități infinite, aproape toate mai profitabile decât cele făgăduite de performanța academică, dificultățile de ordin financiar nefiind în acest proces decât o scuză, *excuse* în sensul englezesc al termenului. Statisticile ne spun că, în comparație cu celelalte țări europene, avem numărul cel mai scăzut de studenți care lucrează. Cu forme legale, desigur. Am constatat însă că își caută de lucru și studenți care nu ar avea motive să o facă, pentru că vin din familii de clasă mijlocie, părinții fiind absolut dispuși să le ofere toate condițiile pentru a se mobila intelectual. Numai că e la modă să lucrezi sau să pretinzi că o faci pentru a-ți explica dezafectarea intelectuală. Lărgirea fără precedent a sferei sociale a posibilului a devalorizat drastic educația universitară.

Atât din pricina concurenței universităților private, ce tind să niveleze în jos, cât și, mai ales, din cauza noilor mijloace de comunicare, ce sunt în același timp și mijloace de formare, educația a încetat să mai fie o metodă meritocratică de acumulare a capitalului social. Formația universitară și-a pierdut, mă tem că definitiv, prestigiul social. Acum, sportul, *show-business*-ul, *business*-ul pur și simplu ori mai nou utilizarea netului au devenit căi de promovare socială mult mai atrăgătoare, probabil și mai ușoare, ce nu cer un mare efort intelectual. De zece ani, în medie jumătate din

tinerii români nu se prezintă la examenul de bacalaureat sau nu trec acest examen, ceea ce înseamnă că jumătate dintre tinerii care au acum între 20 și 30 de ani sunt slab alfabetizați. Acesta este un fapt, un fapt subversiv, cu formula lui Garton Ash, fapt ce pare să nu îi neliniștească în primul rând pe acești tineri, care nu dau semne că s-ar simți handicapați intelectual, marginalizați ori excluși social, stigmatizați de societate pentru incapacitatea de a-și finaliza studiile medii. Iar societatea ca atare nu pare nici ea îngrijorată că jumătate din tineri rămân în afara societății cunoașterii, așa cum documentele europene definesc societatea zilelor noastre

Pe de-o parte, universitatea ar trebui să se întemeieze pe merit, să recunoască și să încurajeze personalități cu „minți frumoase", ca să mă refer la celebrul film al lui Ron Howard. Aceasta ar fi datoria elementară a universității, să identifice și să pună în valoare excepționalul. Să încurajeze practica imposibilului. Pe de altă parte însă, universitatea, și aici lozinca Uniunii Europene se arată a fi justă, trebuie să contribuie la transformarea societății în ansamblu într-o societate a cunoașterii, în care cât mai mulți cetățeni să dobândească abilități, oricât de sumare, de reflecție simbolică și analitică asupra faptelor, datelor și fenomenelor sociale, economice și tehnologice. Universitatea are obligația de a face în așa fel încât cunoașterea să devină un bun cât mai comun. Pericolul, așa cum îl văd eu astăzi, nu este atât democratizarea universităților, cât forma pe care aceasta a luat-o în vremea noastră, cea a marketizării, a capitulării necondiționate în fața pieței.

Universitatea s-a transformat peste tot într-un fel de întreprindere ce trebuie să aducă profit[1] sau, în cel mai rău caz, să mențină un buget echilibrat. Din secolul al XIII-lea și până spre anul 2000, profitul avea, în termeni academici, o cu totul altă natură, constând exclusiv în colecția de minți frumoase (sau măcar utile)

[1] La doar câteva luni după ce scriam aceste rânduri, am văzut că este anunțată vacanța unei foarte prestigioase poziții academice, cea de Chichele professor of social and political theory de la Universitatea din Oxford; am fost dezamăgit să constat că printre criteriile de eligibilitate era și *the capacity to generate income*. Degeaba aduci cu tine cunoaștere, dacă nu ești apt sau interesat ori predispus să atragi finanțări.

pe care o universitate putea să o acumuleze și să o ofere lumii. Acum, universitățile sunt întreprinderi intens birocratizate și guvernate corporatist. A ajuns mai important, pentru populația universitară, ce scrie în rapoarte și tabele despre nivelul de pregătire al studenților, decât ce știu ei cu adevărat despre disciplina în care se presupune că sunt formați. Producția de hârtie a universității, minuțios formalizată, a înlocuit aproape complet producția de minți și de caractere.

Consecința vădită și inevitabilă este „mediocrizarea" – un barbarism în românește –, reducerea tuturor operațiilor intelectuale la cel mai mic numitor comun. Și nu avem aici de-a face cu o patologie domestică. Peste tot carierele universitare se întemeiază tot mai puțin pe valoarea științifică a scrierilor și din ce în ce mai frecvent pe capacitatea de a țese relații sociale. E adevărat la Berlin, e adevărat la Harvard, e adevărat, sigur în forme mai abrupte și mai puțin eufemistice, la București, Cluj și Iași. Universitarii nu mai au azi operă, ci articole indexate și participări la conferințe internaționale cotate. Nu meritul, nu forța gândirii și calitatea lucrărilor publicate te ajută să faci o carieră universitară. Cineva ca Ludwig Wittgenstein, personalitate complet dezagreabilă, asocială chiar, nu ar putea în această clipă să aspire să fie recrutat de o universitate cât de cât prestigioasă. Poate că unui potențial Wittgenstein al zilelor noastre, o comisie de concurs i-ar aprecia lucrările (cu observația totuși că au neîngăduit de puține referințe la literatura de specialitate), dar l-ar descalifica pe loc pentru lipsa de experiență în gestionarea de granturi cu finanțare națională și externă, pentru dezinteresul față de atragerea unor asemenea fonduri și pentru incapacitatea de a lucra în echipă.

MANIFESTUL DE LA OXFORD SAU DESPRE LIBERALISMUL CARACTERULUI

25 martie 2015

A fost odată – dacă n-ar fi fost, nu s-ar povesti în documente – când, ca niciodată după aceea, partidele liberale din Europa erau sedimentele instituționale ale unor convingeri colective. Imediat

după al Doilea Război Mondial, liberalii europeni nu mai erau pilotați de liderii proeminenți care-i duseseră în secolul al XX-lea, care aduseseră (acolo unde lipsea) votul universal, care îi conduseseră în Marele Război și în gestiunea urmărilor, adesea traumatice, ale acestuia. Lloyd George, Clemenceau, Giolitti, Stresemann, Hymans, Cort van der Linden, Edén ori Neergaard trecuseră deja în istoria liberalismului și în cea a propriilor lor națiuni. Liberalilor le rămăseseră doar convingerile. Păstraseră viu, de asemenea, sentimentul responsabilității față de societățile lor naționale, față de Europa devastată de război și față de o lume ce nu mai părea doar o reverie cosmopolită, ci se manifesta viguros ca o rețea de interdependențe globale deopotrivă etice și economice.

Voi denumi *caracter* modul în care această generație liberală europeană și-a ținut împreună convingerile și responsabilitățile. A-ți trăi cu responsabilitate convingerile este definiția operațională pe care o dau *liberalismului caracterului* care s-a manifestat la sfârșitul anilor 1940. Și care a lăsat câteva urme documentare de ținută monumentală. *Manifestul de la Oxford* a relansat liberalismul politic, a cărui soartă părea frântă nu numai de prăbușirea regimurilor democratice în Europa Centrală a anilor 1930, dar și de aparenta sa incapacitate de a-și păstra locul în peisajul partizan occidental dominat de competiția dintre social-democrație și democrația creștină. Misiunea istorică a liberalismului părea epuizată, după ce atât social-democrații, cât și creștinii sociali de tradiție antirevoluționară se arătau dispuși să guverneze societățile europene după regula libertăților individuale.

Liberalismul nu și-a dat însă sufletul. Dimpotrivă, a renăscut nu ca o doctrină alternativă a libertății, inspirată de o tradiție venerabilă a gândirii politice, ci ca o credință în libertate capabilă să genereze politici pe măsura omului liber. Un om de caracter, un om motivat de convingeri, dar și un om de acțiune, un om care se simte responsabil pentru destinul celor din jur și care este înclinat să se asocieze cu alții pentru atingerea unor obiective de interes general. *Manifestul de la Oxford* este

certificatul de naștere al Internaționalei Liberale. Cu acest titlu, rezumă și determină conținutul comun al platformelor politice ale tuturor partidelor liberale.

Textele resurecției liberale nu au avut până acum o versiune românească și nici nu par să fi inspirat, fie și indirect, procesul de compunere, descompunere și recompunere a Partidului Național Liberal din 1990 și până în 2014, când PNL și-a abandonat identitatea liberală. Ele au fost revendicate ca sursă fondatoare, în 2014, de Partidul Liberal Reformator.

În absența familiarității cu aceste texte, liberalismul românesc rămâne un proiect de viitor.

Cu acest gând, am socotit că a sosit vremea ca *Manifestul de la Oxford* să vorbească românește[1]. Traducerea lui, ca și a unor fragmente din *Declarația de la Bruxelles* care l-a precedat și din cea de la Oxford care l-a actualizat după două decenii, n-ar trebui privită ca o simplă operațiune arhivistică, ce nu-i poate preocupa decât pe erudiți. *Manifestul* nu este un text de filosofie politică scris pentru savanți, ci un plan de acțiune politică făcut pentru partide. Ca atare, el trebuie folosit drept reper reflexiv și criteriu de validare de către orice partid ce ar avea tentația să se definească ca fiind de orientare liberală. Împărtășirea credinței în libertate, așa cum a fost formulată programatic în *Manifestul de la Oxford*, poate ajuta un partid să treacă proba liberalismului.

Pe 16 iunie 1946, *Declarația de la Bruxelles* a fost adoptată de reprezentanți ai partidelor liberale din Belgia, Marea Britanie, Franța, Danemarca, Olanda, Elveția, Suedia și Italia, fiind redactată de Salvador de Madariaga, delegat al liberalilor spanioli în exil. Liberalismul lui Madariaga era un liberalism de exil, unul menit să pună la încercare caracterul și să întărească convingerile. Pierderea libertății echivala pentru el cu o dezrădăcinare. Într-o țară care nu este liberă, liberalul este condamnat la exil interior. Adevărata sa patrie este libertatea. Poate de aceea textul, ale cărui prevederi esențiale sunt traduse mai jos, are tonul unei

[1] Toate textele traduse în românește sunt în domeniul public și pot fi consultate în versiunea lor originală și oficială pe pagina Internaționalei Liberale, www.liberal-international.org.

mărturisiri de credință. În mod precis, termenul englez utilizat este cel de *faith*, cu rezonanță vădit religioasă, nu cel de *belief*, cu înțeles mai generic și mai secular. O credință laică, dar care nu este reductibilă rațional, care interpelează caracterul și mobilizează conștiința.

1. Afirmăm credința noastră în Libertatea spirituală a Omului. Ne opunem oricărei forme de guvernare care nu garantează tuturor libertatea de conștiință, libertatea presei, libertatea de asociere și libera exprimare și publicare a credințelor și opiniilor.

2. Ne opunem oricărei forme de Guvernare reacționară sau totalitară. Ne declarăm credința în libertatea politică și în democrație. Nici o țară nu este democratică dacă nu garantează drepturile fundamentale ale personalității umane, libertatea personală, dreptul la liberă critică, recunoașterea de către Guvern a responsabilității sale față de popor, independența administrației Legii și Justiției și numai în măsura în care forma sa politică este întemeiată pe consimțământ, ce trebuie să fie conștient, liber și luminat.

3. Convinși că suprimarea libertății economice duce inevitabil la dispariția libertății politice, ne afirmăm încrederea în sistemul economic ce respectă inițiativa privată, spiritul întreprinzător și responsabilitatea. Ne opunem acelor soluții care dau economia națională pe mâinile Statului și declarăm că este posibil ca anarhia economică să fie evitată și, în același timp, formele și practicile esențiale ale Libertății să fie prezervate. Deoarece suntem conștienți că libertatea politică nu poate fi separată de bunăstarea și progresul Societății, ne dorim să vedem instalat pretutindeni un sistem de Guvernare care să fie democratic în economia și în forma sa și care, pe de o parte, să-i asocieze pe muncitori, progresiv și în conformitate cu condițiile din fiecare țară, la beneficiile și administrarea

întreprinderilor și care, pe de altă parte, să protejeze pe toată lumea împotriva nevoilor, bolilor și șomajului.

4. Credem că războiul nu poate fi abolit decât de o Organizație Mondială adunând toate Națiunile, mari și mici, sub aceeași Lege și Echitate. Pacea mondială și prosperitatea economică universală cer liberul schimb de bunuri și servicii, libera circulație a oamenilor și a capitalului, abolirea tuturor obstacolelor din calea unor depline legături economice între state și, în interesul consumatorilor, crearea unor forme de control al cartelurilor și monopolurilor, fie ele naționale sau internaționale.

5. În sfârșit, afirmăm că scopul nostru este acela de a dezvolta în rândul oamenilor credința în educație și în valoarea caracterului, de a le oferi acestora sensul libertății și al responsabilității și de a-i pregăti să intre în serviciul țării lor și al umanității și declarăm că, având în vedere pericolul crescând al tiraniei politice și economice, omul liber, dotat cu o conștiință socială și internațională, este speranța lumii.

La începutul lui aprilie 1947, Salvador de Madariaga răspunde invitației lui Friedrich von Hayek și se înregistrează printre vorbitorii de la evenimentul de constituire a Societății Mont Pélerin, alături de Bertrand de Jouvenel, Ludwig von Mises, Karl Popper, Walter Lippman ori Michael Polanyi. Madariaga este însă nu numai un liberal organicist, cum se descrie singur[1], dar și unul anti-utilitarist. Este nu doar pasionat de societate, dar și convins că între interesul privat și cel general nu există o relație de tip euclidian, ci un lung șir de medieri aleatorii și de condiționări ce trebuie să facă obiectul acțiunii umane responsabile și angajate. Lectura economică a libertății nu i se pare de ajuns. În ultimă analiză, consideră libertatea o chestiune de credință, nu de geometrie a gândirii. De aceea, va părăsi Societatea, nefiind pregătit să-și definească liberalismul împotriva lui Keynes sau Beveridge, adică în afara oricărei determinări sociale. Madariaga –

[1] Toate referințele la Madariaga sunt culese din volumul său de memorii: Salvador de Madariaga, *Morning Without Noon. Memoirs*, Saxon House, Farnborough, 1974.

fost ministru republican – credea, înainte de toate, în acțiunea politică, iar lupta de idei pe care o recomandau membrii Societății nu avea cum să-l mulțumească.

La sfârșitul lui aprilie se alătură deci, la Wadham College, reprezentanților partidelor liberale europene, pentru care redactează versiunea de lucru a textului ce va deveni, odată aprobat și subscris de toți participanții la reuniune, *Manifestul de la Oxford*. Liberalismul este din nou afirmat ca o credință *(faith)*, nu ca un asamblaj de principii înrădăcinate exclusiv în rațiune sau de valori ce au un curs favorabil pe piața ideilor.

Noi, liberali din nouăsprezece țări, reuniți la Oxford într-o vreme de dezordine, sărăcie, foamete și frică pricinuite de două războaie mondiale;

Convinși că această stare a lumii se datorează în mare parte abandonării principiilor liberale;

Ne afirmăm credința în această declarație:

I

1. Omul este mai întâi și mai presus de toate o ființă dotată cu putere de gândire și de acțiune independente și cu capacitatea de a distinge ceea ce este drept de ceea ce este nedrept.

2. Respectul față de persoana umană și față de familie este adevărata bază a societății.

3. Statul este doar instrumentul comunității; acesta nu trebuie să-și asume vreo putere care să intre în conflict cu drepturile fundamentale ale cetățenilor și nu trebuie să contravină condițiilor esențiale pentru a duce o viață creatoare și responsabilă, anume:

Libertatea personală, garantată de independența administrării legii și justiției;
Libertatea cultului și libertatea de conștiință;
Libertatea de exprimare și cea a presei;
Libertatea de a te asocia sau nu;
Libera alegere a ocupației;

Posibilitatea unei educații depline și variate, potrivită cu abilitățile fiecăruia și necondiționată de naștere sau de mijloacele disponibile;

Dreptul la proprietate privată și dreptul de a iniția întreprinderi individuale;

Libertatea consumatorilor de a alege și posibilitatea de a culege roadele productivității solului și iscusinței omului;

Securitate față de hazardul bolii, șomajului, dizabilității și bătrâneții;

Egalitate de drepturi între bărbați și femei.

4. Aceste drepturi și condiții pot fi asigurate doar de adevărata democrație. Adevărata democrație este inseparabilă de libertatea politică și se bazează pe consimțământul conștient, liber și luminat al majorității, exprimat prin alegeri libere și secrete organizate în respectul libertăților și opiniilor minorităților.

II

1. Suprimarea libertății economice duce în mod necesar la dispariția libertății politice. Ne opunem unei asemenea suprimări, generate fie de proprietatea sau controlul Statului, fie de monopolurile, cartelurile și trusturile private. Admitem proprietatea de Stat numai pentru acele operațiuni situate în afara sferei întreprinderii private sau în care competiția nu mai joacă nici un rol.

2. Bunăstarea comunității trebuie să prevaleze și trebuie să fie protejată de abuzul de putere al intereselor sectoriale.

3. Îmbunătățirea continuă a condițiilor de muncă, de locuire și de mediu de care se bucură muncitorii este esențială. Drepturile, îndatoririle și interesele muncii și capitalului sunt complementare; consultarea organizată și colaborarea între angajatori și angajați este vitală pentru propășirea industriei.

III

Slujirea este complementul necesar al libertății și fiecare drept presupune o îndatorire corespunzătoare. Pentru ca instituțiile

libere să funcționeze efectiv, fiecare cetățean trebuie să aibă simțul responsabilității morale față de ceilalți oameni și să se implice activ în treburile comunității.

IV

Războiul poate fi abolit, iar pacea mondială și prosperitatea economică restaurate doar dacă toate națiunile se supun următoarelor condiții:

a) Aderarea loială la o organizație mondială care să adune toate națiunile, mari și mici, sub aceeași lege și echitate, organizație dotată cu puterea de a impune respectarea tuturor obligațiilor internaționale liber asumate;

b) Respectul pentru dreptul fiecărei națiuni de a se bucura de libertățile umane esențiale;

c) Respectul pentru limba, credința, legile și cutumele minorităților naționale;

d) Liberul schimb de idei, informații, bunuri și servicii între națiuni, ca și libertatea de a călători în și între țări, neîngrădită de cenzură, bariere comerciale protecționiste și reglementări ale schimburilor;

e) Dezvoltarea ariilor înapoiate ale lumii, cu colaborarea locuitorilor, în propriul lor interes, ca și în interesul general al lumii.

Cerem tuturor bărbaților și femeilor care cad de acord cu aceste idealuri și principii să ni se alăture în efortul de a câștiga pentru ele un asentiment cât mai larg în întreaga lume.

După douăzeci de ani, pe 2 septembrie 1967, delegați ai partidelor liberale din douăzeci de țări se întâlnesc din nou la Oxford, în Town Hall, unde își reafirmă „credința în principiile liberalismului" așa cum au fost definite în *Manifest*. Suflul acestuia străbate încă textul *Declarației de la Oxford*. Sunt enumerate, pentru început, trăsăturile „revoluției" care transfigurase între timp lumea și care este sintetizată astfel: ritm accelerat al schimbărilor științifice și tehnologice, cu accent pe cibernetică și automatizare;

puterea nucleară; mass-media; explozia demografică; așteptări sociale masive de bunăstare și servicii publice; ordine industrială ce înlocuiește pretutindeni economia rurală; indivizi tot mai numeroși care și-au câștigat independența personală.

În același timp, *Declarația* constată adâncirea faliei dintre țările prospere și cele sărace, denunță fenomenul de concentrare a puterii prin suprimarea libertății și deplânge răspândirea practicilor discriminării și a naționalismului agresiv. Într-o asemenea conjunctură nefavorabilă, „devoțiunea stăruitoare" *(unremitting devotion)* față de principiile liberalismului este unicul instrument de creare a unor societăți libere, formate din cetățeni „luminați și responsabili" *(enlightened and responsible)*, care să-și unească eforturile împotriva opresiunii, a fricii și a sărăciei *(against fear and want)*. Ca și în *Manifestul de la Oxford*, se fac încă simțite ecourile liberalismului wilsonian și rooseveltian, inclusă fiind și unda calvinistă ce a dat consistență etică acestei duble versiuni americane a liberalismului.

Declarația din 1967 se dovedește profetică prin două observații. Constată, mai întâi, tendința de depreciere a parlamentarismului și transferul puterii către birocrația de stat, pe de o parte, ca și către centre obscure de decizie comandate de interese exclusiv economice, pe de altă parte. Insistă, apoi, asupra funcției majore a educației, care este aceea de a forma pentru cetățenie, nu pentru piață.

4. [...] deriva către o centralizare nesănătoasă a încurajat degradarea instituțiilor parlamentare, excesiva dependență a individului față de Stat și expansiunea unor noi forme de absolutism și a unor centre iresponsabile de putere prin creșterea necontrolată a birocrației, formarea de monopoluri publice și private [...].

5. f) protejarea indivizilor și a grupurilor de orice fel de invazia nedorită a vieții personale private, ca de pildă prin spionarea mecanizată.

13 [...] capacitatea școlilor de a produce cetățeni liberi și responsabili.

Treizeci de ani mai târziu, pe 29 și 30 noiembrie 1997, Internaționala Liberală se reunește în al 48-lea congres, tot la Oxford în Town Hall, unde adoptă „Agenda liberală pentru secolul al XXI-lea" sub numele de *Oxford Manifesto 1997*. Limbajul credinței este complet abandonat, referința programatică fiind cea la *liberal values*. Prezența pieței se citește printre toate rândurile. Tot așa cum clasicismul liberal – reaprins de prestigiul intelectual câștigat de Mont Pélerin Society și de performanțele guvernamentale ale unor Thatcher și Reagan – trăiește în exigența de a limita puterile și resursele statului.

> **6.** [...] Liberalii recunosc că capacitatea guvernului este limitată, că „big government" și creșterea cheltuielilor statului sunt în sine amenințări serioase la adresa unei societăți libere și că limitarea ariei de acțiune a guvernului și reducerea cheltuielilor publice trebuie să devină priorități.

Avem de-a face, în 1997, cu un *liberalism al oportunităților*, un liberalism politic care, după decenii de irelevanță electorală, simte că epoca exilului intern – a cărui efigie intelectuală era Salvador de Madariaga – s-a încheiat și că este din nou chemat să-și spună cuvântul în adoptarea marilor decizii publice. Iar oportunitățile nu întârzie. Un liberal cu rădăcini catolice, Romano Prodi, conduce Comisia Europeană din 1999 până în 2004, avându-l drept comisar pentru piața internă pe Frits Bolkenstein, care întrupa, după decenii de eclipsă, liberalismul olandez al revanșei istorice. Parlamentul European este prezidat între 2002 și 2004 de Pat Cox, ca semn că și în Marea Britanie liberalismul își lăsa în urmă poziția marginală.

Iar oportunitatea crucială ce stătea în fața liberalismului politic la cumpăna dintre secolele al XX-lea și al XXI-lea purta numele clasic al utilitarismului și consta în posibilitatea de a substitui democrația madisoniană cu o democrație de factură milliană. Altfel spus, după cel de-al Doilea Război Mondial, singurul cenzor legitim al democrației reprezentative era Constituția însăși. O societate își lega voința printr-un text fundamental și încredința unui grup restrâns de *worthies* sarcina de a revizui legile,

acolo unde se dovedea că este cazul, în lumina principiilor constituționale. Precedat de Curtea Supremă americană și inspirat direct de Hans Kelsen, tribunalul constituțional german postbelic este invenția instituțională care s-a bucurat de cel mai larg succes în toate regimurile democratice.

Ispita elitismului nu l-a ocolit nici pe John Stuart Mill. Numai că el nu-și imagina, asemenea lui James Madison sau Kelsen, doar un control de constituționalitate al producției legislative a reprezentanței naționale. Mill recomanda explicit o deposedare a Parlamentului de capacitatea de a face legi, trecând această misiune pe seama birocrației de stat, a unui corp de experți; în imaginația sa, Parlamentul urma să dezbată temele majore de societate, iar birocraților le revenea scrierea legilor în sensul indicat de aceste dezbateri[1]. Guvernarea prin experți și legiferarea prin comitete de specialiști a devenit, odată cu Prodi și Bolkenstein, modul de operare invariabil și obligatoriu al Uniunii Europene. Mai mult chiar, această metodă de lucru ambiționează să inspire guvernele statelor membre, amenințând să transforme democrația reprezentativă prin care diversele națiuni își exprimau odinioară voința într-o post-democrație condusă de tehnocrați și comandată de piață. Uniunea în primul rând, dar treptat și statele membre încep să semene cu niște companii, pentru care cetățenii sunt clienți, angajați ori acționari care trebuie consultați, dar nu sunt chemați să ia decizii[2].

Odată cu *Manifestul* din 1997 și cu agenda de oportunități pe care a propus-o, moștenirea lui Madariaga a fost nu doar abandonată, ci a trecut de-a dreptul în uitare. Nu este un accident că istoria cea mai recentă a liberalismului ca idee și practică politică nu-l menționează nici pe exilatul spaniol și nici nu pomenește

[1] Vezi comentariile lui Alan Ryan, *The Making of Modern Liberalism*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2012, pp. 293–380, în special pp. 343–344.

[2] La începutul lui mai 2013, într-un scurt interviu pentru Euronews, liberalul flamand Karel De Gucht, comisar european pentru comerț, a avut un lapsus semnificativ, vorbind despre „acordul între companiile noastre" pentru a descrie acordul de liber schimb între Uniunea Europeană și Statele Unite.

Manifestul de la Oxford[1]. Liberalismul și-a pierdut caracterul și a încetat să mai fie o credință în libertate.

Tendința pare ireversibilă. Internaționala Liberală a constituit un comitet de reflecție în vederea redactării unui nou manifest pentru anul 2017. Am participat între 20 și 22 martie la Mansfield College, Oxford, la lucrările acestui comitet. Tema ce a dominat dezbaterile, cu aerul că va marca destinul liberalismului, a fost aceea a schimbărilor climatice *(climate change)*. În subsidiar, chestiunea migranților din Orientul Mijlociu a mai fost evocată cu insistență. Surprinzător, cea mai critică luare de cuvânt a fost aceea a unui foarte venerabil, dar extrem de lucid Frits Bolkenstein, care a pledat pentru autonomia politicului și în favoarea libertății civile, ambele amenințate de un stat contemporan care, așa cum au dat tonul Statele Unite, se angajează în acțiuni discreționare în numele securității colective, al combaterii terorismului și al protecției mediului. În intervenția mea – *Not by Reason Alone. Making Liberalism Work* – am insistat că schimbarea cea mai periculoasă la care suntem martori și căreia îi cădem adesea victimă este schimbarea de regim *(regime change)*, pe care nu o putem împiedica decât printr-o credință *(faith)* în libertate de felul celei care i-a animat pe Salvador de Madariaga și pe ceilalți semnatari ai *Manifestului de la Oxford*. Singurul care a părut să convină că liberalii sunt acasă doar acolo unde domnește libertatea egală și că o asemenea convingere se formează mai degrabă printr-un act de credință decât printr-un calcul rațional a fost John, Lord Alderdice, un nord-irlandez cu rădăcini intelectuale și etice înfipte adânc în tradiția calvinistă.

Deficitul de caracter poate avea, în politică, consecințe mai grave decât deficitul democratic. Înțelegând prin caracter știința de a te simți responsabil pentru propriile convingeri, atunci când le ai, firește. Curajul de a fi responsabil este direct proporțional cu tăria convingerilor. Iar convingerile încep întotdeauna prin a fi personale. Dacă Mill avea dreptate și condiția de posibilitate a guvernării reprezentative este guvernarea sinelui

[1] Edmund Fawcett, *Liberalism. The Life of an Idea*, Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2014

(self-government) înseamnă că nu se poate ieși din impasul actual al liberalismului decât luând ca punct de plecare subiectul individual. Înainte de a se uita la climat sau la refugiați, liberalul trebuie să se privească pe sine. În măsura în care o va face temeinic, va constata că a rămas un exilat în sânul societăților moderne pe care le-a fondat și pe care le-a democratizat.

DUMINICA VINDECĂRII ORBULUI

20 mai 2015

Alegerile de la 20 mai 1990, privite după douăzeci și cinci de ani, se dovedesc a fi fost o experiență politică și socială mai profundă și mai complexă decât a părut în ochii celor care, alegători și aleși, au fost atunci actori, comentatori și martori ai evenimentului.

Să începem prin a recunoaște că, pe 20 mai 1990, au avut loc primele alegeri pe deplin democratice din istoria politică românească. În perioada interbelică, nu numai că alegerile erau aproape întotdeauna manufacturate de guvernele care le organizau, dar femeile nu căpătaseră dreptul de vot. În 1946, femeile au votat în sfârșit, dar rezultatul oficial al scrutinului a fost departe de a reflecta voința electoratului. Altfel spus, democrația electorală ca atare are în România o istorie scurtă și imediată, inaugurată în urmă cu două decenii și jumătate.

Caracterul fondator și excepțional al acestui moment politic este confirmat și de faptul, extrem de rar în practica politică, că legea electorală ce a guvernat alegerile a jucat în același timp și rolul de aranjament constituțional. Comunitatea politică românească ieșită din comunism s-a definit deci ca o comunitate capabilă să facă alegeri în condiții de pluralism și de libertate.

Circumstanțele acestor alegeri fuseseră stabilite timp de o sută de zile de dezbaterile Consiliului Provizoriu de Uniune Națională transmise în direct și urmărite zi și noapte de imensa majoritate a cetățenilor. Expusă aproape neîntrerupt spectacolului unei contradictorialități nu numai publice, dar și legitime, națiunea

descoperea, pentru prima oară în istoria sa recentă, că politica poate avea un caracter deliberativ și spontan, nu doar unul directiv și opresiv.

Desigur, privind înapoi după un sfert de veac, lucrările CPUN au luat mai degrabă aspectul unei înfruntări verbale decât forma unei confruntări autentice de idei. Pluralismul ținea mai degrabă de limbaj și de atitudine, era resentimental, pasional, rudimentar, candid, necritic, improvizat, nereflectat, incult, mitologic și lipsit de motivații sociale. Diversitatea de valori și de viziuni, ca și de referințe politice și culturale s-a dovedit, până la urmă, a fi fost minimă.

Chiar și așa, alegerile au fost precedate de o sută de zile de regim parlamentar în stare pură. Dintr-odată, reședința puterii se mutase la modul cel mai vizibil din cabinetele conducerii superioare de partid și de stat într-o adunare deliberativă, formată cu totul aleatoriu, care conducea totuși autoritar guvernul și exercita implicit și indivizibil atribuțiile de șef al statului.

În al doilea rând, miza alegerilor de la 20 mai nu a fost aceea de a discrimina între formațiuni politice și politici publice. Scrutinul a fost propria sa miză. Altfel spus, cetățenii nu s-au prezentat într-o proporție covârșitoare la urne pentru a exprima preferințe, ci pentru a-și manifesta încrederea într-un proces electoral pe care-l vedeau drept sursă unică de legitimare a politicii. Opțiunea de vot a fost atunci participarea însăși, adică libertatea de a exprima colectiv o voință constitutivă a statului și a regimului.

În al treilea rând, la 20 mai 1990 au avut loc cele mai complexe alegeri organizate vreodată în țara noastră. Alegeri pentru președintele României, alegeri pentru cele două camere ale Parlamentului, dar și, simultan, alegeri pentru Adunarea Constituantă. Miza unui scrutin nu a fost vreodată mai mare și mai încărcată de consecințe pe termen mediu și lung.

În al patrulea rând, ceea ce memoria politică românească ar trebui să tezaurizeze este organizarea ireproșabilă a scrutinului, chiar și în lipsa evidentă a unei rutine administrative a gestionării unor alegeri libere și corecte. Desigur, ca întotdeauna în asemenea împrejurări, au existat dezamăgiri și insatisfacții. Au existat chiar și acuzații de manipulare a mijloacelor publice de comunicare sau

de exercitare a unor presiuni în cursul campaniei. Nimeni însă nu a susținut că ar fi existat fraude în procesul de exprimare și numărare a voturilor. Faptul, desigur, era fără precedent în istoria românească.

În sfârșit, alegerile de la 20 mai au desenat, pentru o durată lungă, atât harta actorilor politici semnificativi, cât și lista temelor majore de dezbatere ce domină până astăzi spațiul public românesc. Toate partidele românești de astăzi, chiar dacă au avut o istorie ulterioară complexă, au rădăcini în alegerile de acum două decenii și jumătate.

Nu trebuie, firește, să uităm că aceste alegeri au fost aprig comentate. Cu o precizare: rezultatul lor este cel care a fost dezbătut în contradictoriu, discernământul corpului politic românesc fiind mereu chestionat. Alegerile pe care acesta le-a făcut au fost criticate ori salutate. Niciodată însă scrutinul în sine nu a fost suspectat de incorectitudine.

Este drept că o parte a opiniei publice insistă să-și amintească de alegerile de la 20 mai 1990 sub un nume polemic, cel de „duminica orbului". Numai că, dacă privim îndeaproape episodul celebrat liturgic în respectiva duminică, el este unul de vindecare, în care nevăzătorului i se deschid ochii. Într-adevăr, națiunea fusese împiedicată aproape cinci decenii să se vadă pe sine reprezentată într-un Parlament liber ales. Cetățenii României și-au recăpătat vederea democratică pe 20 mai 1990.

VIITORUL SE TERMINĂ AZI

5 iunie 2015

În ochii Direcției Naționale Anticorupție, prim-ministrul României, Victor Ponta, a devenit suspect chiar în ziua în care noul PNL a depus o moțiune de cenzură împotriva guvernului, fără speranța rezonabilă ca aceasta să întrunească o majoritate în Parlament. Așa cum s-a întâmplat în vara anului 2012, instituțiile judiciare par să intervină din nou cu mijloace represive într-un proces politic democratic. Nu doar ele însă: organizațiile în civil

ale „societății civile" sunt pregătite să intervină la rândul lor, din moment ce la primăria generală au fost depuse încă de ieri cereri de autorizare pentru manifestații publice.

Ca și cum ar fi studiat în prealabil același scenariu ca și detașamentele de luptă ale străzii, Klaus Iohannis a cerut imediat, fără a-și lua obișnuitul timp de reflecție, demisia șefului guvernului. Ceea ce echivalează, în primă instanță, cu o încălcare a Constituției, pentru care prezumția de nevinovăție este consubstanțială cu drepturile civile și politice ale oricărui cetățean român.

Ar fi potrivit ca președintele României să-și amintească, mai întâi, că a fost vremelnic președinte al PNL, funcție în care ar fi fost cazul să dobândească oarece deprinderi liberale, cum ar fi neîncrederea metodologică în instituțiile represive ale statului și înclinația de a lua partea cetățeanului atunci când acesta este hărțuit de o autoritate publică. În al doilea rând, Iohannis n-ar trebui să uite că, în toamna anului trecut, a cerut votul concetățenilor săi fiind trimis în judecată; peste șase milioane de cetățeni i-au acordat atunci prezumția de inocență și l-au ales președinte al României. S-ar cuveni ca Iohannis să le imite exemplul și să-i recunoască lui Ponta dreptul de a se bucura de aceeași presupoziție fondatoare a cetățeniei democratice. Altfel, mandatul său ar fi pus definitiv sub semnul ipocriziei, al partizanatului politic și al ostilității față de democrație și față de garantismul liberal.

A devenit un stereotip al jargonului politico-jurnalistic să se spună că țara este condusă de un binom, fără a exista vreo unanimitate cu privire la caracterul acestuia. Unii îl consideră instituțional, format din axa SRI–DNA, alții îi dau un înțeles mai personalizat, gândindu-se mai degrabă la puterea îngemănată și aproape discreționară pe care ar fi căpătat-o șefii respectivelor instituții. Întâmplarea de astăzi sugerează însă că spațiul public românesc ar fi mai degrabă dominat de un trinom – sau într-un limbaj de ascendență sovietică, de o troică – format din DNA, din „stradă" și din Președinte. Serviciile secrete se află fie la comanda trinomului, fie, cu o formulă leninistă, sunt doar „cureaua de transmisie" a voinței între membrii troicii. Iar, după cum se știe, doar în procesul transmiterii ei o voință își clarifică intențiile

și își precizează obiectivele. În ambele situații, serviciile constituie rezerva de cadre a aparatului judiciar, a manifestațiilor de stradă și a administrației prezidențiale.

Dacă așa stau lucrurile, o eventuală răsturnare a guvernului pe cale judiciară, la somația președintelui și sub presiunea străzii ar fi cea mai gravă încălcare a statului de drept, a principiului separației și echilibrului puterilor în stat din ultimii douăzeci și cinci de ani. Democrația nu ar mai fi atunci, în România, decât o formă fără fond. Viitorul democrației reprezentative s-ar termina chiar astăzi. Probabil definitiv.

CREIERUL STATULUI

22 iunie 2015

Prezent la o lansare de carte pe 23 mai, George Maior a explicat ce face în ultimă analiză serviciul de informații al cărui director este: „suntem o instituție care produce cunoaștere [...] m-aș vedea ca un fel de creier al statului, de ochi, de urechi ale statului, cum vreți să spuneți, dar nu o instituție de forță"[1]. Forța SRI rezidă deci în gândire. Instituția vede și aude tot, procesează mental tot ceea ce culege prin văz și auz pentru a genera combustibilul intelectual necesar funcționării statului.

Să-l luăm în serios pe Maior și să ne întrebăm ce fel de stat este acela care alege să gândească cu mintea serviciilor sale secrete? Avem de-a face cu un stat care, în Strategia Națională de Apărare din 2010, și-a stabilit drept obiectiv „prevenirea accesului în funcții publice a persoanelor corupte". Cariera funcționarilor și politicienilor depinde, de atunci, de hotărârile pe care le iau în fiecare caz în parte echipe operative compuse din lucrători SRI și reprezentanți ai organelor de urmărire penală. Aceste echipe mixte văd și aud tot ceea ce face și spune respectivul postulant la o funcție publică sau ocupant al unei astfel de funcții

[1] http://www.ziare.com/george-maior/sri/maior-despre-sri-nu-suntem-o-institutie-de-forta-m-as-vedea-ca-un-fel-de-creier-al-statului-1364818

și reflectează dacă merită sau nu să o ocupe sau să o păstreze[1]. Pe 30 aprilie, generalul Dumitru Dumbravă a explicat suplimentar că în „linia de muncă" pe care SRI și-a stabilit-o în executarea dispozițiilor Strategiei, sistemul judiciar este tratat ca un „câmp tactic", lucrătorii urmărind cu privirea și ascultând cu urechea tot ceea ce se petrece într-o speță anume, din momentul punerii în mișcare a acțiunii penale și până la pronunțarea unei sentințe definitive. Putem presupune că aceasta din urmă este rezultatul final al gândirii ofițerilor de informații. În caz contrar și dacă socotim că autoritatea judecătorească este una din puterile statului, SRI nu s-ar mai putea mândri cu statutul asumat de „creier al statului". Or, cele mai elementare cunoștințe de biologie atestă că un organism care nu e comandat de creier nu-și poate îndeplini funcțiile, fiind practic lipsit de putere.

Astăzi, președintele României a adresat Parlamentului solicitarea pentru aprobarea unei noi Strategii Naționale de Apărare. Unele din formulările și direcțiile de acțiune indicate în text contravin însă flagrant prevederilor constituționale în materie, motiv pentru care Parlamentul nu poate decât să adopte o hotărâre de respingere a documentului. Așa cum arată acum, acesta pare să garanteze că principalul său obiectiv este acela de a permite SRI să gândească în continuare în locul statului.

Mai întâi, Strategia de Apărare nu este o strategie. O strategie, în orice domeniu, presupune definirea unor obiective și precizarea mijloacelor și căilor de a le atinge. Prezenta Strategie nu are scopuri definite și nici mijloace concrete indicate. Orice strategie are două componente obligatorii și necesare: o axă normativă și una instituțională. Strategiei îi lipsesc complet referințele normative, dincolo de trimiterea rapidă la valorile NATO și ale Uniunii Europene. În materie de apărare și securitate națională există, formulat în Tratatul de la Lisabona, un drept primar al Uniunii Europene, complet ignorat de document. De asemenea, în Strategie nu sunt numite instituțiile cărora le sunt atașate atribuții și sarcini în domeniul apărării și nu se face nici un fel de proiecție bugetară.

[1] În bilanțul prezentat pe 29 martie 2016, noul director al SRI, Eduard Hellwig, a menționat că „sute" de asemenea echipe și-au făcut datoria în anul 2015.

Limbajul Strategiei este unul de program politic, vag, generic și metaforic. Strategiile similare ale altor națiuni desenează politici publice concrete, incluzând mijloace alocate și responsabilități precizate, nu vorbesc despre „dimensiuni" abstracte.

În al doilea rând, Strategia de Apărare este în fapt o strategie vagă și neriguroasă de securitate, căreia îi lipsesc cele două calități pe care și le asumă explicit, claritatea și rigoarea. Documentul este întemeiat pe o confuzie conceptuală, cea între politica de apărare, ce face obiectul constituțional al Strategiei, și chestiunea securității, la rândul ei înțeleasă ca un domeniu care cuprinde practic întreaga sferă a activităților și proceselor de natură socială și economică. Pe această confuzie se întemeiază o distorsiune fundamentală: deși afirmă că vizează interesele și drepturile cetățenilor, Strategia dă o dimensiune statală tuturor domeniilor sferei publice. În realitate, statul se află în centrul documentului, un stat care-și subsumează toate aspectele vieții comune a cetățenilor. Inutil să mai precizăm, un stat care gândește cu mintea SRI. Această distorsiune structurală este întărită de lipsa notabilă a noțiunii de *securitate civilă,* dispusă în jurul cetățeanului, noțiune ce figurează astăzi în strategiile similare ale celor mai multe națiuni, înlocuind vechea noțiune de ordine publică, prin care se afirmă rolul disciplinar și represiv al statului. Deopotrivă absent este obiectivul *rezilienței,* ce privește rezistența colectivă la consecințele unui dezastru militar ori cataclism natural.

În fine, Strategia de Apărare este în fapt o strategie de extindere a puterii prezidențiale dincolo de litera și spiritul Constituției. Pe lângă abordările tradiționale, Strategia include explicit în sfera apărării și alte domenii: mediul economic, energia, sănătatea, educația, protecția socială, finanțele, mediul, infrastructura, agricultura. Pe această cale, președinția pare să-și asume, cel puțin cu titlu de instanță de monitorizare și control, atribuții ce sunt de resortul guvernului. Cu alte cuvinte, Strategia sugerează trecerea către o republică prezidențială, prin extinderea explicită a autorității președintelui. Pe cale de consecință, Strategia încalcă principiul nulității mandatului imperativ al parlamentarilor, indicând forma și conținutul legislației pe care aceștia ar fi chemați

să o voteze la indicația președintelui: „O condiție necesară pentru operaționalizarea Strategiei o reprezintă revizuirea cadrului legislativ în domeniul securității naționale".

Asumarea ca misiune a „apărării și consolidării democrației constituționale și a statului de drept" echivalează cu adoptarea fățișă a unei atitudini paternaliste față de puterea judecătorească, ce pare să devină un nou domeniu al prerogativelor prezidențiale. Doar că președintele este, prin excelență și în litera Constituției, reprezentantul statului. Iar statul, ne-a dezvăluit George Maior, are un creier. Președintele va reprezenta prin urmare ceea ce SRI va găsi potrivit să gândească.

IGNORANȚA DEMOCRATICĂ

24 iunie 2015

Prin vocea senatorului Nicolae Vlad Popa, noul PNL și-a anunțat intenția de a contesta la Curtea Constituțională hotărârea de înființare a Comisiei speciale pentru evaluarea stării democrației și a statului de drept în România, aprobată de plenul Senatului cu o largă majoritate în ziua de 22 iunie 2015.

Dacă acest lucru se va întâmpla, vom avea încă o dovadă că ceea ce mai rămăsese din spiritul vechiului PNL s-a dizolvat complet în atitudinea brutală cu care vechiul PDL a obișnuit în ultimii opt ani opinia publică. Incapacitatea de a participa la dezbateri cu argumente raționale, lipsa de interes pentru reflecție și deliberare, disprețul pentru idei, valori și principii sunt trăsături definitorii ale familiei politice conduse până de curând de Traian Băsescu, trăsături ce devin azi dominante în comportamentul noului PNL.

Înainte chiar de a fi corpuri legiuitoare, parlamentele sunt instanțe de reflecție și deliberare politică. În toate parlamentele democratice, cu precădere în camerele superioare, se constituie și funcționează comisii *ad hoc* ce au misiunea de a identifica o problemă majoră de societate și de a indica, după consultarea experților, a mediului academic și a societății civile, posibile soluții pentru respectiva problemă. Parlamentele nu doar legiferează pentru națiune, ci *reprezintă* națiunea cu toate frământările,

grijile și îngrijorările ei. Puterea colectivă de discernământ a unei societăți este exprimată exclusiv de către reprezentanța națională. Parlamentele au datoria de a pune în fața națiunilor pe care le reprezintă o oglindă politică în care acestea să se recunoască așa cum se poate determina că sunt în realitate într-un moment istoric dat.

Comisia specială pentru evaluarea stării democrației și a statului de drept în România nu este altceva decât o modalitate, alături de altele, prin care Senatul înțelege să-și asume această funcție politică cardinală de reprezentare a suveranității națiunii. O face într-un moment în care noțiuni precum *democrație*, *participare* ori *stat de drept* stârnesc în societatea românească controverse, neînțelegeri, divergențe, dezacorduri și dezbateri mai intense decât oricând în ultimii douăzeci și cinci de ani.

Inițial, prin refuzul de a-și desemna reprezentanți în Comisie, noul PNL părea că se preface doar, din motive de tactică parlamentară, că nu pricepe care este misiunea acestei comisii. Intervenția senatorului N.V. Popa arată însă limpede că, în fapt, noul PNL chiar nu se dumirește cu privire la rostul comisiei, pentru simplul motiv că nu are nici cea mai vagă înțelegere a rolului Parlamentului, a naturii democrației și a funcției statului de drept într-o societate de oameni liberi și responsabili. La dezbaterile ce au precedat adoptarea hotărârii, trei senatori PNL au declarat explicit că privesc Parlamentul doar ca pe un atelier mecanic de produs legi căruia îi este interzis să-și pună orice fel de întrebări cu privire la tot ceea ce se întâmplă în afara manufacturii legislative. Desăvârșita ignoranță democratică și anti-intelectualismul vechiului PDL se exprimă astăzi cu o nouă vigoare prin glasul senatorilor noului PNL.

Ca și vechiul PDL, noul PNL își suplinește deficitul de gândire, ignoranța democratică și neputința politică prin recursul sistematic la Curtea Constituțională, la Parchet, la servicii, la voința supremă a președintelui. Noul PNL nu a preluat de la fostul Partid Național Liberal convingerea că problemele politice se rezolvă cu mijloace politice în Parlament, ci și-a însușit integral de la vechiul

PDL ideea rudimentară că e mai eficient să rezolvi toate problemele prin forță, prin agresivitate, prin apelul la instituțiile de control și represiune.

Dacă intenția anunțată de senatorul Popa va fi pusă în operă[1], noul PNL nu va încerca doar să blocheze activitatea unei comisii speciale a Senatului, ci va ataca frontal funcția esențială a Parlamentului, care este aceea de a da, prin deliberare, o formă reprezentativă preocupărilor celor mai grave și profunde ale societății. Cunoașterea publică este inima democrației liberale, credea John Stuart Mill, adăugând că sarcina oricărui constituționalism ce-și merită numele este aceea de a spori calitatea și sfera gândirii ce animă deliberarea colectivă[2]. Deja remarcat pentru pasiunea sa pentru arestări, noul PNL va rămâne definitiv în memorie ca un partid iliberal, anti-parlamentar, anti-constituțional și ne-democratic.

PROPUNERE INDECENTĂ

30 iunie 2015

Nu am participat astăzi la votul pentru desemnarea lui Mihai Răzvan Ungureanu în funcția de director al Serviciului de Informații Externe. Motivele sunt două.

Mai întâi, pentru că prin votul său Parlamentul este chemat să instituie conducerea civilă a unui serviciu special de informații organizat după reguli militare. Iar condiția minimă obligatorie pentru ca această misiune să fie îndeplinită este ca desemnatul să fie o persoană civilă. Nu atât o persoană în civil, cât o persoană animată de virtuți eminamente civile precum moderația, discreția, decența, discernământul, echidistanța, independența de gândire, dezgustul față de servilism, disponibilitatea pentru dialog, cordialitatea. Or, în ultimii trei ani, M.R. Ungureanu, în ciuda unor certe calități personale, a ales să nu practice aceste

[1] Pe 15 iulie, Curtea Constituțională a respins în unanimitate, ca neîntemeiată, sesizarea formulată în această cauză de 44 de senatori PNL.

[2] Comentat de Stephen Holmes, *Passions and Constraint. On the Theory of Liberal Democracy*, The University of Chicago Press, Chicago and London, 1995, pp. 178–179

virtuți civile. Dimpotrivă, a devenit unul dintre cei mai folclorici reprezentanți ai unui mod de guvernare monocratic, ce s-a manifestat fățiș împotriva libertăților civile și a drepturilor politice ale cetățenilor. Parlamentul însuși a sancționat această formulă de guvernământ – și pe Ungureanu personal – printr-un vot de neîncredere în aprilie 2012. În același an, sufragiul popular a invalidat de încă două ori principiile pe care le întrupează Ungureanu. A fi participat la vot ar fi însemnat o dezicere de voturile date în urmă cu trei ani deopotrivă de parlamentari și de cetățeni. Participarea la votul de astăzi ar fi echivalat, de asemenea, cu un gest de desconsiderare a voinței cetățenilor care au constituit, la urne, nu numai prezenta majoritate parlamentară, dar și o jumătate din opoziția de azi.

În al doilea rând, nu am participat la acest vot dintr-o rațiune procedurală. Desemnarea lui M.R. Ungureanu pentru funcția de director al SIE a fost făcută fără consultarea guvernului și a partidelor parlamentare și în condițiile unei lipse complete de transparență. Cei care au declarat că vor vota astăzi în favoarea lui Ungureanu și-au justificat opțiunea în felul următor: „votăm propunerea președintelui României pentru că este propunerea președintelui României". Acest argument tautologic este doar aparent ridicol. În realitate, el este profund iliberal și, mai ales, anti-democratic. Votul de azi este o încercare de a instituționaliza în practica politică românească principiul șefului, *Führerprinzip*, o tentativă de a subordona voința Parlamentului deciziei unui conducător suprem căruia i se atribuie în proprietate exclusivă cunoașterea și administrarea interesului național. Numai că democrația este un regim politic prin excelență civil, ce exclude orice fel de relații de subordonare ierarhică, ce nu acceptă centre de comandă, ce nu funcționează la ordin. Democrația este un regim politic întemeiat pe consultare și deliberare între egali. De aceea nu am participat astăzi la vot.

TRAMVAIUL ȘI DEMISIA

16 iulie 2015

De câteva săptămâni, organizația PNL a sectorului 3 s-a angajat într-o campanie de „conștientizare a opiniei publice". Aparent, obiectul campaniei privește viața cotidiană a cetățenilor care locuiesc într-unul dintre cele mai întinse și populate cartiere bucureștene, ce se suprapune peste colegiul meu senatorial. Lucrările de reabilitare a liniei de tramvai din acest cartier întreprinse de primăria generală a capitalei durează de șapte ani și, spre dezamăgirea locuitorilor, nu par să se apropie de sfârșit. În fapt, cetățenii care se opresc la corturile colorate în negru și galben, marcate de lozinca „Ajunge!", pentru a semna o petiție pe această temă sunt invitați să-și adauge semnătura pe încă două serii de liste. Prima dintre ele susține o „moțiune populară" în care se cere demisia prim-ministrului Victor Ponta. Cea de-a doua petiție ce li se pune sub ochi solicită demiterea ministrului agriculturii, Daniel Constantin. Toată această campanie ridică însă, în ochii cetățenilor din sectorul 3 al capitalei, mai multe întrebări.

Mai întâi, să înțelegem că noul PNL a ridicat steagul negru/galben al anarho-capitalismului și și-a însușit sloganul acestuia? Dacă aceasta este cea mai proaspătă identitate doctrinară a PNL, de ce mai cere oare acest partid ca autoritățile publice competente să întreprindă o anume lucrare? Mâna nevăzută a pieței libere va rezolva totul fără ca cineva, primărie ori cetățeni, să intervină. Dacă există o nevoie, o cerere, cineva se va grăbi să facă o ofertă.

Apoi, uitând pentru o clipă culorile anarhiste purtate de noul PNL, să constatăm că, în consiliul local al sectorului 3 și în consiliul general al capitalei, acest partid are o majoritate reală. Nimic nu i-a împiedicat, timp de doi ani și jumătate, pe liderii PNL ai sectorului 3 și ai Bucureștiului să impună în cele două foruri decizia politică de finalizare a lucrărilor în cel mai scurt timp.

Cu ce autoritate morală se întorc acum acești lideri către cetățeni, cerându-le să facă o treabă de care ei înșiși nu au fost în stare? Să fie ineficiența și ipocrizia trăsăturile definitorii ale noului PNL?

În sfârșit, constatând că nici prim-ministrul și nici ministrul agriculturii nu au vreo competență în organizarea traficului pe bulevardul Liviu Rebreanu, de ce sunt invitați oare riveranii să le ceară demisia? Pentru că, să recunoaștem, noul PNL nu are alt plan decât acela de a forța pe orice cale, oricât de ilegitimă și perversă, demisia unui guvern pe care nu este capabil să-l înlocuiască prin mijloace politice, prin acțiune parlamentară ori prin vot cetățenesc.

Caracterul derizoriu și deplorabil al acestei inițiative locale este atât de evident încât orice comentariu ar trebui să fie de prisos. Faptul a meritat menționat doar în măsura în care pune în lumină neputința politică a noului PNL. Reprezentanții acestui partid nu sunt capabili (sau poate nu sunt cu adevărat interesați) să promoveze decizii administrative în consiliile pe care le domină, nu se pricep să introducă în dezbaterile parlamentare vreo idee proprie. În fond, nu au nimic să le spună cetățenilor. Politica lor se reduce la interjecții („Ajunge!") și la organizarea urii împotriva adversarilor. Să ne amintim că noul PNL a câștigat scrutinul prezidențial din noiembrie 2014 nu argumentând de ce ar trebui votat candidatul lor, ci diabolizându-l pe Victor Ponta. Pare că noul PNL își închipuie că va ieși victorios în alegerile locale și generale de anul viitor folosind aceeași tactică a votului negativ. Este adevărat că cetățenii se pot înșela atunci când sunt convocați la urne. Ceea ce n-ar trebui să constituie o scuză pentru cei care pun la cale înșelăciunea.

IUSTITIA AUGUSTA

27 iulie 2015

În discursul rostit ieri la Nairobi, Barack Obama a spus că protecția cetățenilor împotriva puterii necontrolate a statului *(protection against unchecked power)* este trăsătura definitorie deopotrivă a democrației și a domniei legii. La noi, *autoritatea judecătorească*,

așa cum este descrisă de Constituție (incluzând Parchetele), se află practic în afara oricărei forme de control fie din partea cetățenilor, fie din partea altei puteri a statului, iar magistrații sunt scutiți de orice fel de răspundere pentru actele lor, situându-se ca atare mai presus de lege.

Este de aceea nu numai obligatoriu, dar și urgent să fie revizuite (sau înlocuite) legile 303, 304 și 317 din 2004, cu modificările ulterioare, privind statutul magistraților și organizarea judecătorească. Direcțiile revizuirii ar fi cel puțin două și ar avea misiunea de a da conținut prevederilor Constituției privind exercitarea de către ministrul justiției a autorității asupra procurorilor (articolul 132, alineatul 1) și funcția de control a Senatului în raport cu Consiliul Superior al Magistraturii (articolul 133, alineatul 2, a și b). Este neapărată nevoie ca, prin aceeași mișcare, să fie eliminat articolul 18 (4) din Legea 317/2004 privitoare la Consiliul Superior al Magistraturii, ce impune un inacceptabil caracter imperativ mandatului de senator; potrivit legii, Senatul validează lista magistraților ce vor forma CSM, așa cum a fost întocmită de Consiliul în exercițiu, precizând în chip agravant că „refuzul validării nu poate interveni decât în cazul încălcării legii în procedura alegerilor".

Voința parlamentarilor este deci legată, împotriva spiritului și literei Constituției, atunci când magistrații iau o decizie. În mod asimetric, puterea magistraților nu cunoaște limite atunci când se exercită asupra parlamentarilor. Pe 24 iunie, o ordonanță de extindere a urmăririi penale semnată de un procuror de la DNA Ploiești i-a interzis textual unui deputat dreptul de a-și îndeplini mandatul și a fi prezent la lucrările Parlamentului. Dispoziția a fost infirmată pe 3 iulie de Înalta Curte, ceea ce nu poate șterge faptul că, timp de zece zile, națiunea nu a mai fost reprezentată de respectivul deputat prin voința arbitrară și necontrolată a unui magistrat.

Cu multă vreme în urmă, pe 8 ianuarie AD 13, cu un an înainte de moarte și după ce redusese Senatul la condiția de adunare lipsită de capacitatea de a refuza ceva puterii executive, Augustus a consacrat un templu justiției, transformând-o astfel într-o zeiță

omnipotentă[1]. Odată deificată, *Iustitia augusta* nu mai poate fi criticată. Republica bazată pe deliberare și pe participarea cetățenilor la decizii moare atunci când singurele atitudini admise față de justiție devin venerația și supunerea.

SCHIMBARE DE REGIM

14 noiembrie 2015

Ne aflăm în fața unei situații politice fără precedent în România ultimilor douăzeci și șase de ani. Schimbarea de paradigmă dorită și anunțată de președintele Klaus Iohannis în urmă cu un an riscă să se manifeste astăzi sub forma unei schimbări de regim.

Totul a început cu o *criză de guvern*. Prim-ministrul și-a prezentat demisia pe 4 noiembrie, asumându-și responsabilitatea politică pentru un grav incident provocat de neglijența criminală a unor particulari, ipotetic favorizată (așa cum au presupus unii) de incuria și eventual de corupția unor autorități locale.

Pe fondul unor manifestații de stradă îndreptate împotriva Parlamentului și a politicienilor în ansamblu, ce nu au adunat însă mai mult de patruzeci de mii de cetățeni în întreaga țară, a izbucnit o *criză politică*. Aceasta a fost provocată de refuzul celor două partide majore din Parlament, PSD și PNL, de a-și asuma responsabilitatea constituțională de a forma o majoritate parlamentară prin negocieri cu celelalte partide și de a-i prezenta președintelui României un candidat pentru funcția de prim-ministru. Mai mult chiar, liderii PNL au calificat Parlamentul drept ilegitim și au cerut dizolvarea acestuia, deși o asemenea procedură este iluzorie în termenii Constituției.

Această fugă de răspunderea guvernării a celor două partide majore i-a permis președintelui să declanșeze *criza de regim*. O criză artificială, fără nici o premisă de ordin politic, economic sau social. Actualul Parlament a fost ales de nouă milioane de cetățeni pentru un mandat constituțional de patru ani. În Parlament există grupuri politice coerente, capabile să negocieze și să formeze

[1] Karl Galinsky, *Augustan Culture. An Interpretative Introduction*, Princeton University Press, Princeton, 1996, pp. 80–90

o majoritate guvernamentală. România înregistrează de trei ani cea mai constantă și solidă creștere economică din Uniunea Europeană. Gradul de satisfacție a societății este mai ridicat ca oricând și este justificat de o creștere a veniturilor însoțită de o scădere a prețurilor de consum.

Cu toate acestea, președintele a ales ca în numele unei infime minorități, pe care a numit-o „strada", să propună un candidat pentru funcția de prim-ministru din afara Parlamentului și a partidelor, candidat care ar urma să conducă un guvern de tehnocrați. Încurajați de Klaus Iohannis, pentru care accidentul de la Colectiv a fost „rezultatul neputinței autorităților și al corupției", demonstranții au proclamat „falimentul statului" și au decis că „clasa politică e vinovată"[1].

Demersul se arată așadar a fi unul nedemocratic și prezintă riscul de a se transforma oricând într-o formulă politică antidemocratică. Într-o democrație reprezentativă, majoritatea cetățenilor câștigă dreptul de a guverna prin intermediul partidelor ce s-au bucurat la vot de cea mai mare încredere. Într-o democrație reprezentativă, minoritățile, de orice natură, sunt respectate și ascultate, dar nu au vocația de a conduce guvernul și de a-și impune agenda.

Dacă guvernul de tehnocrați va trece de votul Parlamentului, democrația reprezentativă va fi destituită. O singură persoană, chiar și aleasă, își va impune voința luând drept pretext programul antipolitic, antidemocratic și antiparlamentar al unei minorități ce pretinde la statutul de „societate civilă", dar nu poate invoca vreo reprezentativitate civică, politică sau măcar statistică. Nici una din lozincile, revendicările sau scandările „străzii" nu a inclus în zilele trecute cuvântul *democrație*.

Instalarea unui guvern prezidențial va marca trecerea la un regim politic diferit de democrația reprezentativă, la un regim politic ce va eluda principiile constituționale și va pune în pericol

[1] Incapacitatea (planificată sau naturală) a celor mai mulți manifestanți de a situa corect chestiunea responsabilității este ilustrată de mărturia unei participante la demonstrații: „Patronii clubului Colectiv sunt niște țapi ispășitori. Sunt oameni ca noi, ar fi putut fi cu noi stradă! Pe adevărații vinovați nu-i deranjează nimeni [...] nu au nume, toată clasa politică, sistemul" (România TV, 5.11.2015, ora 14.45).

drepturile și libertățile cetățenești, valorile democratice și statul de drept. Guvernarea personală prin experți, fie aceștia de bună calitate, excede cadrele democratice, oricât de larg ar fi acestea concepute.

Ar fi nimerit ca personalitățile independente care ar putea fi solicitate să facă parte din viitorul guvern prezidențial să nu accepte să devină instrumente ale unui proces nedemocratic cu un periculos potențial antidemocratic. De asemenea, partidele parlamentare ar trebui să refuze să dea votul de învestitură unui guvern ce va fi neîndoielnic folosit pentru construirea unei noi „paradigme" politice de factură nedemocratică și nereprezentativă.

NOUA PARADIGMĂ POLITICĂ

17 noiembrie 2015

La întâlnirea cu grupul parlamentar din care fac parte, primministrul desemnat a ținut să prezinte oarecum în detaliu modelul politic care îi este familiar, cel al Uniunii Europene, și din care a declarat explicit că ar fi pregătit să se inspire ca șef al guvernului. Acest model este organizat pe două axe, a precizat Dacian Cioloș: un parlament format numai din grupuri politice minoritare și un executiv (Comisia Europeană) fără responsabilitate politică, dar căruia îi aparține inițiativa legislativă. A devenit atunci clar spre ce duce în fapt „schimbarea de paradigmă" anunțată de Klaus Iohannis în timpul consultărilor cu partidele politice. Noul regim politic pe cale de a se constitui în România va fi, după toate aparențele, o versiune derivată și naturalizată a *sistemului politic european*.

Cum poate fi descris, succint, acest sistem politic unic, fără antecedente sau analogii, ce pare să nutrească ambiția de a deveni un prototip pentru prima oară reprodus într-un cadru național? Pe trei niveluri de decizie, dispuse ierarhic. Cel mai înalt și important este cel al șefilor de stat și de guvern adunați în Consiliu. Aceștia stabilesc direcțiile politice generale și iau deciziile cele mai importante și mai delicate. Tot ei îl numesc pe șeful executivului (președintele Comisiei) care are o anumită latitudine în a-și

compune echipa de comisari, sub controlul și utilizând propunerile șefilor de stat și de guvern.

Odată alcătuită, Comisia se prezintă în fața Parlamentului European pentru a obține un vot aproape unanim de învestitură, deja negociat de grupurile politice aflate, după o geometrie complexă, sub comanda acelorași șefi de stat și de guvern, dar și a comisarilor vechi și noi. Comisia împletește, până la indistincție, funcția executivă și cea administrativă. Este, în termeni structurali, un guvern dizolvat într-un dispozitiv birocratic. Sau invers, o birocrație transformată în instanță de guvernare. Separarea dintre politică și administrație – trăsătură liberală a modernității și garanție a constituționalismului democratic – este complet anulată.

În ceea ce-l privește, Parlamentul este, firește, ales direct de cetățenii statelor membre. Funcționează însă, spre deosebire de cele mai multe parlamente naționale, după o logică transversală și longitudinală, nu după principiul polarizării și al verticalității. Altfel spus – și aici stă caracterul excepțional al acestei adunări – în Parlamentul European nu există majoritate și opoziție[1]. Atunci când se aud, rar, voci alternative, ele aparțin unor grupuri marginale și minoritare în care se amestecă euro-scepticii și populiștii cei mai diverși. Parlamentul operează prin consens, negociere între lideri, distribuirea proporțională de funcții și beneficii, ca și prin disciplina inflexibilă impusă membrilor și exprimată de carnetul de vot. Cum votul nu este niciodată dat în urma unor raționamente, evaluări și alegeri personale, Parlamentul European nu are vocația de a produce personalități, ci sarcina de a le lamina și de a le normaliza. Mediocritatea, platitudinea, lipsa de relief, gândirea unică și conformismul sunt virtuțile cele mai cultivate în Parlamentul European, cele care, dacă sunt însoțite

[1] Vezi Peter Mair, *Ruling the Void. The Hollowing of Western Democracy*, Verso, London and New York, 2013, pp. 99–142

de sociabilitate și de o înclinație spre mediere și compromis, promit cariere lungi și prestigioase.

Nu-l suspectez pe Dacian Cioloș de erudiție și nici nu-mi închipui că aceasta tronează în birourile de la Bruxelles unde viitorul prim-ministru român a avut ocazia să-și dezvolte teoria asupra guvernării. Uniunea Europeană este construită – fără să fi intenționat cineva așa ceva sau să fie conștient de această genealogie intelectuală – potrivit raționamentului prin care Rousseau vedea posibilă democrația. Anume, printr-o clară separare între actul de guvernare și procesul de autorizare a guvernării, prin distincția dintre *guvernare* și *suveranitate*. Deja Hobbes, al cărui gând pare să fie prelungit de Rousseau, își imagina suveranitatea *(imperium)* într-o comunitate politică numai sub condiția ca aceasta să se abțină de la actul de guvernare *(administratio gubernandi)*, mulțumind-se să hotărască doar cine va guverna și, eventual, potrivit cărei conduite[1]. Distincția pe care o operează Hobbes este cea între puterea nominală și actul efectiv de putere.

Hobbes pare să anticipeze condiția suveranului european al zilelor noastre, adică suma popoarelor din fiecare dintre statele membre care aleg un parlament comun, a cărui competență de „co-decizie" nu este altceva decât capacitatea de a stabili unele norme de comportament politic și instituțional pentru Comisia care administrează guvernarea în act și în drept. Un demos adormit, ce se deșteaptă la răstimpuri doar pentru a vota, încredințează puterea unui guvern în permanență treaz și activ.

Cam așa arată paradigma pe care Dacian Cioloș o crede potrivită pentru România. Cum pare că cele două partide majore, PSD și PNL, vor vota învestirea guvernului, modelul are toate șansele

[1] Richard Tuck, *The Sleeping Sovereign. The Invention of Modern Democracy*, Cambridge University Press, Cambridge, 2015, pp. 86–109, 124–145, căruia îi datorez conexiunea între Hobbes și Rousseau.

să fie pus în operă și să transforme în profunzime și pentru durată lungă regimul democratic românesc.

REGIM CURAT DEMOCRATIC
2 decembrie 2015

Atunci când a decis ca 1 decembrie să fie ziua națională a României, Adunarea Constituantă din 1991 a făcut o alegere înțeleaptă. A făcut-o însă dintr-un motiv oarecum greșit. După două decenii de național-comunism, ziua de 1 decembrie 1918 ajunsese să fie privită ca un eveniment, cel mai important, dintr-o serie lungă de episoade ce au dus la constituirea statului național al românilor. Neîndoielnic, prima decizie a Adunării de la Alba Iulia a fost aceea de unire a tuturor românilor, ca și a teritoriilor locuite de ei, într-un singur stat. Este deci just ca, la 1 decembrie, să celebrăm unificarea românilor într-o națiune indivizibilă. Numai că aceasta nu a fost singura măsură decretată de *Rezoluțiunea* de la Alba Iulia. Și nici măcar nu a fost decretată ca o împlinire metafizică a unor năzuințe de veacuri. Unirea a fost, în instanța sa istorică, un act de luciditate politică, deopotrivă democratic în gândire și radical în acțiune.

Unirea a fost asociată, mai întâi, cu „înfăptuirea desăvârșită a unui regim curat democratic pe toate tărâmurile vieții publice" Trei erau trăsăturile acestui regim: mai întâi, deplină autonomie pentru comunitățile naționale și religioase din cuprinsul noului stat. Românii din Ardeal, Banat și Țara Ungurească fuseseră privați până în 1918 de o asemenea autonomie și nu erau dispuși să o refuze la rândul lor celor care le-o tăgăduiseră în trecut; apoi, libertatea neîngrădită și necondiționată de exprimare și de gândire; în sfârșit, „votul obștesc, direct, egal, secret, pe comune, în mod proporțional pentru ambele sexe".

Ne-am obișnuit să celebrăm unirea cu zel patriotic. Dovedim oare același entuziasm față de întregul program de la 1 decembrie 1918? După aproape un veac, autonomia comunităților locale rămâne încă de făcut. La un an de la *Rezoluțiune*, autoritățile de la

București nu s-au arătat dispuse să dea drept de vot femeilor, care au fost nevoite să aștepte aproape trei decenii pentru a deveni cetățeni cu drepturi depline.

Nu au trecut două luni de când acest Parlament a încălcat, sub comandamentul unui populism de conjunctură, spiritul și litera *Rezoluțiunii* de la Alba Iulia. Pentru participanții la Adunare, votul „pe comune", în localitatea de reședință stabilă altfel spus, era nu numai un drept, dar și o responsabilitate: un drept și o responsabilitate a celor cu rădăcini în comunitatea lor locală, un gest de solidaritate cu viața și munca comunității. Pentru participanții la Adunarea de la Alba Iulia, familiari și ei ca și noi cu un vast fenomen de migrație și emigrație, noțiunea de *vot prin corespondență* ar fi fost o contradicție în termeni, o fantezie de neconceput.

Unirea a fost asociată, în al doilea rând, cu o reformă agrară radicală și cu exigența lărgirii sferei drepturilor sociale substanțiale. Această agendă democratică de ținută wilsoniană nu numai că nu a fost dusă până la capăt, dar pare, astăzi chiar, să fie pusă în pericol în câteva din punctele sale esențiale.

Dacă este să luăm în serios ceea ce s-a petrecut la Alba Iulia în 1918, ar trebui să aniversăm nu doar un eveniment patriotic, ci un manifest democratic, textul *Rezoluțiunii*, ce ar putea avea pentru noi aceeași însemnătate civică pe care declarația de independență o are pentru americani. 1 decembrie nu a fost un eveniment militar și guvernamental, ci unul eminamente civil. Armata maghiară era demobilizată, cea română abia se pregătea să treacă Carpații. Jandarmeria, poliția și toate autoritățile centrale și locale se aflau în stare de disoluție ori de derută. Cu toate acestea, în Ardeal, în Banat și în părțile locuite de români din Țara Ungurească domnea ordinea. Pentru că elitele locale românești, asociate în două partide, Partidul Național Român și Secția Română a Partidului Social-Democrat din Ungaria, au știut să se autoguverneze și să-și organizeze comunitățile. Pentru administrarea treburilor curente, dar, mai ales, pentru cel mai vast proces electoral din istoria României ce nu a fost pus în operă de un guvern. Convocate de fruntașii și militanții celor două partide, au avut loc în fiecare comună și în fiecare oraș întruniri cetățenești în care au fost desemnați reprezentanții pentru Adunarea de la

Alba Iulia. Înarmați cu credențiale, cu asentimentul unor alegători pe care nu-i convocase la urne vreo autoritate publică, acești reprezentanți au adoptat textul *Rezoluțiunii*.

A sosit poate timpul să admitem că 1 decembrie nu este numai ziua în care națiunea s-a desăvârșit prin unirea tuturor românilor în cuprinsul aceluiași stat. 1 decembrie este și ziua în care ar trebui să celebrăm democrația reprezentativă și pluralismul, în care s-ar cuveni să recunoaștem rolul central al partidelor politice democratice în istoria noastră contemporană, rol la fel de mare ca acela al armatei ori al guvernelor. Pe această cale, s-ar putea să înțelegem mai bine că patriotismul nu este doar un sentiment sezonier și festiv, ci, în egală măsură, o alegere rațională. Montesquieu a scris cândva că adevăratul patriotism înseamnă să iubești legile patriei tale. Dacă merită dragostea cetățenilor. Ține de Parlament, dacă va fi dispus să se inspire din principiile și valorile din care s-a hrănit *Rezoluțiunea* de la Alba Iulia, să le dea motive românilor să fie adevărați patrioți.

Cine a urmărit parada de ieri a constatat că națiunea se află pe mâini bune. Națiunea are președinte, are prim-ministru, are armată, are eroi, are tehnică de luptă, are servicii, are chiar și dube cu care să-i trimită pe corupți la pușcărie. În actuala criză de regim, în mijlocul unei „schimbări de paradigmă" promovate de forțe ce nu și-au dezvăluit decât parțial numele și intențiile, democrația reprezentativă, pluralismul, drepturile și libertățile cetățenilor nu-i au decât pe deputați și pe senatori. Parlamentul a rămas singura instituție cu vocația de a împlini programul democratic al Adunării de la Alba Iulia.

OMUL ESTE MAI BĂTRÂN DECÂT STATUL

10 decembrie 2015

Un vechi principiu de drept german spune că „omul este mai bătrân decât statul". Cu alte cuvinte, tot ceea ce îi aparține și tot ceea ce i se cuvine trebuie să aibă întâietate, interesele statului fiind obligate să se raporteze la el ca la un izvor de legitimitate. Istoria oamenilor nu s-a desfășurat însă în jurul acestui principiu.

De la imperiile Antichității și până la statele-națiune moderne, statul a fost mereu mai important decât omul. Statul a acumulat drepturi și privilegii legale, iar omului i-au fost impuse îndatoriri și obligații. Până la punctul în care statul a părut să fie sursa ultimă a dreptului. A fost nevoie de două revoluții, cea americană și cea franceză, ca și de două războaie mondiale pentru ca statele să recunoască în sfârșit că dreptul lor nu are altă întemeiere decât drepturile fundamentale ale omului.

Această recunoaștere a luat o formă publică pe 10 decembrie 1948 la New York, când Adunarea Generală a Națiunilor Unite a adoptat *Declarația Universală a Drepturilor Omului*. De atunci, drepturile omului nu mai sunt doar idealul liberalismului filosofic ori un set de principii juridice abstracte. Declarația este și un triumf universal al gândirii și al acțiunii politice liberale. De aproape șapte decenii, statele au datoria să transforme drepturile în garanții constituționale efective și în prevederi legale concrete. S-ar putea spune că drepturile omului seamănă cu omul: nu există cu adevărat decât atunci când sunt întrupate, și anume în texte cu putere de lege, în instituții și în practici politice.

Tocmai de aceea, drepturile omului nu sunt un câștig definitiv și ireversibil. Textele care le cuprind și le proclamă pot fi deseori scrise cu litere moarte. Adesea, instituțiile nu știu sau nu vor să dea viață acestor drepturi. Mai ales după 2001, statele au început din nou să afirme primatul „intereselor naționale" asupra drepturilor și libertăților cetățenilor. Siguranța statului și rațiunea de stat par să devină din nou mai importante decât drepturile omului. În numele securității colective și sub amenințarea unor riscuri de cele mai multe ori reale – cum sunt terorismul internațional, conflictele asimetrice sau chiar crizele financiare – drepturile fundamentale ale omului sunt restrânse sau parțial suspendate.

Nu este vorba aici despre un scenariu teoretic ori despre un fenomen care îi privește doar pe alții. Să ne amintim: în anul 2010, la inițiativa președintelui de atunci, Guvernul României a decis restrângerea exercițiului unor drepturi reale de care se bucurau câteva milioane de cetățeni în temeiul articolului 53 din Constituție. Parlamentul a încuviințat atunci această

restrângere, stabilind astfel un precedent periculos pentru democrația românească.

Ceea ce ar fi sănătos să îngrijoreze orice liberal este faptul că astăzi drepturile omului nu mai sunt doar încălcate episodic și circumstanțial, ci pur și simplu limitate. Regimul totalitar în care mulți dintre noi am trăit până în urmă cu douăzeci și șase de ani obișnuia să-și arate atașamentul față de drepturile fundamentale ale omului, ba chiar să se laude că aceste drepturi beneficiază în comunism de garanții materiale superioare celor oferite de regimul politic liberal-democrat. Știm astăzi, mulți am știut și atunci, că încălcările drepturilor omului erau în România grave și sistematice. Numai că se petreceau într-o zonă de umbră și nu erau niciodată recunoscute public.

Vechea ipocrizie a socialismului de stat a dispărut. În zilele noastre, drepturile omului sunt limitate public, prin efectul legii. Guvernele nu-și mai ascund ostilitatea față de exercițiul liber al drepturilor și nici intenția de a se dota cu mijloacele necesare pentru a supraveghea modul în care acestea sunt exercitate de cetățeni. Legi de tip *Big Brother* sau *Patriot Act* au ajuns să fie atât de banale încât sunt adoptate în diferite forme în aproape toate democrațiile contemporane. Deși este mai bătrân decât statul, omul pare să se resemneze din nou cu un statut juridic de minor politic aflat sub tutela autorității de stat.

De aceea, calitatea exercițiului drepturilor fundamentale se judecă întotdeauna după calitatea drepturilor de care se bucură cei mai vulnerabili membri ai societăți, cei aflați, în drept sau în fapt, într-o situație de dependență personală. O primă categorie ar fi cea a minorilor. Copiii români care sunt obligați să muncească, care abandonează școala, care sunt supuși abuzurilor instituționale, care trăiesc în sărăcie au ponderi statistice ce evocă lumea a treia. O altă categorie de dependenți este cea a deținuților. Raportul de acum două zile al avocatului poporului dezvăluie, fără să fie cineva surprins, că în penitenciarele din România

condițiile de detenție sunt subumane, se dovedesc a fi o sfidare la adresa dreptului la viață, la integritate și la demnitate.

Cum răspunde actualul guvern acestei ignorări flagrante a drepturilor fundamentale ale omului? Să constatăm că, în proiectul de buget trimis Parlamentului spre examinare, sistemul de apărare primește de două ori mai multe fonduri decât sistemul național de educație, cercetare și inovare, iar serviciilor secrete li se repartizează de patru ori mai multe fonduri decât culturii și patrimoniului național. Forța statului este infinit mai bine subvenționată decât demnitatea și creativitatea cetățenilor. Dreptul acestora la o viață autonomă, responsabilă, împlinită și rodnică pălește în fața dorinței statului de a-și spori puterea de control asupra vieții cetățenilor.

Pentru un liberal, tot atât de neliniștitoare este o practică judiciară ce a devenit frecventă în ultimul an, cea a restrângerii drastice a exercițiului drepturilor și libertăților cetățenești în desfășurarea instrucției penale. O asemenea posibilitate este întrevăzută de același articol 53 din Constituție, ce precizează în același timp că numai legea poate dispune o asemenea restrângere și numai dacă este cu adevărat necesară într-o societate democratică. Numai că legea penală privește această restrângere ca pe o situație excepțională. Ministerul Public – și, la cererea acestuia, judecători intitulați oarecum ironic „de drepturi și libertăți" – au transformat excepția în regulă. Reținerea, arestul preventiv, încătușarea au devenit reguli procedurale larg aplicate, indiferent de notorietatea și de statutul celor care sunt astfel privați de dreptul lor fundamental la libertate și la demnitate personală.

Cum s-a ajuns aici? Printr-o înțelegere a statului de drept contrară literei și spiritului *Declarației Universale a Drepturilor Omului*. În lumina liberală a acestui text pe care-l celebrăm astăzi, statul de drept nu este altceva decât un dispozitiv de garantare și de protecție a drepturilor fundamentale ale omului. În România de astăzi, statul de drept desemnează pur și simplu o stare de fapt, cea în care instituțiile represive ale statului sunt dotate cu o autoritate legală și practică situată în afara oricărui control public, devenind pe această cale imune la orice fel de critică politică sau

cetățenească. Știm însă, din mărturii explicite, că acest soi de stat de drept se află sub controlul privat al serviciilor secrete, care tratează sistemul judiciar drept un „câmp tactic" de predilecție.

Această variantă perversă a statului de drept este moștenitoarea directă a socialismului de stat. Ca și fostul regim, statul de drept românesc al anului 2015 se hrănește dintr-o ideologie al cărei rost esențial este cel de a justifica represiunea în fapt și în drept. Această ideologie este cea a „luptei împotriva corupției" Desigur, corupția subzistă în societatea noastră la toate nivelurile. Este câteodată mai vizibilă și mai supărătoare decât în alte părți. Nu este însă o excepție românească, nici măcar într-un cadru comparativ european. Tot atât de firesc, actele de corupție, mici sau mari, trebuie să cadă sub incidența legii, trebuie să fie investigate, probate și sancționate. În discursul public de la noi, universalitatea corupției a înlocuit complet universalitatea drepturilor omului. Totul poate fi tratat la rubrica corupției, ca o infracțiune conexă. Orice faptă încape în categoria corupției. Tot ceea ce nu funcționează în societate, în economie, în politică este pus pe seama corupției. Corupția a devenit o explicație comodă și spontană pentru tot ceea ce, în societatea românească, nu corespunde modelului unei societăți ideale. Ideologiile nu sunt însă ficțiuni dezinteresate. Rolul lor este acela de a legitima represiunea, de a-i oferi atât o motivație acceptabilă social, cât și mijloace violente de control social. Privită ca temă ideologică, corupția ucide indiscutabil. Ucide mai precis drepturile omului.

Liberalii n-au crezut niciodată în ideologii și le-au privit mereu cu suspiciune. Liberalii cred în cultura publică a libertății. Mai cred, cu tot atâta tărie, în practica legală a drepturilor omului. Pentru un liberal, omul este mai bătrân decât statul, iar cetățeanul are precedență în fața statului, drepturile și libertățile sale fiind mai importante decât orice drept ar pretinde statul să exercite. Liberalii nu uită însă dictonul care spune că diavolul este încă și mai bătrân decât omul. Au de aceea datoria să demaște caracterul violent și inuman al ideologiilor dominației statului asupra cetățenilor. Prin gândire liberă și acțiune radicală. Dacă liberalii

nu vor ridica în aceste momente glasul în favoarea drepturilor și libertăților cetățenilor și a constituționalismului democratic, nimeni altcineva nu o va face în locul lor.

STATUILE NU VORBESC SINGURE

15 decembrie 2015

Ce se întâmplă, în ordinea cunoașterii istorice, atunci când monumentul este tratat ca un document sau, mai bine zis, ca un *nexus* ce mobilizează și capturează serii de izvoare păstrate în arhive? Îi datorăm lui Liviu Brătescu un posibil răspuns, erudit și argumentat, la această interogație epistemologică[1]. Monumentele publice ridicate în perioada 1866–1918 sunt privite ca episoade turnate în bronz ale procesului de construcție identitară a națiunii în vremea regimului cenzitar. „Statuile nu vorbesc singure", constată autorul, de la care am împrumutat titlul acestor rânduri. Proiectarea și inaugurarea lor sunt, în cazurile studiate, o instanță discursivă din care transpare, alături de alinierile partizane ale timpului și de tensiuni politice pronunțat conjuncturale, o profundă neasemănare cu prezentul. Desigur, Ștefan cel Mare, Mihai Viteazul, Alexandru Ioan Cuza, Mihai Kogălniceanu și Vasile Alecsandri sunt icoane inamovibile ale canonului național, așa cum a fost produs de prelucrările istoriografice succesive (și relativ consensuale) ale ultimului veac și jumătate. Harta patriei are localități ce le poartă numele, iar chipul lor, multiplicat în bronz sau piatră, străjuiește în ultimii o sută de ani nenumărate piețe publice de pe tot cuprinsul țării. La rândul lor, Ion C. Brătianu, C.A. Rosetti ori Lascăr Catargiu (mai puțin însă Al.N. Lahovary) ocupă până astăzi câte un loc respectabil în imaginarul colectiv al românilor. Familiaritatea cu o imagine

[1] Liviu Brătescu, *Liberali versus conservatori. Monumente publice și memorii concurente în România modernă (1866–1914)*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2015

și cu un nume, eventual cu un reziduu de memorie factuală, nu presupune însă asemănare.

Statuile pe care le-au proiectat, despre care au vorbit, în jurul cărora au organizat evenimente oamenii publici ai regimului parlamentar românesc instituit de Constituția din 1866 (moment căruia Liviu Brătescu i-a consacrat o altă importantă carte), nu au avut funcția de „monumente de for public", așa cum sunt cunoscute în limbajul politico-juridic al zilelor noastre. Ele nu sunt simple cote – cu rol estetic și memorial – ale *spațiului public*, înțeles ca domeniu public, ci elemente constitutive ale unei *sfere publice*, ale unui unități indivizibile de timp și de loc ce a ținut laolaltă statul și societatea. Statuile studiate de Liviu Brătescu sunt mai degrabă evenimente decât monumente. Forța narativă cu care au fost investite de contemporani are o pondere infinit mai mare decât expresia lor estetică, cu totul nesemnificativă în ultimă instanță.

Acestè statui sunt evenimente publice, dar nu aparțin statului. Inițiativa – întotdeauna marcată politic, uneori formulată de pe înălțimi guvernamentale – vine din partea unor oameni publici. Amplasamentul și autorul lucrării sunt decise de un comitet de oameni publici. Finanțarea se face prin subscripție publică. Inaugurarea este, evident, o festivitate publică. Agențiile statului (guvern, Parlament, monarhie, primărie, prefectură) nu intervin cu titlu instituțional, ci doar prin oamenii publici care le reprezintă într-un moment sau altul. S-ar putea ca Liviu Brătescu să fi surprins și cartografiat – pe o cale ce nu pare, la prima vedere, capabilă să facă o asemenea promisiune – o problemă centrală a istoriei românești moderne: statul național și societatea burgheză au fost făcute împreună într-o sferă publică indiviză creată de texte, cuvinte și statui și animată de oameni publici. De politicieni, universitari, jurnaliști și antreprenori întorși mereu cu fața către societate, preocupați constant să facă să vibreze o rețea vastă de subiectivități și să primească înapoi ecoul propriilor vorbe și fapte. Ni-i putem imagina pe mulți dintre cei

care s-au implicat în edificarea monumentelor evocate de Liviu Brătescu ca fiind ei înșiși niște statui vivante. Neasemănarea lor cu prezentul este completă.

Pentru că, așa cum a demonstrat Richard Sennett[1], omul public a dispărut din societățile occidentale de mai bine de un secol. Sfera publică însăși s-a privatizat radical. Societatea românească nu face, desigur, excepție. După 1918 în mod incidental, apoi sistematic după 1948, statuile nu mai sunt o problemă publică, ci o afacere de stat. Statul preia integral gestiunea istoriei și a memoriei colective, ca și sarcina de a redacta vulgata națională, de a stabili cine merită să fie comemorat, transformat în stană de piatră, unde, cum și de către cine.

Iată cel mai recent exemplu. Pe 22 septembrie 2015, Senatul a adoptat la a doua lectură, cu o majoritate destul de largă, o propunere legislativă „pentru condamnarea totalitarismului comunist și pentru cultivarea memoriei naționale antitotalitare" (L269/2015). Pe de o parte, actul normativ dă termen Academiei Române să redacteze în nouăzeci de zile un raport privind natura criminală a defunctului regim comunist, iar pe de altă parte dispune monumentalizarea memoriei victimelor totalitarismului prin înființarea unui muzeu tematic și prin ridicarea unei cruci în Piața Universității din București. Legea prevede amplasamentul, forma și dimensiunile monumentului, precum și finanțarea integrală a acestuia din fonduri ale instituțiilor publice. Între voința statului și o societate formată exclusiv din oameni privați nu se mai află nimic.

Oricât de mare ar fi astăzi numărul statuilor din piețele publice ale orașelor și satelor românești, acestea nu mai sunt decât elemente ornamentale ale planurilor de urbanism. Chiar dacă inițiativa este uneori privată, toate sunt gândite și plătite de autorități ale statului, de primării, consilii județene sau guvern. Uneori la comanda Parlamentului. Nimeni nu mai vorbește pentru aceste statui. Se vorbește câteodată despre ele, mai ales în cheie estetică. Ele privesc în gol, spre un spațiu public care nu mai există.

[1] Richard Sennett, *The Fall of Public Man*, W.W. Norton & Company, New York and London, 1974

Daniel Barbu

ALEGERILE CA ILUZIE A LIBERTĂȚII
20 decembrie 2015

Cartea Mihaelei Ivănescu[1] poate fi descrisă ca un răspuns argumentat, riguros și convingător dat unei interogații centrale pentru înțelegerea procesului politic democratic în România postcomunistă: cum se articulează reciproc politica națională și cea locală în diferitele tipuri de alegeri? Pentru a răspunde acestei întrebări, sunt analizate comportamentele electorale ale indivizilor, dar și regularitățile în formarea intenției de vot, precum și influențele pe care diferitele tipuri de variabile le au în crearea sau în modificarea preferințelor politice ale cetățenilor. Autoarea a mobilizat nu numai datele empirice oferite de literatura de specialitate, dar a procedat la elaborarea propriilor instrumente de lucru (chestionare) pentru a lămuri iregularitățile în distribuirea sufragiilor între partide și candidați, așa cum au fost puse în evidență, la nivelul orașului, dar și al județului Constanța, de momentul electoral dens 2008–2009.

De-a lungul capitolelor cărții, două chestiuni devin centrale: pe de o parte, dezangajarea politică a cetățenilor manifestată prin absenteism electoral, iar pe de altă parte, incongruența între politica națională și cea locală la nivelul opțiunilor de vot. În cele nouă runde de alegeri generale, prezidențiale și locale organizate în România postcomunistă, votul este gradual marcat de trei fenomene împletite ce necesită explicație: dezafectarea electorală accentuată a cetățenilor, volatilitatea preferințelor exprimate de la un scrutin la altul și dezarticularea relativă între opțiunile formulate simultan pentru aleșii locali și pentru cei naționali, această din urmă trăsătură fiind cu precădere manifestă în divergența uneori dramatică dintre votul local și cel prezidențial.

Investigația este deci condamnată la pluralism metodologic. Volatilitatea votului și precaritatea partizană sunt deopotrivă factori ce fac imposibilă naturalizarea în context românesc a unuia din modelele explicative clasice în știința politică ale formării și

[1] Mihaela Ivănescu, *Alegeri și comportamente electorale în România. De la local la național*, Editura Universitară, București, 2015

distribuirii preferințelor electorale. Toate aceste modele introduc inevitabil în rețeta de analiză a materialului empiric o formă de raționalitate ce nu pare capabilă să captureze satisfăcător varietatea de criterii utilizate de către alegătorul român.

Ipoteza cea mai verosimilă ar putea fi formulată astfel: alegătorul individual recurge în același timp și fără a fi preocupat de vreun comandament de coerență la un număr variabil de criterii, ce iau în calcul identificarea partizană, pe care o contrastează permanent cu preferința față de personalitatea candidatului, dar și cu o anumită capacitate de a-și ierarhiza opțiunile pentru anumiți candidați. O asemenea presupunere poate părea simultan previzibilă și vagă, dar ea este ilustrată cu forță analitică de comportamentul electoral al cetățenilor, dispuși să experimenteze – cel puțin parțial în plan local – alegerea unui candidat drept o formă de simpatie față de partidul acestuia, în vreme ce o asemenea favoare se pierde atunci când același alegător își formulează decizia cu privire la personalitatea și partidul național. În acest complicat joc de oglinzi, reflexia pe care candidatul preferat o lasă asupra partidului și modul în care partidul potențează preferința pentru un candidat nu sunt numai asimetrice, ci de-a dreptul incongruente. Aceasta mi se pare a fi o observație indispensabilă înțelegerii mai fine a modului în care s-a structurat de jos în sus logica politică românească a timpului prezent.

Analiza surprinde, în ultimă instanță, ceea ce s-ar putea numi procesul de „dez-naționalizare" a politicii românești, început lent în 2001 și desăvârșit în 2008. Altfel spus, politica locală este cheia de înțelegere a modului în care funcționează regimul politic românesc. Alegerile, partidele, clientelismul și birocrația sunt cele patru mișcări ale acestei chei. Statul român nu este decât o practică a partidelor. Acestea, la rândul lor, sunt inseparabile de aparatele administrative locale pe care le utilizează pentru a se consolida, pentru a recruta și răsplăti membri, pentru a organiza scrutinele și a manufactura rezultatele electorale.

Votul divizat și realegerea nu sunt neapărat instrumente de control la dispoziția alegătorului. Dimpotrivă, mai ales din 2008, votul (cu precădere cel local și doar parțial cel național) este aproape integral controlat de aparatele de partid capabile să-l

extragă din societate. Impredictibilitatea, atâta câtă există, ține mai degrabă de abilitatea, variabilă de la un partid la altul, de a forma, menține și dezvolta rețele de patronaj și de clientelism producătoare de voturi. Partidele există și funcționează în acest orizont local mai ales ca dispozitive de mobilizare, de confecționare chiar a voturilor. Iar metoda prin care partidele realizează această operațiune sezonieră este clientelismul. Acesta din urmă, în schimb, este organizat în rețele de patronaj relativ stabile și, în orice caz, durabile, ce se manifestă ca unică formă locală de viață politică. Partidele românești, surprinse la lucru între aparatele statului și societate, nu au rolul de a-i reprezenta și socializa pe cetățeni, ci de a-i mobiliza la urne.

Reușesc să o facă, demonstrează tabloul electoral al Constanței anilor 2008 și 2009, după o logică a bi-personalismului asimetric. În alegerile locale, personalitatea liderului local este determinantă în acumularea de sufragii în contul unui partid anume. În schimb, scrutinul prezidențial poate răsturna ierarhia voturilor prin forța opusă a personalității naționale, ce pare să dețină întotdeauna ascendentul asupra celei locale. Să fie vorba aici despre discernământul alegătorilor? Am avea de-a face, mai degrabă, cu două situații electorale deconectate (chiar și când s-au petrecut simultan, cum s-a întâmplat până în 2004), cu două orizonturi de așteptări suficient de distincte în imaginarul colectiv și în răsfrângerile acestuia din presă. Pe de o parte, orizontul vieții reale, unde mai binele sau diferitul sunt întotdeauna dușmanul binelui cu care te-ai obișnuit și ale cărui limite le cunoști. Pe de altă parte, orizontul generic, fictiv și distant întrupat de președintele României. Acesta din urmă se profilează pe un fundal fără legătură cu experiența directă a cetățenilor, care își pot proiecta la acest nivel în deplină libertate, ca pe un ecran alb, toate iluziile, speranțele, resentimentele și frustrările. Fără riscuri evidente, concrete și imediate.

Dezvăluirea acestui caracter divizibil, divergent chiar, al opțiunii electorale a cetățenilor, prezentată adesea ca un bun politic indivizibil, reprezintă probabil principala contribuție intelectuală

a cărții la știința politică românească. În democrații, votul este desigur un drept. Poate fi însă și o iluzie a libertății individuale.

CÂT DE STRĂINI SUNT REFUGIAȚII?

29 ianuarie 2016

La Ardud, în nord-vestul țării, a izbucnit în ultimele trei zile o revoltă populară violentă împotriva câtorva familii de refugiați din Orientul Mijlociu adăpostiți oarecum discret într-un așezământ iezuit. Înarmați cu furci și topoare ca în vechile răscoale țărănești, localnicii i-au pus pe fugă pe străini. Întreaga națiune i-a văzut și i-a aprobat. În România nu e loc pentru refugiați.

Să recunoaștem: țările aparțin de regulă celor care le locuiesc din vechime, celor care le-au scris istoria și le-au făcut politica ori cultura. Țările se întemeiază pe aranjamente sociale vechi. Ce se întâmplă însă când țara se consideră creștină? Datoria oricărui botezat este aceea ce a-l primi pe Christos ori de câte ori acesta vine în vizită sub chipul unui străin: „am fost străin și m-ai primit" (Matei 25:35). În fața refugiaților, chestiunea etică nu este atât cine sunt aceștia și dacă ar fi cumva îndreptățiți să primească ospitalitatea noastră, cât cine suntem de fapt noi înșine. Suntem desigur europeni, mai exact germani, români, greci sau italieni, dar suntem oare și creștini? Suntem noi, dacă pretindem o asemenea calitate, la cârma propriei noastre vieți? Suntem oare cu adevărat calificați pentru a lua decizii cu privire la admiterea străinilor în cote sau pe categorii? Avem cumva dreptul de a proceda la o reducție rațională a refugiatului, așa cum face Canada, care nu-i primește pe toți cei dornici să vină, ci îi alege pe cei care merită să fie invitați (pentru că, de pildă, sunt creștini și superior educați)?

Generație după generație, creștinii postconstantinieni s-au deprins să considere locurile în care le-a fost dat să tranziteze timpul drept *patria*, pământ strămoșesc. Aceasta a fost pesemne cea mai vădită consecință a aranjamentului la care a recurs Constantin când a transformat creștinismul, dându-i un caracter oficial și o vocație ereditară, în creștinătate. Creștinii și-au pierdut treptat condiția etico-politică de străini în propria lor țară, descrisă

în termeni legali de *incolatus*, condiție încă normativă pentru Sfântul Ieronim atunci când traduce Psalmul 119:19, *incola ego sum in terra*. Autorul Epistolei către Evrei (11:13) îi califică pe toți cei care împărtășesc credința abrahamică drept „străini și călători" (*peregrini et hospites* în limbajul cu iz juridic al Vulgatei), iar 1 Petru 1:1 drept exilați. La sfârșitul celui de-al doilea secol, autorul epistolei către Diognet observă la rândul său: „[creștinii] trăiesc în patria lor (πατρίδας) ca rezidenți străini (πάροικοι); împart totul cu ceilalți ca cetățeni (πολίται), dar sunt tratați ca străini (ξένοι); orice țară străină le este patrie și patria lor le rămâne străină"[1]. Să precizăm că περίοικοι erau, în vechea Spartă de exemplu, locuitorii liberi ai țării, marginali ca statut (așa cum sugerează numele însuși), privați legal de cetățenie și de drepturile și privilegiile decurgând din aceasta. Asterios din Amaseea, căruia îi face ecou Ioan Chrisostom, este încă și mai explicit: „Nu locuim în propria noastră casă. Suntem emigranți, străini, exilați"[2].

De îndată ce au acceptat aranjamentul constantinian, creștinii au promovat colectiv la statutul permanent și privilegiat oferit de *civilitas*. Într-un fel și pe o durată mai lungă, creștinismul constantinian repetă eroarea politică a poporului evreu: „Israel a căutat să fie o mare națiune, Israel a căutat să aibă un rege ca celelalte națiuni, dar Israel a fost dus în exil. În această situație, Israel și-a dezvoltat aptitudinile de supraviețuire necesare atunci când nu-ți controlezi viața. Creștinii, confruntați cu ceea ce poate aduce viitorul, ar putea învăța din nou, redescoperindu-și identitatea evreiască, cum să trăiască exclusiv pe cont propriu"[3]. Creștinii au vrut mai întâi să fie romani și s-au lăsat cârmuiți de un împărat. Au ajuns mai apoi să se considere italieni, englezi, polonezi sau români, să-și aleagă regi și parlamente. Au luat teritorii în posesie, și-au îngropat în ele morții și le-au numit patrii. Fiecare

[1] *Enchiridion patristicum*, collegit M.J. Rouet de Journel S.I., Herder, Barcinone–Friburgi–Romae – Neo Eboraci, 1969, p. 35

[2] Migne, PG 40, 179 și PG 61, 785–788

[3] Stanley Hauerwas, *Approaching the End. Eschatological Reflections on Church, Politics, and Life*, William B. Eerdmans, Grand Rapids, MI., and Cambridge, 2013, p. 87

dintre ele mai ilustră, mai bravă și mai vrednică de sacrificiu decât toate celelalte. Și-au pus uniforme, s-au încolonat sub drapele, și-au dat viața în războaie pentru rege și pentru țară. După exemplul vechiului Israel, de atâtea ori certat de profeți, și-au plăsmuit singuri idolii sau i-au împrumutat de la vecini. S-au cazat în istorie ca și cum tot timpul din lume ar fi fost al lor. N-au străbătut timpul ca și cum tot ceea ce au de valoare li s-a dat spre păstrare în ei înșiși.

Odată cu Reforma, unii creștini s-au deprins să trăiască în emigrație, având drept patrie propria lor credință. Calvin a gândit Biserica ca pe o instituție permanentă a exilului, ca pe o comunitate de refugiați[1]. Tocmai de aceea calvinismul a fost un ferment al modernității, a deschis lumea, a separat sferele vieții, a autonomizat sinele, a preferat comerțul în locul războiului, a redescoperit democrația, a plantat semințele Republicii americane, a fost un herald al liberalismului. Ca și creștinii descriși în beneficiul lui Diognet, calvinii sub toate formele lor (ortodocși, remonstranți, separatiști, puritani, prezbiterieni, congregaționaliști etc.) s-au simțit acasă pe toate continentele, comportându-se ca refugiați în propria lor țară. Nu s-au hrănit din identități etnice ori statut social, ci s-au impus – ca ideal-tip, desigur – prin calități întru totul personale precum sobrietatea, cumpătarea, sârguința, creativitatea, îndrăzneala și modestia. Au transformat lumea fără a o controla.

Din această perspectivă, am putea reformula întrebările: Cine este în realitate acasă? Cine este ospitalier? Cine-i primește pe cei care se află doar în trecere sau intenționează să rămână? Gazda, dacă pretinde că este discipol al lui Christos și membru al Bisericii Catolice (în sensul crezului de la Niceea), este ea însăși un oaspete, un pribeag. Avraam fusese la vremea sa un călător gata să împartă cu oaspeții săi tot ceea ce ducea cu el, nu însă și locul în care se afla instalat vremelnic (Geneza 18) și care nu era decât o promisiune (Geneza 15:7); între timp, era el însuși oaspete în Mamvri, un trecător pe lângă orașele Sodomei și Gomorei. Era, în termei spartani, un περίοικος. Unul pentru care oaspeții rămân

[1] Heiko A. Oberman, *John Calvin and the Reformation of the Refugees,* Librairie Droz, Genève, 2009

necunoscuți, identitatea lor nefiind reductibilă la oricare din categoriile cunoașterii. Φιλοξενία patriarhului ne ajută, ne obligă chiar, să punem o nouă întrebare: suntem oare capabili să-l recunoaștem pe Domnul ori pe îngerul său într-o mulțime de refugiați? Nu cumva se cuvine să-i tratăm pe toți refugiații – creștini ori musulmani – ca pe niște îngeri?

ULTIMUL RAPORT?

1 februarie 2016

Raportul Comisiei Europene cu privire la progresele României în anul 2015 în cadrul Mecanismului de Cooperare și Verificare, publicat la Bruxelles pe 27 ianuarie 2016, se arată a fi un document mai mult politic decât tehnic. Comisia își însușește un raport cu autori anonimi, ce nu este rezultatul cooperării cu toate instituțiile naționale evocate în text și care conține date și afirmații ce nu au fost supuse verificării.

Ca și în precedentele sale redactări anuale, conținutul raportului 2016 este comandat de o prezumție fundamentală de factură ideologică, una ce precede orice observație, analiză și evaluare a faptelor și proceselor luate în considerație: există în România, pe de o parte, instituții publice nu numai independente, dar și infailibile precum Direcția Națională Anticorupție, Parchetul General, Înalta Curte de Casație și Justiție, Consiliul Superior al Magistraturii, Agenția Națională de Integritate, Curtea Constituțională, Președinția României și (începând din luna noiembrie) Guvernul României; în același timp, alte autorități publice – în primul rând Parlamentul, dar și guvernul (cel care a funcționat până în octombrie), primăriile și consiliile județene – sunt văzute ca reprezentând prin definiție o amenințare potențială sau reală la adresa independenței justiției, fiind supuse prin chiar natura lor riscului corupției. O asemenea presupunere teoretică este îngrijorătoare nu numai pentru că recurge, așa cum se întâmplă în toate abordările ideologice, la o metodă de culegere și interpretare a faptelor selectivă, părtinitoare și adesea deformatoare. Premisa are darul să îngrijoreze mai ales pentru că se arată învederat

favorabilă activității acelor instituții, cele mai multe represive, ce se sustrag în fapt sau în drept oricărui fel de control democratic și, pe de altă parte, se dovedește extrem de suspicioasă față de instituțiile reprezentative direct răspunzătoare în fața cetățenilor de la care și-au primit mandatul.

Deși a fost gândit, în momentul negocierii Tratatului de aderare a României la Uniunea Europeană, ca o formă de colaborare instituțională, de lucru împreună și de reflecție comună asupra mijloacelor prin care sistemul judiciar românesc își poate îmbunătăți calitatea în vederea unei administrări mai echitabile și mai predictibile a dreptății, MCV a ajuns aproape imediat un instrument de control și de sancțiune politică ce ține de deficitul democratic al Uniunii Europene. Un instrument nu doar politic, ci și calificat partizan. Astfel, vădita neîncredere în guvernul Ponta ce transpare din raport este contrastată de creditul acordat spontan Guvernului Cioloș, deși acesta din urmă nu a avut încă timpul să se manifeste în vreun fel în aria de interes a raportului.

Apoi, o simplă trecere în revistă a surselor invocate și utilizate în raportul tehnic demonstrează că acestea sunt exclusiv preluate din articole de presă și din documente ale unor organizații nonguvernamentale aparținând de o sferă media și de o „societate civilă" ce au sprijinit necondiționat acțiunile și luările de poziție ale lui Traian Băsescu. Nu lipsește nici măcar referința la tragedia de la Clubul Colectiv, pe care raportul o consideră legată de fenomenul corupției, invocând „probe" adunate din presă, ce nu au fost vreodată confirmate de autoritățile judiciare. Corupția nu are însă nimic de-a face, sugerează cu delicatețe raportul, cu demisia președintelui ANI. În timp ce, ni se spune apăsat, „un număr substanțial" de reprezentanți ai autorităților locale se găsesc angajați într-o „rezistență față de regulile de integritate". Mai mult chiar, sprijinul public pentru lupta anticorupție ar fi dus la demisia guvernului Ponta. De altfel, numeroase pasaje din textul raportului par direct inspirate din surse media sau mediatizate clar marcate ideologic și partizan.

Exemplul cel mai grăitor în această privință îl constituie împrumuturile nemijlocite de limbaj din presa românească de această orientare politică și ideologică. Politicienilor de profil înalt care

au făcut comentarii critice sau și-au exprimat rezerve cu privire la corectitudinea unor proceduri judiciare, raportul le pune imediat în sarcină un „atac" la independența justiției sau „presiuni" asupra justiției, deși în toate circumstanțele invocate au fost puse în cauză acțiuni considerate abuzive ale procuraturii și niciodată sentințe ale unor instanțe de judecată. În schimb, raportul nu reține la rubrica „atacuri", după cum nici inspecția judiciară nu s-a autosesizat, faptul că președintele României a declarat că o sentință definitivă și irevocabilă a unei curți de apel prin care s-a constatat că a dobândit un bun cu rea-credință „nu este bună". Mai mult, fără ca raportul să ia notă, același președinte a recurs la o cale extraordinară de atac în interes personal, deși legea prevede că asemenea căi extraordinare nu pot fi folosite decât „în interesul justiției" Raportul nu evocă nici utilizarea, tot în interes personal, a unei asemenea căi extraordinare de atac de către președintele Înaltei Curți pentru anularea unei sentințe definitive ce o punea în situația, insurmontabilă etic și sancționabilă legal, a unui denunțător calomnios. Raportul nu înregistrează nici admonestările publice pe care procurorul șef al DNA le adresează repetat judecătorilor care nu dau curs soluțiilor din rechizitorii.

Este de prisos să constatăm că raportul nu ia în calcul cele două cazuri de abuz flagrant în instrumentarea unor dosare, Rarinca și Cociorvan, ce au preocupat opinia publică din țară în anul 2015. Ca și cum încălcarea gravă a drepturilor unor cetățeni obișnuiți nu ar face obiectul unei analize a calității actului de justiție. Deși Curtea de la Strasbourg, în interpretarea Convenției europene a drepturilor omului, a stabilit că dreptul de liberă exprimare al tuturor cetățenilor (nu doar al politicienilor apărați de imunitatea parlamentară) conține chiar și dreptul de a sfida o instanță de judecată *(contempt of court)*[1], raportul se încăpățânează să considere, împreună cu instituțiile represive românești și cu presa prin care acestea se exprimă, că orice comentariu asupra unui demers sau unui act judiciar este o agresiune frontală la adresa

[1] Vezi comentariul lui Tom Bingham, *The Rule of Law*, Allen Lane, London, 2010, p. 79

justiției însăși. Ca atare, raportul nu numai că adâncește deficitul democratic ce caracterizează funcționarea Comisiei Europene, dar se și dovedește ignorant în materia jurisprudenței europene a drepturilor omului. Sau nu este dispus să recunoască faptul că cetățenii români se pot bucura de astfel de drepturi.

În plus, nici una dintre patologiile sistemului judiciar românesc, așa cum au fost identificate și sunt discutate nu atât de politicieni, cât de asociațiile profesionale ale magistraților, nu-și găsește locul în raport. Ceea ce înseamnă că Mecanismul nu a cooperat cu acești magistrați și nici nu le-a verificat constatările și diagnosticul. Sunt așadar complet ignorate – pentru că nu sunt convenabile politic pentru redactorii anonimi (și cu acest titlu iresponsabili) ai textului însușit de Comisie – următoarele trăsături ale sistemului: incriminarea libertății de exprimare în materiile ce privesc justiția; transformarea sistemului judiciar într-un „câmp tactic" dominat de serviciile secrete; înlocuirea principiului imparțialității, pe care Constituția o atribuie procurorilor, prin cel de independență (rezervat de Constituție judecătorilor), tradusă în fapt prin eliminarea oricărui control democratic al activității procurorilor; inegalitatea de statut („de arme") între procurori și apărători; tendința procurorilor, cu precădere a celor de la DNA, de a dicta judecătorilor (uneori sub amenințarea sancțiunii penale) ca soluția lor să fie cea propusă în rechizitoriu; suspiciunea rezonabilă de instrumentalizare a justiției prin utilizarea ei atât ca mijloc de presiune asupra personalităților politice, cât și ca metodă de reglare a unor interese private; anchetarea tot mai frecventă a deciziilor politice, inclusiv a votului în Parlament; subminarea prezumției de nevinovăție prin utilizarea regulată și abuzivă a unor măsuri pe care legea le socotește extraordinare (arestul preventiv), a încătușării și a expunerii publice a celor urmăriți; recursul sistematic și adesea exclusiv la denunț și interceptări în constituirea probatoriilor; manipularea procedurilor judiciare în interes personal de către înalți magistrați.

Pare de aceea incontestabil că obiectivul principal al raportului 2016 al Comisiei Europene a fost acela de a contribui politic la acțiunea mult mai largă, internă și externă, de diminuare a credibilității Parlamentului României.

Raportul cere imperativ Parlamentului României să amendeze Codurile Penal și de Procedură Penală *numai* în acele puncte și în limitele stabilite de „instituțiile judiciare" și însușite de noul guvern. Orice amendament inițiat de Parlament este socotit „controversat" și, din acest motiv, neavenit. O asemenea cerere încalcă în mod strident dispozițiile articolului 69 din Constituție, ce prevede explicit că „în exercitarea mandatului, deputații și senatorii sunt în serviciul poporului și orice mandat imperativ este nul". Parlamentarii nu se află deci, după cum pare să creadă raportul, în serviciul guvernului ori al instituțiilor judiciare. Nu sunt nici măcar la dispoziția funcționarilor Comisiei Europene. Așa cum a remarcat William Gladstone, un parlament se mișcă, în zilele sale cele mai bune, ca o armată în care fiecare ostaș este propriul său general[1]. Nu primește prin urmare ordine decât de la propria conștiință și nu execută decât acele ordine ce răspund propriei judecăți morale și politice.

Parlamentul, constată raportul, intenționează să modifice anumite prevederi legale privind incompatibilitatea, în ciuda faptului că președintele României consideră dezirabil să se facă un „pas" în direcția unei mai mari coerențe a regulilor de integritate. Raportul mai salută și faptul că ANI a amendat membrii comisiei juridice a Camerei Deputaților pentru că au întârziat să pună în aplicare deciziile Agenției. Se reiterează exigența ca Parlamentul să pună „automat" în aplicare deciziile de terminare a mandatului parlamentar pe motive de incompatibilitate.

Tot ca o instituție formală și subordonată, ce nu are dreptul la proceduri proprii și are obligația de a pune în executare ceea ce îi comandă orice altă instituție publică, națională sau europeană, este socotit Parlamentul și în privința cererilor pe care i le adresează DNA în materie de ridicare a imunității parlamentarilor. Formula utilizată în versiunea primară a raportului, *the lifting*

[1] Citat de Roy Jenkins, *Gladstone*, Macmillan, London, 1995, p. 300

of immunity, este obscură, dacă nu chiar improprie pentru un utilizator nativ de engleză ori măcar pentru cineva versat în limbajul juridic anglo-saxon, indicând fără putință de tăgadă că textul a fost gândit și scris în românește. Ceea ce explică, paradoxal, superficialitatea cunoștințelor în materie constituțională și procedurală ce marchează scriitura raportului, imprecizie întru totul familiară celor care urmăresc regulat presa românească și limbajul manifestărilor de stradă. DNA ori Parchetul General nu pot adresa astfel de cereri Parlamentului.

Asemenea solicitări, indiferent unde au fost redactate, sunt trimise întotdeauna de ministrul justiției. Pe de altă parte, imunitatea este cosubstanțială mandatului parlamentar și nu poate fi ridicată în nici o situație. Ea ține exclusiv de vot și de libera exprimare, nu de persoana parlamentarului. Camerele Parlamentului pot încuviința pentru membrii lor arestarea preventivă, nu însă și urmărirea penală a persoanei senatorului sau deputatului fost ministru, așa cum cred autorii anonimi ai raportului. Camera respectivă are autoritatea constituțională de a cere ea însăși începerea urmăririi penale, după examinarea probelor și a motivației dintr-un dosar înaintat de guvern. Parlamentul nu are obligația, pe care raportul ar vrea să i-o impună, de a motiva refuzul unei asemenea cereri. Povara motivației stă exclusiv pe umerii executivului. Nu pot exista, așa cum din nou vrea raportul, „criterii obiective" în temeiul cărora o cameră este îndreptățită să ia asemenea decizii. Litera și spiritul Constituției indică limpede că Parlamentul are datoria de a cântări meritele fiecărui caz în parte și de a hotărî în funcție de soliditatea probelor ce i-au fost supuse examinării[1].

De asemenea, Parlamentul nu poate fi constrâns, așa cum solicită insistent raportul, să-i excludă pe acei membri ai săi care au suferit condamnări, dacă acestea nu sunt însoțite de privarea

[1] Prevederea constituțională prin care numai Parlamentul – nu o instituție judiciară – poate cere urmărirea penală a miniștrilor nu încalcă principiul egalității în fața legii. Pe de o parte, procedura a fost instituită tocmai pentru a împiedica imixtiunea instituțiilor represive ale statului în procesul de luare a deciziilor guvernamentale. Aceste decizii nu pot fi sancționate decât politic, nu penal sau disciplinar. Pe de altă parte, procedura este similară cu cea accesibilă tuturor cetățenilor în *common law*; mai ales în Statele Unite, procurorii recurg

de drepturi politice, și nici pe parlamentarii foști miniștri aflați sub urmărire penală. Parlamentul nu-și alege propriii membri, ci doar îi validează. Parlamentarii sunt aleși de cetățeni și, potrivit principiului fundamental al simetriei actelor de drept, numai aceștia le-ar putea retrage mandatul. Acest principiu rămâne necunoscut Comisiei și celor, fără identitate asumată, care au cooperat și verificat în numele și sub egida ei.

Cea mai gravă neînțelegere a rolului și funcției Parlamentului într-un sistem democratic, ca și a supremației Constituției, o dovedește raportul atunci când dă instrucțiuni Parlamentului să redacteze un cod de conduită care să prevadă că parlamentarii vor respecta independența justiției. Ceea ce, în jargonul CSM, înseamnă că membrii Parlamentului nu vor mai face comentarii critice la adresa procedurilor judiciare și a actelor de justiție. O astfel de prevedere ar atinge frontal chiar miezul imunității parlamentare, așa cum este descris de articolul 72(1) din Constituție, ce proclamă impunitatea absolută a deputaților și senatorilor pentru „opiniile politice exprimate în exercitarea mandatului" și, pe cale de consecință, totala libertate de exprimare a acestora în orice materie politică, inclusiv în politicile publice ce dau formă și conținut sistemului judiciar.

Încă o dată și indiferent de faptul că aprecierile generale sunt mai degrabă pozitive, raportul Comisiei Europene cu privire la progresele României în anul 2015 în cadrul MCV dovedește că mecanismul pus în operă de Comisie este unul de evaluare unilaterală, făcută de pe poziții de partizanat politic și de superioritate instituțională, nu unul de cooperare bilaterală în interpretarea elementelor supuse analizei și de verificare imparțială a acestora, prin coroborarea de surse multiple. Raportul elogiază instituțiile de represiune și control, trecându-le sub tăcere toate derapajele semnalate public, admonestând în schimb Parlamentul. Fără

adesea la procedura punerii sub acuzare *(indictment)* nu din proprie autoritate, ci prin convocarea unui *grand jury* constituit anume pentru a verifica temeinicia probelor. În cazul membrilor guvernului care sunt parlamentari și numai pentru fapte comise în calitate de membri ai guvernului, Parlamentul României funcționează exact ca un *grand jury*.

a ne hrăni cu iluzia că Parlamentul României este, prin activitatea și membrii săi, la înălțimea misiunii sale constituționale și a mandatului încredințat de cetățeni, el rămâne totuși o redută și o garanție a democrației. Ultima redută și singura garanție. Tirul discursiv la care este supus de raport trebuie citit, de aceea, ca un asalt la democrație. Din acest motiv, acest raport trebuie să rămână ultimul de felul său[1].

PREMIERUL CARE NU ȘTIA NIMIC

17 februarie 2016

Procedura de evacuare a stațiilor de televiziune ale grupului de presă Intact declanșată pe 15 februarie de către ANAF constituie un revelator al modului în care funcționează statul român. Circumstanța agravantă a evenimentului privește amenințarea vădită la adresa libertății presei, cheia de boltă a întregului edificiu de drepturi și libertăți cetățenești. Felul în care statul administrează legea și își valorifică dreptul de proprietate nu poate duce la suprimarea unei instituții de presă decât prin încălcarea Constituției. Evenimentul pune însă în evidență și o trăsătură constantă a statului român, ce-și tratează cetățenii ca pe suspecți aflați sub control permanent și amenințați constant cu supravegherea vieții private, expunerea publică, arestarea preventivă, încătușarea și evacuarea forțată. Statul nu poate recurge la intimidare și la violență, fie și sub aparență legală, decât sacrificând cele mai elementare principii democratice. Un stat violent, ce nu respectă – chiar și în exercițiul funcțiilor sale represive legitime – demnitatea persoanelor și garanțiile constituționale de care se bucură toți cetățenii, nu corespunde nici unei definiții ce ar putea fi dată statului de drept.

În acest context, este probabil de apreciat promptitudinea cu care prim-ministrul a răspuns cererii Senatului de a da lămuriri cu privire la evenimentele de acum două zile. Ne-am obișnuit atât

[1] Pe 25 ianuarie 2017 a fost publicat la Bruxelles un nou raport MCV; cum prevestea predecesorul său, textul este aproape admirativ la adresa guvernului Cioloș, păstrându-și însă tonul critic față de Parlament.

de mult cu nefirescul, încât am ajuns să prețuim firescul. Premierul are obligația să răspundă la cel puțin două întrebări. Prima dintre ele privește procedura de executare care a fost pusă în operă de ANAF. În cuvântul pe care l-a adresat Senatului, Dacian Cioloș nu a exprimat vreun regret explicit față de modul în care s-a desfășurat respectivul incident. A spus doar că, pe viitor, lucrurile ar putea să fie îndreptate și procedurile fiscului să devină ceva mai atente la demnitatea cetățenilor, mai respectuoase față de calitatea lor de contribuabili.

Cioloș a declarat, la începutul mandatului său – tema fiind amplu dezvoltată ulterior de viceprim-ministrul Vasile Dîncu –, că obiectivul principal al guvernării, atât cât va dura, este acela de a schimba practicile și procedurile administrative, pe fondul unei insatisfacții relative a tuturor cetățenilor, a tuturor forțelor politice față de modul în care funcționează diversele administrații în această țară. Să înțelegem că modul în care a operat ANAF pe 15 februarie este un manifest al schimbării? Așa vor arăta noile practici și proceduri administrative pe care guvernul tehnocrat și-a propus să le schimbe?

A doua întrebare este sugerată de următorul fapt: Dacian Cioloș a plecat la Bruxelles, cu mulți ani în urmă, de lângă Traian Băsescu și s-a întors de acolo din preajma lui Jean Claude Juncker, amândoi fruntași ai Partidului Popular European. În Europa Centrală și de Est, dar nu numai, guvernele populare și conservatoare de ieri și de azi au avut și au încă tendința manifestă de suprimare a libertății presei. De maximă notorietate este ostilitatea dovedită față de media independente de guvernarea Orbán Viktor. Chiar din zilele în care Cioloș își prelua anul trecut mandatul, noul guvern conservator polonez, condus de Beata Szydło, s-a angajat în operațiuni similare celor la care am fost martori luni.

Să fie acest climat regional „de dreapta", popular și conservator, factorul care-l determină pe Cioloș să patroneze actul de represiune de alaltăieri? În intervenția din Senat, prim-ministrul a declarat că nu a fost la curent cu detaliile operațiunii de luni, dar că, evident, și-o asumă fără a-și exprima în vreun fel părerea de rău pentru ceea ce s-a întâmplat. Premierul nu știa nimic, dar nu-și regretă ignoranța. Mai mult, la sfârșitul alocuțiunii sale

a precizat: „dreptul la liberă exprimare a oricui care respectă legea". Dreptul la liberă exprimare a celor care respectă legea pare o formulă descinsă din dreptul socialist.

Dincolo de gramatica tehnocrată, orice șef al executivului este, prin jurământul depus la învestitură, angajat să respecte necondiționat toate drepturile civile și politice ale cetățenilor în serviciul cărora intră. De la jumătatea secolului al XVII-lea, când John Milton s-a adresat Parlamentului englez în această materie, libertatea de exprimare este necondiționată. Până și pușcăriașii se bucură de libertatea de exprimare, nu numai cetățenii care nu încalcă legea. Libertatea de exprimare își este propria sa lege. Pentru că legea pozitivă poate să fie constrângătoare, legea poate limita libertatea de exprimare, așa cum se întâmplă în Ungaria sau Polonia. Este regretabil că în anul 2016 un prim-ministru a putut face sub cupola Senatului României o declarație la care un predecesor al său din 1986, de pildă, putea subscrie fără rezerve în plenul Marii Adunări Naționale.

S-ar putea ca evenimentul de luni să fie marca mandatului lui Dacian Cioloș. Acesta va putea face lucruri cu totul extraordinare în zilele, săptămânile și lunile următoare. Manualele de istorie de peste decenii vor reține în dreptul lui Cioloș, într-un rând, doar că a condus un guvern care a vrut să suprime libertatea presei. Cu alte cuvinte, guvernul Cioloș își va putea continua mandatul încă o zi, o săptămână, o lună ori șapte, dar istoria acestui executiv s-a terminat pe 15 februarie 2016, fiind rezumată de o gravă încălcare a libertății presei, care, din secolul al XVII-lea, este piatra de temelie a unei guvernări libere, a tuturor societăților compuse din oameni liberi.

CULTURA DENUNȚULUI

23 februarie 2016

Animatoarea unui blog, Alina Mungiu-Pippidi, se mândrește astăzi că 14 000 de persoane descarcă lunar de pe respectiva platformă (romaniacurata.ro) un formular tipizat pentru redactarea denunțurilor la DNA. A apărut anul trecut un partid local,

Uniunea Salvați Bucureștiul, ce-și justifică vocația politică prin sutele de plângeri penale și de procese civile deschise pe când membrii săi fondatori militau într-o asociație civică. Așa cum se întâmpla sub socialismul de stat, denunțul pare să fi devenit din nou o practică socială. Una care, aparent, îi onorează pe cei care îi dau curs. Denunțul are aerul că a devenit expresia contemporană a conștiinței civice. Ca atare, o pricină de laudă, nu o îndeletnicire degradantă ca în urmă cu trei decenii. Președintele USB, Nicușor Dan, trece în revistă în biografia sa oficială toate denunțurile pe care le-a semnat și își ține la curent potențialii alegători cu urmările judiciare ale reclamațiilor sale.

Deși nu sunt demersuri întru totul identice, denunțul, delațiunea, plângerea ori reclamația aparțin unui fascicul unic de conduite asociate de regulă sistemelor politice ori aranjamentelor instituționale din care libertatea este absentă. Pâra la Poarta otomană era în vechiul regim românesc metoda prin care boierii puteau să-i schimbe pe domni. Vechi de când lumea, denunțul nu a dobândit statutul de practică socială universală, legitimă și sistematică decât în regimurile totalitare. Pentru aceste regimuri, denunțul era mai puțin un instrument de cunoaștere a societății, cât o modalitate de a suscita și de a proba loialitatea cetățenilor. Atașamentul față de regim era măsurat, printre altele, și de disponibilitatea de a denunța (fie public, fie confidențial) atât „neajunsurile" din viața cotidiană, cât mai ales lipsa de fidelitate, reală sau inventată, a celor din jur (rude, colegi, vecini). Practica denunțului a mai avut două consecințe sociale, una pe jumătate planificată, cealaltă de-a dreptul neanticipată.

Prima dintre ele are în vedere faptul că denunțul îndeplinește nu numai o funcție de legitimare a regimului, de însușire a valorilor acestuia de către cetățeni, dar și una de democratizare, ca formă de participare voluntară (oricât de dubioasă moral) la puterea punitivă a autorităților și ca punere la dispoziția oamenilor celor mai obișnuiți a acestei puteri[1]. A două consecință, neintenționată, ține de modul de producere a adevărului judiciar în societățile

[1] Sheila Fitzpatrick and Robert Gellately, „Introduction to the Practices of Denunciation in Modern European History", in Sheila Fitzpatrick, Robert

totalitare. Culpa ca atare rezulta din supravegherea reciprocă a cetățenilor și nu din investigația penală. Cineva este „dușman al poporului" nu pentru că o anchetă minuțioasă a stabilit această stare de fapt dincolo de orice îndoială, ci pentru că altcineva a semnalat acest lucru într-o delațiune. Denunțul e tratat drept probă și, prin urmare, ține loc de adevăr.

Paradoxal, statul devine slab pentru că aparatele sale represive ajung să depindă aproape exclusiv de cooperarea cetățenilor. Altfel spus, se deprofesionalizează: nu mai sunt motivate să plece în căutarea celor care încalcă legea sau sunt ostili regimului, ci așteaptă ca numele acestora să le fie indicate printr-o delațiune. Ca succesor al statului totalitar, statul de drept postcomunist este dotat cu un dispozitiv represiv leneș. Există, de pildă, indicii temeinice că numeroase dosare instrumentate de DNA conțin drept probatoriu exclusiv unul sau mai multe denunțuri. Să mai adăugăm că numeroși procurori ai zilelor noastre, atunci când nu și-au început cariera înainte de 1989, provin din familii de procurori comuniști sau de lucrători de miliție ori de securitate. Metodele lor de operare sunt tot atât de leneșe și continuă să mizeze pe denunț. Pe delațiuni voluntare sau pe denunțuri extrase sub presiune.

Mai putem oare vorbi, în aceste condiții, de *a decent legal sistem,* care ar fi, după Judith Shklar[1], premisa etico-politică a legitimității denunțului în societățile libere? Probabil că n-ar fi tocmai înțelept. De aceea, în România de astăzi, denunțul rămâne ce-a fost sub totalitarism: o practică socială care distinge între cei care se identifică cu regimul și se instalează pe versantul represiv al acestuia și cei care refuză să-l sprijine și să consimtă la procedurile sale coercitive. S-ar putea chiar ca practica denunțului să reflecte nu numai o schismă a societății, dar și o deconectare structurală ce afectează însuși statul postcomunist. Pe de o parte, „statul de drept", adică ansamblul instituțiilor represive, se situează, prin

Gellately, editors, *Accusatory Practices. Denunciation in Modern European History, 1789–1989,* The University of Chicago Press, Chicago and London, 1997, p.11

[1] Judith N. Shklar, *Ordinary Vices,* Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1984, p. 156

deprinderile și filosofia sa penală, în prelungirea socialismului de stat. De cealaltă parte, statul integrator, statul care elaborează și conduce politicile de coeziune socială (educație, sănătate, muncă etc.), cu latura sa administrativă și cu instanțele sale naționale și locale alese prin sufragiu democratic, s-a desprins semnificativ de ereditatea sa comunistă.

Raționamentul celor care recomandă denunțul ca pe un demers civic este însă unul răsturnat: „statul de drept", întruchipat de DNA și comandat de SRI, ar fi segmentul pur, înnoit și european al statului român, toate celelalte dimensiuni ale acestuia fiind atinse iremediabil de corupție. Cetățenii de rând și-au luat obiceiul să voteze „penali". Cetățenii locuiți de conștiință civică și de o înțelegere superioară a justiției au datoria să-i denunțe pe cei aleși prin vot popular. Denunțul ar echivala atunci cu un vot de încredere acordat „statului de drept". *Eu votez DNA!* sună – straniu, dar elocvent – titlul unei cărți publicate în 2012 de editura preferată de intelectualii din *mainstream*, cu atitudini tradițional rezervate față de democrația reprezentativă[1]. În cel mai bun caz, acest raționament inversat ar fi compatibil cu o formulă elitistă, paternalistă, dirijistă și plebiscitară a democrației.

Dacă în trecut denunțul a fost, pentru o parte a societății, o practică socială de încuviințare a totalitarismului și de acces la beneficiile acestuia, el pare să devină acum ingredientul de bază al unei culturi dominante a neîncrederii, incriminării și suspiciunii generalizate[2]. Fenomenul nu este neapărat unul domestic. Rețelele de socializare au multiplicat exponențial în spațiul virtual recursul la denunț, delațiune, bănuială și acuzație. *Social media* repetă la altă scară contradicția pe care Tocqueville, pe când vizita Manchester, o remarca în străfundurile revoluției industriale: asistăm, pe de o parte, la un triumf al geniului uman, la o extindere

[1] Vezi Daniel Barbu, *Au cetățenii suflet? O teologie politică a societăților post-seculare*, Editura Vremea, București 2016, pp. 223–279

[2] Pe 25 februarie 2017, la olimpiada de română pentru clasa a XII-a, în trei județe una din probe a constat în redactarea unui denunț împotriva unui personaj literar. Capacitatea de a redacta un denunț a fost deci considerată ca o probă a excelenței.

fără precedent a sferei posibilităților de gândire și de acțiune, iar pe de altă parte la un proces dramatic de abrutizare a celor prinși în acest proces. Utilizatorii netului constituie noul proletariat. Numai că, spre deosebire de cel a cărui condiție o deplângea Tocqueville, acesta nu traversează experiența degradării de sine, ci se angajează în cea a denigrării celorlalți.

Cultura denunțului este deci mai mult decât practica socială a unora, fie ei și numeroși. A devenit pentru toți un factor de producție a spațiului public. În termeni tehnici, este o cultură de tip satanic. Termenul *satan* desemnează, în ebraică, adversarul dintr-un tribunal, iar, prin extensie, *acuzatorul* și, în anumite contexte, *denunțătorul* ori *calomniatorul* (e.g. Zaharia 3:1, 1 Regi 11:14). Acest ultim dublu sens este prezent și în grecescul *diabolos* (e.g. Ioan 6:70-71). Odată cu Întruparea, Acuzatorul a fost exilat din cer și locuiește în lumea oamenilor, inspirându-le comportamentele[1]. Abia a doua venire va desființa definitiv practicile mutuale ale acuzării, denunțului, delațiunii și pârii (Apocalipsa 12:10). Până atunci, pesemne, va dura și va prospera cultura denunțului și va dăinui și se va întări dominația celor care votează DNA.

O MEMORIE CE ÎNCĂ NU DOARE

22 martie 2016

În ședința plenului reunit al Senatului și Camerei Deputaților din 22 martie, senatorul Cristiana Anghel a susținut un punct de vedere prin care a relativizat caracterul criminal al Mișcării Legionare, declarând în același timp că împărtășește opiniile cu privire la memoria Holocaustului formulate de unul dintre candidații propuși de noul PNL pentru consiliul de administrație al TVR.

Susțin categoric libertatea de exprimare și, ca atare, consider că în spațiul public pot fi dezbătute toate pozițiile imaginabile fără ca să se teamă cineva de vreo sancțiune administrativă ori penală, fie și doar de ordin simbolic. Atunci când sunt promovate de jurnaliști independenți sau aparținând unor trusturi media

[1] Pentru detalii, Jacques Ellul, *La subversion du christianisme* [1984], La Table Ronde, Paris, 2001, pp. 280–281

private, ideile pot fi împărtășite ori combătute exclusiv cu alte idei, iar argumentele pot fi validate sau contrazise prin alte argumente. Această libertate, pe care o cred absolută atunci când este exercitată de persoane private, devine condiționată în momentul în care un formator de opinie este chemat să facă parte din consiliul de administrație al televiziunii publice. Misiunea acestei instituții este inseparabilă, după 1989, de dubla sarcină de a promova valorile democrației, pluralismului și demnității persoanei și de a încuraja apariția unei culturi publice pentru care discriminarea pe orice criterii – rasismul, antisemitismul, negaționismul – va fi devenit intolerabilă.

Unul din candidații desemnați de noul PNL pentru consiliul de administrație al TVR este, neîndoielnic, o ziaristă cu o lungă experiență profesională, dar care s-a făcut în ultima vreme purtătoarea de cuvânt a unei viziuni despre memoria colectivă ce poate fi formulată legitim în dezbaterile de idei din presă, dar nu trebuie să ajungă să influențeze în vreun fel politicile publice ale televiziunii naționale. În această viziune, memoria Holocaustului este disimulată și oarecum obliterată de memoria victimelor comunismului. Potrivit explicațiilor partizanilor acestei viziuni, doar ultima formă a memoriei ar fi, pentru generațiile de astăzi, atât formativă, cât și cu adevărat națională.

Numai că cele două memorii nu suportă o ierarhizare și nici măcar nu pot fi puse în situație de concurență. Ele locuiesc pur și simplu în provincii etice diferite. O societate de oameni liberi poate utiliza ca o resursă culturală și intelectuală opera personalităților care, în anii 1920, 1930 și 1940, au aderat prin discurs și uneori chiar prin acțiune la Mișcarea Legionară ori la alte curente reacționare, fasciste și antisemite. Nu se cuvine însă ca aceste personalități, dintre care cele mai multe nu s-au dezis ulterior de credințele și de faptele lor, să fie propuse drept repere morale, modele de împlinire umană și icoane ale spiritului național în condițiile democratice de astăzi. Pentru societatea românească, Holocaustul nu este un accident nesemnificativ, topit în zorii dramei comunismului, ci o rană morală de nevindecat. Cu acest titlu, o memorie dureroasă.

Prin propunerea făcută, ca și prin modul în care a susținut-o în plen, noul PNL se dovedește a fi un partid conservator, naționalist, aproape reacționar, în orice caz binevoitor față de cei pentru care memoria Mișcării Legionare și a personalităților de extremă dreapta rămâne o sursă de inspirație pentru politica, etica și cultura zilelor noastre.

Fidel rădăcinilor și convingerilor sale liberale, grupul senatorilor Alianței Liberalilor și Democraților se delimitează ferm, așa cum obișnuia să o facă și vechiul PNL în anii interbelici, de orice manifestare de violență a gândirii și limbajului, de orice poziție publică de factură extremistă și cu implicații antisemite. Ca lider al grupului, consider intervenția senatorului Cristiana Anghel ca fiind inacceptabilă și hotărât incompatibilă cu spiritul liberal, cu valorile democratice și cu politica memoriei pe care ALDE încearcă să le apere cu fermitate și consecvență.

NESIMȚIRE CONSTITUȚIONALĂ

29 martie 2016

Ordonanța de Urgență a guvernului nr. 6 din 11 martie 2016 „nu restrânge drepturi și libertăți, ci tocmai le face efective. Cu o urmărire penală și o combatere a infracționalității slabe, discuția despre drepturi e un lux teoretic". Această curioasă declarație a fost făcută pe 14 martie 2016 de ministrul justiției Raluca Prună.

De atunci, nici un membru al guvernului, începând cu prim-ministrul Dacian Cioloș, nu și-a arătat surprinderea față de o asemenea afirmație uimitor de riscantă. Ceea ce înseamnă că ea reflectă o părere împărtășită de întregul executiv. Opinia că puterile constituite în stat au precedență și sunt mai importante decât puterea constituantă, cea a cetățenilor. Drepturile și libertățile acestora din urmă sunt privite de actualul guvern ca fiind un subiect inoportun de conversație, o chestiune ornamentală de aranjament instituțional, și nu ca un bun inalienabil ce le aparține și pe care statul nu poate face altceva decât să îl respecte și să îl protejeze.

Oricât de importante ar fi cuvintele, faptele sunt încă și mai semnificative. Printr-un act al guvernului inițiat de Raluca Prună, promovat de Dacian Cioloș și adoptat de toți membrii executivului, serviciile secrete primesc din nou dreptul – de care se bucurau sub comunism și pe care-l pierduseră odată cu prăbușirea acestuia – de a face acte de cercetare penală. Sistemul judiciar din România nu mai este, în viziunea guvernului Cioloș, o garanție a drepturilor și libertăților cetățenești, ci un câmp tactic cu rădăcini în totalitarism.

Dacă nu va fi înlăturată neîntârziat de către șeful guvernului din orice poziție de decizie publică înseamnă că ministrul justiției nu a făcut altceva decât să dea glas prin declarație, precum și formă juridică prin ordonanța pe care a inițiat-o, unei filosofii despre precaritatea drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor ce este împărtășită de întregul executiv (și neîndoielnic susținută de inventatorul acestui guvern, președintele Iohannis). Vom ști atunci la modul cel mai oficial cu putință, deopotrivă parlamentarii și toți cetățenii, că Raluca Prună face parte dintr-un guvern a cărui misiune explicită este aceea de a pune capăt regimului democratic și de a institui puterea discreționară a instituțiilor represive ale statului.

IMPROBABILA POLITICĂ A CIVISMULUI DEMOCRATIC

1 aprilie 2016

Potrivit intenției fondatorilor săi, Academia Română are misiunea și vocația de a colecta și de a inventaria, de a prezerva, de a studia și de a include în circuitul universal al valorilor toate elementele patrimoniului cultural material și imaterial al României: limba și literatura, monumentele istorice și arheologice, izvoarele documentare și epigrafice, descoperirile științifice și cercetările aplicate, tot ceea ce creativitatea națiunii a acumulat de-a lungul istoriei și poate prezenta astăzi în registrul excelenței.

Vreme de o sută cincizeci de ani – dincolo de momentele de reflux și de criză ale parcursului său istoric, legate cu precădere de schimbările de regim politic – Academia Română s-a impus ca un reper indispensabil al identității naționale a românilor, ca o oglindă pe care națiunea a folosit-o pentru a se cunoaște pe sine și pentru a cere recunoaștere din partea altora. Obiectivul generației fondatorilor Societății Academice și apoi al Academiei a fost unul indiscutabil politic, în sensul cel mai tare și mai filosofic pe care-l putem atribui politicii: Academia a fost gândită ca o instituție politică centrală a națiunii, ca instituția însărcinată să conducă politica de *nation-building*, politica identității naționale, politica cunoașterii și politica recunoașterii valorilor.

Cu șase ani în urmă – după mai bine de un veac de lucru cu numeroase întreruperi – Academia Română a atins principala țintă pe care fondatorii săi i-o puseseră în față. Început în 1906, *Dicționarul limbii române* a fost încheiat în 2010. Ceea ce nu înseamnă că misiunea Academiei, contribuția ei determinantă la procesul de construcție a națiunii, s-a epuizat. Secțiile responsabile, împreună cu institutele de profil coordonate de acestea trebuie să continue efortul de a duce mai departe lucrările fundamentale inițiate de predecesorii mai vechi sau mai noi: *Dicționarul etimologic al limbii române*, *Atlasul lingvistic*, precum și colecția *Documenta Romaniae Historica*. Obligatorie rămâne, în acest plan, continuarea săpăturilor arheologice în siturile de importanță europeană și internațională asumate de Academie, unele de peste un secol. Misiunea de protejare și de valorificare a patrimoniului intelectual național, de ordin deopotrivă cultural și științific, presupune sporirea competenței Academiei Române în educarea publicului, în păstrarea memoriei istorice și culturale, în cultivarea limbii române.

Academia Română are acum datoria de a-și stabili o nouă misiune fundamentală. Procesul de construcție a națiunii a fost desăvârșit. În 2007, națiunea a devenit europeană, nu numai în spirit, dar și în litera de lege, nu numai în faptul cultural, dar și în drept. În 1990, națiunea renăștea sub zodia democrației, afirmându-se pentru prima dată în istoria sa ca fiind democratică în deplinul înțeles al cuvântului. Valorile ce au astăzi curs în România sunt

mai complexe, mai diverse, dar și mai fragmentate decât erau în urmă cu o sută cincizeci de ani. Identitățile au devenit și ele multiple. Conservarea identității naționale este astăzi inseparabilă de asumarea unei identități europene și de afirmarea unei identități democratice. Identitatea democratică și cea europeană trebuie convocate la rândul lor pentru a feri identitatea națională de ispitele naționalismului, românismului, populismului și xenofobiei în voia cărora s-a lăsat nu de puține ori[1]. Libertatea, egalitatea, pluralismul nu sunt valori mai puțin însemnate decât națiunea.

Se cuvine, de aceea, ca Academia Română să redevină în spațiul public ceea ce a fost la începuturile sale, anume locul central al dezbaterilor intelectuale, locul în care marile teme legate de societate pot fi examinate nu numai în deplină libertate, dar și prin convocarea vocilor celor mai competente. Într-o perspectivă calificat liberală, Academiei i-ar putea reveni acum rolul de a promova, în plan european, cea de-a cincea libertate de mișcare, adică libera circulație a cunoașterii, a ideilor, a cercetătorilor și intelectualilor.

Cunoașterea (inclusiv cea academică) are, poate, privilegiul imortalității. Dar nu este atemporală. Este făcută în timp și pentru oameni trăind în timp, „sub vremuri", cu memorabila formulă a lui Miron Costin. Acum un veac și jumătate a fost ora națiunii. Bate acum ceasul democrației. Iar Academia Română nu se poate sustrage obligației de a organiza și conduce, cu neutralitate științifică, dezbaterea publică despre cetățenia democratică, despre pluralismul identităților colective, despre libertatea cuvântului, despre constituționalism, despre reprezentarea politică, despre egalitatea de statut și de șanse a cetățenilor.

În primii săi o sută cincizeci de ani de viață, Academia Română a fost, cea mai mare parte a timpului și în diferite forme, centrul intelectual de comandă a politicii națiunii. Națiunea, scria

[1] Pe 8 februarie 2017, optzeci și doi dintre cei mai cunoscuți membri ai Academiei au publicat o scrisoare deschisă către instituțiile statului (!) în care, printre altele, protestează împotriva „vânzării pământului" și a „înstrăinării economiei", evocând amenințarea „regionalizării" și a „enclavizării"; cuvintele de ordine propuse de academicieni sunt „identitate, suveranitate și unitate națională". Mă tem că democrația mai are de așteptat încă un veac și jumătate pentru a intra în preocupările Academiei Române.

cândva Ernest Renan, este un referendum cotidian. Ca și națiunea, democrația nu este un bun câștigat o dată pentru totdeauna, ci o alegere de fiecare zi. Este suficient să treacă o zi în care să uiți să alegi democrația (sau să te temi să o faci) pentru ca aceasta să se destrame. Democrația nu trebuie privită doar ca un rezultat conjunctural al politicii partizane. Democrația are nevoie, pentru a dura, de o politică a gândirii, de un efort intelectual consistent și coerent. Și cine ar putea să facă acest efort mai vizibil și mai autoritar decât Academia? Ar fi poate nimerit, de aceea, ca Academia să se angajeze, în următorii ei o sută cincizeci de ani, într-o politică a civismului democratic.

LEGENDA BUCUREȘTILOR

13 aprilie 2016

La mijlocul lunii martie, noul PNL o desemna pe Oana Stănciulescu ca reprezentant în consiliul de administrație al televiziunii publice. Ca ziarist, Stănciulescu s-a remarcat prin efortul sistematic de a-i transforma în modele naționale pe unii membri ai Mișcării Legionare și ai Frăției de Cruce care nu s-au dezis niciodată de trecutul lor. Prin această alegere, noul PNL și-a însușit implicit admirația pentru vechile curente politice și culturale românești de tip antisemit, extremist, naționalist, xenofob, profascist și, ca atare, antidemocratic. Pe 22 martie, la ședința plenului reunit al Senatului și Camerei Deputaților chemat să valideze această candidatură, mai mulți parlamentari ai noului PNL au pledat în favoarea controversatei jurnaliste și, de data aceasta explicit, în apărarea valorilor promovate de aceasta. Senatorul Puiu Hașotti a citat în intervenția sa mai multe versuri pe care le-a atribuit lui Radu Gyr. Un parlamentar UDMR a observat atunci că este pentru prima oară în cei douăzeci și șase de ani de democrație românească postcomunistă când se aude sub cupola Parlamentului o apologie nedisimulată a legionarismului. În aceeași zi, William Totok a precizat că respectivele strofe străbătute de înălțătoare sentimente patriotice de factură național-legionară nu-i aparțineau în fapt lui Radu Gyr (comandant legionar recrutat ulterior

de Securitate pentru cauza național-comunismului), ci obscurului, dar devotatului poet gardist Mircea Rădulescu.

Deși a stârnit îngrijorare, această înclinație a noului PNL către un neolegionarism diletant părea să fie ocazională. Ea a devenit structurală prin desemnarea pe 12 aprilie a lui Marian Munteanu drept candidat al partidului la primăria generală a capitalei. Marian Munteanu a fost membru al Partidului Comunist atâta vreme cât acesta s-a aflat la putere. Atunci când a pierdut-o în 1989, Munteanu a devenit instantaneu anticomunist, și încă unul deosebit de înflăcărat. A fondat apoi un partid la prima vedere naționalist și tradiționalist, Mișcarea pentru România. Numai că, analize mai atente i-au făcut loc lui Marian Munteanu, cu tot cu Mișcarea sa, în toate lucrările academice internaționale consacrate antisemitismului și neofascismelor contemporane. După aceea i s-a alăturat lui Virgil Măgureanu într-un alt partid ce a sfârșit prin a fuziona cu Partidul Democrat comandat de Traian Băsescu. Pe scurt, Marian Munteanu este o întrupare a fuziunii politice postcomuniste dintre spiritul Mișcării Legionare și cultura instituțională a Securității. Episodul Stănciulescu-Hașotti și adoptarea lui Munteanu să aibă oare, pentru noul PNL, valoare de manifest?

Confruntată cu un val de indignare civică, conducerea noului PNL a considerat drept calomnioase referințele la biografia politică și intelectuală a lui Marian Munteanu și a cerut dovezi. Probele cu privire la orientarea filolegionară a acestuia sunt legiune. Iată una singură, dar cuprinzătoare, ce dă pe față valorile în care crede Munteanu, dovadă extrasă din articolul „Despre doctrina legionară" semnat de acesta în aprilie 1994 în revista *Mișcarea*: „Îl admir pe marele om politic și întemeietor de Mișcare, pe Corneliu Codreanu. Consider că ceea ce este util și esențial în această parte a istoriei românești, o găsim în opera și activitatea lui. Faptul că Mișcarea Legionară reușea să se dezvolte în pofida lipsei de mijloace financiare, în pofida minciunilor și a calomniilor, i-a determinat pe marii «democrați» să treacă la acțiune, călcând în picioare orice lege. Eludarea legalității, departe de a fi o excepție, era o regulă împământenită în arsenalul celor două partide dominante ale epocii, Partidul Național Țărănesc și Partidul Național Liberal. [...] Vom da un singur exemplu: cazul I.G. Duca,

politician liberal, prim-ministru în 1933. Dar nimeni nu spune ce făcuse acest «democrat» înainte de a fi asasinat. Nimeni nu spune nimic despre cei peste 10 000 de oameni maltratați, schingiuiți și arestați din ordinul său. [...] Nu putem vorbi de asasinii lui I.G. Duca fără a vorbi de asasinul I.G. Duca".

Președintele de onoare al noului PNL, Mircea Ionescu-Quintus, se mândrește că, pe când era adolescent, a dat mâna cu I.Gh. Duca. I-a strâns oare mâna și lui Marian Munteanu, pentru care Duca este un asasin, după ce admiratorul lui Zelea Codreanu a fost desemnat în unanimitate de conducerea noului PNL drept candidat la primăria generală? Ionescu-Quintus nu a votat împotrivă, ci doar s-a abținut. A ținut chiar să precizeze că „Nu a fost o abținere împotriva lui Marian Munteanu pe care îl cunosc și care, după părerea mea, este o legendă a Bucureștiului". Ionescu-Quintus nu are nimic să-i reproșeze lui Munteanu. Dimpotrivă, se recomandă ca un admirator. În fapt, el s-a abținut definitiv de la liberalism.

În vara anului 2014, Ionescu-Quintus și-a pus venerabila persoană drept garanție că liberalismul, inclusiv moștenirea național-liberală românească, va supraviețui în noul PNL. Le-a cerut liberalilor să aibă încredere în el și să rămână într-un partid ce nu mai era liberal nici în fapt și nici în drept. Abținerea de zilele trecute, ca și tăcerea ce i-a urmat sunt o ofensă adusă de președintele de onoare al noului PNL politicienilor vechiului PNL care au fost asasinați, prigoniți și ponegriți de legionari tocmai pentru că au îndrăznit să fie democrați și liberali. Această rușinoasă lepădare de istoria liberalismului românesc și de memoria lui I.Gh. Duca va rămâne, probabil, ultimul gest politic al lui Mircea Ionescu-Quintus. El ia astfel loc, alături de Petre Bejan, în galeria dezonorantă a celor care, în 1946–1948 și din nou în 2014–2016, au trădat Partidul Național Liberal și s-au lăsat înregimentați de comuniști și, respectiv, de fesenişti. Cu circumstanța agravantă că nici un lider liberal până la Ionescu-Quintus nu a pactizat vreodată cu legionarii.

În anul 2014, din primăvară până-n toamnă, PNL a părăsit familia politică a liberalilor și democraților europeni, a fuzionat cu partidul lui Băsescu și Boc (lăsându-se în realitate absorbit

de acesta) și s-a alăturat popularilor, conservatorilor și agrarienilor europeni. Criza de identitate declanșată atunci pare să fie acum soluționată într-un mod deosebit de pervers. Noul PNL se manifestă ca un partid naționalist, tradiționalist, conservator, nedemocratic în măsura în care susține un guvern pentru care libertățile cetățenești sunt un lux. Mai recent, noul PNL fie că a decis să nu-și mai ascundă nostalgia legionară, fie că are o conducere pur și simplu lipsită de cel mai elementar discernământ etic și politic. Noul PNL a ajuns un partid fără busolă liberală și fără lideri, incapabil să distingă între ceea ce este democratic și ceea ce este intolerabil într-o democrație. Noul PNL nu mai are poziții publice, idei și viziune, nu mai promovează valori, nu mai elaborează programe. Îi lipsesc mai ales liderii autentici. În 2014 și-a importat candidatul la președinția României. Un an mai târziu nu a fost în stare să propună un prim-ministru și o echipă guvernamentală. Acum nu găsește ceva mai bun pentru primăria capitalei decât un neolegionar.

După mai bine de un sfert de veac, pare că ne-am întors în același punct. La București, succesorii FSN-ului dau din nou tonul vieții politice. Prima ramură a FSN-ului, FDSN, a înghițit partidul social-democrat istoric și i-a preluat numele: PSD. A doua ramură a FSN-ului, PD, a înghițit partidul național-liberal istoric și i-a preluat numele: PNL. Împreună, noul PNL-PD și PSD susțin actualul guvern și nu au nici o reacție la modul în care acesta guvernează împotriva Constituției prin ordonanțe de urgență. Împreună, cele două partide au ambiția de a culege cea mai mare parte a voturilor la alegerile locale din 5 iunie. Ca și în 1990, când acționa ca un bloc unitar, FSN-ul, deși are acum două fețe ce vor să lase impresia că sunt rivale, are din nou pretenția de a domina voința electoratului.

Vremurile sunt din nou critice. Încă o dată, uniformitatea gândirii, chiar dacă se prezintă azi în două variante, încearcă să cuprindă țara și să elimine orice formă de discernământ personal și orice opoziție politică.

ANTI-CORUPȚIA UCIDE!
20 mai 2016

Ieri, o trupă de procurori și polițiști a descins în forță la școala 96 din București, unde, potrivit mandatului pe care-l aduceau cu ei, s-ar fi petrecut acte cumplite de corupție. Deși nu era vizată de anchetă, contabila școlii, Elena Căpățână, a făcut un atac de cord la vederea mascaților care-i luau cu asalt biroul și la auzul strigătelor de luptă ale acestora. Intervenția ambulanței a fost inutilă, victima agresiunii statului de drept murind în drum spre spital. A lăsat în urmă un copil minor, o viață cumsecade, o carieră conștiincioasă. Cetățeanul Căpățână a fost ucis de modul de operare al anchetatorilor. Bucureștii au acum un alegător mai puțin.

Nu este aici vorba despre un regretabil accident. În fiecare an auzim despre persoane care se sinucid sau cărora le cedează inima atunci când, pe drept sau pe nedrept, fac obiectul unei investigații penale, mai ales când aceasta este inițiată de DNA. Oricât de grav ar fi fenomenul corupției, demnitatea umană și integritatea vieții au încă și mai multă greutate. Mai ales că ceea ce discursul represiv oficial identifică drept corupție poate fi, în cele din urmă, doar un mod de funcționare a societății, încă tradițional și foarte personalizat. Pentru mulți dintre noi este greu să ne imaginam caracterul impersonal al statului și natura juridică a datoriilor și obligațiilor pe care le avem în calitate de cetățeni. De aceea, încercăm adesea „să ne descurcăm". Instinctul nostru, atunci când avem treabă la o agenție a statului, este să ne interesăm mai întâi dacă nu cunoaștem cumva pe cineva acolo.

Poate că, de aceea, nimeni în media nu pare îngrijorat ori scandalizat de un asemenea incident legat de un bănuit act de corupție a cărui onomastică este lipsită de orice sonoritate. Știrea mai degrabă jenează prin anonimitatea ei. A fost menționată rar, în treacăt și în cuvinte mult mai puține decât cele consacrate de obicei unui accident de circulație. În acest sezon, media a ales să numere cu miile victimele probabile și retrospective ale infecțiilor nosocomiale din spitale. Pe toate canalele curg în șuvoi dezbaterile pe această temă. Jurnaliștii se întrec în dezvăluiri și în acuzații.

Rămâi cu impresia că te-ai afla mai în siguranță într-o zonă de război decât într-un spital românesc.

Remarcabil este că presa pare să contrazică intuiția liberală potrivit căreia concurența are darul de a diversifica. Nu există probabil în alt plan al realului o concurență comercială mai aprigă decât cea dintre stațiile de televiziune. Or, efectul pervers al acestei concurențe este uniformizarea. Oriunde te uiți, aceleași știri, în aceeași ordine, aceleași titluri, același desfășurător, aceeași gramatică precară, același limbaj sumar și colocvial, aceiași comentatori și invitați. Orice exclusivitate este imediat banalizată prin reîncadrarea spontană a subiectului pe toate celelalte canale[1]. Diferențele nu mai rezidă decât în temperamentul și în retorica moderatorilor.

Chiar și posturile care afirmă că „luptă împotriva abuzurilor" procedează la un decupaj extrem de precis al injustițiilor pe care le expun public. Victimele lor sunt mereu vinovații celorlalți. Cu titluri diferite, rămân în circuit. Știrea în fond e identică, deși unii o înfățișează ca pe o represiune nedreaptă, iar alții ca pe o justă retribuție. Puțini ziariști se încumetă să calculeze numărul tuturor victimelor sistemului represiv din ultimii unsprezece ani și, mai ales, să le consemneze numele atunci când aceste nume nu circulă în mod obișnuit pe fluxul de știri. Abuzul care, prin ricoșeu, tocmai a suprimat fizic un elector bucureștean a rămas de aceea fără ecouri mediatice.

Este neîndoielnic obligatoriu ca acele agenții ale statului însărcinate cu represiunea fenomenelor ilegale să își facă datoria cu promptitudine și probitate. Aș îndrăzni să spun chiar mai sistematic decât au făcut-o până acum, când au lăsat adesea impresia că lucrează ascultând de ordine aleatorii și poate interesate. În același timp, atunci când își fac datoria, aceste agenții trebuie să fie mult mai atente la garanțiile constituționale de care se bucură toți cetățenii, inclusiv cei care încalcă legea. Viața publică ajunsese deja în România un teatru de operațiuni în care aleșii naționali

[1] Vezi comentariile despre circulația circulară a informației în presa franceză ale lui Pierre Bourdieu, *Sur la télévision suivi de L'emprise du journalisme*, Liber, Paris, 1996, pp. 22–29.

și locali, demnitarii, înalții funcționari și întreprinzătorii își riscau uneori viața, întotdeauna reputația, adesea libertatea. Iată că și viața cotidiană a început să prezinte aceleași riscuri.

UN MIC NEW YORK?

21 mai 2016

În prima descriere a unui oraș ce trăiește într-un regim democratic, dată acum două milenii și jumătate, Pericle reține ca trăsătură distinctivă a cetățenilor Atenei încrederea reciprocă, manifestată de faptul că atenienii, înainte de orice altceva, obișnuiau să trăiască fără să își suspecteze vecinii și fără să se amestece în treburile lor, socotindu-se toți egali în demnitate.

Dacă nostalgia „Micului Paris" nu mai este astăzi decât o desfătare literară, amintirea vechii Atene ar putea inspira un proiect de viitor pentru București. Oricât ar părea de ciudat, privind înapoi spre Atena, orașul s-ar putea transforma în ceva asemănător unui mic New York. Aspirația pare incoerentă, de vreme ce Atena și New York sunt separate de o pluralitate de istorii, una din cele mai încărcate de consecințe fiind cea a individualismului. Și totuși, o legătură persistă: sinele profund al ambelor orașe este unul civic[1].

De când a devenit capitala României și până a căzut comunismul, Bucureștii, ca și Parisul de altfel – cu care împărțea poate (păstrând proporțiile) un farmec de aceeași factură – a fost un oraș gândit de autoritatea politică și nu de cetățenii săi. New York este un model nu numai alternativ, dar și dezirabil în măsura în care constituie un exemplu de oraș care nu a fost făcut de regi sau de papi, de prim-miniștri ori de președinți, de partide unice sau de patronajul unei mari companii, ci de propriii lui cetățeni, în deplină libertate și cu o disciplină autoimpusă și mutual convenită. Parisul, Londra, Roma sau Berlinul au fost și rămân fiecare în parte centre ale unor lumi, naționale sau imperiale. Atena și New

[1] Am folosit reflecțiile lui Richard Sennett, *Flesh and Stone. The Body and the City in Western Civilization*, W.W. Norton & Co., New York and London, 1994, mai ales pp. 355–376.

York constituie ele însele o lume deplină. O lume de dimensiunile unui centru, o lume autosuficientă, dar cu vocația de pedagog al restului lumii, așa cum îi plăcea lui Pericle să creadă despre cetatea sa. Ca și Atena odinioară, New York lasă impresia unui oraș ce nu depinde de un centru intern sau extern de putere, ci doar de voința, imaginația și creativitatea propriilor săi locuitori.

Pentru a ajunge aici, ar fi nevoie ca vocea bucureștenilor să fie ascultată mai des și mai sistematic și, dincolo de pluralitatea părerilor posibile în oricare materie, să se degajeze o opinie semnificativă statistic și, mai ales, plină de miez democratic. Cetățenii pot fi puși să lucreze pentru propria lor libertate printr-o metodă de consultare oarecum făcută pentru „leneși". Nu are rost ca bucureștenii să fie chemați la un referendum local, în sensul legii. Mai degrabă, referendumul ar putea veni acasă la cetățeni sub forma unui chestionar simplu. Nu costă nimic, nici un efort, doar câteva clipe de reflecție și curajul de a face o alegere. Nu e de așteptat ca numărul cetățenilor care vor participa la o asemenea potențială consultare să fie mare dintru început, dar va spori pe măsură ce locuitorii vor vedea că părerea lor contează și este luată în seamă. Scopul acestui tip de referendum prin corespondență ar fi dublu: pe de o parte, marile decizii vor fi pilotate de opinia majoritară a cetățenilor, iar pe de altă parte aceștia vor prinde treptat gustul de a participa la decizii și vor simți că orașul le aparține cu adevărat pentru că au un cuvânt de spus și acest cuvânt este ascultat și urmat.

Obiectivul încă și mai important al acestui exercițiu de mobilizare civică, pe care-l propun în aceste zile bucureștenilor, este acela de a-i convinge pe cetățenii din toate generațiile că politica este, în realitate, altceva decât li s-a lăsat impresia că ar fi. Nu este, adică, doar un ansamblu, cu aparență detestabilă, de negocieri făcute „la mica înțelegere" între grupuri de interese sau rețele de clientelism și patronaj. Politica poate fi o „mare înțelegere", adică un proiect de viață comună în care fiecare să-și dea măsura propriilor calități și în care nimeni să nu fie uitat sau lăsat în urmă. O „mare înțelegere" investită în politici publice ce pot profita de creativitatea și de spiritul imaginativ al tinerilor. Cu o singură condiție: aceștia să refuze să se mai lase în voia unor stereotipuri

ce nu sunt tinere, ci au vârsta leninismului și a fascismelor (noi împotriva lor; să schimbăm clasa politică; toți politicienii sunt hoți; toate partidele, aceeași mizerie; punct și de la capăt; ei fură, noi ne implicăm; să ne luăm țara înapoi etc.) și să înceapă, fiecare pe cont propriu, să gândească cu propria minte. Nu te poți lupta cu poncifele și nu ai cum să convingi pe cineva a cărui părere nu este formată în urma unui raționament personal.

Pentru a pune în operă un asemenea proiect comun, primarul unui oraș de talia Bucureștilor, ca și un ministru de altfel, nu poate fi un simplu executant, un instrumentist. S-ar asemăna mai degrabă cu un dirijor, cu un șef de orchestră care nu este obligat să știe să cânte la toate instrumentele, dar care este dator să cunoască posibilitățile fiecăruia și să dețină știința de a le armoniza. Iar atunci când nu cunoști un instrument, stai și-l înveți, chiar dacă nu vei ajunge să cânți vreodată la el. Pe scurt, un primar nu are de ce să fie expert în compoziția asfaltului sau în reciclarea deșeurilor. Trebuie doar să știe care sunt standardele și bunele practici în asemenea materii, să le impună și să urmărească modul în care ele conduc execuția oricărei lucrări de interes public.

Administrația Bucureștiului este populată neîndoielnic cu personaje interesate exclusiv de obiective private, ale lor sau ale altora. În același timp, există la toate nivelurile administrației bucureștene oameni de caracter, cu multă experiență profesională. Aceștia din urmă nu au fost până acum mobilizați pentru a da măsura priceperii lor. Deci, ca în celebra zicală americană despre nunți, în administrație ești nevoit să lucrezi și cu lucruri vechi și cu lucruri noi, socotind că nu tot ceea ce e nou este și bun și nu tot ceea ce e bun este neapărat nou. Din această pricină, regula de conduită într-o situație de tip administrativ ar putea suna cam așa: „Croiți cărări drepte cu picioarele voastre, ca nu cumva ceea ce șchiopătă să iasă din încheieturi, ci mai degrabă să se vindece" (Evrei 12:13).

Investițiile publice promise de diversele administrații municipale din trecut au fost rareori duse până la capăt. Uneori nu au fost nici măcar începute, din pricina unei acumulări de slăbiciuni ce țin de nepăsare, de extrema birocratizare a proceselor de accesare a fondurilor, de incapacitatea autorităților de a face licitații

dincolo de orice suspiciune, de lipsa firmelor private capabile să execute la o calitate convenabilă bugetele încredințate. Această ultimă trăsătură s-ar putea să devină în viitor dominantă. Este probabil pentru prima oară în istoria orașului – semnalează Camera de Comerț și Industrie – când există în București un serios deficit de forță de muncă calificată pentru cele mai diverse tipuri de operațiuni economice. Pericolul pentru viitor este ca proiectele de dezvoltare să fie bine făcute, concepute cu integritate și creativitate, dar să nu poată fi puse în executare pentru că nu va avea cine să o facă.

Cunoașterea de sine a orașului nu poate fi realizată decât pe baza unui inventar extrem de clar al proprietăților municipale, fie din domeniul public, fie din cel privat. Datele există, dar ele sunt disparate și amestecate. Acest inventar va fi însoțit de un registru al tuturor proprietăților care nu aparțin municipiului sau sectoarelor cu vreun titlu, dar care au o situație incertă din punct de vedere juridic. Aceste inventare vor fi publicate, pentru că bucureștenii au dreptul să știe care este patrimoniul lor comun și, de asemenea, să ia cunoștință despre ceea ce în oraș are un statut incert sau litigios.

Proprietățile imobiliare cu statut cert aparținând municipalității vor fi reabilitate și vor căpăta o destinație publică. Vor deveni sediul unor instituții publice care, fie nu au, fie și-au pierdut reședința, situație în care se află de pildă Muzeul Literaturii[1]. Alte imobile sau terenuri pot fi alocate pentru amenajarea de locuințe sociale sau pentru tineri, realizate în parteneriat public-privat. Proprietățile aflate pe celălalt versant, în litigiu sau cu statut incert, vor trebui supuse unei examinări atente pentru a se găsi cu maximă celeritate un deznodământ, fie în baza actualei legislații, fie prin promovarea unei legi speciale.

Pentru a demara proiecte de regenerare urbană, se cere totodată rezolvată și situația proprietății private. Dacă aceasta este delăsată, s-ar putea impune exproprierea în interes public sau, după caz, răscumpărarea. Imobilele cu valoare arhitecturală vor fi păstrate și restaurate integral sau parțial și vor fi incluse

[1] În aprilie 2017, muzeul a căpătat în final un sediu.

în microansambluri urbanistice concepute în urma unor concursuri internaționale de arhitectură. Orașul trebuie să recupereze câte ceva din caracterul, dacă nu chiar din farmecul pe care îl avea înainte de 1977, dată după care regimul comunist a procedat la demolări masive ce au schimbat dramatic profilul urbei. Ar fi regretabil ca schimbarea operată de socialismul de stat să rămână ireversibilă. Bucureștenii s-ar putea pronunța, de pildă, printr-un referendum asupra limitării cotei de înălțime a tuturor construcțiilor noi la maximum șapte niveluri.

Bucureștenii locuiesc, fără să-și dea seama mulți dintre ei, într-un monument istoric și de arhitectură. Cei care frecventează centrul vechi, socotindu-l vibrant și *trendy*, ar trebui să fie conștienți că supun unei agresiuni permanente un cartier de locuire densă, plin ochi de familii, copii și pensionari. Centrul vechi trebuie reabilitat în primul rând pentru cei care-și au acolo căminul. Iar această operațiune nu poate fi una de bricolaj, condiționată de negocierea resurselor între proprietari și municipalitate, ci trebuie să ia forma unui proiect masiv de regenerare a țesutului urban din perimetrul istoric și de restaurare simultană a tuturor clădirilor înscrise în patrimoniul istoric și arhitectural.

Un spațiu urban bine configurat estetic ar putea institui spontan o normă de conduită individuală: atunci când estetica spațiului public devine vădit superioară celei de care te bucuri la tine acasă, există șansa să încerci să-ți înfrumusețezi orizontul imediat al vieții personale. Până atunci, cum putem pretinde simț estetic într-un oraș în care nu există decât două biblioteci publice deschise tuturor cetățenilor, cea națională și cea metropolitană? Când au fost suprimate bibliotecile de cartier, cum putem spera să se înmulțească bibliotecile de acasă?

Curios este că până acum nici elitele – primari, dezvoltatori imobiliari, consilieri, arhitecți, constructori – nu au simțit că orașul pierde zilnic ceva, că își pierde caracterul, că devine banal, oarecare, pur și simplu urât. Spațiul urban are urgentă nevoie de o estetică riguroasă. Care să oprească demolarea sau desfigurarea monumentelor istorice și de arhitectură. Care să vegheze ca tot ce se construiește să fie în ton cu vecinătățile și în consonanță cu o *skyline* a orașului. O estetică prin care, pe termen mediu,

să facă Bucureștiul recognoscibil și inconfundabil. Să-i dea caracter, poate și farmec. Dacă nu sună prea ambițios, chiar o anumită monumentalitate. Nimic nu e mai trist în moștenirea urbanistică lăsată de comunism decât masivitatea lipsită de monumentalitate a Casei Poporului.

Ar fi apoi indispensabilă monitorizarea strictă a activității companiilor private de utilități cu scopul de a apăra necondiționat și în toate ocaziile interesele cetățenilor Bucureștiului în fața neglijenței și, adesea, a incapacității manageriale de care dau dovadă aceste companii. Și nu este vorba aici numai despre controlul exigent și despre luarea în serios a prevederilor din contractele de privatizare. Privatizarea sistemului de apă și canalizare din București este, în sine, o aberație. Nici o capitală – nici chiar New York – nu lasă acest serviciu în mâini private. Bucureștiul a făcut-o, fără să fi fost vreodată consultați cetățenii săi. Rezultatul este că vechea societate publicată ICAB avea servicii mai prompte și de calitate mai bună decât actualul operator privat.

Orașul are nevoie în această materie de standarde de calitate pe care primăria trebuie să le stabilească, să le urmărească și, la nevoie, să impună sancțiuni acelor companii care nu le respectă. Iată un exemplu scandalos, ce ar putea fi multiplicat: compania de electricitate a dezvoltat recent obiceiul de a scoate la suprafață casetele electrice. Parcul Elefterie din Piața Operei este, în prezent, desfigurat de companie. În mod imperativ, în patru ani de mandat, toate cablurile aeriene utilizate de diversele companii de utilități vor trebui, așa cum a fost de mult planificat, să fie trecute în subteran.

În al doilea timp, ar fi nevoie de un concurs internațional de arhitectură rutieră. Trebuie regândite radical sensurile de circulație în capitală, ritmul semaforizărilor, cât și includerea în rețelele rutiere a benzilor dedicate pentru transportul în comun și a pistelor pentru biciclete. Soluția tehnică nu poate veni decât dintr-o asemenea reflecție. Un candidat, un primar chiar, nu poate scoate soluția din propria sa imaginație. Din nefericire, soluțiile evocate de mai toată lumea pentru problema traficului – parcări noi, parcări de periferie, computerizarea semafoarelor – nu sunt

de natură să rezolve chestiunea spinoasă a traficului, ci poate doar să o îndulcească.

Soluțiile radicale sunt doar câteva și, din păcate, aparțin de sfera interdicțiilor. Londra, Praga sau Amsterdam țin sub control traficul cu un succes relativ mare prin măsuri de tipul taxării autovehiculelor neînmatriculate în oraș, a celor care circulă în perimetrul central, a aplicării de sancțiuni drastice pentru parcare ilegală. Precondiția rezolvării chestiunii mobilității urbane este degajarea completă și definitivă a trotuarelor. Cei mai vulnerabili dintre locuitorii Bucureștiului au ajuns pietonii. Trebuie ca aceia care circulă în oraș cu automobilul să ia întotdeauna în calcul faptul că spațiul Bucureștilor nu este nelimitat, ci, pur și simplu, un dat istoric ce se cuvine păstrat și respectat. Bucureștiul nu poate fi lărgit, ci doar extins.

În plus, fiecare ieșire cu mașina contribuie la poluarea orașului. Este acesta un al doilea raționament pe care fiecare bucureștean ar trebui să îl facă atunci când se urcă la volan. Ori de câte ori respiră, bucureștenii au parte de al cincilea cel mai poluat aer din Europa. De aceea, descongestionarea traficului, în ciuda diverselor promisiuni, nu este o simplă problemă tehnică, ci în mod fundamental una de co-responsabilitate. Nici un primar nu va putea găsi bagheta magică prin care să transforme traficul bucureștean într-unul rapid și fluent, dacă comportamentul bucureștenilor nu se va schimba.

Totul se reduce în final la modul în care convenim să trăim împreună în acest oraș. Lucrurile au însemnătatea lor și fac adesea viața mai comodă, dar calitatea raporturilor dintre oameni are întotdeauna precedență. O are în New York, a avut-o în Atena. De aceea, trebuie organizată o mare evadare, o sustragere colectivă din atmosfera de suspiciune și de neîncredere ce domnește acum, din cultura denunțului, a fricii, a traiului sub amenințarea sancțiunii pe care-l ducem de un număr de ani. Prezumția de la care trebuie să plecăm nu este una de natură juridică, ci în primul rând una de factură civică și politică: toți cetățenii merită încrederea noastră, toți cetățenii au dreptul la respect, tuturor

cetățenilor trebuie să le fie garantată libertatea și, pe cât este cu putință, un strop de seninătate.

DEMOCRAȚIA APOLITICĂ
4 iulie 2016

După ce s-a consultat cu partidele politice, Klaus Iohannis a propus formarea, după alegeri, a unui guvern PSD–PNL, cu un unic „proiect de țară" pe care s-a oferit să-l elaboreze la Cotroceni cu ajutorul unei comisii prezidențiale alcătuite din specialiști de înalt nivel și din tehnicieni desemnați de partide. Propunerea are forța unui autentic manifest al schimbării de regim și ne permite să vedem mai bine cum va arăta noua paradigmă politică. Pe de o parte, guvernul nu va mai ieși din urne, după ce vor fi fost numărate voturile cetățenilor, ci va fi rezultatul unui consens prealabil între partide, negociat sub autoritatea președintelui. Pe de altă parte, programul de guvernare nu va mai fi discutat și aprobat în Parlament, fiind conceput de un grup independent de experți lucrând sub egida și, poate, sub îndrumarea președintelui.

Sunt imediat recognoscibile aici trei fenomene ce au fost deja identificate în alte părți, fie separat, fie asociate în proporții variabile. Evidentă este, în primul rând, tendința de „prezidențializare" a democrației, de concentrare pe verticală a deciziei, ce aparține din ce în ce mai exclusiv prim-ministrului, cancelarului sau, după caz, președintelui și nu, așa cum se întâmpla până de curând, majorității parlamentare, cabinetului ori conducerii colective a partidului de guvernământ[1]. Apoi, dezafectarea socială a structurilor partizane[2], observabilă pretutindeni, favorizează această insularizare și personalizare a voinței politice. În sfârșit

[1] Thomas Poguntke, Paul Webb, editors, *The Presidentialisation of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*, Oxford University Press, Oxford and New York, 2005

[2] Russel J. Dalton and Martin P. Wattenberg, editors, *Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies*, Oxford University Press, Oxford and New York, 2002

și drept consecință, politicile publice sunt cel mai adesea produsul expertizei tehnice și doar accidental un rezultat al procesului legislativ, ceea ce conduce la o accentuată „de-parlamentarizare" *(Entparlamentariesirung)* a democrației[1].

„Prezidențializarea", lichefierea partidelor și „de-parlamentarizarea" pot fi acum identificate în context românesc pe baza unui vast material empiric Toate trei sunt efecte vizibile – inclusiv în proiectul de „resetare" a politicii românești pe care și-l atribuie Klaus Iohannis – ale unui proces istoric ce pare să afecteze ireversibil nu numai tipul ideal al democrației reprezentative, dar și cele mai multe întrupări naționale ale acesteia.

Această metamorfoză a regimurilor democratice a fost calificată în diferite moduri. Luciano Canfora s-a grăbit, cu un patos postmarxist, să concedieze însăși democrația ca pe o ideologie care, asemenea altora din trecut, și-a trăit traiul și și-a consumat rostul istoric[2]. Mai rezervat, Colin Crouch descrie mutația radicală suferită de democrația contemporană sub numele de „post-democrație"[3]. Guy Hermet a anunțat la rândul său apariția iminentă, după o „iarnă a democrației", a unui nou tip de regim[4]. Acest anotimp dificil, în care politica democratică tinde pe alocuri să se transforme în contrariul ei, a fost explorat de Alfio Mastropaolo, pentru care *homo democraticus* este, ca subiect al dreptului și ca beneficiar al unei bunăstări în declin, mai mult un consumator încărcat de resentimente decât un cetățean angajat[5]. Peter Mair a constatat și el cum democrația își pierde conținutul

[1] Vezi în special capitolul „Entparlamentarisierung und deliberative Surrogatdemokratie", in Danny Michelsen, Franz Walter, *Unpolitische Demokratie. Zur Krise der Repräsentation,* Suhrkamp Verlag, Berlin, 2013, pp. 179–216

[2] Luciano Canfora, *La democrazia. Storia di un ideologia,* Laterza, Roma-Bari, 2004

[3] Colin Crouch, *Post-democracy,* Polity, Cambridge and Malden, Mass., 2004

[4] Guy Hermet, *L'hiver de la démocratie ou le nouveau régime,* Armand Colin, Paris, 2007

[5] Alfio Mastropaolo, *Is Democracy a Lost Cause? Paradoxes of an Imperfect Invention,* translated by Clare Tame, ECPR Press, Colchester, 2012

liberal și reprezentativ și începe să sune a gol[1]. Danny Michelsen și Franz Walter califică toate aceste prefaceri ale democrației reprezentative drept semnul evoluției către o democrație apolitică sau nepolitică *(unpolitische Dremokratie)*. Știind că politica există doar când arbitrariul dispare, ar fi nimerit să ne întrebăm ce ar putea veni pe lume dacă politica ar fi amenințată cu dispariția. Oricum ar fi descrisă, metamorfoza democrației pare să fie caracterizată de cel puțin patru trăsături definitorii și inechivoce.

În primul rând, sediul politicii democratice a devenit media. Voința comunității politice nu mai este decât episodic cea a corpului electoral, fiind exprimată (și desigur mediată) în principal de presă. Viața politică se reduce la prezentarea mediatică a evenimentelor și declarațiilor cu relevanță politică, fiind uneori dependentă de grupurile de interese care controlează media (nu este probabil o coincidență că termenul post-democrație a fost folosit pentru prima dată în 1999 pentru a descrie schimbările structurale petrecute în politica italiană sub guvernarea lui Berlusconi). Sfera publică se transformă pe aceste căi într-un spațiu al retoricii și persuasiunii, a cărui principală funcție este să prezinte și să comenteze decizii ce au fost deja luate. Drept consecință, încetează să mai fie un loc de re-prezentare, deliberare și decizie. Presa își asumă implicit o funcție de reprezentare ne-electorală în măsura în care pretinde că ia poziție pentru *(stand for)* și în numele *(on behalf of)* cetățenilor în absența oricărei legitimări democratice și mai ales a oricărei răspunderi politice sau imputabilități administrative *(accountability)*.

A doua trăsătură ar descrie însușirea completă a politicii de către logica economiei globale. Teoriile de tip *rational choice* permiseseră deja în anii 1980 capturarea limbajului politicii democratice de către cel al economiei. Acum, lexicul politic este complet dizolvat în cel economic. Cuvinte cu rezonanță clasică și istorie intelectuală îndelungată precum *libertate* sau *dreptate* sună învechit.

[1] Peter Mair, *Ruling The Void: The Hollowing Of Western Democracy*, Verso, London and New York, 2013

Vocabularul prezentului preferă *eficiența* și *managementul*. Vechile manifeste electorale ale partidelor se numesc acum „oferte"

În regimurile democratice postbelice, resursele socio-economice inegal distribuite și drepturile politice egale se aflau într-o situație de separare strictă. Statul bunăstării admisese ca sfera politică să exercite, prin prelevări, o anumită influență asupra celei economice. Primatul politicului asupra economiei fusese însă unul strict funcțional, rareori declinat normativ. Neoliberalismul anilor 1980 a răsturnat relația de dependență mutuală, întemeiată pe separare, între sfera politică și mediul economic. De atunci, politicul este convocat ca un servant al pieței, ce reduce agenda guvernamentală la controlul deficitului și la cel al populației prin agențiile de represiune. Asemenea monarhiilor secolului al XVII-lea care se finanțau din credit, guvernele actuale nu mai trăiesc din taxe, din venituri prezente și reale, ci din împrumuturi contractate în contul veniturilor viitoare, ce sunt astfel consacrate în proporție semnificativă serviciului datoriei.

Începând cu anii 2000, capitalismul financiar global a generat pretutindeni în Europa și în America de Nord o elită politică autoreferențială, interesată mai mult să țească relații stabile și durabile cu grupurile de interese dominante decât să elaboreze autonom programe politice. Externalizarea serviciilor publice, parteneriatul public-privat, managementul privat al companiilor publice, introducerea criteriilor de piață ale eficienței în gestionarea administrațiilor publice sunt semnele incontestabile ale acestei transformări. Arii ale vieții publice care erau cândva considerate ca fiind răspunderea exclusivă a statului și guvernelor (sănătate, educație, transporturi, utilități, pensii, prevederi sociale etc.) au fost fie contractate, date în arendă unor particulari, fie privatizate de-a dreptul. Ca atare, guvernele au devenit din ce în ce mai puțin răspunzătoare în fața cetățenilor și tot mai dependente de interese private, oricât de legitime în sine. Cu acest titlu, ele sunt condamnate să fie din ce în ce mai puțin transparente în deciziile și actele lor.

Să ne amintim: pe 6 mai 2010, președintele României a anunțat că „a decis" să impună măsuri de austeritate bugetară presupunând amputarea drastică atât a salariilor din sectorul

public, cât și a pensiilor de stat. Guvernul a scris imediat un proiect de lege pe baza respectivei decizii, adoptat ulterior de Parlament și validat de Curtea Constituțională cu o singură rezervă. Câteva luni mai târziu, ministrul de finanțe Sebastian Vlădescu a dezvăluit că decizia în cauză fusese luată într-un grup de șase persoane, printre care Traian Băsescu și el însuși, dar nu și prim-ministrul. Numele și afilierile instituționale ale celorlalți patru decidenți care au pus în mișcare executivul, legislativul și Curtea Constituțională și au afectat traiul a milioane de cetățeni au rămas până azi confidențiale.

A treia trăsătură decurge de aici. Cum guvernul nu se mai află la comanda politicilor publice, ce par să fie cârmuite anonim, dintr-o zonă inaccesibilă privirii publice, cetățenii au dezvoltat sentimentul că nu mai controlează guvernul. Faptul că executivul este, generic, mai puțin răspunzător în fața electoratului, mai puțin înclinat (ori capabil) să răspundă dorințelor și preferințelor cetățenilor, a dus treptat la dezafectarea politică a societăților, măsurabilă în declinul dramatic al participării la vot și în emergența unor forme multiple de dezangajare politică și de depolitizare a vieții publice.

În această ultimă categorie trebuie clasate manifestațiile de stradă masive și recurente. Clivajele din societate nu mai sunt exprimate și sublimate de partidele de mase, așa cum ne încredințează Stein Rokkan că se întâmpla în epoca de aur a democrațiilor reprezentative[1]. Masele au abandonat partidele, care nu le mai pot captura, canaliza și utiliza energia în competiția partizană disciplinată de reguli și proceduri. Grupurile sociale, structurate ori agregate aleatoriu, nu se mai recunosc în partide, răbufnind periodic în proteste de stradă îndreptate împotriva tuturor partidelor de guvernământ.

Doar aparent paradoxal, chiar și angajamentul politic se manifestă ca o lepădare de politică. În România de pildă, partidele noi (PPDD în 2012 și USB/USR în 2016) nu sunt organizații

[1] E.g. studiile culese în 1976 de Ian Budge, Ivor Crewe and Dennis J. Farlie, editors, *Party Identification and Beyond. Representations of Voting ald Party Competition* [1976], ECPR Press, Colchester, 2010

antisistem pentru că ascensiunea lor se datorează sistemului, atât versantului privat al acestuia (media și *social media*), cât și celui public (USR invocă cu religiozitate sprijinul DNA). Așa cum Klaus Iohannis fusese în 2014 un candidat *ohne Eigenschaften*, avem de-a face cu „partide fără calități", post-ideologice, ce refuză cu obstinație să se pronunțe cu privire la marile teme de societate de teamă să nu dezvăluie faptul că nu au în realitate nici un fel de identitate politică. Astfel de formațiuni de tip *Sturmabteilung*[1] sunt suscitate foarte probabil de corporații (și, poate, de serviciile secrete) cu obiectivul de a slăbi, prin diabolizarea „clasei politice", dar și prin acțiuni de agitație a străzii, a spațiului mediatic și a celui virtual, gestiunea politică a societății de către stat și a-l face pe acesta mai disponibil pentru piețe.

Criza generalizată a reprezentării politice ar fi al patrulea aspect al exsanguinării politice a democrației. Politicienii au ajuns să vorbească mai ales ca mandatari ai grupurilor de interese articulate de piață și mai puțin în numele alegătorilor lor. Așa cum un senator român a declarat cu candoare în iunie 2010, în timpul procesului legislativ ce a dus la tăierea cu un sfert a salariilor din sectorul public, alegătorii săi nu sunt cele câteva zeci de mii de cetățeni chemați periodic la urne, cărora ar trebui să le dea explicații convingătoare cu privire la violența unei asemenea măsuri de austeritate, ci cei zece-cincisprezece întreprinzători și persoane influente din colegiul său cu care trebuie să-și negocieze atât propriul vot în Parlament, cât și, la timpul potrivit, realegerea. Pe scurt, democrația, ca politică a reprezentării unui corp de cetățeni egali și liberi, ar fi ajuns la sfârșit[2].

Odată evacuată politica, oare ce mai rămâne din democrație? Alegerile continuă să fie organizate regulat și, în general, corect. Cu o limită totuși, insistă Crouch: era post-democrației este inaugurată global de stabilirea rezultatului alegerilor prezidențiale

[1] Agresivitatea dovedită de USR atât în stradă, cât și în Parlament pe 2 februarie 2017 confirmă această calificare tipologică; agitații asemănătoare obișnuia să facă în Parlament în 2013 și PPDD.

[2] Simon Tormey, *The End of Representative Politics*, Polity, Cambridge, Malden MA., 2015

americane din anul 2000 printr-o decizie a Curții Supreme și nu prin numărarea completă a voturilor, miza acestei neobișnuite uzurpări de competențe fiind nu atât favorizarea unui candidat anume, cât graba de a restaura încrederea piețelor în guvernul american[1]. Ce contează în final în orice consultare electorală este dacă aceasta induce o creștere sau, dimpotrivă, o scădere a indicilor bursieri. Așa stând lucrurile, alegerile nu sunt mai mult decât *ieroglife politice*. Orice obiect produs în capitalism este o „ieroglifă socială", credea Marx, în măsura în care este conceput în așa fel încât să mascheze inechitățile din relația dintre muncă și proprietate, sensul curent atașat obiectului fiind menit să distragă atenția de la condițiile sociale în care acesta a fost creat[2]. În pofida aparențelor și a îndemnurilor pioase la participare electorală, alegerile încifrează un raport între politică și economie ce a fost radical răsturnat în ultimele două sau trei decenii.

Dacă alegerile sunt ieroglife, iar Parlamentul se constituie prin alegeri, cum mai poate fi citit rostul adunării reprezentative? Canonul hermeneutic tradițional ne spune că legislativul este una din cele trei puteri separate ale statului, ce se cuvin dispuse în echilibru și supuse controlului reciproc. Constituționaliștii din toate țările sunt încă uniți în credința că separația celor trei puteri identificate de Montesquieu nu numai că există încă, dar este indispensabilă pentru funcționarea democratică a oricărui stat modern, ba chiar a ordinii internaționale[3].

Fără a utiliza logica marxistă a ieroglifei, Theodore Lowi a demonstrat cu maximă energie intelectuală că respectivele trei ramuri ale guvernării, așa cum sunt săpate în litera Constituției americane, nu sunt decât o incantație politică recitată cu reverență de politicieni, juriști și jurnaliști, dar incapabilă să pună în mișcare politicile publice. În fapt, în Republica americană, puterea nu este împărțită în trei, ci răspândită în ceva mai multe

[1] Colin Crouch, *op.cit.*, p. 2

[2] Vezi comentariile lui Richard Sennett, *The Fall of Public Man*, W.W. Norton & Company, New York and London, 1974, p. 145

[3] E.g. Christoph Möllers, *The Three Branches. A Comparative Model of Separation of Powers*, Oxford University Press, Oxford, 2013

arene de putere[1]. Interacțiunea dintre politicienii care legiferează ori guvernează în state sau la nivel federal, birocrația de diferite trepte și categorii, instanțele morale recunoscute, interesele de grup structurate și curțile de justiție desenează o pluralitate de sfere politice de decizie cu privire la adoptarea, continuarea, modificarea sau abandonarea unei *public policy*.

Îndrăznind să generalizăm cazul american, aparatele administrației publice ar fi – și în orice *big government* se comportă astfel – o a patra putere, pe care teoreticienii secolului al XVIII-lea nu aveau cum să o cunoască. Grupurile de interese (companii, sindicate, asociații de tot soiul) pot constitui o a cincea putere, de vreme ce deciziile politice sunt negociate pretutindeni cu partenerii sociali. Am putea socoti „societatea civilă" ca a șasea *branch of government*, o putere efectivă prin intermediul procedurilor de transparență, consultare, dezbatere, ca și prin exigența realizării de studii de impact. În orice țară europeană, directivele și acțiunile de *infringement* impun Comisia Europeană ca pe o a șaptea putere. Băncile centrale independente, inclusiv cea europeană, au adesea o pondere hotărâtoare în stabilirea politicilor publice și a cadrului legislativ. Agențiile de rating tind să se manifeste și ele ca o posibilă putere de natură să influențeze decizii naționale de cea mai mare amplitudine. Nu în ultimul rând, cu precădere din 2001, serviciile speciale au ajuns să fie recunoscute public, în numele securității naționale, drept un factor determinant în adoptarea oricărei decizii politice de o oarecare anvergură.

Făcând bilanțul, democrațiile contemporane sunt de ceva vreme democrații monitorizate *(monitory democracy[2])*. Alegerile, partidele și parlamentul rămân ieroglife sacre ce decorează constituțiile, dar nu mai rezumă regimul politic ca atare, ci sunt supuse observației, criticii și presiunii instituționale de către o constelație de mecanisme extraparlamentare și extraguvernamentale. S-ar spune chiar că cele trei puteri ale canonului liberal

[1] Thedore J. Lowi, *Arenas of Power*, Paradigm Publishers, Boulder and London, 2009

[2] John Keane, *The Life and Death of Democracy*, Simon & Schuster, London and New York, 2009, pp. 688–695

clasic – legislativă, executivă și judecătorească – au ajuns cele mai vlăguite dintre puteri, fiind controlate în practică de toate celelalte, după o logică adesea discreționară și nu după principiul echilibrului reciproc. Așa cum a observat Foucault, *le pouvoir ne fonctionne jamais à partir de son fondement*.

Deși nu are geometria federală a Statelor Unite, România aleargă și ea în cursa de multiplicare a puterilor, cu precădere a puterilor de monitorizare a autorităților alese. Să enumerăm, în treacăt, câteva consilii (fiscal, prudențial, de apărare a țării) ce au căpătat o pondere însemnată în rețeta de luare a deciziilor de ordin legislativ și executiv. Puterea supremă de control, cea care încuviințează în ultimă analiză toate politicile și toate numirile, pare să fie alta. A dezvăluit-o Titus Corlățean, fost ministru al justiției și al afacerilor externe, în ședința Senatului din 21 iunie 2016: „Există mult mai multă transparență [...] cu privire la oamenii care intră în Ministerul de Externe și funcționează, cu atât mai mult față de cei care au funcții de responsabilitate și nu mă refer numai la funcția de ministru. Există proceduri de verificare și eu am trecut prin aceste lucruri, în permanență, în cei 22 de ani în care am făcut parte, direct sau implicit, din această instituție de elită a administrației românești. Nu există o transparență mai mare în verificări în ceea ce privește oamenii din Ministerul de Externe și în ceea ce privește verificările. [...] atunci când se iau decizii, atunci când se propun decizii, când se promovează documente în sistemul intern al Ministerului de Externe, acele memorandumuri interioare, care propun decizia, trec de la bază, cu toate semnăturile, prin foarte multe etape intermediare. Trec cu avizele, cu semnăturile a foarte mulți oameni. Și trec, o spun public, nu este nici un secret, prin fața a foarte mulți alți ochi, altor ochi, decât cei instituționali ai Ministerului de Externe. Sunt și alte instituții prezente"

Avem în această mărturie răspunsul la întrebarea de mai devreme: ce ia locul politicii atunci când aceasta este concediată din regimul democratic. Putem, de asemenea, evalua mai precis costul de-parlamentarizării. Dacă ar fi să luăm în serios articolele 111(1) și 116(1) din Constituție, guvernul și toată administrația publică lucrează sub controlul Parlamentului, administrația

publică aflându-se „numai în subordinea guvernului". Un ministru recunoaște public că a fost în realitate supus controlului din partea unei instituții de natură specială și discretă, cu totul diferită de cea reprezentativă, sugerând chiar că a ocupat o poziție subordonată față de respectiva instituție de monitorizare și verificare. Sorin Grindeanu pare să fi dat acestei practici un caracter normativ: prim-ministrul ar fi respins majoritatea propunerilor de numire în funcțiile de secretar de stat, șef de agenție sau prefect în temeiul unor rapoarte nefavorabile primite de la SRI.

Cum s-a ajuns aici? Din comoditate a gândirii, blamul cade de regulă pe „regimul Băsescu", fostul președinte câștigându-și proasta reputație de a fi deformat instituțiile democratice cu intenția de a conduce autoritar treburile publice. În realitate, Traian Băsescu nu a fost decât unul dintre beneficiarii expulzării politicii din instanțele democratice de deliberare și de decizie. Faptele plasează turnanta democrației românești în anii 2001–2004. Adrian Năstase este cel care a transformat – cu gândul, cu fapta și prin omisiune – o democrație preponderent parlamentară, așa cum fusese cea a anilor 1990, dincolo de toate insuficiențele și fragilitățile ei, într-o democrație de învestitură, confuz reglementată și cu randament scăzut.

Atunci s-au schimbat regulamentele camerelor: timpul dezbaterilor a fost limitat, dreptul la cuvânt al parlamentarilor a fost restrâns, s-a instituit cvasi-vetoul dat de guvern (prin formularea unui aviz negativ) propunerilor legislative ale parlamentarilor, comisiilor parlamentare le-a fost retras dreptul de a discuta chestiuni pentru care o anchetă judiciară este în curs. Revizuirea constituțională din 2003 a pus Parlamentul în imposibilitatea de a respinge hotărârile Curții Constituționale, a creat un bicameralism cu tendințe asimetrice în vederea scurtării procesului legislativ, a favorizat practica ordonanțelor de urgență. Aceeași revizuire a suprimat dreptul Parlamentului de a alege, în ședință comună, membrii Consiliului Superior al Magistraturii (articolul 132 din Constituția adoptată în 1991) și i-a transformat explicit pe procurori în magistrați, de vreme ce a adăugat în legea fundamentală prevederea potrivit căreia CSM are în compunere o secție pentru procurori (articolul 133 alineat 2.a din Constituția revizuită

în 2003). Tot Năstase a patronat redactarea și adoptarea legii 161 din 2003 privind sancționarea corupției, a legii declarării averii și a celei incriminând conflictele de interese, precum și a „legilor justiției" (303, 304 și 317 din 2004) care i-au așezat pe magistrați nu numai în afara controlului parlamentar, dar chiar deasupra oricărei inspecții publice. Același Năstase i-a separat pe magistrați de societatea reală, scutindu-i de gestul fundamental de solidaritate civică reprezentată de contribuția la fondul de pensii. Totul în numele urgenței însușirii *acquis*-ului comunitar. Experimentată exclusiv sub aspectul condiționalității, europenizarea a dus inevitabil – și nu doar în România – la un declin al democrației.

Prezidențialismul, ridicarea pe verticală a deciziei, a fost inaugurat de Năstase, a fost dus la un nivel superior de Băsescu, fiind îmbrățișat fără rezerve de Iohannis. Nouă este doar incultura constituțională a lui Klaus Iohannis. Băsescu avea abilitatea de a folosi tehnica cabotajului, navigând cu litera Constituției la orizont, chiar și atunci când o încălca sau trecea dincolo de spiritul ei. Iohannis se avântă însă în largul ignoranței[1]. De-parlamentarizarea a fost inițiată de Năstase, a fost exploatată și accentuată de Băsescu, pentru a fi dusă până la ultimele ei consecințe de Iohannis. Toți trei s-au bucurat de concursul tuturor șefilor de partide. Din 2004, fiecare ciclu electoral aduce un Parlament reînnoit cu două treimi în raport cu precedentul. Ca și cum ar exista un plan, unanim împărtășit, de deprofesionalizare a legislativului. Politica – efortul oamenilor egali și liberi de a face ca reprezentarea voinței lor colective să fie inteligibilă rațional și acceptabilă etic – nu-și mai găsește nicăieri locul.

[1] Cel mai recent exemplu: pe 22 ianuarie 2017, Klaus Iohannis a anunțat organizarea unui referendum pe tema grațierii colective. Constituția a stabilit însă în articolul 74(2) că cetățenii nu se pot pronunța în materia amnistiei și grațierii. A doua zi, președintele și-a luat înapoi plebiscitul, lăsându-ne însă cu o întrebare: cum poate Klaus Iohannis „să vegheze la respectarea Constituției", așa cum i se cere în articolul 80(2), atunci când, în peste doi ani de mandat, nu a făcut nici un efort să o cunoască?

CINE ADUCE PREJUDICII DEMOCRAȚIEI?
6 septembrie 2016

Acțiunile spectaculoase ale diverselor parchete prin care notabili ai partidelor sunt prezentați încătușați, reținuți spectaculos, convocați pentru audieri sunt semnul clar al unui sistem judiciar politizat, de factură americană. Aici, ca și dincolo de Atlantic, „tele-justiția" are de îndeplinit o funcție precisă. În Statele Unite, procurorii districtuali, aleși prin vot de cetățeni, se simt obligați să facă o maximă publicitate în jurul operațiunilor judiciare pe care le întreprind. Pentru a fi realeși, au nevoie să stârnească emoțiile vindicative ale populației față de cei puternici și, de asemenea, să-și dovedească eficiența în producția de acuzări și, pe cât posibil, de condamnări. În sistemele judiciare continentale, prin contrast, procurorii nu trebuie să probeze ceva decât în fața instanței și au interesul ca actul de urmărire penală să fie organizat cu discreție administrativă. Procurorii europeni nu depind în cariera lor de aprobarea cetățenilor și, în principiu, nu sunt judecați profesional de superiorii lor după amplitudinea ecoului public stârnit de cazurile pe care le instrumentează. Excepție parțială face Italia, ce s-a manifestat în primii ani 1990 ca o „republică a procurorilor", ca un regim de tranziție între două republici. Experimentul italian a fost și el vădit orientat politic, în măsura în care destui procurori, Antonio di Pietro fiind cel mai cunoscut dintre ei, au executat public elitele primei republici cu intenția de a se instala ei înșiși în arena politică a celei de-a doua[1].

Avem acum dovada că și procurorii români de la DNA se consideră chemați de istorie să fie agenți activi ai unei schimbări de regim politic și cei mai autorizați interpreți ai democrației. Să examinăm proba: „[Î]n politica românească a apărut o practică potrivit căreia oamenii potent financiar pot accede cu ușurință în funcții de demnitate publică alese, fiind promovați de conducerile partidelor politice cu scopul direct și nemijlocit de a asigura finanțarea ilegală a partidelor în campaniile electorale. [...]

[1] Daniela Piana, *Magistrati. Una professione al plurale*, Carocci editore, Roma, 2010, pp. 113–130

Acest mecanism fraudulos este de natură a aduce grave prejudicii democrației care presupune *ab initio* ca persoanele care acced în funcții de demnitate publică să fie alese de către popor potrivit principiului reprezentativității pe criterii de competență profesională și probitate"[1].

Viziunea pe care acest document oficial de poziție o degajă cu privire la democrație conține explicit un criteriu de calificare a votului ce evocă unele sisteme electorale anterioare sufragiului universal. Ar avea dreptul de a fi aleși doar cetățenii competenți și integri. Pe cale de consecință, toți cei care nu întrunesc aceste două condiții își obțin în fapt mandatul în mod fraudulos. Ca atare, se cer investigați, cercetați și urmăriți penal, trebuie supuși rigorii legii și vigilenței procurorilor. Parlamentul este, potențial, un cerc de suspecți. Ce altceva să înțelegem din solicitarea trimisă de DNA celor două camere pe 20 februarie 2014 prin care sunt somate să predea unui subcomisar de poliție judiciară toate actele parlamentare (inclusiv înregistrările dezbaterilor din comisiile de specialitate) referitoare la adoptarea în anul precedent a legislației privind Autoritatea de Supraveghere Financiară. Tot pe atunci a început și anchetarea unor miniștri pentru elaborarea și promovarea unor acte normative în ședințele de guvern[2].

Perspectiva teoretică și practicile mediatice ale DNA nu sunt doar, cu o expresie maioresciană, „o pretenție fără fundament", o fantezie trecătoare a unui procuror-șef. Acest parchet special a fost conceput succesiv de Adrian Năstase și de Monica Macovei ca un sistem de anchetă penală relativ închis și supraindependent, dotat cu misiunea explicită de a supraveghea și de a cerne pe cale judiciară elitele politice și administrative, pe care amândoi fondatorii le credeau afectate genetic de o patologie infracțională

[1] Comunicat DNA nr. 1164/VIII/3 din 6 septembrie 2016. În același spirit, procurorul general Augustin Lazăr a declarat ritos pe 9 ianuarie 2017 că „ar fi necesară o monitorizare a politicienilor".

[2] Pe 1 februarie 2017, în urma unui denunț, DNA a început o anchetă, incluzând ridicarea de documente de la Ministerul Justiției și audierea unor miniștri, cu privire la redactarea și aprobarea a două acte ale guvernului, un proiect de lege privind grațierea colectivă și ordonanța de urgență de modificare a Codului Penal și de Procedură Penală.

incurabilă. S-a întemeiat astfel – în prelungirea dreptului socialist, pentru care rolul social al procurorilor este superior celui deținut de judecători – o dublă tradiție.

Pe de o parte, în DNA pare să se fi dezvoltat un soi de atitudine mesianică, potrivit căreia procurorii sunt nu doar infailibili și omnipotenți, ci însăși justiția întrupată. Judecătorii care nu adoptă soluțiile cerute în rechizitoriile întocmite la DNA sunt acuzați de erezie, fiind urmăriți pentru favorizarea infractorului sau amenințați public că vor fi anchetați. Orice comentariu critic la adresa calității unui dosar sau a violenței unei proceduri este tratat ca un delict de blasfemie. Modul în care DNA operează este marcat uneori de inflexiuni mistice. În ianuarie 2016 de pildă, instituția a început urmărirea penală împotriva ministrului de interne și a procurorului general pentru a fi utilizat coloane oficiale în temeiul unui protocol încheiat cu poliția, dar a considerat întru totul cuvioase coloanele oficiale utilizate de patriarhie, fără un acord scris cu poliția, pentru transportul prin țară al moaștelor unor sfinți. Pe cale de consecință, DNA cere – și mulți îi acordă – o devoțiune publică cu accente aproape religioase[1]. Unii și-ar dori să-i dea votul, alții îi scandează numele în stradă cu aerul că invocă retribuția divină asupra tuturor relelor din societate și, mai ales, din „clasa politică".

Pe de altă parte, în numele consolidării statului de drept și al continuării neabătute a luptei împotriva corupției, toate guvernele au sporit constant resursele bugetare și umane ale DNA, convenind tacit că misiunea sa este indispensabilă și salutară. Pe când Înalta Curte de Casație și Justiție este ordonator distinct de credite sub autoritatea ministrului justiției, Parchetul General și DNA sunt ordonatori principali. Dacă salarizarea are o funcție vădită de ierarhizare a rolurilor sociale, atunci politica salarială a guvernului Cioloș, prin care veniturile procurorilor le-au depășit semnificativ pe cele ale judecătorilor, nu poate fi citită decât ca o recunoaștere a supremației ierarhice a procurorilor în sistemul

[1] „Jos mâinile de pe DNA!" a strigat Klaus Iohannis pe 2 februarie 2017, de la tribuna președinției, către guvernul pe care îl bănuia că ar fi urmărit să reorganizeze Direcția anticorupție.

funcției publice. Ca și cum nu ar fi de ajuns, în primul său discurs rostit în plenul Consiliului Superior al Magistraturii pe 6 ianuarie 2015, președintele Iohannis și-a exprimat dorința ca acesta, dar și Înalta Curte și Parchetul General să capete drept de inițiativă legislativă, adăugând că ar fi nimerit ca procurorul general să fie inclus între membrii de drept ai CSAT.

Tradusă în limbaj natural, intenția președintelui ar suna cam așa: Parlamentul nu trebuie lăsat să legifereze singur în materie de legislație penală, fiind oportun ca inițiativa să fie luată de procurori; aceștia din urmă nu sunt simpli administratori ai dreptății într-o societate de cetățeni liberi și egali, ci gardieni de elită ai securității naționale. În această capacitate, procurorii (precumpănitor cei de la DNA) sunt niște inițiați ai acelorași secrete de stat pe care sunt chemați să le apere lucrătorii din serviciile speciale, sub comanda și la indicațiile cărora procurorii au început să funcționeze oficial din 2009. Firesc, instrumentul lor preferat de lucru a ajuns să fie, pe lângă denunț, mandatul de ascultare pentru siguranță națională. Aproape trei mii de asemenea mandate sunt date de Înalta Curte în fiecare an și puse în executare de SRI[1].

Aflați într-o poziție dominată tot mai asemănătoare cu cea în care-i cazase socialismul de stat și realizând că parcursul lor profesional este subordonat ierarhic voinței procurorilor și deciziei serviciilor secrete, judecătorii au început să dea semne de nemulțumire. Dana Gîrbovan, președinte al Uniunii Naționale a Judecătorilor din România, i-a scris pe 4 august lui Klaus Iohannis aceste rânduri: „[E] imperativ să clarificați public în baza cărui temei legal Serviciul Român de Informații face verificări prealabile numirilor politice sau candidaților pentru funcțiile de conducere în sistemul judiciar, atât de la parchete, cât și de la instanțe, inclusiv în cazul candidaților pentru Înalta Curte de Casație și Justiție. Un stat în care serviciile secrete sunt implicate

[1] Pe 31 octombrie 2016, Victoria Stoiciu a prezentat la Parlament un raport al Friedrich-Ebert-Stiftung în care a calculat că numărul de mandate solicitate anual de SRI este de șaisprezece ori mai mare decât cel de care are nevoie FBI.

în numirile în funcții publice și în justiție nu poate fi considerat stat de drept".

Afirmația finală este discutabilă în sensul cel mai propriu al expresiei, atâta timp cât noțiunea de *stat de drept*, cu tot cu forma ei anglo-saxonă *domnie a legii*, este extrem de evazivă *(excedeengly elusive)*, nu numai pentru politicieni și jurnaliști, dar chiar și pentru teoreticienii dreptului și ai politicii[1]. Cum ar trebui să arate un stat pentru a fi considerat stat de drept? Liberalii germani din *Vormärz* i-au atribuit lui Kant – care nu a folosit expresia, dar i-a elaborat matricea conceptuală – primul răspuns: un *Rechtsstaat* este o întrupare politică a dreptului natural cu scopul ultim de a proteja libertatea individuală.

Odată cu eșecul Revoluției de la 1848 și cu scrierile lui Friedrich Julius Stahl, termenul își schimbă radical conținutul, desemnând metoda de a rezolva conflictele sociale nu prin mijloace politice, ci pe cale jurisdicțională: *Rechtsstaat* ar fi doar acel stat ce impune exigența respectului legalității. La capătul acestei noi semnificații, din care orice încărcătură politică sau doctrinară a fost evacuată, se află Hans Kelsen, pentru care statul de drept este pur și simplu un pleonasm, de vreme ce orice stat care își merită numele are un sistem de drept pozitiv precis articulat și un aparat de impunere și aplicare a legii. Noțiunea devine într-atât de plastică, descriptivă și neutră filosofic încât a fost adoptată fără dificultate de imperiul lui Bismarck, de regimul nazist, dar și de republicile de la Weimar și de la Bonn. Poate că tocmai acest pozitivism încăpător a făcut posibil importul formulei în doctrina juridică franceză de către Léon Duguit în 1907: *État de droit* nu a fost inițial mai mult decât o traducere conceptuală relativ fidelă și utilizată incidental a lui *Rechtsstaat*, care cade repede în adormire pentru a fi resuscitată oarecum ezitant în anii 1980[2].

---

[1] Brian Z. Tamanaha, *On the Rule of Law. History, Theory, Politics*, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 2004, p. 3

[2] Pentru detalii, vezi monografia remarcabilă a lui Luc Heuschling, *Etat de droit, Rechtsstaat, Rule of Law*, Dalloz, Paris, 2002

Rule of law are o istorie distinctă și paralelă, are un autor incontestabil, Albert Dicey, ca și o dată oficială de naștere: 1885. Trei înțelesuri împletesc conceptul construit de Dicey în prelungirea tradiției engleze de reflecție asupra supremației Constituției și întâietății dispozițiilor legale în raport cu voința oamenilor[1]. Mai întâi, nimeni nu poate fi pedepsit decât pentru încălcarea vădită a unei legi stabilite explicit și doar printr-o procedură judiciară comună desfășurată în fața unei curți ordinare. Apoi, nu numai că nimeni nu este deasupra legii, dar orice om, indiferent de rangul și de condiția sa socială, este supus legii comune și jurisdicției tribunalelor ordinare. În fine, principiile generale ale Constituției sunt induse din deciziile judecătorești ce au stabilit drepturile unor particulari în cazurile particulare aduse în fața curților de justiție. Ultimul sens ține, desigur, de excepționalismul anglo-saxon și, ca atare, nu poate fi exportat.

Deși în moduri diferite, în Marea Britanie și în Statele Unite, judecătorii pun legea, în timp ce în dreptul continental ei se mulțumesc să o spună. A doua semnificație a conceptului stă în flagrantă contradicție cu articolul 72(2) din Constituția României, care stabilește că, în cazul parlamentarilor, competența de judecată aparține în toate materiile Înaltei Curți de Casație și Justiție. Nu există *rule of law* atunci când pentru aceeași faptă, comisă în același fel și în același loc, doi cetățeni sunt judecați de instanțe diferite: unul de judecătoria din preajma locului, iar celălalt, doar pentru că are o demnitate publică, de curtea supremă a țării. Primul înțeles nu pare să aibă nici el vreo trecere în practica judiciară românească atâta timp cât există politicieni urmăriți penal de DNA pentru a fi obținut foloase necuvenite „de natură nepatrimonială" (cum ar fi aplauzele la o reuniune politică sau un rezultat bun în alegeri), deși nici o lege nu interzice cuiva să organizeze întruniri electorale și, cu atât mai puțin, să câștige votul popular. Ceea ce înseamnă că infracțiunea nu este definită de lege, fiind inventată de procurori, de vreme ce în Codul Penal

[1] A.V. Dicey, *An Introduction to the Study of the Law of the Constitution* [1885], sixth edition, Macmillan, London, 1902, pp. 179–201

și în Codul de Procedură Penală nu figurează nicăieri noțiunea de „folos nepatrimonial".

Dacă în România nu domnește legea, în accepțiunea anglo-saxonă a expresiei, atunci poate că statul român este totuși unul de drept măcar potrivit cuprinzătoarei definiții kelseniene. Înainte de a examina chestiunea, se impune o remarcă: în limbajul documentelor europene, *rule of law* și *Rechtsstaat/État de droit* nu mai sunt termeni deconectați, ci noțiuni mutual traductibile. Conceptele au devenit simple asocieri de cuvinte ce exprimă în diversele limbi ale Uniunii același conținut normativ. Anume, exigența *sui generis* ca statele membre să aibă sisteme de drept stabile, transparente, predictibile și compatibile *in spe*, materializate în sisteme judiciare independente, servite de funcționari calificați profesional pentru a aplica legile cu imparțialitate și în respectul drepturilor omului, așa cum sunt formulate în instrumentele juridice europene și internaționale.

Poate că, în ciuda scepticismului recent al multor judecători, România ar putea fi considerată un stat de drept din această ultimă perspectivă, calificat birocratică și insensibilă la istoriile și complicațiile conceptuale. Orice nelămurire este risipită de singura definiție precisă ce a fost dată vreodată statului de drept în ultimele decenii. Contribuția nu este extrasă din literatura juridică de specialitate, vagă și eclectică în explicații, ci îi aparține lui Traian Băsescu. Pe 4 septembrie 2012, în prima sa apariție publică după referendumul din 29 iulie, președintele de atunci al României le-a oferit ambasadorilor străini acreditați la București următoarea glosă: „Restabilirea statului de drept din România [...] s-a produs pentru că instituțiile statului de drept din România au rămas în picioare [...] Vizez nu doar CSM, dar și Parchetul General, DNA, structurile de securitate națională, au rămas toate verticale și au slujit statul de drept"

Să interpretăm glosa. În versiunea sa românească actuală și concretă, statul de drept este un fel de arhitravă rezemată pe patru coloane: CSM, Parchet General, DNA, servicii secrete. Din alte intervenții publice, știm că, de fapt, Băsescu avea uneori în gând și alți doi pilaștri, Înalta Curte și Curtea Constituțională. Lapsusul din septembrie 2012 ne indică limpede că doar

primele patru coloane sunt cu adevărat piese de rezistență, celelalte două având mai mult o funcție ornamentală. Judecătorii, inclusiv cei constituționali, execută în practică voința dispusă ierarhic a serviciilor și parchetelor, general și special. CSM are însă un rol structural pentru că este un dispozitiv menit să facă și să desfacă carierele magistraților, să-i disciplineze (sau chiar să-i excludă) pe cei eretici și să zădărnicească orice încercare din afara sistemului de a-i trage pe magistrați la răspundere penală ori civilă pentru actele lor.

Interpretarea, deloc complicată, ne obligă să răsturnăm premisa glosatorului. Deși nu pare însușită de Comisia Europeană, care nu o evocă și nu o examinează în rapoartele sale de monitorizare și verificare, una din caracteristicile elementare și sumare ale statului de drept, unanim acceptată în științele juridice și în știința politică, a fost formulată de Joseph Raz în acest fel: *the discretion of crime-preventing agencies should not be allowed to pervert the law*[1]. Legea, așadar, nu trebuie pervertită de practicile discreționare ale organelor judiciare, nu trebuie lăsată la latitudinea acestora. Or, pentru a da cel mai mediatizat exemplu, unui asemenea tratament pervers a fost supus, și încă în formă continuată, Codul de Procedură Penală: cu toate că acesta le consideră măsuri excepționale, arestul preventiv și încătușarea au devenit pentru DNA o rutină procedurală invariabilă. Statul de drept n-ar fi așadar o situație, ci mai degrabă o problemă. Mai precis, un efort de problematizare și de interogare a practicilor disciplinare exercitate în numele și sub autoritatea statului.

Înțelepciunea comună ce străbate din lucrările consacrate calității democrației și proceselor de democratizare vrea ca magistrații, în calitatea lor de paznici ai legii, să se simtă datori să întărească și să lărgească sfera democrației, pentru că numai într-un asemenea cadru pot aspira la independența de gândire și de acțiune ce le fusese refuzată de precedentele regimuri

[1] Joseph Raz, *The Authority of Law. Essays on Law and Morality*, second edition, Oxford University Press, Oxford and New York, 2009, p. 218

autoritare[1]. Atitudinea procurorilor, cu precădere a celor de la DNA, devine în acest moment contraintuitivă. Poate că stâlpii pe care Băsescu îi lăuda pentru a nu se fi clătinat la referendumul din 2012 susțin altceva decât statul de drept. Cu siguranță, nu sprijină democrația.

AGITAȚIE ȘI PROPAGANDĂ
5 octombrie 2016

Proaspăt aleasă președinte unic al noului PNL, Alina Gorghiu nu ezită să insulte grav electoratul partidelor concurente, PSD și ALDE, adică milioane de cetățeni ai României. Într-o declarație făcută din noua ei poziție, recenta președintă a noului PNL a afirmat că „România PSD–ALDE este una mică și meschină". Această luare de poziție vine la un loc cu alte afirmații agresive, ce dovedesc o uimitoare confuzie intelectuală. Să afirmi că alianța PSD–ALDE ar fi în stare „să scoată România din UE" este nu numai o afirmație pur propagandistică, ci și un atentat la istoria recentă a României care a aderat la Uniunea Europeană sub conducerea liderului ALDE, Călin Popescu Tăriceanu, după un proces pregătit de un guvern PSD.

Cu aceeași ocazie, Alina Gorghiu și-a declarat intenția de a oferi o poziție eligibilă pe listele noului PNL unei ziariste, Denise Rifai, care a rămas în memoria publică prin considerația potrivit căreia în spatele terorismului promovat de Statul Islamic și de al-Qaeda nu stau musulmani, ci „poporul ales"[2]. După ce a promovat doi nostalgici ai Mișcării Legionare, Oana Stănciulescu și Marian Munteanu, interimara Gorghiu intenționează să trimită în Parlament o antisemită. Oricât de totală ar fi lipsa discernământului ei democratic, unica președintă temporară a noului PNL ar trebui să știe totuși că filofascismul și antisemitismul sunt înclinații incompatibile cu valorile Uniunii Europene. Dacă

[1] Guillermo O'Donnell, „Why the Rule of Law Matters", in Larry Diamond and Leonardo Morlino, editors, *Assessing the Quality of Democracy*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2005, p. 6

[2] Realitatea TV., 7 ianuarie 2015

suntem lucizi, Gorghiu s-a identificat singură ca fiind politicianul retrograd, dinozaurul politic la care se referea în urmă cu câteva zile, pe un ton oarecum enigmatic, președintele Iohannis.

Polarizarea artificială a societății prin tehnici de agitație și propagandă situate într-o clară descendență sovietică a dat randament în 2014. Împotriva presupusului rusofil Ponta a fost profilat prooccidentalul Klaus Iohannis. Din lipsă de imaginație, Gorghiu reia acum tema, dar ca fundal al unei alte opoziții ideologice, cea între politicienii „reformați" (de la noul PNL, desigur) și cei „penali" (negreșit de la PSD și ALDE). Numai că, așa cum stabiliseră de mult specialiștii sovietici și au dovedit-o alegerile prezidențiale de acum doi ani, propaganda are nevoie de agitație pentru a convinge. Iohannis a câștigat atunci nu atât pentru că ar fi crezut cineva cu adevărat că Victor Ponta vrea să ducă țara în Orient, ci datorită agitației stârnite vreme de două săptămâni în jurul centrelor de votare din străinătate și pe canalele media dependente de servicii.

Cu un astfel de mod de a gândi cu voce tare, Alina Gorghiu promite un stil de conducere meschin și o orientare antieuropeană pentru improvizația politică ce și-a însușit abuziv sigla unui partid care a fost, cândva, generos și european. Din care Gorghiu și cei care o susțin au misiunea să se asigure că nu va mai rămâne decât numele.

CELULA DE BAZĂ A SOCIETĂȚII

31 octombrie 2016

O inițiativă cetățenească de revizuire a Constituției, vizând introducerea în legea fundamentală a unei definiții a familiei ca fiind exclusiv uniunea dintre o femeie și un bărbat, a fost înaintată Parlamentului de Coaliția pentru Familie. Curtea Constituțională hotărâse în prealabil că această inițiativă, subscrisă de trei milioane de cetățeni, corespunde întru totul literei și spiritului Constituției. Rămâne doar ca Parlamentul să examineze legea de revizuire și, în cazul în care o va aproba cu majoritate calificată, să o supună încuviințării populare prin referendum.

Cu titlu personal, de creștin și de liberal deopotrivă, cred cu tărie că familia se întemeiază pe legătura de iubire dintre un bărbat și o femeie. Vin dintr-o tradiție în care noțiunea însăși de căsătorie presupune cu exclusivitate complementaritatea de gen. Am de asemenea credința că nimeni nu trebuie să fie discriminat, marginalizat sau privat de drepturi și libertăți într-o societate liberă și democratică. Mă simt totodată obligat să constat că în lumea contemporană nu mai există o deplină coincidență între tradiția creștină, dreptul natural și legea pozitivă. Sunt numeroase țările în care sunt recunoscute legal drepturile „minorităților sexuale", inclusiv cel al persoanelor de același sex de a încheia parteneriate civile, de a se căsători și de a adopta copii.

Coaliția pentru Familie este o platformă civică ce revendică atât o orientare creștină interconfesională, cât și fidelitatea față de valorile naționale. Probabil fără să-și dea seama, viziunea despre familie a Coaliției se dovedește simultan tributară și ideologiei marxiste. „Familia este celula de bază a societății": cu această afirmație își justifică demersul ei public. Apoftegma îi aparține însă lui Friedrich Engels și nu vreunui Părinte al Bisericii. N-ar trebui să ne arătăm prea uimiți: sinteza între creștinism, marxism și naționalism este o formă de eclectism al gândirii întru totul familiară neopopulismelor de astăzi. Nimeni nu e mai străin de Evanghelie decât creștinul care vrea să-și impună credința prin forța statului și cu ajutorul legii pozitive.

Cetățenii, oricare le-ar fi numărul, au dreptul la opinie, la libera ei exprimare și se pot asocia în vederea promovării oricărei inițiative. Din perspectiva democrației madisoniene, Parlamentul și Curtea Constituțională au datoria de a distinge ce este pasiune interesată și ce este interes legitim în astfel de inițiative cetățenești. Ca de atâtea ori după revizuirea din 2003, confuzia politico-juridică se datorează Curții Constituționale. Fie că membrii acesteia împărtășesc viziunea populistă a Coaliției pentru Familie, fie că s-au lăsat intimidați de volumul masiv al semnăturilor, fie că nu sunt pur și simplu capabili să identifice raționalitatea legală a unui text, ei nu au știut sau nu au putut să opereze distincția dintre public și privat, între ceea ce constituie materie constituțională și ceea ce ține exclusiv de legea civilă.

Nu este nevoie să fii prea savant pentru a realiza imediat că sexul celor care constituie o familie nu reprezintă o chestiune de drept public și, ca atare, nu-și are locul într-o constituție. Ceea ce explică de ce nu și-a găsit vreodată un asemenea loc în oricare din legile fundamentale ale societăților democratice. Familia ca atare poate face uneori obiectul reflecției sau prevederilor constituționale, niciodată genul membrilor familiei. Codurile civile sunt cele care, eventual, pot include – fără a fi necesar să o facă – asemenea precizări de sex. Judecând după unanimitatea cu care partidele politice au întâmpinat inițiativa Coaliției pentru Familie, este de așteptat ca și Parlamentul să probeze, într-un viitor nedeterminat, incapacitatea de a distinge politic spațiul public (supus reglementărilor) de zona privată (unde statul nu are dreptul de a impune reguli) demonstrată deja de Curtea Constituțională. Știința liberală a separării funcționale a sferelor vieții umane a dispărut cu desăvârșire din Parlamentul României.

Capacitatea intelectuală de a separa sfere în care se exercită suveranități diferite (a lui Dumnezeu, a statului ori a sinelui) nu este deloc străină de tradiția creștină, cu precădere de cea calvină, ilustrată cu maximă ortodoxie de Abraham Kuyper, deopotrivă teolog, universitar, jurnalist, politician și om de stat[1]. Bisericile românești care au susținut deschis Coaliția pentru Familie nu au dovedit însă o pricepere similară. Lipsa lor de discernământ teologico-politic le transformă într-un paradoxal și involuntar agent al procesului continuu de secularizare. Vocile oficiale ale Bisericilor, de la cea dominantă la cele baptiste, s-au pronunțat în materie exact de la adresa ce le este alocată de cultura seculară, cea a vieții private; ca și în America, creștinii au ajuns să vorbească în spațiul

[1] E.g. Abraham Kuyper, „Sphere Sovereignty" [1880], in Abraham Kuyper, *A Centennial Reader*, edited by James D. Bratt, William B. Eerdmans Publishing Company and The Paternoster Press, Grand Rapids, Mi. – Cambridge, and Carlisle, 1998, pp. 461–490

public aproape exclusiv despre sex, lăsând chestiunile cu adevărat publice, ce țin de sfera largă a dreptății, pe seama glasurilor laice[1].

Potrivit propriilor declarații, spaima care i-a determinat pe organizatorii Coaliției pentru Familie să se mobilizeze este aceea de a vedea cupluri de homosexuali, în eventualitatea că vor fi sancționate legal, exercitându-și dreptul de a adopta copii. Cu alte cuvinte, nimic nu pare mai sumbru decât perspectiva ca un minor abandonat de părinții săi naturali să fie înfiat, îngrijit și educat de o familie în care părinții adoptivi sunt de același gen. În acest punct, ne aflăm într-adevăr în preajma problemei dreptății. Doar că injustiția la care sunt supuși copiii în societatea românească nu este una ce amenință dintr-un viitor încă improbabil și nu are nimic de-a face cu orientarea sexuală a părinților. Opresiunea nedreaptă la care sunt supuși scandalos de mulți minori îi are drept autori pe părinții lor naturali, întotdeauna de sex opus, încurajați în iresponsabilitatea lor de indiferența și de incuria agenților statului.

Regimul opresiv la care mulți părinți de sex opus își supun copiii are câteva trăsături care, deși sunt universal cunoscute, nu au suscitat formarea vreunei coaliții pentru protejarea minorilor de propriile lor familii naturale și heterosexuale. Sau pentru educarea acestor familii în spirit creștin. Iată-le. O treime din copii vin anual pe lume în afara căsătoriei. În jur de 50 000 de mame nasc anual fără ca sarcina lor să fi fost în vreun fel luată în evidența unui medic. Mortalitatea infantilă se ridică la 9‰, cea mai mare rată din Uniunea Europeană și indicator cert al subdezvoltării sociale. Cel puțin două sute de mii de copii sunt pur și simplu părăsiți (lăsați fără forme legale în grija vecinilor sau a unor rude) de părinții plecați la muncă în străinătate. Abandonul școlar atinge, în procente agregate, aproape 25%. Minimum o sută de mii de tineri sub 16 ani sunt exploatați cu titlu de forță de muncă ieftină sau gratuită; patruzeci de procente dintre minorii din zonele rurale muncesc cel puțin două ore pe zi în gospodărie sau acolo

[1] Stanley Hauerwas, *Approaching the End. Eschatological Reflections on Church, Politics, and Life*, William B. Eerdmans, Grand Rapids, Mi., and Cambridge, 2013, p. 89

unde sunt trimiși de părinții lor ori de înlocuitorii ocazionali ai acestora. Analfabetismul funcțional al tinerilor de 15 ani a fost estimat de măsurători oficiale europene la 40%. Eșecul la examenul de bacalaureat este endemic: din 2004/2005, circa jumătate din absolvenți fie nu se prezintă la examen, fie nu îl trec. Doar un procent din tinerii înmatriculați într-o formă de învățământ superior provin din mediul rural.

Nu se cuvine uitat faptul că numeroși creștini din aproape toate Bisericile lucrează – prin parohii, comunități, adunări, congregații, asociații și fundații – cu devotament și fără mare publicitate pentru bunăstarea a zeci de mii de copii aflați în dificultate. Deși Christos s-a identificat cu copiii, așezându-i pe cale de consecință în aria de competență a magisteriului creștin („oricine va primi un copilaș ca acesta în numele meu mă primește pe mine", Matei 18:5), Bisericile, în dimensiunea lor instituțională, refuză să ia act de incapacitatea statului de a-și exercita suveranitatea în această materie și nu par dispuse să vorbească și să acționeze în locul statului ca instrumente ale suveranității lui Dumnezeu. Reprezentanții instituționali ai Bisericilor preferă să binecuvânteze și să salute inițiativa unor particulari, care reclamă pentru ei înșiși o identitate și o intenție creștine, de a lua cu asalt suveranitatea sinelui și de a invada sfera privată a concetățenilor lor.

E lesne de remarcat că celula care se află la baza lanțului trofic al societății românești, celula cea mai vulnerabilă, mai neînsemnată și mai neglijată este copilul. O celulă care stă la bază pentru că toate celelalte sunt așezate deasupra ei și o strivesc. O celulă lăsată în voia sorții, trecută atât cu vederea, cât și sub tăcere. Aș fi curios dacă există, în România, creștini suficient de energici și motivați, oricare le-ar fi confesiunea, pentru a strânge trei milioane de semnături în sprijinul acelei jumătăți asuprite din cele peste trei milioane de minori. Până atunci, unul din doi copii români trebuie socotit o victimă a nedreptății.

SUB CONTROL JUDICIAR
10 noiembrie 2016

În ziua de 7 noiembrie, plenul Camerei Deputaților, decidentă în materie, a adoptat cu amendamente Legea de aprobare a OUG 20/2016. Au fost prezenți în plen cu precădere parlamentari PSD și ALDE. Grupul parlamentar al PNL nu a participat la vot, deși amendamentele aduse ordonanței introduceau un spor de claritate în grilele de salarizare a personalului din sănătate și educație, eliminând inadvertențele din textul guvernului și generând o creștere salarială rezonabilă, cerută în prealabil de sindicate prin forme colective de protest.

Imediat după plen, grupul parlamentar al deputaților PNL a contestat validitatea votului, afirmând că nu fusese îndeplinit cvorumul cerut de regulament. A doua zi, Biroul Permanent al Camerei a respins contestația grupului PNL, constatând că aceasta nu întrunea elementele cerute de regulament pentru a putea fi analizată.

Noul PNL a înregistrat deci un triplu eșec politic. Mai întâi, deputații național-liberali nu au fost convingători în comisiile de specialitate ce au examinat tehnic ordonanța. Apoi, nu au participat la dezbaterea în plen pentru a-și susține punctul de vedere, pentru că nu au avut argumente raționale și nici nu au vrut să se vadă cum se opun de la tribuna Parlamentului unor creșteri salariale. În sfârșit, și-au dovedit ignoranța față de procedurile parlamentare și nu s-au priceput să-și redacteze contestația în formă regulamentară. Acest întreit eșec traduce o triplă neputință: cea de a formula poziții argumentate, cea de a participa la o deliberare publică și cea de a cunoaște și urma procedurile instituționale. Or, argumentația rațională, deliberarea publică și respectul procedurilor constituie esența democrației.

A treia zi, noul PNL și-a recunoscut public incapacitatea de a participa la un exercițiu democratic recurgând la represiune. Eugen Nicolăescu, liderul grupului PNL din Camera Deputaților, a anunțat că va sesiza „justiția" (prin care înțelege Parchetul)

„pentru a se verifica dacă a fost sau nu a fost cvorum" și dacă nu cumva votul a fost „fraudat".

Gestul este fără precedent în cei douăzeci și șapte de ani de experiență democratică și parlamentară românească. Este pentru prima oară când un grup parlamentar, complet depășit de propria sa neștiință în utilizarea mijloacelor legitime de luptă politică, face apel la o instituție represivă a statului, procuratura, pentru a investiga un vot dat în Parlament. Evident, gestul nu are antecedente și nici analogii în alte tradiții parlamentare din regimurile politice democratice. Potrivit regulamentului Camerei Deputaților, ce preia o procedură utilizată de cele mai multe parlamente democratice, poliția ședințelor o fac exclusiv chestorii aleși din rândul deputaților. Nicăieri instituțiile executive sau judiciare nu au acces în incinta parlamentelor și nici nu au capacitatea de a investiga acțiuni, acte și proceduri parlamentare. Chiar și Curtea Constituțională a României s-a pronunțat, nu o dată, în acest sens.

În fapt, prin vocea liderului său din Camera Deputaților, noul PNL dezvăluie care este adevăratul său obiectiv în cazul în care va înregistra un rezultat semnificativ în alegerile din 11 decembrie: lichidarea parlamentarismului și menținerea unui Parlament neputincios, lipsit de inițiativă, impotent politic și monitorizat de Parchet. Pe zi ce trece devine mai clar ce înseamnă cu adevărat „schimbarea de paradigmă" pe care a anunțat-o Klaus Iohannis: punerea „sub control judiciar" a instituțiilor centrale ale democrației în vederea unei schimbări drastice de regim politic. Este acum evident că, în regimul dorit de Iohannis și de noul PNL, denunțul va înlocui total votul.

ROMÂNII MERG ÎN PARADIS

1 decembrie 2016

În urmă cu nouăzeci de ani, Carl Schmitt a descris sub numele de *teologie politică* procesul prin care teoria și practicile statului modern s-au constituit prin reutilizarea, într-un context eminamente laic, a conceptelor și metodelor de reflecție ale teologiei

creștine. Sub inspirația lui John Milbank, teologia politică este pentru mine un demers intelectual prin care, pe de o parte, teologia (oricât de marginală ar fi poziția ei printre disciplinele academice de azi) cere înapoi instrumentarul conceptual ce i-a fost cândva sustras de către teoria juridică și de către filosofia politică, iar pe de altă parte încearcă să devină ea însăși o știință a politicii contemporane, mai predispusă să înțeleagă fenomenele politice, transformările sociale și mutațiile antropologice care se petrec sub ochii noștri decât s-au dovedit a fi capabile științele sociale (știința politică și sociologia).

Științele sociale mizează explicit pe raționalitatea obiectului pe care-l investighează. Numai că – pentru a da un singur exemplu – devine tot mai evident că democrația reprezentativă, deopotrivă ideea și regimul, nu poate fi explicată rațional până la capăt. Pentru a funcționa convenabil, democrația are nevoie ca cetățenii să facă măcar din când în când un „salt de credință", să riște să-i considere pe toți ceilalți concetățeni niște egali și să se simtă reprezentați în (nu atât de) cei pe care i-a ales. Pentru a practica democrația ai nevoie, pe lângă argumente, și de o oarecare credință în validitatea ei etică. Altfel spus, s-ar putea ca cetățenii, dotați prin definiție cu capacitatea de a face alegeri raționale și libere, să fie prevăzuți și cu un alt for de decizie, ce scapă printre ochiurile plasei cunoașterii așa cum aceasta a fost țesută de științele sociale. Acest for, familiar deopotrivă filosofilor și teologilor, poate fi numit generic *suflet*.

Spre deosebire de *om*, de *persoană* sau de *individ*, *cetățeanul* este un construct juridico-politic al modernității ce operează pe orizontală, cu precădere (dacă nu exclusiv) în spațiul public. Sufletul în schimb, oricât de diverse ar fi modurile în care este înțeles, pare mai degrabă orientat pe verticală, fiind o trăsătură a interiorității umane. Cetățeanul nu este pe deplin cetățean decât în asociere cu alți cetățeni asemenea lui, în vreme ce sufletul nu-și merită numele decât atunci când se află în legătură cu ceva sau cu cineva situat uneori deasupra lui și care-i este întotdeauna neasemănător. Pe când cetățeanul acționează din propria sa autoritate,

sufletul are nevoie de o autoritate care să-l inspire și eventual să-l conducă. Sufletul nu poate fi decât individual.

Societățile în care prind rădăcini regimurile politice nu au un „suflet" colectiv și indivizibil decât în măsura în care sunt alcătuite în urma unui proces îndelungat și rareori desăvârșit de disciplinare și de omologare socială a conduitelor individuale. Numai atunci când o anumită cultură devine hegemonică într-o societate dată îi putem atribui acesteia, mai mult metaforic decât analitic, un anumit „spirit" ce i-ar fi caracteristic. A te întreba dacă cetățenii au cumva suflet – așa cum am făcut în ultima mea carte[1] – înseamnă deci să pleci în căutarea acelor elemente ne-juridice și ne-politice tot mai evidente ce stau în spatele (sau la originea) presupozițiilor pe care se întemeiază democrațiile vremii noastre.

Disciplinarea „sufletelor", codificarea tabelului de valori ce explică chimia raporturilor sociale reprezintă un proces nu numai lent, dar și rezistent uneori la cutremurele politice. Observația mea este că schimbarea de regim din 1989, de pildă, nu a determinat o transfigurare a societății românești. Sub privirea teologiei, memoria comunismului pare lipsită de consistență etică. Altfel spus, societatea postcomunistă (nu numai cea românească) nu poartă o traumă. Așa cum a fost ritualizată în discursul public, memoria totalitarismului nu este cea a unui trecut care provoacă și tulbură prezentul, ci cea a unui prezent care pune în ordine trecutul, îl igienizează și îl aranjează pentru a justifica de ce căderea comunismului nu a fost trăită ca o penitență colectivă, ci doar ca o lărgire a sferei oportunităților de reușită individuală.

Cultura comună a național-comunismului – solidificată în anii 1970 și 1980, dar intens hrănită din sensibilități interbelice – a fost revizuită prin simpla înlocuire a vulgatei marxist-leniniste cu ethosul ortodoxiei tradiționale, socotită inseparabilă de „sufletul românesc" Toate celelalte elemente și-au păstrat locul în tabel. Ceea ce explică de ce cercetări recente arată că votanții români au preponderent înclinații autoritar-populiste (incluse în

[1] Daniel Barbu, *Au cetățenii suflet? O teologie politică a societăților post-seculare*, Editura Vremea, București 2016

rețetă fiind naționalismul, obsesia identitară, repudierea elitelor politice corupte din fire, refuzul unanim de a oferi ospitalitate refugiaților sirieni sau suspiciunea față de „străinii" care cumpără pământul țării), ceea ce i-ar situa pe primul loc în Uniunea Europeană la această nefrecventabilă categorie.

Într-o atmosferă publică impregnată mai degrabă de un confesionalism transformat în ideologie națională decât de mărturisiri personale și angajate de credință, mi se pare că românii se află, statistic, într-o situație de risc etic. Riscul este acela de a considera că, așa cum se întâmpla cândva în societățile compact creștine ale Evului Mediu, mântuirea este un drept câștigat prin simpla participare la cultura comună, prin apartenența naturală la neam și la Biserica strămoșească. Locul și grupul uman în care ne-am născut ne-ar garanta spontan salvarea. Viitorul nostru, ca persoane, depinde așadar de trecutul colectiv. Ca atare, țesutul etic al prezentului fiecăruia dintre noi nu ar mai conta prea mult. Cum „românul s-a născut creștin", soarta lui fericită e deja pecetluită: românii vor merge împreună în paradis, cu morții și cu vii, cu cei buni și cu cei răi, dar cu toții ortodocși. Convingerea mea este că nu confesiunea ne mântuiește, ci ucenicia. Prezentul individual, actualitatea credinței personale, capacitatea fiecăruia de a se face contemporan cu Christos (cu o formulă a lui Kierkegaard) sunt cele care îi decide viitorul.

Pentru creștini, doar o persoană, și anume un Dumnezeu răstignit, are darul de a mântui, iar calea spre mântuire este una singură, cea a crucii și a uceniciei, a urmării lui Christos. Șansele de a fi salvat spiritual sunt întotdeauna individuale. Dacă citim „spiritualitatea" în cheie marxistă, cultura ar putea trece drept un sinonim al acesteia. Nu cred însă că, oricât de profund i-ar fi înțelesul, cultura are puterea de a salva. Cultura ne întregește ca oameni, ne deschide ochii sau mintea, ne trezește emoții înrudite adesea cu extazul, ne face mai „teoretici", adică mai predispuși să ieșim din noi înșine pentru a contempla ceea ce alții, mai buni ca noi, au creat. Atunci când cultura este experimentată ca exercițiu al admirației, calitatea legăturii sociale crește și devenim cu toții

mai „civilizați". În anumite cazuri, cultura este un pedagog al salvării, dar nu aduce ea însăși mântuirea. Pentru că nu ne mântuim ca membri ai unei comunități de cultură, ca cetățeni. Nu e sigur că ne mântuim nici măcar în calitate de membri nominali ai unei Biserici, ai unei confesiuni, fie aceasta majoritară sau minoritară. Salvarea ne cheamă pe nume pe fiecare în parte, atunci când o face. Este întotdeauna personală. De aceea, șansele de a fi salvat nu pot fi măsurate nici estetic și nici prin recurs la teologie ori la metodele științelor sociale.

REFLUXUL POPULISMULUI?

5 decembrie 2016

Duminica trecută, la câteva zile după ce François Fillon câștigase alegerile primare ale dreptei și centrului din Franța, italienii și austriecii au confirmat prin vot refluxul valului populist, cu accente autoritare și naționaliste, ce părea să fi pus stăpânire pe regimurile democratice cele mai consolidate odată cu victoria lui Donald Trump în scrutinul prezidențial american. Fillon se profilează în acest moment ca potențial învingător al prezidențialelor franceze de anul viitor[1], ceea ce înseamnă că, în ciuda tuturor profețiilor, alegătorii din hexagon nu și-au pierdut cu totul încrederea în virtuțile democratice clasice, precum moderația, experiența politică, pasiunea pentru serviciul public, simțul statului, raționalitatea, responsabilitatea, forța convingerilor personale.

În Italia, Matteo Renzi, un politician mândru de poziția sa post-ideologică, un politician pentru care lipsa oricărei convingeri a fost materia primă a succesului, le-a propus concetățenilor săi un proiect de revizuire constituțională cu iz antiparlamentar,

[1] La începutul anului 2017 au apărut informații cu privire la faptul că Fillon și-ar fi plătit în trecut soția din bani publici fără ca aceasta să fi prestat vreo activitate. Aceste dezvăluiri, alături de înclinația conservatoare a platformei sale politice, l-au plasat doar pe a treia poziție în primul tur al alegerilor prezidențiale din 23 aprilie. Victoria i-a revenit în final lui Emmanuel Macron, un centrist de orientare social-liberală.

menit să întărească forța executivului și să o diminueze pe cea a reprezentării democratice. Ca și Traian Băsescu în 2009 – care promova o soluție oarecum asemănătoare de subminare a parlamentarismului –, Renzi i-a chemat pe italieni la referendum. Gestul, cel comis de Băsescu și cel repetat de Renzi, aparține recuzitei populiste tradiționale: liderul suprem mobilizează poporul împotriva elitelor politice presupus corupte și costisitoare. Spre surprinderea lui Matteo Renzi, marea majoritate a cetățenilor din peninsulă și-a arătat prin vot atașamentul față de democrația reprezentativă și a respins categoric propunerea populistă a prim-ministrului.

Este probabil just să constatăm că, în Austria, nu atât Alexander van der Bellen a câștigat alegerile prezidențiale, ci că mai degrabă Norbert Hofer le-a pierdut. Austriecii nu au devenit ecologiști, ci, asemenea italienilor, s-au decis să respingă hotărât orice formă de populism, reafirmându-și implicit încrederea în democrația reprezentativă și în libertățile cetățenești fundamentale.

Aceste evenimente ar putea fi de natură să arunce o nouă lumină asupra Brexitului, asociat de regulă și cu o oarecare grabă, valului populist. Desigur, mulți britanici au preferat ieșirea din Uniunea Europeană dintr-o frică indusă față de străini, cu precădere de cei est-europeni. Această neliniște le-a fost neîndoielnic hrănită de discursurile unor politicieni populiști. Apare astăzi mai clar că, pentru cei mai mulți britanici, motivul fundamental al ieșirii a rezidat într-o îngrijorare de o cu totul altă natură. Teama că Parlamentul, în care voința lor colectivă era reprezentată de sute de ani, își pierde autoritatea în fața unor instituții administrative europene asupra cărora ei, cetățenii britanici de rând, nu aveau nici un control și de care nu erau reprezentați nici măcar indirect. Miza referendumului din 2016 a fost, pentru britanici, aceea de a găsi împreună un posibil răspuns la o întrebare ce frământă și alte societăți de pe continent: ordinea juridico-politică europeană nu este oare pe punctul de a destitui suveranitatea

și de a coroda libertățile individuale așa cum au fost construite, în Anglia de pildă, în opt sute de ani de tradiție constituțională?

Vine acum rândul românilor – urmând exemplul britanicilor, francezilor, italienilor și austriecilor[1] – să-și arate atașamentul față de democrația reprezentativă și să încredințeze Parlamentului, singura instituție publică pe care au puterea de a o alege și de a o controla, sarcina de a conduce țara, atât prin facerea legilor, cât și prin formarea unui guvern politic responsabil. De aceea, cetățenii ar trebui să respingă, cu tot atâta hotărâre ca și italienii, toate formulele populiste de guvernare ce li se propun. Asemenea francezilor, s-ar cuveni ca românii să voteze pentru moderație, pentru experiență, pentru o majoritate responsabilă și transparentă, pentru oamenii politici și de stat care și-au probat convingerile democratice, pasiunea pentru drepturile cetățenești și vocația de a fi administratori abili ai libertății.

SCURTĂ ISTORIE A TEHNOCRAȚIEI ÎN DATE

10 decembrie 2016

La începutul anului 2015, cea mai intensă dezbatere publică se purta în jurul oportunității eliminării arestului preventiv și a încătușării celor reținuți pentru fapte săvârșite fără violență; la sfârșitul aceluiași an, șefii marilor partide se întreceau în pledoarii, aplaudate unanim de presă, privind necesitatea stringentă a eliminării imunității parlamentare. Cum de s-a petrecut, în nici zece luni, o asemenea răsturnare a perspectivei, o astfel de deplasare a preocupărilor publice dinspre practicile judiciare discutabile către integritatea controversată a politicienilor? Cum de s-a

[1] În ciuda tuturor predicțiilor despre un potențial Nexit cauzat de un triumf al populismului în Olanda, alegătorii olandezi nu i-au acordat lui Geert Wilders și Partidului Libertății decât 13% din voturi la alegerile din 15 martie 2017, cele două partide liberale câștigând, alături de formațiunile conservatoare, majoritatea absolută a sufragiilor.

preschimbat suspiciunea sezonieră față de magistrați în tradiționala neîncredere în „clasa politică"?

Ca în multe alte cazuri, oamenii politici sunt cei care au declanșat schimbarea. După ce și-a dat demisia din funcția de președinte al PSD pe 12 iulie anul trecut, Victor Ponta a explicat condițiile în care continuă să rămână în fruntea executivului: „[S]unt tehnocrat. Eu acum nu mai sunt lider politic. Sunt un tehnocrat care conduce Guvernul [...] Nu-mi cereți comentariu politic, că sunt tehnocrat"[1]. Ponta s-a lepădat deci de statutul de politician, convenind implicit că acest statut este unul dubios. Partidul său i-a confirmat reticența față de capacitatea morală a omului politic de a guverna țara atunci când, în noiembrie, la consultările pentru formarea noului guvern, a recomandat drept candidat de prim-ministru tot un tehnocrat, viceguvernator al Băncii Naționale. PNL și-a dorit la rândul său un tehnocrat, dar a lăsat numirea acestuia pe seama președintelui. Dacian Cioloș a fost desemnat de Iohannis, fiind învestit în Parlament de o mare coaliție a-politică *ad hoc* formată din PSD și PNL.

Faptul nu este nemaivăzut în istoria imediată a democrațiilor contemporane. Pe 9 noiembrie 2011, președintele Republicii Italiene i-a încredințat sarcina de președinte al consiliului de miniștri lui Mario Monti, expert financiar, fost comisar european (ca și Cioloș) și senator pe viață; două săptămâni mai târziu, Monti a obținut încrederea Parlamentului, deși nici el și nici vreun alt membru al executivului nu ocupaseră niciodată o funcție aleasă, nu se prezentaseră vreodată în fața alegătorilor pentru a le câștiga încrederea și a le cere votul. După un an, Monti a participat la alegeri în fruntea unui partid confecționat din birourile executivului, obținând cam o zecime din voturi. Fără a candida el însuși, Cioloș a mobilizat aparatul de lucru al guvernului în sprijinul unei formațiuni antipolitice inventate recent, Uniunea

[1] România TV, 10 august 2015

Salvați România, al cărei șef, Nicușor Dan, a declarat deslușit pe 9 septembrie: „USR afirmă că [vremea tehnocraților] abia începe".

Procedura prin care a fost instalat actualul guvern în noiembrie 2015, modul în care acesta funcționează de atunci și eforturile de a-și perpetua dominația dincolo de alegeri prezintă trăsăturile unei schimbări de regim. Guvernul nu este expresia unei majorități parlamentare formate prin votul cetățenilor, ci rezultatul exclusiv al voinței arbitrare a președintelui României, confirmată de incapacitatea PSD și PNL de a propune o alternativă. Ca atare, executivul este iresponsabil politic, nu răspunde nici în fața Parlamentului și nici a opiniei publice. Membrii guvernului sunt numiți și înlăturați discreționar, fără consultarea legislativului și în absența oricărei deliberări ori sunt menținuți în funcție abuziv, deși Parlamentul și-a exprimat prin vot neîncrederea în ei. Guvernul nu a avut un program de guvernare care să-și merite numele, dar se angajează în modificări structurale ale Codurilor Penale ori ale Codului Fiscal prin ordonanțe de urgență ce exced, ca în cazul flagrant al OUG 18/2016, cadrul constituțional în sensul în care drepturile justițiabililor sunt vădit și intenționat restrânse.

Pe cale de consecință, Parlamentul, unica instituție prin care națiunea își exercită suveranitatea, este redus la rolul de spectator al unor decizii politice care se iau după criterii netransparente de către persoane care nu și-au câștigat prin vot dreptul de a decide și de către agenții ale statului conduse la rândul lor de persoane numite pentru îndeplinirea unor atribuții nepolitice. Aceste persoane și agenții fără misiune și responsabilitate politică sunt însă angajate într-o vastă operațiune de discreditare a Parlamentului ca instituție centrală a democrației reprezentative, de compromitere a partidelor politice ca instrumente indispensabile ale democrației liberale și ca forme eminente de asociere voluntară a cetățenilor liberi, precum și de hărțuire a oamenilor politici și de stat care continuă să pledeze în public pentru valorile și principiile democratice.

Este evident că schimbarea de regim se petrece într-un sens nedemocratic și împotriva spiritului și literei Constituției. De aceea, alegerile din 11 decembrie 2016 nu seamănă cu cele din

trecut. Miza lor nu este doar aceea de a da în Parlament o expresie politică voinței cetățenilor, ci de a face ca țara să fie condusă prin voința cetățenilor săi, exact așa cum această voință va fi exprimată prin vot. Alegerile ce urmează vor decide soarta României pentru mulți ani. Scrutinul din 11 decembrie se anunță a fi o cumpănă a democrației românești[1].

Pentru a opri deteriorarea regimului democratic și a restaura pe deplin funcționarea constituțională a democrației reprezentative ar fi nevoie ca partidele să cadă de acord asupra câtorva principii și să se angajeze să le urmeze în acțiunile lor viitoare.

Mai întâi, după alegeri, ar fi potrivit ca guvernul să fie format în Parlament și cu precădere, dacă nu în totalitate, din parlamentari. Pentru că au capacitatea democratică de a conduce politica internă și externă a țării și de a administra treburile publice doar politicienii care au stat în fața alegătorilor pentru a le cere în mod transparent votul de încredere. Doar ei sunt cu adevărat răspunzători în fața cetățenilor pentru actele lor. Nici un ministru nu-și poate exercita legitim mandatul în afara controlului cetățenesc și a responsabilității politice pe care acest control o implică. Dincolo de orice competență personală, așa-zisa „independență politică" este sinonimă cu iresponsabilitatea.

Mi se pare indispensabil ca mai ales două portofolii să fie încredințate unor oameni politici cu experiență și viziune: justiția și afacerile externe. După 1989, diplomații de carieră au dus politica externă românească într-o zonă de absolută irelevanță internațională. În numele expertizei pe care se presupune că o dețin, miniștrii-diplomați au avut grijă să explice că invizibilitatea României în lume ascunde de fapt un rafinament tehnic pe care profanii n-ar putea să-l priceapă[2]. La fel și tot în virtutea

[1] Mobilizarea conjugată a președintelui, a presei, a străzii, a Parchetului General, a DNA și a CSM împotriva guvernului rezultat din alegeri, declanșată pe 29 ianuarie 2017, echivalează în mod evident cu un refuz de a recunoaște voința majorității și cu intenția de a zădărnici consecințele ei constituționale.

[2] Pe 20 ianuarie 2017, ministrul de externe Teodor Meleșcanu, vechi diplomat, a avut o discuție cu „ușile închise" cu ambasadorul american la București, cerându-i să se rezume la conduita reținută pe care Convenția de la Viena o impune reprezentanților diplomatici și să nu mai facă aprecieri publice despre situația

presupusei lor specializări de vârf în știința și practica dreptului, miniștrii justiției au transformat administrarea dreptății într-o ocupație ezoterică, fără legătură cu libertățile cetățenești[1]. Urmând exemplul liberal al lui Clemenceau – care, spre scandalul militarilor profesioniști, a preluat conducerea operativă a armatei franceze în ultimul an al Marelui Război cu această justificare: *la guerre est une chose trop grave pour être confiée à des militaires* – ar fi timpul să convenim că politica externă și justiția sunt lucruri mult prea serioase pentru a fi încredințate unor tehnicieni, diplomați și juriști.

Apoi, articolul 103(1) din Constituție nu poate fi înțeles în cheie democratică decât în sensul în care partidul care a obținut majoritatea absolută ori partidele care formează împreună – printr-o alianță explicită și publică preelectorală sau postelectorală – o majoritate absolută în Parlament vor indica președintelui României numele candidatului pentru funcția de prim-ministru. Orice desemnare arbitrară a unui asemenea candidat – din afara Parlamentului sau din rândurile unui partid parlamentar ce nu poate proba o majoritate evidentă în momentul consultărilor pentru formarea guvernului – ar trebui considerată neconstituțională și tratată ca atare.

În al treilea rând, nu vor fi încheiate alianțe preelectorale sau postelectorale și, după exemplul Parlamentului european, va fi exclusă orice formă de colaborare parlamentară cu partide antipolitice, de factură populistă, care au denigrat programatic instituțiile democratice naționale (Parlament, partide) și au promovat sistematic neîncrederea în „clasa politică", în reprezentanții aleși ai națiunii și ai comunităților locale.

---

politică curentă și nici evaluări ale personalităților publice; ambasadorul Klemm, la rândul său un diplomat de carieră, a declarat la ieșire că își rezervă dreptul de a comunica oricând și direct cu publicul român. Diplomații știu să lase impresia că fac lucruri subtile și dificile, dar nu schimbă niciodată starea de lucruri.

[1] După doar o lună în care a avut un titular politic, Ministerul Justiției a fost încredințat de PSD și ALDE, pe 22 februarie 2017, unui tehnocrat, profesor de drept și fost judecător la Curtea Constituțională; în cursul lunii martie, Tudorel Toader s-a dovedit un apărător nedisimulat al modului de operare a instituțiilor judiciare represive.

În sfârșit, ar fi necesar ca partidele să renunțe, odată pentru totdeauna, la practica sistematică și recurentă de sesizare a Curții Constituționale și chiar a Parchetului cu privire la ordonanțe, legi, hotărâri ale Parlamentului sau hotărâri de guvern. Rezultatul regretabil al recursului la Curte echivalează cu o suprajuridizare a vieții politice și o includere tot mai frecventă în formarea deciziei politice a unor instituții ne-politice, ce devin, pe această cale și împotriva menirii lor constituționale, actori principali ai politicii.

Acestea ar fi, succint, precondițiile pentru ca istoria românească a tehnocrației să fie una scurtă[1]. În caz contrar, se va prelungi situația paradoxală (și oarecum perversă), inaugurată de Victor Ponta în vara anului 2015, prin care fruntașii politici și partidele parlamentare vor continua să rămână asociați cu magistrații și cu media într-o mare coaliție antipolitică.

[1] S-ar părea că această istorie nu va rămâne scurtă. Coaliția PSD–ALDE, care a repurtat victoria în alegerile din 11 decembrie, a propus succesiv doi candidați pentru funcția de prim-ministru, amândoi din afara Parlamentului: Sevil Shhaideh și Sorin Grindeanu.

Anexe

Am adunat în această anexă zece texte pe care le-am scris fără a fi autorul lor în sensul dreptului de proprietate intelectuală. Ele au fost redactate, cu o singură excepție, în numele unor instanțe impersonale sau colective. Unele au pus în mișcare fapte sau au descris modul în care faptele s-au petrecut, altele au rămas fără urmări. Unul dintre ele – bilanțul anului 2013 la Ministerul Culturii – nici măcar n-a devenit public. Nici cele care au fost adoptate instituțional și au fost publicate în diverse forme nu au produs, prin ele însele și în calitate de texte, efecte ce ar putea fi măsurate.

Nu dorința de a revendica retrospectiv calitatea de autor m-a determinat să le culeg și să le editez. Mi s-a părut doar că aceste texte, de natură oarecum diversă, constituie urma instituțională a prezenței mele în istoria politică a anilor 2012–2016. Fără ele, experiența mea de ministru și de parlamentar ar risca să treacă, în propriii mei ochi înainte de toate, drept o ficțiune literară.

Urma cea mai apăsată, poate singura, se aseamănă cu aceste documente și poate fi deslușită în țesătura tuturor: este lăsată de mine, dar nu-mi aparține. Este vorba despre identificarea apărării drepturilor și libertăților cetățenești ca fiind tema eminentă pe care liberalii au datoria să o aducă în dezbaterea publică. Am fost prea puțin convingător în vechiul PNL, ce-și trăia ultimele zile. A fost adoptată însă de către PLR și, mai puțin viguros, de ALDE. A devenit, cum era și firesc, marca distinctivă a discursului liderului acestor partide, Călin Popescu-Tăriceanu. Ceea ce confirmă, în ultimă analiză, că determinant este cine vorbește. Ce spune cel care vorbește nu este cu adevărat relevant. Poate doar consolida sau profila într-o altă lumină un statut public deja dobândit.

I.
PROGRAMUL DE GUVERNARE (USL) 2013–2016
CULTURĂ
21 decembrie 2012

Pe 18 decembrie 2012 am fost anunțat de Crin Antonescu că urmează să devin ministru al culturii. În noaptea care a urmat, am redactat capitolul *Cultură* din Programul de guvernare al USL.

Misiunea principală a politicilor culturale rezidă, pe de o parte, în sporirea capacității de inventariere, conservare, restaurare și punere în valoare a patrimoniului cultural național și local, iar pe de altă parte în susținerea celor mai semnificative forme de creativitate artistică, precum și a industriilor culturale celor mai competitive. Metoda prin care se urmărește realizarea acestei misiuni este reprezentată de sprijinirea colectivităților locale în creșterea capacității instituționale, bugetare și tehnice de încurajare, gestiune, protecție și promovare a expresiilor culturale locale și a creativității individuale. Acest sprijin are în vedere facilitarea formelor de acces atât la fondurile publice, cât și la programele europene dedicate patrimoniului cultural, industriilor culturale sau dezvoltării regionale și turismului.

Cultura națională este expresia cea mai cuprinzătoare a identității naționale înțeleasă în profunzimea și diversitatea ei istorică, iar patrimoniul cultural reprezintă cea mai importantă zestre pe care națiunea o poate aduce în spațiul comun european. În această etapă, prezervarea patrimoniului construit este principala urgență a politicilor culturale. Protejarea și cunoașterea patrimoniului cultural național, de o diversitate unică în Europa, trebuie să devină o prioritate pentru întreaga societate românească, prin introducerea acestei teme în educația formală și informală. Pe această cale, cultura va deveni un bun public constitutiv al cetățeniei democratice, deopotrivă națională și europeană. Tocmai de aceea, propunem o viziune care să conducă la o valorificare intensivă și extensivă a patrimoniului cultural material și imaterial al României.

Obiective fundamentale

Elaborarea, supunerea spre dezbatere publică și promovarea legislativă a Codului Patrimoniului Cultural, în vederea realizării

unei protecții efective și eficiente a patrimoniului cultural și a introducerii sale în circuitul național și internațional.
Instituirea Sistemului Național de Educație și Formare în domeniul patrimoniului construit, cu integrarea mecanismului de atestare a specialiștilor și experților în domeniu.
Finalizarea inventarierii și clasării patrimoniului național construit și mobil și întărirea dispozitivului legal și a mijloacelor administrative de salvare, protejare și punere în valoare a monumentelor istorice și de arhitectură, ca și a siturilor și ansamblurilor urbane și a monumentelor de for public.
Constituirea Fondului Patrimoniului Național, instituție publică ce urmează să preia în administrare, să restaureze, să conserve și să pună în valoare monumentele istorice și de arhitectură cu un statut incert al proprietății sau aflate în proprietate privată ori în administrarea autorităților locale și care se află în stare de abandon și degradare.

Direcții de acțiune

Pregătirea documentului de fundamentare în vederea demarării negocierilor cu Comisia Europeană pentru Programul Operațional Sectorial Cultură-Patrimoniu-Educație, în colaborare cu Ministerul Educației și Ministerul Fondurilor Europene.
Reinstituirea programului „Patrimoniul în pericol" destinat muzeelor etnografice în aer liber pe bază de cofinanțare cu contribuție privată, mecenat și sponsorizări.
Inițierea procedurilor de înscriere a ansamblului monumental „Calea Eroilor" de la Târgu-Jiu pe Lista Patrimoniului Mondial UNESCO, contribuind astfel la promovarea și recunoașterea valorilor culturale românești la nivel internațional.
Demararea unui proiect complex de rezolvare a situației ansamblului cetăților dacice din Munții Orăștiei, sit aflat pe Lista Patrimoniului Mondial din 1999 datorită valorii sale excepționale din punct de vedere istoric și cultural.

Promovarea ceramicii de Horezu, ca element de patrimoniu imaterial național, dată fiind înscrierea acesteia pe lista UNESCO a Patrimoniului Cultural Imaterial.

Încurajarea și sprijinirea cercetărilor în domeniul patrimoniului imaterial din România, prin inventarierea elementelor de patrimoniu și finalizarea celui de-al II-lea volum din *Patrimoniul cultural imaterial din România. Repertoriu II*, precum și adoptarea unor noi acte normative pentru protejarea patrimoniului imaterial în acord cu Convenția UNESCO pentru salvgardarea patrimoniului cultural imaterial din 2003.

Elaborarea proiectului și constituirea colecțiilor pentru un „Muzeu al comunismului", ce va ilustra viața cotidiană sub socialismul de stat, cultura materială, represiunea și formele de rezistență.

Proiectarea unei săli de concerte la standarde internaționale în București ce urmează să devină centrul de referință pentru Festivalul Enescu.

Susținerea sistematică și continuă a participării românești la evenimente culturale de talie internațională (Bienala de la Veneția, Salonul Internațional al Cărții etc.).

Dezvoltarea parteneriatului public–privat în domeniul industriilor artistice (media, publicitate, design, modă etc.).

Întregirea misiunii Institutului Național al Patrimoniului cu o dimensiune de formare continuă și de atestare a profesioniștilor patrimoniului național.

Constituirea, pe lângă Institutul Național al Patrimoniului, a unui Centru Național de Restaurare care să grupeze profesioniști ai restaurării și ai meșteșugurilor de artă și care să fixeze standardele naționale pentru intervențiile asupra monumentelor și obiectelor de patrimoniu mobil.

Prezervarea și dezvoltarea meseriilor artistice în cadrul unui program realizat în comun cu Ministerul Educației.

Dezvoltarea, în parteneriat cu Ministerul Educației, a educației artistice și culturale la nivelul învățământului preuniversitar, precum și a cercetării științifice în domeniul patrimoniului la nivelul învățământului universitar.

Lansarea proiectului *Repertoriului Național al Monumentelor Istorice* în cooperare cu Academia Română.
Clarificarea legislativă și sporirea rigorii reglementărilor în materia proprietății literare și artistice.
Elaborarea și implementarea, în parteneriat cu Primăria Generală a Municipiului București și cu Primăria Sectorului 3, a proiectului integrat „Centrul istoric al Capitalei", pentru constituirea unei arii culturale protejate, punerea în valoare a monumentelor istorice și a patrimoniului arhitectural, a industriilor și meșteșugurilor artistice.
Sprijinirea creației artistice contemporane prin susținerea taberelor de creație, organizarea de expoziții și evenimente culturale în parteneriat cu Institutul Cultural Român.
Susținerea industriei cinematografice românești pentru a-și întări competitivitatea pe plan internațional.
Sprijinirea Bisericilor pentru introducerea sistemelor de securitate în lăcașurile de cult ce adăpostesc obiecte mobile de patrimoniu.

II.
MINISTERUL CULTURII.
BILANȚ (21 DECEMBRIE 2012 – 28 AUGUST 2013) ȘI PROGRAMARE (SEPTEMBRIE 2013 – AUGUST 2014)

29 august 2013

Raportul a fost redactat pentru reuniunea Biroului Politic Național și a Delegației Permanente ale PNL de la Constanța (29–30 august 2013). Nu am avut ocazia să-l prezint și nici nu a fost pus în circulație de conducerea partidului.

Premise politice și bugetare

Atât începutul, cât și sfârșitul perioadei de mandat al cărui bilanț îl prezint s-au situat în conjuncturi bugetare nefavorabile. Bugetul alocat în ianuarie Ministerului Culturii a fost, în cifre absolute și în procente, cel mai mic din istoria postcomunistă, 546 000 000 de lei. Rectificarea din iulie

a fost sintetic negativă, având în vedere o scădere pe titlurile 20 și 51 de 25 000 000 de lei, ce nu a fost echilibrată de acordarea a 20 000 000 de lei din credite rambursabile, destinate în proporții egale investițiilor și completării bugetului Festivalului George Enescu.

Pe cale de consecință, singurele investiții din prima jumătate a anului au fost la Teatrul Național din București, în valoare de 107 000 000 de lei (credite de angajament din împrumutul acordat de Banca Consiliului Europei) și la Teatrul de Operetă din București, în valoare de 34 000 000 de lei. Execuția ambelor investiții este condusă potrivit graficului contractat. Rectificarea a permis deschiderea, cu 10 000 000 de lei, a șantierului de la Opera Națională din București. Cele trei proiecte vor fi finalizate până la mijlocul anului 2014, lucrările de la Operă și Operetă aflându-se în responsabilitatea exclusivă a acestui mandat ministerial.

Deși am participat activ și documentat la toate reuniunile de lucru vizând programarea fondurilor europene pentru exercițiul 2014–2020, nu am putut obține o axă cultură–patrimoniu, așa cum este stabilit în programul de guvernare al USL adoptat de Parlament pe 21 decembrie 2012. În actualul stadiu al negocierilor, fondurile însumate din diverse capitole (patrimoniu, digitalizare, industrii creative etc.) ce vor fi disponibile pentru proiecte culturale ating 900 000 000 de euro și vor fi gestionate de mai multe autorități de management și organisme de implementare.

Obiectivul tactic minimal în această situație este acela de a face ca Ministerul Culturii să devină ca atare o entitate eligibilă în accesarea fondurilor. Numai pe această cale vor putea fi continuate și chiar consolidate programele fundamentale ale ministerului. Menționez că am acceptat din rațiuni tactice constrângerile bugetare fără precedent, tocmai în previziunea faptului că diminuarea sumelor alocate Ministerului Culturii de la bugetul consolidat al statului va putea fi compensată prin accesarea de fonduri europene. Această perspectivă nu este în acest moment clară.

Paradoxul politic al acestei situații este acela că cel puțin trei dintre programele ministerului (Programul Național de Restaurare, Proiecte Culturale Prioritare și Nevoi Culturale de Urgență) sunt cele ce au cea mai mare incidență asupra comunităților locale și fac de aceea obiectul unor solicitări numeroase și sistematice din partea reprezentanților aleși ai acestor comunități. Cu titlu de exemplu, Programului Național de Restaurare nu i-au fost alocate decât 20 000 000 de lei (față de 50 000 000 în 2012), fapt ce a înghețat finanțarea a numeroase șantiere de restaurare și a împiedicat deschiderea de noi lucrări, în ciuda apelurilor legitime ale parlamentarilor, primarilor și președinților de consilii județene interesați de restaurarea

și punerea în valoare a patrimoniului monumental din comunitățile lor de origine.

În schimb, după negocieri cu Ministerul Fondurilor Europene, Ministerul Culturii a devenit operator de program pentru fonduri norvegiene destinate restaurării și promovării patrimoniului cultural în valoare de 17 000 000 de euro. Programul va fi deschis în noiembrie 2013 și se va finaliza în 2016.

Rămâne pendinte, cu speranța unei rezolvări la rectificarea din octombrie, chestiunea transferului subvențiilor către instituțiile din subordine după pierderea a 23 000 000 de lei la titlul 51 prin rectificarea negativă din iulie. În acest moment, instituțiile nu au fond de salarii pentru luna decembrie și resurse pentru derularea programelor culturale proprii. Chiar și la nivelul ministerului nu vor mai putea fi finanțate în ultimul trimestru nici programele prioritare și nici nevoile culturale de urgență.

Tot pendinte, de data aceasta de hotărârea forurilor de conducere ale PNL, este problema desemnării unui secretar de stat, pe care am solicitat-o încă din luna mai. În martie a fost numit un secretar de stat care la data deciziei prim-ministrului nu era membru PNL. Am aflat despre numire din presă și nu consider persoana ca fiind potrivită pentru funcția în cauză.

Bilanțul activității ministeriale în primele opt luni de mandat

În plan politic, realizarea cea mai semnificativă a primelor luni de mandat a fost formularea poziției României cu privire la proiectul de mandat acordat Consiliului European în vederea negocierii unui acord de liber schimb între Uniunea Europeană și Statele Unite. La solicitarea omologului meu francez, Aurélie Filippetti, și după ce am supus spre aprobare chestiunea în reuniunea miniștrilor liberali cu președintele PNL, am promovat în guvern pe 3 aprilie un memorandum cu privire la includerea în mandat a unei *clauze de excepție culturală*, ceea ce înseamnă că politicile culturale ale statelor membre în vederea promovării și susținerii creației artistice și culturale naționale și, în mod special, a industriei cinematografice și a serviciilor audiovizuale nu vor fi supuse unei complete liberalizări comerciale. Am susținut această poziție și la Bruxelles, în Consiliul miniștrilor de resort din 14 iunie.

Am reușit astfel să dau un regim de continuitate sprijinului direct acordat de către Guvernul României industriei cinematografice și altor forme de producție culturală și cred că am așezat România cu propria ei

voce la masa unei dezbateri despre modul în care afirmarea identității și diversității culturale este compatibilă cu libertatea economică, despre natura și limitele intervenției statului în industriile culturale și creative.

Am fost mandatat să reprezint politic Guvernul României în două împrejurări oficiale: deschiderea Salonului Cărții de la Paris, pe 21 martie, când am avut o scurtă întrevedere cu președintele Franței, consacrată chestiunii excepției culturale; celebrarea a 1025 de ani de la creștinarea Rusiei (Kiev, 27 iulie), când am avut scurte întrevederi protocolare cu președintele Ucrainei, președintele Federației Ruse, președintele Serbiei și președintele Moldovei.

Am făcut o vizită oficială în Republica Armenia (11–14 iulie), punând bazele unui program consistent de cooperare culturală.

În plan administrativ, pregătirea actelor legislative ce vor fi supuse Parlamentului în sesiunea din această toamnă a fost însoțită de măsuri de restructurare și raționalizare a peisajului instituțional din subordinea Ministerului Culturii.

În luna martie am elaborat un nou Regulament de Organizare și Funcționare a Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice, introducând un număr de incompatibilități pentru membrii acestui organism. Pe această cale, am eliminat controversele legate de probitatea procedurilor de avizare a planurilor de urbanism și a proiectelor de restaurare. Am finalizat în aceste zile un regulament similar pentru Comisia Muzeelor, ce țintește de asemenea la eliminarea oricăror suspiciuni în activitatea de evaluare și clasare a operelor de artă din colecții sau de pe piață.

Am elaborat și promovat Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 68/2013, ce modifică și completează OUG 189/2008 în sensul unei definiri mai clare a naturii juridice și competențelor managerului instituțiilor de cultură. Vor fi astfel evitate în viitor interpretările juridice ce au dus la constatarea de către Agenția Națională de Integritate a unor conflicte de interese în activitatea unor manageri. Prin introducerea unei prevederi ce pune capăt mandatului de management la împlinirea vârstei legale de pensie, au devenit vacante de drept pozițiile de conducere ale unor instituții naționale majore de cultură: Muzeul Național de Artă, Muzeul Antipa, Teatrul Național din București și cel din Iași, Opera din Timișoara, Muzeul Peleș, Filarmonica George Enescu etc.

Am elaborat și promovat Ordonanța de Urgență a Guvernului nr. 72/2013, ce reorganizează un număr de instituții din subordinea Ministerului

Culturii. Este creat astfel Institutul Național al Filmului prin consolidarea și lărgirea misiunii Arhivei Naționale de Filme. Apoi Institutul de Cercetare și Formare în Cultură și, în sfârșit, Administrația Fondului Monumentelor și Siturilor Istorice. Aceasta din urmă este o instituție cu totul nouă, concepută după modelul National Heritage din Regatul Unit, ce va prelua în administrare monumentele istorice și siturile arheologice aflate în domeniul public al statului și în administrarea Ministerului Culturii.

Am depus de asemenea eforturi pentru a asigura păstrarea în patrimoniul public a unor instituții asociate unor societăți comerciale în curs de privatizare. Astfel, în ședința de guvern din 15 mai am prezentat un memorandum al Ministerului Culturii privind trecerea în domeniul public al statului a Muzeului Național Filatelic, entitate fără personalitate juridică aparținând Poștei Române. De asemenea, pe 4 iulie a fost adoptat de guvern un memorandum al Ministerului Culturii privind trecerea în domeniul public al statului a Muzeului Aurului din Brad și a Muzeului Științei și Tehnicii Dimitrie Leonida. În acest mod, cele trei instituții sunt protejate de riscurile privatizării companiilor de stat din care fac parte cu titlu de active.

Pe 1 februarie am inaugurat Muzeul din Ruginoasa, iar pe 3 iunie, în prezența prințului de Wales, Muzeul Colecțiilor din București.

Deși bugetul alocat Festivalului George Enescu a fost mai mic cu 20% decât cel programat în 2012, am reușit – prin atenta supraveghere a cheltuielilor și negocieri de detaliu cu directorul artistic și impresarul – să păstrez neatinsă macheta evenimentului. Ediția 2013 se anunță cea mai spectaculoasă și mai valoroasă din istoria festivalului.

În perioada februarie–august, am coordonat și finalizat activitatea de constituire a dosarului pentru înscrierea pe lista monumentelor UNESCO a ansamblului monumental de la Târgu Jiu, creat de Constantin Brâncuși.

Am realizat 26 de vizite în 20 de județe (Iași, Constanța, Tulcea, Brăila, Ialomița, Buzău, Ilfov, Dâmbovița, Prahova, Argeș, Olt, Gorj, Timiș, Hunedoara, Alba, Maramureș, Mureș, Brașov, Covasna, Harghita). Cu doar trei excepții, toate aceste vizite au avut pe lângă componenta guvernamentală și o dimensiune politică, incluzând întâlniri cu organizațiile PNL și autoritățile locale USL. În acest context, am avut întâlniri de lucru, vizând continuarea sau inițierea de programe, cu unsprezece președinți de consilii județene și patruzeci și cinci primari.

Am avut 80 de participări în emisiuni de televiziune (Antena 3, Realitatea TV, România TV, DG24, B1). În două dintre aceste emisiuni

am fost singurul invitat. Într-o singură emisiune (DG24, realizator Luca Niculescu) tematica a fost aproape integral consacrată activității de ministru al culturii. Merită poate menționat că pe data de 29 iulie 2013 am fost singurul parlamentar și ministru USL prezent într-un program de televiziune („Sinteza Zilei", Antena 3) care a evocat referendumul din 2012. În schimb, nu am fost invitat de televiziunea publică decât o singură dată în opt luni.

Am susținut douăsprezece conferințe de presă, dintre care una la sediul USL.

Din cele cinci situații ce mi-au fost semnalate ca presupunând numiri în poziții de conducere în organismele descentralizate ale Ministerului Culturii (direcțiile executive județene pentru cultură) am putut rezolva doar trei. Având statut de funcționari publici, directorii executivi județeni se bucură de garanții legale ce opun dificultăți aproape de netrecut în termeni instituționali. Soluția pe care am avansat-o presupunea modificarea parțială a legii 422/2001, prin transformarea direcțiilor județene de cultură (conduse de un director executiv) în inspectorate teritoriale fără personalitate juridică (conduse de un inspector-șef). În acest mod, s-ar fi creat o situație în care s-ar fi putut face numiri pentru toate cele patruzeci și două de funcții de conducere la nivel județean și al municipiului București. Proiectul de Ordonanță de Urgență a Guvernului, pe care l-am elaborat în acest sens și l-am trimis pe circuit la începutul lunii aprilie, a primit aviz negativ din partea Ministerului Dezvoltării Regionale și Administrației Publice. Chiar prim-ministrul mi-a reproșat într-o ședință de guvern din mai că doresc „recentralizarea". Ceea ce, desigur, nu era în intenția proiectului de act normativ, al cărui rost exclusiv era acela de a flexibiliza numirile la nivel județean.

În aproximativ patruzeci de cazuri reprezentând cincisprezece județe, am colaborat cu parlamentari, primari și președinți de consilii județene ai PNL pentru rezolvarea cu celeritate și într-un cadru legal riguros a unor avize de urbanism sau de intervenții asupra unor monumente istorice, am asigurat consultanță tehnică pentru elaborarea în condițiile legii a unor dosare de această natură și am înscris în programul național de restaurare, cu finanțări variabile, monumente a căror stare precară de conservare mi-a fost semnalată. În alte circa treizeci de situații am asigurat finanțarea, prin programul prioritar sau prin cel de nevoi culturale de urgență, a unor manifestări și evenimente culturale.

Strategia pentru următoarea etapă (septembrie 2013 – august 2014)

Planificarea strategică până la evaluarea de la sfârșitul lunii august 2014 este organizată pe două versante:

Elaborarea de proiecte de lege în materii de importanță majoră ce țin de sfera de reglementare a Ministerului Culturii.

Continuarea reorganizării și restructurării geografiei instituționale a Ministerului Culturii.

Proiecte de lege ce vor fi supuse Parlamentului în prima sesiune 2014

Patru materii sensibile și de o deosebită importanță simbolică și economică vor primi noi reglementări legislative chiar în ultima sesiune parlamentară din 2014: patrimoniul național, industria cinematografică, drepturile de autor și industriile creative. În primele trei cazuri, textele de lege se află în faza finală de redactare și urmează a fi supuse dezbaterii publice în luna decembrie. Proiectul de lege privitor la patrimoniu va fi inițiat de guvern, iar celelalte două vor fi promovate ca propuneri legislative ale grupurilor parlamentare PNL. O a patra lege, privitoare la industriile creative, va fi propusă spre deliberare Parlamentului spre sfârșitul primei sesiuni a anului 2014.

- Codul patrimoniului național va înlocui legea 422/2001 precum și legea muzeelor (182/2000) și alte legi conexe, adunând într-un singur corpus reglementările privitoare la monumentele istorice, la arheologie, patrimoniu mobil și patrimoniu imaterial. Obiectivul principal al Codului este acela de a asigura protecția legală efectivă a patrimoniului prin instrumente suplimentare de control și mecanisme de sancțiune ce pot conduce la preluarea în custodie de către stat a acelor monumente care se degradează din neglijența sau reaua credință a proprietarilor. Această prevedere este cuprinsă explicit în programul de guvernare al USL aprobat de Parlament pe 21 decembrie 2012. De asemenea, va fi oprită restituirea în natură (ce a dat naștere unor practici abuzive ale instanțelor) a obiectelor de patrimoniu vândute sau donate statului.

- Legea cinematografiei va aduce un plus de rigoare și de obiectivitate subvenționării prin fonduri rambursabile și nerambursabile a producției românești de filme. Consiliul Național al Cinematografiei va fi reorganizat după modelul Oficiului Național Cinematografic înființat în 1934/1936 de guvernul PNL condus de Gheorghe Tătărăscu, având ca vocație promovarea industriei de specialitate românești prin ajutoare de stat, permise de normele europene în această materie. Restul atribuțiilor Consiliului Național al Cinematografiei vor fi preluate în parte de Institutul Național al Filmului. În același timp, legea va consfinți desființarea Regiei Autonome Româniafilm, trecând majoritatea cinematografelor din administrarea acesteia în cea a autorităților locale.

- Legea de reorganizare a Oficiului Național pentru Drepturi de Autor, ce reglementează o piață de circa 35 000 000 de euro, caracterizată astăzi de iregularitatea raporturilor dintre organismele colective de gestiune a drepturilor de autor. Legea operaționalizează un spor de control și reglementare ce va face mai transparentă și mai riguroasă colectarea sumelor cuvenite creatorilor și distribuirea lor echitabilă către aceștia.

- Legea de înființare (în parteneriat cu Ministerul Muncii) a Școlii Superioare de Arte și Meserii Creative și a „Fabricii de Cultură", ca răspuns la una din axele prioritare ale exercițiului bugetar 2014–2020 al Uniunii Europene, Europa creativă. Actul va crea cadrul de formare pentru industriile creative (de la meșteșugurile tradiționale până la profesii legate de media) sub forma unei rețele de centre de instruire și atestare profesională (unele cu o dimensiune de incluziune socială) în meserii artistice și meșteșuguri din care unele sunt pe cale de dispariție, dar generatoare de valoare adăugată maximă. Rețelei de centre de formare îi vor fi asociate ateliere de producție artizanală („Fabrica") menite să stabilizeze prezența absolvenților pe piața muncii.

Design instituțional

Pentru orizontul 2014 se află în lucru trei proiecte instituționale majore, din care primul a fost deja evocat într-o ședință de guvern din august:

- Constituirea Rezervației Naționale Arheologice Sarmizegetusa, cuprinzând Ulpia Traiana, castrul de la Micia, cele cinci cetăți dacice din Munții Orăștiei și cetatea dacică de la Căpâlna din județul Alba, printr-o lege specială ce va asigura, pe de o parte, securitatea și punerea în valoare a siturilor arheologice, iar, pe de altă parte, un echilibru mai just între continuarea cercetărilor și prezervarea mediului.
- Programul național „Întregitorii", desfășurat pe trei ani, urmărind restaurarea și includerea într-un circuit unic de vizitare a caselor memoriale ale oamenilor politici care au realizat unirea din 1918. Unele din aceste case se află în prag de colaps (casa din Bădăcin a lui Iuliu Maniu), altele într-o situație precară (casa din Băsești a lui Gheorghe Pop de Băsești) sau nu sunt accesibile publicului (casa din Arad a lui Ștefan Ciceo Pop, sediu al Consiliului Național Român Central). Bugetul trianual solicitat pentru acest program va permite achiziționarea și trecerea definitivă în patrimoniul public a vilei Florica a familiei Brătianu.
- Organizarea până în luna decembrie 2014 a două noi muzee, a căror creare este anunțată în programul de guvernare al USL: Muzeul Revoluției de la Timișoara (prin reamenajarea muzeală a actualului Memorial al Revoluției) și Muzeul Comunismului de la Sighet, instalat într-un sediu pus la dispoziție de autoritatea locală, ce va completa cu dimensiunea de viață cotidiană Memorialul Victimelor Comunismului. Ambele memoriale sunt în prezent finanțate de Ministerul Culturii, dar administrate de asociații civice.

Operațiunea de raționalizare a administrării instituțiilor de cultură va fi continuată prin gruparea mai multor ordonatori de credite cu activități consonante sub un management comun. Se vor realiza astfel atât o mai

mare coerență a strategiilor de prezență în spațiul public, cât și o reducere sensibilă a costurilor de administrare.

- Opera Națională din București, Teatrul de Operetă, Tinerimea Română, Teatrul de Operă și Balet din Constanța vor deveni companii autonome sub o direcție managerială unică.
- Muzeul Național de Artă Contemporană și Muzeul Vasile Grigore vor fi asociate Muzeului Național de Artă al României ca secții distincte.
- Muzeul Țăranului Român și Muzeul Bran (din care nu a mai rămas în proprietate publică decât expoziția etnografică) vor fi asociate ca secții distincte Muzeului Național al Satului din București.
- Opera Națională și Teatrul Național din Iași vor fi transformate în companii de operă și, respectiv, teatru, și așezate sub un management comun; același procedeu va fi urmat și în cazul perechilor Teatru Național – Operă Națională din Timișoara și Cluj.

Sarcina imediată a lunii octombrie este redimensionarea formatului ediției 2015 a Festivalului George Enescu și identificarea unui nou director artistic (Placido Domingo și Christian Zacharias fiind primele nume luate în considerare).

III.
MANIFEST PENTRU PĂSTRAREA IDENTITĂȚII LIBERALE
12 iunie 2014

Ca reacție la părăsirea familiei liberale europene de către PNL, o mână de parlamentari național-liberali, în frunte cu Călin Popescu-Tăriceanu, dar și câțiva intelectuali publici au constituit, la începutul lunii iunie 2014, Grupul de Inițiativă pentru Păstrarea

Identității Liberale. Am redactat manifestul citit la prima reuniune a acestui Grup ce a avut loc la București pe 12 iunie 2014.

De la Proclamația de drepturi și libertăți din 11 iunie 1848 și până la integrarea în Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007, liberalii au fost, așa cum observa profetic în 1905 Ion I.C. Brătianu, cei care „au pus în execuție necesitățile vitale ale României" Construcția unei națiuni moderne și europene, precum și încurajarea creativității economice, sociale și culturale a indivizilor în condiții din ce în ce mai democratice au fost, vreme de 140 de ani, cele două misiuni asumate explicit de către Partidul Național Liberal. Turnate în bronz de același Ionel Brătianu la Congresul din 1921, valorile național-liberalilor români au rămas neschimbate: națiunea, democrația, prosperitatea, ordinea, proprietatea privată și solidaritatea socială.

Corpul politic al națiunii române are un profil liberal de neșters, construit cu simțul istoriei, prin două constituții, două războaie (de independență și de reîntregire), prin împroprietăriri succesive, prin garantarea proprietății în legea fundamentală postcomunistă și prin Tratatul de integrare europeană.

Viziunea politică a liberalilor români a fost mereu aceeași: consolidarea unei societăți de oameni liberi, instruiți, capabili de inițiativă, o societate de egali din care au fost eliminate privilegiile de clasă și de statut, o societate unde, între un stat neutru și indivizi, nu se interpun rețele de patronaj, grupuri de interese structurate sau alte forme de dependență colectivă. O societate ce aspiră la un regim al separărilor funcționale multiple: între sfera publică și cea privată, între politic și economic, între guvernare și administrație, între Biserică și stat. O societate în care, așa cum s-a proclamat la 1848, „tot românul e un domn", în care sursa ultimă a drepturilor și libertăților civile, politice și sociale este cetățeanul. Un cetățean format pentru a înțelege că libertatea este inseparabilă de responsabilitatea față de propriul destin și de progresul națiunii în ansamblu.

Pe parcursul lungii sale istorii, aceste credințe constante ale PNL s-au situat diferit pe axa convențională dreapta–stânga. Pe vremea lui Ion Brătianu, liberalii erau „roșii", în anii 1920 păreau mai degrabă conservatori, experimentând apoi, cu generația lui I.Gh. Duca, Gheorghe Tătărăscu și Gh.I. Brătianu, diferite formule de social-liberalism de centru.

După 1990, PNL s-a înscris în Alianța Liberalilor și Democraților pentru Europa pentru că s-a identificat cu tradiția politică liberală europeană. Acolo s-a întâlnit cu partide europene animate de valori politice comparabile, ce nu pot fi explicate astăzi doar prin evocarea rudimentară

a unei alinieri la dreapta sau la stânga, din ce în ce mai lipsită de miez în actuala epocă post-ideologică.

După 2007, această afiliere a continuat să fie motivată de o viziune comună asupra construcției europene, radical diferită de cea a Partidului Popular European. Ambiguitatea relației partidelor populare cu democrația poate fi citită în amprenta pe care acestea au lăsat-o asupra instituțiilor europene, atinse genetic de un unanim recunoscut deficit democratic.

Acest deficit caracterizează și „statul de drept" prin care popularii europeni și români au înfrânt în anul 2012 voința exprimată la urne a cetățenilor României. Nu este o întâmplare că singurii europeni care au înțeles și au salutat exercițiul democratic românesc din vara lui 2012 au fost fruntașii ALDE. Pentru că ei propun o Europă în care cea mai mare parte a deciziilor să se întoarcă în sfera de competență suverană a parlamentelor naționale și să se reașeze sub controlul cetățenilor.

Obligat să abandoneze ALDE și să se înregimenteze în PPE, PNL nu a făcut o opțiune doctrinară între centru-stânga și centru-dreapta, ci a ales un model ne-liberal al viitorului european al României și al Uniunii Europene însăși. Liberalii autentici, din România și din Europa, nu pot accepta o asemenea alegere.

Părăsind ALDE, fără deliberări prealabile și fără consultarea militanților, PNL nu s-a mutat mai la dreapta spectrului politic, ci și-a abandonat pur și simplu identitatea liberală pe care o afirmase în 1990. PNL își poate păstra chiar numele după proiectata comasare cu Partidul Democrat Liberal și cu alte mișcări politice autointitulate „de dreapta", dar se va transforma într-un partid popular de factură conservatoare, condus de grupuri de interese cosmopolite, fie ele și legitime, militarizat în organizare și, mai ales, indiferent atât față de națiunea politică, cât și față de democrația liberală. Altfel spus, dacă părăsirea ALDE și comasarea cu PDL vor fi validate la Congresul de la sfârșitul lunii iunie, PNL își va abandona, după 140 de ani, dubla misiune istorică pe care i-a încredințat-o generația fundatorilor săi și față de care a rămas fidel chiar și în condițiile de clandestinitate impuse de regimul totalitar.

PNL este astăzi într-o situație de eșec. Nu însă unul ce se poate imputa militanților. La alegerile pentru Parlamentul European, fruntașii locali ai partidului, cu precădere primarii, și-au făcut datoria și au mobilizat relativ eficient rețelele electorale. Cele cincisprezece procente li se datorează integral. Nu rezultatul ca atare, ci profilul alegătorilor PNL este semnul flagrant al nereușitei. Două treimi din voturile întrunite de PNL pe 25 mai 2014 provin de la cetățeni de peste 50 de ani, cu educație elementară sau

medie, din mediul rural sau urban mic. În fapt, PNL a intrat în competiție cu Partidul Social Democrat pentru același electorat.

Cei doi lideri care și-au asumat ieșirea din USL și din ALDE, ca și conducerea politică a campaniei electorale, Crin Antonescu și Klaus Iohannis, nu au putut ori nu au știut să aducă la urne electoratul pe care liberalii români au contat de la 1866 și până în 1946, apoi din nou, cu succese variabile, din 1990 și până în 2012: cetățeni educați superior, din mediul urban, practicieni ai profesiunilor liberale, întreprinzători, funcționari publici, cadre din economia privată. Pe scurt, clasa mijlocie – cu care PNL s-a identificat, pe care a creat-o și a recreat-o timp de 140 de ani – a întors spatele partidului.

De ce nu s-a mai recunoscut clasa mijlocie în proiectele și mesajele PNL? Pentru că, primind din toamna anului 2013 semnale contradictorii din partea liderilor, nu a mai găsit la vârful partidului acea virtute politică devenită, odată cu Brătienii, marca de fabricație a liberalismului românesc, virtute pe care romanii o numeau *gravitas* și care înseamnă coerență, consecvență, continuitate, seriozitate, soliditate, statornicie, discernământ și predictibilitate. Electoratul potențial liberal a văzut cum PNL își pierde șirul ideilor și renunță chiar la orice fel de idei. Cum dispare, altfel spus, ca partid major.

Partidul, a spus Ionel Brătianu în 1914, nu este nimic altceva decât un dispozitiv ce ține împreună acțiunile și ideile. Când acțiunile sunt anarhice și singura idee promovată de conducerea PNL este împrumutată de la alții – așa cum se întâmplă cu planul de „unificare a dreptei" prin fuziunea dintre PNL și PDL, gândit și chiar încercat fără izbândă de Traian Băsescu în 2005 –, partidul nu mai convinge pe nimeni și nu se mai poate bizui decât pe performanța angrenajelor electorale puse în mișcare de primari și notabili locali, aceleași oricare ar fi sigla pentru care cetățenii sunt convocați la urne.

PNL și-a pierdut trăsătura ce l-a caracterizat, în forme uneori eroice, chiar și sub comunism: integritatea intelectuală, vocația publică de a spune adevărul, de a-și ține cuvântul dat. Prin această calitate PNL a câștigat, în adâncimea istoriei, încrederea societății românești, a dobândit chiar și respectul cetățenilor care nu se consideră liberali. Această încredere și acest respect trebuie astăzi recâștigate. Nu de un nume, oricât de prețios și prestigios ar fi acronimul PNL, ci de o atitudine. De o nouă legătură, temeinică și durabilă, între acțiunile și ideile liberale. Și nu este vorba despre idei abstracte. Liberalii români n-au fost niciodată mari teoreticieni. Au fost mai degrabă oratori decât autori. Au reușit însă să mobilizeze, prin

puterea cuvântului și forța convingerilor democratice, clasa mijlocie românească în jurul politicilor de modernizare și europenizare a țării.

Nici un gest nu este mai liberal decât acela de a face ca proiectele politice, oricât de inovatoare ar fi, să se așeze mereu pe soclul oferit de gândirea și acțiunea predecesorilor. De aceea, liberalii au constituit și rămân, în Europa și în România, nu numai o mișcare politică, dar și o forță culturală. Liberalii români sunt datori față de propria lor istorie și față de societate să devină promotorii și referința unui model de cultură publică a libertății.

IV.
MANIFESTUL POLITIC AL PARTIDULUI LIBERAL REFORMATOR
1 august 2014

Am scris acest manifest pentru congresul de constituire a Partidului Liberal Reformator din 1 august 2014, care l-a adoptat ca document fondator. Cu mărunte adaptări, ținând mai ales de onomastică, textul a fost preluat ca manifest politic de Alianța Liberalilor și Democraților (ALDE) constituită pe 19 iunie 2015 prin fuziunea dintre Partidul Liberal Reformator și Partidul Conservator.

Tradiție și identitate liberală

Partidul Liberal Reformator este în acest moment istoric unicul continuator legitim al liberalismului modernizator și reformator care a construit România modernă și singura forță politică ce își afirmă încrederea în universalitatea, durabilitatea și actualitatea valorilor liberale. Pentru Partidul Liberal Reformator, primatul libertății individuale reprezintă fundamentul oricărei organizări politice, sociale, economice și culturale democratice.

Partidul Liberal Reformator urmărește punerea în operă a unui sistem instituțional organizat în jurul drepturilor individuale, precum și dezvoltarea unei comunități politice naționale organizate în cadrul european mai larg după principiile libertăților civile, politice și economice, precum și ale justiției și solidarității sociale. Partidul Liberal Reformator propune un proiect politic fondat pe relația dintre *libertate*, *democrație* și *prosperitate*.

Fidel tradiției liberale românești, Partidul Liberal Reformator își propune să continue programul fondatorilor liberali ai României moderne, inspirându-se din gândirea și acțiunea întemeietoare de stat și reformatoare a societății a lui I.C. Brătianu, Mihail Kogălniceanu, C.A. Rosetti, Eugeniu Carada, D.A. Sturdza, Ionel Brătianu, Vintilă Brătianu, I.Gh. Duca, Gh.I. Brătianu, Gheorghe Tătărescu, Victor Slăvescu, Petre Ghiață sau Mihail Fărcășanu.

De la Proclamația de drepturi și libertăți din 11 iunie 1848 și până la integrarea în Uniunea Europeană la 1 ianuarie 2007, liberalii au fost, așa cum observa profetic în 1905 Ion I.C. Brătianu, cei care „au pus în execuție necesitățile vitale ale României" Construcția unei națiuni moderne și europene, precum și încurajarea creativității economice, sociale și culturale a indivizilor în condiții democratice au fost, vreme de 140 de ani, cele două misiuni asumate explicit de liberalii români. Turnate în bronz de același Ionel Brătianu în 1921, valorile liberalismului românesc au rămas constante: națiunea, democrația, prosperitatea, ordinea, proprietatea privată și solidaritatea socială. Întrupând o vocație istorică, guvernarea liberală din 2004–2008 a adăugat acestor valori și atașamentul față de proiectul construcției unei Europe unite.

Corpul politic al națiunii române are o statură liberală construită cu simțul istoriei, prin două constituții, două războaie (de independență și de reîntregire), prin împroprietăriri succesive, prin garantarea proprietății în legea fundamentală postcomunistă și prin Tratatul de integrare europeană. Liberalii români au urmărit mereu să consolideze o societate de oameni liberi, instruiți, responsabili, capabili de inițiativă, o societate de egali din care au fost eliminate privilegiile de clasă și de statut, o societate de unde au dispărut formele de dependență colectivă ce se interpuneau prin tradiție între stat și indivizi. O societate caracterizată de separarea funcțională între sfera publică și cea privată, între politică și economie, între guvernare și administrație, între Biserică și stat. O societate în care sursa ultimă a drepturilor și libertăților civile, politice și sociale este cetățeanul. Un cetățean format pentru a înțelege că libertatea este inseparabilă de responsabilitatea față de propriul destin și de progresul națiunii în ansamblu.

Liberalismul românesc, oricât de prestigioasă ar fi istoria sa, este mai ales un proiect de viitor. În România prezentului, liberalismul devine tot mai des doar un prilej de comemorare sau o pretenție neîntemeiată. A sosit de aceea timpul ca liberalii români să se asocieze din nou, așa cum au făcut-o în urmă cu o sută patruzeci de ani, în jurul unui program reformator al politicii și societății românești.

Individ, piață, societate

Soclul pe care s-a construit modernitatea politică în România, ca și în întreaga Europă, este liberalismul clasic, în măsura în care recunoașterea, garantarea și multiplicarea drepturilor și libertăților individuale rămân până astăzi principala metodă de guvernare a tuturor partidelor democratice. Cele două versante ale proiectului politic liberal – piața liberă și centralitatea drepturilor și libertăților individuale – au fost adoptate atât de social-democrație, cât și de creștin-democrație. Numele sub care sunt descrise regimurile politice occidentale de după cel de-al Doilea Război Mondial este cel al democrației liberale.

Ceea ce nu înseamnă că liberalismul s-a dizolvat în alte curente și experiențe politice. Actuala criză, deopotrivă a democrației și a capitalismului, face ca recursul la proiectul liberal să fie mai necesar decât oricând. Este acum evident, pe de o parte, că piețele sunt tot atât de supuse eșecului ca și statele, iar pe de altă parte, că societățile umane nu pot fi înțelese și guvernate doar în cheie economică. Piața generează prosperitate, independență, încredere și libertate numai în măsura în care schimbul de bunuri, servicii și valori implică un angajament moral. Piața incită, de aceea, la asociativitate și responsabilitate.

Partidul Liberal Reformator își imaginează dezvoltarea României, în anii ce urmează și în condițiile în care natura capitalismului suferă o schimbare de structură, sub forma unei *noi economii politice* care să reafirme moralitatea pieței, să re-localizeze economia în țesătura socială națională și să încurajeze cetățenii întreprinzători și să producă cu precădere *bunuri publice indivizibile*. Sistemele publice de sănătate, de educație și de pensii nu numai că dau consistență unei națiuni și limitează inegalitatea de șanse, dar contribuie decisiv la consolidarea unei clase mijlocii puternice și cuprinzătoare, capabile de inițiativă și de creativitate economică.

Dacă, în numele solidarității, statul liberal îi protejează pe cei mai defavorizați dintre cetățeni, transformând într-un drept inalienabil nivelul de trai decent, tot el reușește cel mai bine să îi includă pe cei mai mulți dintre cetățeni în clasa de mijloc, a profesioniștilor și întreprinzătorilor care asigură dezvoltarea unei națiuni. Sistemele naționale de servicii publice sunt deci un loc privilegiat de întâlnire între stat și cetățeni, un loc în care cetățenilor le devin evidente motivele pentru care merită să fii loial statului și națiunii, iar aparatele statului își lărgesc și își ameliorează continuu sfera resurselor, umane și materiale, prin care își consolidează autoritatea.

Partidul Liberal Reformator va veghea ca toate nivelurile guvernării să se organizeze mult mai clar în jurul celor două funcții regaliene ale statului: mai întâi, securitatea vieții, libertății și bunurilor cetățenilor, iar pe de altă parte, administrarea echitabilă a dreptății. Într-o astfel de perspectivă, solidaritatea, subsidiaritatea și parteneriatul public–privat trebuie supuse unei concepții unitare, ce are în vedere descentralizarea, sporirea rolului comunităților locale și realizarea de politici sociale active. Ceea ce presupune o justă întrepătrundere a ordinii economice și a celei sociale. Proprietatea privată va căpăta astfel o dimensiune socială, iar dreptatea socială se va institui prin controlul reciproc al diverselor niveluri la care cetățenii convin să încredințeze unor aleși responsabilitatea guvernării intereselor publice.

Creativitate, inovație, educație

Partidul Liberal Reformator consideră, împreună cu familia liberală și democratică europeană, că este nevoie ca libera circulație a cunoașterii să fie recunoscută și susținută ca a cincea libertate fundamentală a Uniunii Europene. Este vorba desigur de o circulație orizontală nestingherită a cunoașterii – a ideilor și inovațiilor, dar și a cercetătorilor – între națiuni. Dar este mai ales nevoie de o circulație verticală a cunoașterii și a beneficiilor individuale și colective pe care aceasta le aduce cu sine în toată densitatea de straturi a societății românești.

Pentru Partidul Liberal Reformator, singura modalitate prin care cunoașterea poate deveni un bun social larg accesibil este sistemul public de educație. Educația, înainte chiar de a avea nevoie de resurse și investiții, este o viziune despre societate. Educația pentru cetățenie democratică și pentru liberul exercițiu al drepturilor civile, politice și sociale este, de aceea, o condiție obligatorie și necesară într-o societate a libertății și prosperității, a domniei legii și a siguranței cetățenilor, a creativității, a responsabilității, a calculului rațional și spiritului întreprinzător.

Absolvenții învățământului general obligatoriu trebuie să primească o formație de cetățeni cu gândire independentă și inovatoare, capabili de evaluare și autoevaluare, conștienți de drepturile și de posibilitățile lor, care să cunoască în primul rând cum funcționează instituțiile europene și ale statului național (sistemul judiciar, autoritățile publice etc.) și care sunt regulile pieței libere și ale competiției.

Convingerea Partidului Liberal Reformator este aceea că reforma sistemului educației naționale, a cercetării și inovării trebuie, pe de o parte,

să-şi propună ca obiectiv fundamental formarea pentru cetăţenia democratică a noilor generaţii, iar, pe de altă parte, să încurajeze creativitatea şi legătura dintre dezvoltarea economică şi cea umană.

Stat, cetăţenie, prosperitate

Viziunea Partidului Liberal Reformator asupra statului pleacă de la observaţia că, ocupat să încurajeze filosofia personală a îndreptăţirii, statul social a distrus conştiinţa mutualităţii şi instinctul asociativ pe care liberalismul le priveşte ca pe o trăsătură constitutivă a naturii umane. Acest stat al bunăstării risipite sau niciodată suficiente se cuvine înlocuit de un *stat civic*, un stat responsabil faţă de fiecare leu colectat de la contribuabili, în care fiecare leu distribuit sub orice formă să poarte memoria şi girul celui care l-a produs în primă instanţă: întreprinzătorul, liber-profesionistul, funcţionarul, medicul, profesorul, agricultorul, tehnicianul, artistul. Un stat civic, în care bugetul public să nu fie un simplu aranjament contabil de venituri şi cheltuieli care oglindesc atât subvenţiile, transferurile şi beneficiile distribuite în societate, cât taxele şi impozitele prelevate din societate. Bugetul ar trebui să poată fi citit ca o expresie fiscală a voinţei cetăţenilor liberi ai României de a se asocia într-o naţiune angajată în proiecte colective.

Din punctul de vedere al Partidului Liberal Reformator, statul trebuie să garanteze drepturi politice, economice şi sociale precum: libertatea de gândire şi de exprimare, libertatea presei, a cercetării ştiinţifice şi a educaţiei, libertatea de asociere, dreptul oricui de a alege o ocupaţie şi de a folosi liber venitul rezultat, dreptul la un tratament echitabil care să asigure condiţiile unei vieţi decente, dreptul la securitate socială, dreptul de a trăi liber într-un sistem de liberă întreprindere, ferit de ameninţarea arbitrariului politic, administrativ, judiciar sau economic.

Pentru Partidul Liberal Reformator, individul nu este făcut pentru a servi statul, ci, dimpotrivă, statul este menit să asigure respectarea drepturilor şi libertăţilor individuale, oferind un cadru stabil şi predictibil pentru cooperarea între oameni liberi şi egali. În acest sens, scopul Partidului Reformator Liberal este acela de a crea o societate în care toţi cetăţenii îşi pot exercita cu deplină putere toate libertăţile politice şi economice şi în care bunăstarea generală asigură condiţiile eradicării sărăciei şi ignoranţei. Suveranitatea fiecărui cetăţean asupra propriului său destin este temeiul suveranităţii naţiunii în ansamblu.

Considerând că fundamentul ultim al oricărei politici este unul de natură etică, Partidul Liberal Reformator respinge absolutizarea egoismului și individualismului, precum și orice formă de colectivism. Opunându-se birocratizării excesive, invadării vieții private de către norme și reglementări, Partidul Liberal Reformator consideră, pe urmele liberalilor români din trecut, că statul nu trebuie să fie mai mult decât un punct de plecare eficient pentru a garanta egalitatea tuturor cetățenilor în fața legii, pentru a preveni abuzurile și ilegalitățile, pentru a anula privilegiile, precum și pentru a asigura cea mai largă răspândire a proprietății individuale.

Partidul Liberal Reformator își propune construirea unui cadru instituțional care să permită fiecărui cetățean să se bucure de cea mai mare libertate posibilă în context democratic și sub domnia necondiționată a legii. Obiectivul principal este ca organizarea politică a națiunii să permită fiecărui cetățean să-și dezvolte liber și creator personalitatea și abilitățile și să primească justa recompensă pentru serviciile aduse comunității.

Reforma instituțiilor naționale

Aprofundarea integrării națiunii în Uniunea Europeană constituie prilejul pentru o reformă de fond a arhitecturii instituționale a statului. Cheia de boltă a acestei reforme este revizuirea Constituției în vederea corectării unui triplu deficit: *deficitul democratic*, caracterizat de subreprezentarea cetățenilor și de proliferarea unor instituții de tip administrativ ce scapă oricărui control cetățenesc; *deficitul de performanță* a actului de guvernare, marcat de concurența adesea dezordonată a competențelor în domeniul executiv; *deficitul de dreptate* produs de concepția administrativă, corporatistă și centralizată, moștenită de la regimul comunist, pe care este construit sistemul judiciar românesc.

Partidul Liberal Reformator are datoria de a actualiza vocația liberală fondatoare de stat, modernizatoare și democratică a liberalilor români de odinioară, asumându-și inițiativa în privința revizuirii Constituției. Principiile acestei revizuiri, rezumate de formula liberală *pentru a guverna mai bine, trebuie să guvernezi mai puțin*, sunt animate de dubla convingere că mandatul cel mai important într-o societate democratică și liberală este cel de cetățean și că cetățenii se pot bucura de o bună guvernare numai atunci când domnesc legile, nu bunul plac al oamenilor, fie aceștia bine intenționați.

Rostul reașezării regimului constituțional va fi, pe de o parte, acela de a obliga viața politică să se lase guvernată de drept, iar, pe de altă parte,

de a face ca administrarea dreptății și funcționarea statului de drept să se supună cu mai multă responsabilitate și transparență controlului cetățenesc. Pe această cale, politica și politicile publice, inclusiv și mai ales cele din domeniul justiției, vor deveni tot mai puțin dependente de voința politicienilor sau de interesele particulare ale grupurilor de presiune și de influență. Obiectivul este acela de a transforma România într-un stat ale cărui instituții să fie organizate și ordonate în jurul misiunii fundamentale de a garanta exercițiul neîngrădit al drepturilor și libertăților cetățenești, a căror protejare și promovare reprezintă însăși rațiunea de a fi a statului.

Pentru Partidul Liberal Reformator, statul de drept nu înseamnă un plus de putere discreționară acordată instituțiilor represive ale statului, ci tocmai limitarea drastică a oricăror abuzuri din partea acestora. Statul de drept nu este un mod de acțiune al instituțiilor, ci o formă de protecție a libertății și demnității persoanei.

Reforma sistemului judiciar implică, pe termen scurt, încărcarea cu un conținut legislativ clar a articolului 132(1) din Constituție, ce-i așază pe procurori sub autoritatea ministrului justiției, iar pe termen mediu de-hibridizarea statutului procurorilor și trecerea, în materie penală și în cauzele ce au atingere cu drepturile și libertățile fundamentale, la sistemul instanțelor cu jurați. În acest fel, justiția va fi supusă atât controlului reciproc al puterilor în stat, cât și unui control cetățenesc efectiv. Justiția trebuie să fie mai mult decât independentă și legală, ea se cuvine să fie dreaptă. Justiția nu se poate mulțumi să servească dreptatea și pe cetățeni, ci trebuie să aparțină cu adevărat cetățenilor, pentru că aceștia nu sunt un simplu obiect al administrării dreptății, ci adevărata instanță supremă a sistemului judiciar.

Doar pe o bază constituțională reformată în sens liberal se va putea trece la adaptarea sistemului administrativ necesităților unei societăți dinamice, creatoare și solidare. Textul revizuit al Constituției urmează să facă deosebirea între *guvernarea locală* și organele ei (primari, consilii locale, consilii județene, potențial consilii regionale), pe de o parte, și *administrația publică*, pe de altă parte, punând în operă o *guvernare participativă* menită să includă în procesul de elaborare a politicilor publice toate părțile interesate, pe toți cei care-și declară o miză și un interes legitim.

Democrație, reprezentare, parlamentarism

Democrația a presupus întotdeauna subordonarea aparatelor birocratice ale statului față de o adunare reprezentativă aleasă, produsă de

alegeri libere, corecte și regulate bazate pe sufragiu universal, direct și egal. Ceea ce le conferă cetățenilor în mod colectiv statutul de instanță ultimă de aprobare, revizuire ori respingere a politicilor publice.

Partidul Liberal Reformator constată că, în România de astăzi, birocratizarea și supravegherea sunt cele două fenomene, adesea îngemănate, ce transformă sub ochii noștri regimul democratic, expun democrația la risc și par să limiteze exercițiul drepturilor și libertăților individuale.

Partidul Liberal Reformator se arată îngrijorat de dezafectarea politică a societății, măsurabilă în declinul dramatic al participării la vot și în emergența unor forme multiple de dezangajare, depolitizare și, mai recent, de contestare violentă a însuși sistemului de reprezentare democratică.

Instituțiile europene și cu precădere Comisia contribuie dramatic la această criză a reprezentării și la transformarea regimului democratic. Comisia și Consiliul sunt astăzi principalul izvor de drept pentru România. O entitate birocratică și o asociație de șefi ai executivelor naționale își asumă nu numai precedența legislativă în raport cu Parlamentul României, redus *ex post* la un formal control de subsidiaritate, dar chiar supremația în relație cu demosul național. Un caz exemplar este cel al referendumului ce a avut loc în România în 2012. Organizarea și rezultatul acestei consultări populare au fost considerate, de înalții funcționari de la Bruxelles, drept un atac la adresa statului de drept. Aceiași funcționari au impus României un Mecanism de Cooperare și Verificare în domeniul justiției prin care sunt explicit încurajate instituțiile represive ale statului, atât în defavoarea drepturilor și libertăților cetățenești, cât și împotriva centralității Parlamentului.

Pentru Partidul Liberal Reformator, sarcina politică cea mai urgentă este restaurarea constituționalismului liberal și organizarea puterilor prin dispunerea lor în echilibru în jurul Parlamentului, ca unic izvor de drept și autoritate supremă de control. Dincolo de calitatea variabilă a membrilor săi, Parlamentul – ca instituție prin care se exprimă în mod legitim voința colectivă a demosului – rămâne singurul garant al calității drepturilor și libertăților cetățenești și ultima redută a democrației. Actele Parlamentului configurează întotdeauna voința națiunii, indiferent de calitățile personale ale parlamentarilor. Împreună, aceștia dau chip și voință națiunii, care nu are alt mijloc de a-și da consistență politică, de a formula o voință generală diferită atât de înclinațiile indivizilor, cât și de interesele diferitelor părți ale societății.

Pentru ca democrația liberală să supraviețuiască actualei crize, este obligatoriu ca legislativul să redevină în fapt și în drept instituția centrală

a sistemului politic. Fără Parlament nu există națiune. Națiunile democratice nu au alt mijloc de a-și exprima și de a-și instituționaliza credința în egalitatea politică.

Pentru o Uniune Europeană a libertăților

Uniunea Europeană trebuie privită ca nefiind altceva decât nivelul superior al guvernării participative. De aceea, Partidul Liberal Reformator se alătură liberalilor europeni grupați în ALDE în misiunea de a contribui la reorientarea construcției europene către o Europă a libertăților, a echității și convergenței, nu către o Uniune a birocrației și austerității fiscale, a înghețării diferențelor de dezvoltare dintre țările membre. O Europă bazată pe voința cetățenilor săi, formulată democratic, mai transparentă și mai răspunzătoare pentru deciziile ei. O Europă a încrederii și ambiției, nu una a fricii și austerității, o Europă a prosperității, nu una a dezvoltării inegale. O Europă mai simplă, mai puternică, mai democratică.

Astăzi, sub cârmuirea unei Comisii de inspirație populară, arhitectura Uniunii Europene depinde aproape exclusiv de expertiza unor elite birocratice autoselectate, ce produc în medie o mie de norme obligatorii pe an, reglementări, directive și decizii a căror implementare costă statele membre de două ori și jumătate mai scump decât punerea în operă a legislației naționale.

Instituțiile europene numite și, ca atare, lipsite de o legitimitate democratică directă și explicită, tind să impună autorităților publice democratic alese din statele membre norme de conduită și funcționare aflate adesea dincolo de spiritul și litera Tratatelor și pe care partea liberală a societății europene le interpretează drept o limitare și o condiționare a suveranității naționale. De aceea, liberalii europeni propun o Europă care să renunțe la dirijism, la hiperinflația de măsuri regulatorii, care să nu genereze o suprastructură federală intens birocratizată și să întoarcă cea mai mare parte a deciziilor în sfera de competență suverană a parlamentelor naționale. Parlamentele naționale, incluse de Tratatul de la Lisabona în procesul de negociere a politicilor, trebuie să primească puterea de a proceda la o verificare de subsidiaritate prealabilă a tuturor domeniilor programatice ale Comisiei.

Împreună cu ceilalți liberali europeni, Partidul Liberal Reformator cere extinderea pieței unice și în domeniul energiei, în cel digital, în serviciile financiare și în cele de sănătate. Ca și recunoașterea celei de-a cincea libertăți constitutive a pieței unice: libera circulație a cunoașterii. Pentru

ca aceste obiective să fie atinse, se impune ca până în 2019 să fie negociat un nou act european care să înlocuiască Tratatul de la Lisabona și care să dea o deplină consistență democratică cetățeniei europene.

Partidul Liberal Reformator susține, împotriva familiei populare și în opoziție cu președintele ales al Comisiei Europene, continuarea extinderii Uniunii în Balcanii de Vest și, mai ales, către Republica Moldova. Pentru liberalii români, atât națiunea, cât și Europa nu vor fi întregi fără Moldova de peste Prut.

Crezul generației liberale 2014

Democrația liberală traversează în prezent o criză profundă ce-i obligă pe liberalii români să-și afirme cu o energie sporită credința în principiile universale ale liberalismului. Această obligație este motivată de faptul că valorile liberale sunt astăzi, în spațiul public românesc, fie abandonate, fie pervertite. Îngrijorarea noastră este provocată de următoarele fenomene.

Ca liberali, știm că puterea are darul de a corupe. O putere care nu este controlată de o altă putere este o putere coruptă prin definiție. Parchetele funcționează în prezent în afara oricărui control și, ca atare, avem dreptul de a privi cu neîncredere modul în care unele dintre ele abuzează constant de poziția lor dominantă. Mai mult, corupția unora, adică abuzul lor de putere, este absolută în măsura în care serviciile speciale recunosc că se implică nemijlocit în actele de justiție.

Ca liberali, știm că drepturile și libertățile cetățenești sunt piatra de temelie a oricărei comunități politice și că ele nu pot fi încălcate în nici o împrejurare și cu nici o justificare. Suntem de aceea preocupați de sondajele de opinie ce arată regulat că peste jumătate din cei chestionați sunt de acord că instituțiile de forță ar trebui să aibă mână liberă în anchetele penale, chiar cu prețul încălcării unor drepturi și libertăți, în vreme ce doar cu puțin mai mult de un sfert dintre concetățenii noștri consideră inadmisibil acest lucru.

Ca liberali, știm că suveranitatea aparține exclusiv poporului, fiind exprimată de Parlament. Curtea Constituțională, deși lipsită de legitimitate democratică, își asumă, prin multe din deciziile sale, o cosuveranitate efectivă și ilicită. Curtea creează în fapt norme de drept, se exprimă cu privire la procedurile parlamentare, se implică politic în hotărârile diferitelor puteri ale statului. La rândul lor, parchetul și instanța supremă și-au făcut un obicei din a ancheta și penaliza procesele electorale fără a reuși să probeze comiterea unor fraude relevante statistic.

Ca liberali, știm că statul de drept presupune fără echivoc o limitare instituțională și procedurală a puterii statului și o protecție legală eficientă a sferei drepturilor și libertăților individuale. Semnificația noțiunii de stat de drept este în practică răsturnată în cel mai pervers mod; a apăra statul de drept a ajuns să însemne atribuirea de puteri nelimitate și necontrolate către instituțiile represive.

Ca liberali, știm că demnitatea persoanei, prezumția de nevinovăție și calitatea drepturilor cetățenești sunt valori ce nu pot fi negociate ori limitate. Constăm că tocmai aceste valori sunt din ce în ce mai disprețuite în spațiul public și sistematic încălcate de instituțiile represive ale statului.

Ca liberali, știm că sfera publică trebuie să stea separată de sfera privată. Asistăm acum la invadarea sistematică a vieții private prin practicile procuraturii și serviciilor de informații, ca și prin intermediul legislației de tip Big Brother. Convingerea noastră este că, oricare ar fi riscurile, libertatea personală are precedență față de securitatea statului.

Ca liberali, știm că democrația reprezentativă funcționează în temeiul principiului separării, echilibrului și controlului reciproc al puterilor în stat. Mai știm că, datorită indiscutabilei sale legitimități democratice, Parlamentul este structura de rezistență a unei arhitecturi echilibrate a puterilor în stat. Nu putem fi de aceea decât profund îngrijorați să constatăm cum un număr de instituții publice desfășoară un atac concertat și continuu asupra Parlamentului, democrația reprezentativă fiind aproape lipsită de apărători în media.

Ca liberali, credem că gesturile și cuvintele cele mai firești au un potențial cultural maxim, înțelegând cultura nu ca pe un ornament al vieții cotidiene ce se cuvine celebrat la răstimpuri, ci ca pe însuși modul prin care participăm creativ, în fiecare zi, la viața publică a comunității naționale. Credem, de asemenea, că politica însăși poate fi o formă de cultură în măsura în care s-ar cuveni să reflecte cunoașterea, memoria, imaginația și creativitatea cetățenilor.

După exemplul înaintașilor care au fondat la Oxford în 1947 Internaționala Liberală printr-o cartă de credințe, valori și principii, Partidul Liberal Reformator se construiește astăzi prin afirmarea sub formă de crez a următoarelor convingeri:

Credem în autonomia persoanei și în suveranitatea conștiinței individuale.

Credem că demnitatea umană este măsura tuturor formelor de organizare socială și politică.

Credem că drepturile și libertățile își au izvorul în natura umană, rolul statului fiind exclusiv acela de a le recunoaște, ocroti și promova.

Credem că nu este cu adevărat liber decât acela care are libertatea de a-și alege drumul în viață și își asumă responsabilitatea acestei alegeri.

Credem că individul are întotdeauna întâietate asupra grupului și ne opunem oricărei forme nivelatoare de colectivism.

Credem că diversitatea alegerilor de viață pe care le fac indivizii este temeiul unei societăți libere, pluraliste și prospere.

Credem că valoarea unei societăți rezidă în valoarea individuală a fiecăruia dintre cetățenii săi.

Credem că drepturile individuale se referă la ceea ce are dreptul să înfăptuiască fiecare cetățean, nu la ceea ce se simte îndreptățit să primească de la alții.

Credem că finalitatea oricărei societăți constă în asigurarea libertății și prosperității tuturor și a fiecăruia în parte, nu în uniformizarea proiectelor individuale și a modului de viață al cetățenilor.

Credem că proprietatea trebuie să fie rodul muncii, al creativității, al energiei și al excelenței individuale.

Credem că proprietatea privată nu este un scop în sine, ci un mijloc de a proteja și spori libertatea.

Credem că indivizii și nu statul sunt cei care creează avuția și prosperitatea unei societăți.

Credem că piața liberă și capitalismul sunt instrumentele cele mai juste și mai legitime pentru crearea avuției.

Credem că liberalismul nu poate exista fără capitalism, dar și că, în absența liberalismului, capitalismul poate produce nedreptate și servitute.

Credem că relațiile economice dintre indivizi trebuie să fie relații de schimb și de cooperare menite să pună în valoare potențialul și creativitatea fiecăruia, și nu relații de dominație și de exploatare.

Credem că piața nu este altceva decât ansamblul de relații dintre indivizi liberi care își pun în comun capacitatea de inițiativă și resursele de creativitate pentru a produce bunuri și servicii necesare societății.

Credem într-o piață unică la scară europeană, cu potențialul de a se extinde pe ambele maluri ale Atlanticului, în care libertatea de circulație

a persoanelor, bunurilor, serviciilor, capitalului și cunoașterii nu trebuie îngrădită.

Credem că subiectul construcției europene este cetățeanul, nu consumatorul.

Credem că securitatea vieții și a proprietății constituie cea dintâi libertate a cetățenilor.

Credem că protecția vieții și a proprietății este un serviciu ce poate fi asigurat mai eficient de către stat decât de către piață.

Credem că rolul statului în economie este acela de a fi un arbitru imparțial și neutru al competiției libere.

Credem că un stat ce impozitează excesiv munca este un stat care descurajează munca.

Credem că o presiune fiscală abuzivă exercitată de stat asupra economiei duce inevitabil la fraudă și evaziune fiscală.

Credem că un nivel scăzut și judicios distribuit al impozitelor și taxelor este metoda cea mai bună de sporire a rețetelor fiscale ale statului, de favorizare a creșterii economice și de creare a avuției publice.

Credem că indivizii și societatea au datoria să-i sprijine, prin intermediul statului, pe acei cetățeni aflați în incapacitatea temporară sau permanentă de a-și asuma răspunderea pentru propria viață.

Credem că statul nu are dreptul, sub aparența unor programe de asistență socială, să mențină o parte din cetățeni într-o stare de servitute și de dependență.

Credem că aceia care abuzează de sprijinul social oferit de stat aduc o atingere directă libertății și proprietății individuale.

Credem că libertatea de gândire, de exprimare și de asociere, ca și libertatea de a întreprinde comportă riscuri ce trebuie asumate individual și nu pot fi transferate societății.

Credem că riscurile asumate, ca și eșecul unor proiecte individuale se cuvin privite ca o formă de învățare și de progres atâta timp cât statul asigură un mediu stabil și predictibil pentru toți cei dispuși să înfrunte riscul de a întreprinde și de a inova.

Credem că datoria fundamentală a statului este aceea de a asigura drepturile și libertățile individuale, fie ele civile, politice, sociale sau economice.

Credem că a doua îndatorire a statului este aceea de a-i forma pe cetățeni pentru libertate, responsabilitate și cetățenie democratică.

Credem că, pentru a guverna bine, statul trebuie să guverneze mai puțin, dar mai ferm.

Credem în separarea funcțională și în controlul reciproc al puterilor în stat; nici o autoritate publică nu poate fi independentă față de celelalte și nu se poate sustrage controlului cetățenilor, care sunt în indiviziune sursa suveranității naționale.

Credem că un stat ce distribuie privilegii și acordă sprijin special de orice natură unor indivizi sau grupuri sociale nu face decât să-și impună dominația asupra acestor persoane și asociații și să afecteze libertatea și proprietatea tuturor celorlalți cetățeni.

Credem că nu se cuvine ca statul să-și asume funcții și competențe ce pot fi duse mai bine la îndeplinire de către asociații libere ale cetățenilor.

Credem că nici un interes, oricât de legitim, ce ține de sfera statului, a colectivităților ori a societății în ansamblu, nu poate servi drept justificare pentru limitarea sub orice formă a libertății individuale.

Credem că nici un individ, grup politic sau instituție nu are dreptul să se exprime și să acționeze autoritar în numele unui interes superior al națiunii sau al poporului.

Credem că statul de drept înseamnă atât o guvernare limitată, cât și domnia legii, nu a oamenilor care populează vremelnic instituțiile represive ale statului.

Credem că fenomenul corupției poate fi limitat nu numai prin aplicarea imparțială și dreaptă a legii, cât mai ales prin reforma profundă a instituțiilor statului, făcută în așa fel încât cetățenii să le recunoască spontan caracterul just, rațional și benefic atât pentru individ, cât și pentru societate.

Credem că o societate liberă are nevoie de curajul cetățenilor săi: curajul de a gândi chiar și împotriva curentului, curajul de vorbi chiar și împotriva opiniei majoritare, curajul de a îndrăzni mai degrabă să faci, decât să te plângi că alții nu fac destul sau ce trebuie.

Credem că totul poate și trebuie supus criticii făcute cu discernământ și responsabilitate.

Credem că pluralismul și diversitatea sunt condiția necesară și obligatorie a unei societăți libere.

Credem că statul și instituțiile sale, ca și organizarea societății trebuie mereu reformate.

V.
TREI SCRISORI FĂRĂ RĂSPUNS
25 mai 2015

La câteva zile după deznodământul fericit al unei istorii judiciare scandaloase și, mai ales, tipice pentru modul în care este administrată justiția, am redactat trei scrisori, cu conținut similar, către președintele României Klaus Iohannis, ministrul justiției Robert Cazanciuc și Marius Tudose, președintele Consiliului Superior al Magistraturii. Alături de mine, au semnat scrisoarea senatorii Petru Ehegartner, Nicolae Nasta, Ioan Ghișe și Călin Popescu-Tăriceanu, cel din urmă dând mesajului suficientă greutate politică pentru a fi preluat de media. Scrisoarea a fost trimisă adresanților după câteva zile. Singurul care a dat un fel de răspuns, și încă de trei ori, a fost Klaus Iohannis. Mai întâi, într-o intervenție publică, acesta a spus că speța evocată este în afara ariei sale de competență prezidențială și că nu se simte obligat să întreprindă ceva. Apoi, și-a exercitat atribuțiile constituționale numind-o pe Livia Stanciu judecător la Curtea Constituțională și, în sfârșit, a reînnoit mandatul Laurei-Codruța Kövesi la șefia DNA.

V.1.

Domnule Președinte al României,

Avem onoarea de a vă ruga să dați curs următoarei solicitări pe care v-o adresăm în calitate de membri ai Senatului României și de liberali.

Permiteți-ne mai întâi să evocăm evenimentul a cărui gravitate ne-a determinat să vă scriem. Pe 21 mai, Curtea de Apel din București a stabilit definitiv nevinovăția cetățeanului Mariana Rarinca. Judecătorii au constatat că aceasta a petrecut mai mult de șase luni în arest preventiv pentru

o faptă pe care nu a comis-o și pentru care nu au existat vreodată probe. Doamna Rarinca, un cetățean fără influență ori legături politice, a fost arestată pe nedrept și cu sfidarea oricăror garanții constituționale de către Direcția Națională Anticorupție, condusă de Laura-Codruța Kövesi, în urma unui denunț calomnios făcut de președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție, Livia Stanciu.

Într-o asemenea situație, în care drepturile și libertățile fundamentale ale unui cetățean obișnuit au fost încălcate, în mod deliberat și cu rea credință, de către doi înalți magistrați, vă cerem, Domnule Președinte, să folosiți atât instrumentele constituționale și legale de care dispuneți, cât și autoritatea morală inerentă instituției președintelui României pentru a le înlătura, prin demitere ori prin demisie, din funcțiile pe care le ocupă în mod nedemn pe doamnele Livia Stanciu și Laura-Codruța Kövesi.

De asemenea, vă rugăm să utilizați poziția pe care o aveți în Consiliul Superior al Magistraturii prin efectul atribuțiilor dumneavoastră constituționale pentru a solicita Consiliului declanșarea unei anchete disciplinare pe numele celor doi magistrați, pentru a determina dacă aceștia mai îndeplinesc condițiile profesionale și morale pentru a activa în magistratură.

Avem convingerea, Domnule Președinte, că împărtășiți indignarea noastră față de pervertirea noțiunii de stat de drept, oricum am defini-o, de către cei doi înalți magistrați. Dacă înțelegem statul de drept ca *Rechtsstaat* sau *État de droit*, acesta înseamnă limitarea puterii represive a statului și protecția sporită a sferei libertăților individuale față de abuzul autorităților publice; dacă înțelegem statul de drept ca *rule of law*, ne așteptăm să domnească legile și nu bunul-plac al celor care ar putea manipula normele și procedurile legale în propriul lor interes. Există în acest moment atât suspiciunea rezonabilă, cât și indicii temeinice că președintele Înaltei Curți de Casație și Justiție și procurorul-șef al Direcției Naționale Anticorupție au utilizat abuziv întregul dispozitiv al puterii represive a statului împotriva unui cetățean obișnuit, doar pentru atingerea unui interes privat de natură patrimonială.

În final, vă rugăm, Domnule Președinte, să vă alăturați neîntârziat și fără rezerve Parlamentului României în demersul acestuia de a modifica Codul de Procedură Penală în sensul eliminării arestului preventiv pentru infracțiunile comise fără violență și a înlocuirii „suspiciunii rezonabile" prin „indicii temeinice" ca precondiție pentru punerea în mișcare a acțiunii penale. Avem în cazul Rarinca dovada scandaloasă și peremptorie a modului abuziv în care unii magistrați, chiar de cel mai înalt nivel, recurg la practica arestului preventiv în temeiul unor bănuieli a căror rezonabilitate

nu poate fi argumentată. Este acum evident că arestul preventiv nu este o temere a oamenilor politici, ci un flagel real ce distruge viața și încalcă demnitatea a mii de cetățeni obișnuiți, care au dreptul să se bucure de protecția legii. Nu trebuie să mai îngăduim ca să mai cadă vreodată cineva victimă bunului-plac și intereselor oculte ale unora dintre cei însărcinați cu aplicarea legii.

V.2.

Domnule Ministru,

Avem onoarea de a vă solicita să vă exercitați autoritatea ce vă este conferită de articolul 132(1) al Constituției României pentru a sesiza Parchetul de pe lângă Înalta Curte de Casație și Justiție cu privire la posibilele infracțiuni de represiune nedreaptă și de abuz în serviciu împotriva persoanei, despre care există în spațiul public suspiciunea rezonabilă că ar fi fost comise de magistrații Livia Stanciu, președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție, și Laura-Codruța Kövesi, procuror-șef al Direcției Naționale Anticorupție.

Sentința definitivă a Curții de Apel București pronunțată pe 21 mai 2015 în cazul Mariana Rarinca conține indicii temeinice ce conduc la convingerea că cele două înalte magistrate au utilizat în interes personal instituțiile judiciare pe care le conduc, acționând cu rea credință, fără probitate și fără imparțialitate.

Avem cu toții datoria de a consolida statul de drept, de a întări și proteja independența justiției. Tocmai de aceea avem și obligația de a reacționa cu fermitate și cu toate mijloacele legale și instituționale în acele cazuri izolate în care comportamentul și acțiunile unor magistrați afectează grav credibilitatea sistemului judiciar.

Ne exprimăm convingerea că împărtășiți revolta noastră și veți da curs fără ezitare acestei solicitări.

V.3.

Domnule Președinte,

Avem onoarea de a vă solicita să depuneți toate diligențele pentru ca, în exercitarea atribuțiilor ce îi revin prin articolul 134(2) al Constituției României, Consiliul Superior al Magistraturii să se constituie în instanță de judecată pentru stabilirea răspunderii disciplinare a magistraților Livia

Stanciu, președinte al Înaltei Curți de Casație și Justiție, și Laura-Codruța Kövesi, procuror-șef al Direcției Naționale Anticorupție.

Ca urmare a sentinței definitive a Curții de Apel București, pronunțată pe 21 mai 2015 în cazul Mariana Rarinca, există în acest moment în spațiul public suspiciunea rezonabilă că cele două înalte magistrate au utilizat în interes personal instituțiile judiciare pe care le conduc. Soluția Curții de Apel conține indicii temeinice cu privire la comiterea de către cele două magistrate a posibilelor infracțiuni de represiune nedreaptă și de abuz în serviciu împotriva persoanei.

În speța pe care v-o supunem atenției, circumstanța agravantă este dată de responsabilitățile instituționale deosebit de înalte ale doamnelor Stanciu și Kövesi. Tocmai această poziție le-a permis să utilizeze discreționar resursele Direcției Naționale Anticorupție (agenți provocatori, interceptări, poliție judiciară, mai mulți procurori de caz etc.) în instrumentarea unui dosar confecționat în interes personal. Înțelegem acum mai bine care este semnificația dolosivă a „parteneriatului dintre Înalta Curte și DNA" afirmat public de doamna judecător Livia Stanciu.

Într-un context în care, așa cum dovedește chiar recenta sentință a Curții de Apel, justiția își întărește independența, iar cei mai mulți dintre magistrați – atât judecători, cât și procurori – nu se supun decât legii și propriei conștiințe, Consiliul Superior al Magistraturii ar trebui, în interesul consolidării statului de drept, să ia măsurile prevăzute de Constituție și de lege în acele cazuri izolate în care unii magistrați acționează fără probitate și fără imparțialitate, afectând grav credibilitatea sistemului judiciar.

Tocmai de aceea avem convingerea că împărtășiți revolta noastră și veți da curs fără ezitare acestei solicitări.

VI.
COMISIA SPECIALĂ PENTRU EVALUAREA STĂRII DEMOCRAȚIEI ȘI A STATULUI DE DREPT ÎN ROMÂNIA
22 iunie 2015

După ce m-am consultat cu președintele Senatului, Călin Popescu-Tăriceanu, am redactat un memorandum către Biroul Permanent privind înființarea unei comisii speciale cu misiunea de a evalua starea democrației și a statului de drept. După acordul Biroului Permanent, plenul a aprobat înființarea comisiei pe 22 iunie 2015.

VI.1.

MEMORANDUM

În temeiul articolului 77(1) din Regulamentul Senatului, se înființează Comisia specială pentru evaluarea democrației și a statului de drept din România, compusă din nouă membri, cu termen de depunere a raportului de nouă luni de la data adoptării hotărârii de înființare.

Obiectivul Comisiei speciale pentru evaluarea democrației și a statului de drept din România este acela de a prezenta Senatului și, prin intermediul acestuia, societății românești un tablou analitic și obiectiv atât al calității practicilor și instituțiilor democratice, cât și al modului în care puterile în stat sunt organizate potrivit principiului constituțional al separației, echilibrului și controlului reciproc. În calitatea sa de cameră superioară a Parlamentului, Senatul se poate impune drept cea mai prestigioasă și moderată instanță de reflecție asupra unei tematici ce este considerată de toate părțile implicate în dezbaterea publică ca fiind de maximă actualitate și importanță.

Misiunea Comisiei speciale pentru evaluarea democrației și a statului de drept din România este aceea de a prezenta Senatului un raport detaliat însoțit de recomandări *de lege ferenda* și, acolo unde va fi cazul, de a elabora propuneri legislative în temeiul articolului 77(3) din Regulament.

Există în prezent mai multe metode de măsurare a calității democrației sau de clasificare a națiunilor pe o scală democratică, toate utilizate exclusiv de entități private. Aceste modele operează cu un număr variabil de indicatori și se bazează pe culegerea de opinii și pe identificarea percepțiilor sociale cu privire la caracterul democratic al unor instituții sau practici.

Pe baza acestei experiențe de măsurare acumulată în literatura de specialitate, Comisia specială pentru evaluarea democrației și a statului de drept din România își va constitui propriii indicatori și propriul model de analiză. Cu titlu de exemplu, printre indicatori ar putea fi: participarea și reprezentarea politică, densitatea și intensitatea rețelelor de asociativitate, libertatea de exprimare, respectul față de minoritățile de orice natură, gradul de acceptabilitate a pluralismului, raportul dintre viața privată și securitatea colectivă, capacitatea de reglare a erorilor și abuzurilor instituționale, responsabilitatea politică, transparența deciziilor guvernamentale, calitatea deliberării instituționale și a dezbaterii publice, independența și imparțialitatea sistemului judiciar, rigoarea și raționalitatea procedurilor, controlul Parlamentului asupra executivului, controlul civil asupra

instituțiilor de forță, consistența drepturilor și libertăților individuale precum și a garanțiilor constituționale, formele și eficacitatea controlului cetățenesc asupra tuturor instituțiilor și puterilor statului.

Metodele de lucru ale Comisiei speciale pentru evaluarea democrației și a statului de drept din România vor fi: documentarea, culegerea de date din surse publice, consultări cu societatea civilă, mediul academic și reprezentanți ai instituțiilor, organizarea de dezbateri publice.

VI.2.

HOTĂRÂRE

privind constituirea Comisiei speciale a Senatului pentru evaluarea stării democrației și a statului de drept în România

În temeiul prevederilor art. 64 alin. (4) din Constituția României, republicată, precum și ale art. 77 din Regulamentul Senatului, aprobat prin Hotărârea Senatului nr. 28 din 24 octombrie 2005, publicată în *Monitorul Oficial al României*, Partea I, nr. 948 din 25 octombrie 2005, cu modificările și completările ulterioare,

Senatul României adoptă prezenta hotărâre

Art. 1. – Se constituie Comisia specială a Senatului pentru evaluarea stării democrației și a statului de drept în România, denumită în continuare *Comisia*, în scopul de a întocmi și de a prezenta Senatului și, prin intermediul acestuia, societății românești o evaluare amănunțită, analitică și obiectivă atât a calității practicilor și instituțiilor democratice din România, cât și a modului în care puterile în stat funcționează potrivit principiului constituțional al separației, echilibrului și controlului reciproc.

Art. 2. – (1) Comisia se compune din 9 senatori, desemnați de grupurile parlamentare din Senat.

(2) Comisia este condusă de un birou alcătuit din președinte, un vicepreședinte și un secretar.

(3) Componența nominală a Comisiei și a biroului acesteia este prevăzută în anexa care face parte integrantă din prezenta hotărâre.

(4) Senatorii desemnați ca membri ai prezentei Comisii își păstrează și calitatea de membri ai comisiilor permanente ale Senatului.

Art. 3. – Comisia specială a Senatului pentru evaluarea stării democrației și a statului de drept în România are următoarele atribuții:

a) organizează dezbateri publice și consultări cu societatea civilă, mediul academic și reprezentanți ai instituțiilor;

b) întocmește o documentare extensivă, prin colaborarea cu autoritățile publice competente, ca și prin culegerea de date din surse publice, cu privire la tematica aflată sub evaluare;

c) pe baza propriilor indicatori și propriului model de analiză, Comisia realizează un raport ce va măsura: participarea și reprezentarea politică, densitatea și intensitatea rețelelor de asociativitate, libertatea de exprimare, respectul față de minoritățile de orice natură, gradul de acceptabilitate a pluralismului, raportul dintre viața privată și securitatea colectivă, capacitatea de reglare a erorilor și abuzurilor instituționale, responsabilitatea politică, transparența deciziilor guvernamentale, calitatea deliberării instituționale și a dezbaterii publice, independența și imparțialitatea sistemului judiciar, rigoarea și raționalitatea procedurilor, controlul parlamentului asupra executivului, controlul civil asupra instituțiilor de forță, consistența drepturilor și libertăților individuale precum și a garanțiilor constituționale, formele și eficacitatea controlului cetățenesc asupra tuturor instituțiilor și puterilor statului.

Art. 4. – Ședințele Comisiei au loc săptămânal sau ori de câte ori este necesar.

Art. 5. – Comisia își va desfășura activitatea în baza regulamentului propriu de funcționare, aprobat de Biroul Permanent al Senatului.

Art. 6. – În luna aprilie 2016, Comisia va prezenta Senatului raportul final asupra activității desfășurate, însoțit de recomandări *de lege ferenda*.

Art. 7. – După prezentarea raportului final în luna aprilie 2016, Comisia își va înceta activitatea.

Art. 8. – Biroul Permanent al Senatului va dispune măsurile necesare pentru asigurarea activității Comisiei.

Această hotărâre a fost adoptată de Senat în ședința sa din 22 iunie 2015, cu respectarea prevederilor art. 76 alin. (2) din Constituția României, republicată.

VI.3.65

Indicatorii tematici ai calității democrației
stabiliți în ședința Comisiei din 10 noiembrie 2015

1. *Domnia legii*
1.1. Securitatea individuală și sfera drepturilor civile
1.2. Independența autorității judecătorești
1.3. Capacitatea instituțională și administrativă a sistemului judiciar
1.4. Disponibilitatea socială pentru respectarea legii și percepția asupra corupției
1.5. Controlul civil asupra instituțiilor de represiune, militare și militarizate

2. *Procesul electoral*
2.1. Corectitudinea, libertatea și caracterul regulat al alegerilor
2.2. Libertatea de a organiza partide, asociații și grupuri de interese legitime
2.3. Prezența și stabilitatea alternativelor politice

3. *Răspunderea constituțională*
3.1. Relațiile dintre executiv și legislativ
3.2. Independența executivului față de orice entitate nealeasă
3.3. Examenul de constituționalitate
3.4. Avocatul poporului și instituțiile de audit
3.5. Modurile și sfera descentralizării

4. *Răspunderea instituțională*
4.1. Mecanisme de sancționare a abuzurilor instituțiilor publice

4.2. Răspunderea administrativă pentru actele de guvernare
4.3. Răspunderea magistraților pentru actele judiciare și pentru înfăptuirea justiției
4.4. Informare pluralistă, independentă și alternativă

5. *Participarea politică*
5.1. Oportunitățile de participare a cetățenilor la procesele politice și de luare a deciziilor
5.2. Motivația electorală și prezența la vot
5.3. Implicarea politică a cetățenilor (petiții, manifestații, asociații, greve etc.)
5.4. Implicarea ilegală a cetățenilor (manifestații, demonstrații și greve neautorizate, ocuparea clădirilor publice, violența împotriva autorităților publice)

6. *Competiția politică*
6.1. Caracterul competiției între actorii politici și alternanța politică
6.2. Caracterul competiției în interiorul organizațiilor politice
6.3. Forța, dimensiunile și influența opoziției

7. *Libertatea*
7.1. Demnitatea și autonomia persoanei
7.2. Drepturile civile
7.3. Drepturile politice

8. *Egalitatea și solidaritatea*
8.1. Modul de distribuire a resurselor publice
8.2. Existența unor discriminări pe orice criteriu
8.3. Drepturi culturale și sociale
8.4. Respectul față de minorități și sfera lor de autonomie

VII.
BUCUREȘTI – ORAȘ LIBER. ALTERNATIVA LIBERALĂ ȘI DEMOCRATICĂ PENTRU UN BUCUREȘTI AL CETĂȚENILOR

11 mai 2016

Manifestul electoral pe care l-am scris în calitate de candidat la primăria generală a Bucureștilor a fost pus în circulație pe

internet, dar nu a fost imprimat sau difuzat de echipa de campanie. Câteva din ideile din manifest se datorează conversațiilor cu Cristina Nicolescu, pe atunci consilier general, și cu Dante Stein.

Ridicarea la standarde europene a calității vieții urbane este principala sarcină a guvernării comunității cetățenilor municipiului București. *Libertatea* este cel mai important dintre aceste standarde. Mă angajez să transform capitala României într-un oraș liber. Liber de violență, liber de birocrație, liber de sărăcie.

București – oraș liber de violență

Prioritatea zero este apărarea vieții, proprietății și demnității persoanelor împotriva violenței exercitate contra particularilor și firmelor de unele autorități guvernamentale și judiciare, ca și împotriva violenței fizice, legale și verbale ce caracterizează adesea raporturile cotidiene dintre cetățeni. Vreau să descurajez cultura denunțului și plângerii penale, a controalelor abuzive și iraționale, a încătușării, a suspiciunii generalizate, a neîncrederii în administrație și între cetățeni, ca și atitudinea tolerantă față de infracționalitatea de drept comun. Un oraș liber de violență este un oraș în care delațiunea, hărțuirea în justiție, descinderea intempestivă, expunerea publică a celor suspectați de încălcarea legii să devină practici nefirești. Un oraș liber de violență înseamnă străzi și școli sigure, înseamnă o poliție locală ce-și face datoria atât cu promptitudine, cât și în respectul drepturilor și libertăților cetățenești. Un oraș liber de violență este un oraș fără droguri, fără prostituție, fără clanuri interlope. Un oraș liber de violență este un oraș în care copiii cresc liber și fără riscuri, un oraș în care orice formă de agresivitate să ajungă să pară nelalocul ei.

București – oraș liber de birocrație

Reorganizarea structurilor și practicilor administrative trebuie să atingă următoarele obiective: includerea cetățenilor în procesul de luare a deciziilor; calitate în furnizarea serviciilor publice; responsabilitate față de actul administrativ; promovarea de politici publice sustenabile. Eliberarea de birocrație presupune constituirea unui ecosistem informatizat, simplificat, prietenos și transparent adresat rezidenților din București. Crearea unei platforme digitale pe care să devină disponibilă într-un limbaj cât mai natural totalitatea informațiilor de interes public (colectarea

veniturilor, cheltuielile curente, execuție bugetară) va asigura în timp real nu numai legătura dintre administrație, cetățeni și mediul de afaceri, dar și controlul cetățenesc asupra deciziilor și procedurilor administrative. Un oraș liber de birocrație este un oraș în care toate operațiunile municipalității devin instantaneu vizibile și în care legătura dintre cetățeanul contribuabil și autoritatea locală este simplă, directă, rapidă și politicoasă.

București – oraș liber de sărăcie

Un sfert din avuția națională este produsă în București, iar consumul bucureștenilor se ridică la aproape jumătate din cel al întregii țări. Această prosperitate nu este însă distribuită echitabil între cetățeni și între sectoare. Peste o zecime din locuitori se găsește captivă în insule de sărăcie și de precaritate a condițiilor de trai. Același procent din numărul străzilor nu beneficiază încă de canalizare. Bucureștiul va fi eliberat definitiv de sărăcie atunci când fiecare locuință va fi dotată cu o baie printr-un program municipal de urgență. Bucureștiul va fi liber de sărăcie doar în momentul în care toate familiile defavorizate vor beneficia de un program de construcții de locuințe sociale finanțat de municipalitate și finalizat în patru ani.

Bugetul cetățenilor

Bugetul municipalității și bugetele sectoarelor nu numai că vor fi supuse scrutinului și evaluării publice, dar vor fi *bugete ale cetățenilor* potrivit unei tradiții liberale inaugurate în Marea Britanie în 1909 *(people's budget)*. Vor fi, în mod precis, bugete construite având ca punct de plecare necesitățile cele mai stringente ale cetățenilor, cele de ordin social. Numai satisfacerea acestor necesități printr-un efort financiar solidar va putea să redea tuturor bucureștenilor statutul de oameni liberi, eliberați de nevoi și capabili să contribuie la rândul lor și potrivit calităților personale la dezvoltarea și înflorirea orașului. Unitatea de măsură pentru calitatea vieții în București va trebui să devină situația cetățenilor celor mai vulnerabili: copii, seniori, șomeri, asistați social etc.

Ordine fără interdicții

Eliberarea de violență, birocrație și sărăcie, ridicarea calității vieții comune și sporirea șanselor și oportunităților de împlinire personală ale fiecărui cetățean în parte este programul meu de *guvernare civică* a Bucureștiului și de administrare rațională și eficientă a bunurilor și

serviciilor publice. Ordinea vieții urbane nu poate fi decât produsul responsabilității personale, a cetățeanului și a alesului deopotrivă, și nu poate fi impusă prin sancțiuni și interdicții. Într-un București guvernat de ALDE nu va fi strict interzisă decât încălcarea vieții private, a libertății și demnității celorlalți.

Guvernarea civică

Guvernarea locală în București trebuie să devină o *responsabilitate împărtășită*, asumată în comun de consiliul general, de cele șase consilii locale, de primarii de sector și de cât mai mulți cetățeni sub coordonarea primarului general în calitate de reprezentant al comunității locale și de garant al autonomiei pe care Constituția i-o recunoaște.

Instituționalizarea consultării cetățenilor prin referendum

Această asumare solidară a responsabilității nu poate fi realizată decât în măsura în care cetățenii înșiși se vor simți coresponsabili pentru destinul orașului. Sub guvernarea ALDE, consultarea cetățenilor cu privire la problemele majore de urbanism și la marile investiții va deveni o regulă. Primăria generală va organiza periodic referendumuri prin corespondență: la toate adresele poștale de pe teritoriul municipiului vor fi trimise scrisori conținând întrebarea la care cetățenii sunt invitați să răspundă, precum și plicul timbrat de retur; cetățenii vor fi încurajați să participe la deliberare în număr cât mai mare, prin formularea unui răspuns și expedierea lui gratuită. Voința cetățenilor, așa cum va rezulta în urma consultării, va constitui pentru primărie și consilierii ALDE norma de acțiune. Asumarea de către cât mai mulți cetățeni a responsabilității pentru hotărârile comune reprezintă piatra unghiulară a autonomiei și libertății unei comunități în care locuitorii nu mai sunt dispuși să rămână simpli spectatori ai actelor administrative și deciziilor politice ce îi privesc, ci îndrăznesc să se comporte ca autori ai destinului lor comun.

Cetățenii sunt mai importanți decât instituțiile

În acest mod, bucureștenii vor participa direct și regulat la guvernarea orașului și nu vor mai îngădui ca voințe particulare – ale cercurilor de interese politice sau non-guvernamentale, ale „străzii" ori ale distribuitorilor privați de utilități – să dicteze soarta capitalei. Pentru mine, calitatea vieții

este inseparabilă de calitatea democrației. În toate împrejurările, primarii și consilierii ALDE vor da întâietate preocupărilor și exigențelor cetățenilor față de interesele, oricât de legitime, ale primăriei ori consiliului. Principiul liberal al primatului cetățeanului asupra instituțiilor va dicta întotdeauna conduita aleșilor ALDE.

Marea înțelegere între bucureșteni și aleșii lor

Consiliile de sector și cel general au fost până acum cu precădere locuri de negociere a intereselor particulare, adesea sub autoritatea discreționară a primarului. Patrimoniul, bunurile, serviciile și resursele orașului au fost sistematic împărțite între diverse sfere de influență private, fiind mereu folosite pentru țeserea unor rețele de clientelism și patronaj politic. Sunt hotărât să pun din nou împreună aceste resurse exclusiv în avantajul cetățenilor, să mobilizez voințele tuturor aleșilor în jurul unui proiect comun, cel al creșterii calității vieții în toate dimensiunile ei cotidiene. Le propun bucureștenilor o *mare înțelegere* care să înlocuiască tot ceea ce s-a făcut până acum „la mica înțelegere"

Repertoriul complet al averii imobiliare comune

Baza acestui nou contract între bucureșteni și aleșii lor o constituie identificarea și publicarea listei tuturor proprietăților (fie din domeniul public, fie din cel privat) ce aparțin sectoarelor și municipiului. Bucureștenii au dreptul să cunoască amănunțit averea pe care o dețin împreună și să decidă cum o vor întrebuința. Consider că această avere colectivă indiviză are un caracter inalienabil și că trebuie folosită doar pentru proiecte de natură să sporească calitatea vieții comunității prin programe sociale ori culturale, ca și prin investiții de afaceri generatoare de locuri de muncă și de prosperitate. Punerea în valoare și exploatarea inteligentă a acestui patrimoniu comun presupune înainte de toate recalcularea uniformă și realistă a valorii impozabile a clădirilor și terenurilor de acest tip din intravilanul municipiului București prin raportarea la valoarea de piață a acestora.

Constituirea corpului funcționarilor municipali

Asemenea operațiuni nu pot fi puse în operă decât de un corp de funcționari publici municipali stabil și profesionist. Pentru a elimina clientelismul politic și a diminua drastic incidența actelor de corupție, voi proiecta un sistem dinamic de intrare și promovare în funcția publică a primăriei

municipiului București, precum și a instituțiilor și serviciilor publice subordonate, combinând sistemul de carieră cu cel bazat pe performanță.

Cooperarea structurată cu universitățile bucureștene

De asemenea, înțeleg să recurg la cea mai importantă resursă de expertiză profesională prezentă în București, niciodată folosită până acum în dezvoltarea urbană, cea a universităților și institutelor de cercetare avansată. Primăria generală va încheia și finanța contracte de colaborare pe patru ani cu Universitatea din București, Universitatea Politehnică, Universitatea de Construcții, Universitatea de Arhitectură, Universitatea de Arte, Universitatea de Muzică, Universitatea de Teatru și Film, Universitatea de Medicină, Universitatea de Agronomie, Academia de Studii Economice etc. În acest cadru, vor fi susținute pe de o parte stagii de formare profesională pentru studenți, iar pe de altă parte vor fi derulate proiecte comune în domeniul urbanismului și transporturilor, mediului și reciclării, culturii și industriilor creative, încurajării mediului de afaceri și inițiativei economice, prevenției și îngrijirii sănătății, ocupării forței de muncă și incluziunii sociale.

Un oraș inteligent

Bucureștiul nu va deveni o capitală europeană autentică dacă nu va ști să mobilizeze în avantajul cetățenilor săi capitalul de cunoaștere și capacitatea de inovare a celor mai educați profesioniști de care dispune. Pentru ALDE, ca pentru ceilalți liberali europeni, libera circulație a cunoașterii este a cincea libertate constitutivă a comunității politice. În condițiile globalizării, cunoașterea este forța productivă cu cel mai mare randament. Numai industriile creative și financiare bazate pe cunoaștere și pe inovație vor putea transforma Bucureștiul într-un pol economic al Europei Centrale și de Sud-Est.

Administrarea serviciilor publice

Corecta administrare a serviciilor publice (trafic, transport în comun, rețea rutieră, utilități, salubritate etc.) nu poate fi decât rezultatul *bunei guvernări* a oamenilor. Îi am în vedere pe toți cetățenii atunci când consider siguranța vieții cotidiene, limitarea maximă a expunerii la riscuri, educația permanentă pentru o cultură a concivilității și îngrijirea sănătății drept comandamente prioritare ale guvernării orașului.

Program „după școală" general și gratuit

Pentru a lărgi sfera oportunităților de care dispun cetățenii activi, cu precădere familiile tinere, primăria generală va sprijini primăriile de sector pentru punerea în operă a unui sistem general, extins și gratuit de creșe, grădinițe și programe *after school* în școlile publice, pentru elevii din ciclul primar și gimnazial (incluzând o masă caldă). Acest program de asumare din partea orașului a răspunderii pentru generațiile cele mai tinere nu va fi tratat ca o anexă a procesului educativ, ca un lucru ce vine „după" altceva mai important, ci ca parte integrantă a formării competențelor și caracterelor în școala publică.

Nici un cetățean senior nu va rămâne singur

Pentru cetățenii seniori, primăria generală și primăriile de sector vor colabora pentru a constitui o rețea densă de centre de asistență (permanentă sau de zi) și o serie de programe culturale gratuite (excursii, vizite ghidate la muzee, participări la spectacole și conferințe etc.). Această categorie de cetățeni, expusă izolării și marginalizării, va fi astfel inclusă în viața activă a orașului.

Energie termică ieftină

Un cost rezonabil al calității vieții tuturor bucureștenilor nu poate fi asigurat decât prin reorganizarea serviciului de producere, transport, distribuție și furnizare a energiei termice în sistem centralizat către populație. RADET trebuie transformată neîntârziat în societate comercială prin fuziunea cu ELCEN, după negocierea cu guvernul României și Comisia Europeană a unei scheme de ajutor de stat care să șteargă datoriile istorice ale regiei și să faciliteze modernizarea, retehnologizarea și extinderea rețelelor sale. Pe această cale și cu un efort minim de subvenționare ce va degreva considerabil bugetul capitalei, prețul gigacaloriei ar putea fi înjumătățit la începutul anului 2018. Guvernul nu se poate sustrage unei asemenea soluții, pentru că Bucureștiul nu este numai orașul bucureștenilor, ci în egală măsură sediul majorității instituțiilor administrației centrale. Aceasta are datoria – deopotrivă politică, fiscală și bugetară – să contribuie la rezolvarea problemelor majore ale capitalei.

Autoritatea Metropolitană de Transport

Tot prin negociere cu guvernul se cuvin soluționate cele două handicapuri ce afectează în prezent circulația pe drumurile publice. Șoseaua de centură trebuie preluată de la Ministerul Transporturilor, trecută în domeniul public al municipiului și finalizată până în 2020 la standarde europene. Tot de la guvern va fi preluată, fără datorii, societatea Metrorex. Împreună cu RATB va fi formată, ca societate comercială, Autoritatea Metropolitană de Transport, rețea integrată cu bilet unic. Va fi finalizată primenirea parcului auto și, în patru ani, rețeaua de tramvaie va fi radical modernizată după exemplul capitalelor Europei Centrale. Pentru descongestionarea traficului, primăria generală se va angaja, complementar, într-o operațiune vastă de remodelare a arhitecturii rutiere ce va presupune crearea de benzi dedicate transportului în comun, multiplicarea sensurilor unice, a pistelor pentru biciclete și instalarea de parcări gratuite la intrarea în oraș pe toate marile axe de circulație. De asemenea, vor fi amenajate parcări de perimetru pe circumferința zonei istorice centrale: aceste parcări vor fi obligatorii pentru neriverani, tichetul de parcare oferind gratuitate pe transportul în comun.

Cu străzile curate

Primăriile de sector vor organiza de îndată – sub stricta supraveghere a primăriei generale, în cadrul strategic stabilit de aceasta și la standardele de performanță prevăzute de lege – licitarea serviciilor de salubritate, contractele în curs fiind prelungite de mai bine de opt ani fără renegocierea condițiilor. Orașul produce 1 200 000 de tone de deșeuri pe an, iar cele două depozite în funcțiune nu preiau decât cel mult 800 000 de tone. Vor fi proiectate în regim de urgență atât un incinerator de minimum 300 000 tone, cât și un centru de management al deșeurilor pentru care fonduri europene consistente sunt disponibile.

Controlul companiilor private de utilități

Primăria generală se va angaja sub conducerea ALDE într-o politică activă față de marii furnizori privați de utilități, în vederea respectării exigențelor contractuale și a ridicării calității serviciilor la standarde europene. Modul în care ApaNova gestionează stația de epurare de la Glina se cuvine reevaluat radical. Toate companiile vor fi obligate să coboare în subteran cablurile aeriene până la sfârșitul anului 2017. Tot în sarcina

acestor companii, primăria va pune întreținerea, modernizarea și extinderea orașului subteran, a rețelei de canale, conducte și cabluri administrate de furnizorii privați de utilități.

Garanții de calitate a consumului

Nu în ultimul rând, primăria generală va veghea la calitatea consumului prin constituirea în colaborare cu primăriile de sector a unei rețele judicios distribuite de piețe agro-alimentare permanente și volante, aprovizionate de piețe de gros gestionate de municipalitate în preajma marilor căi de acces în capitală, unde producători verificați vor fi încurajați să-și desfacă marfa în condiții avantajoase. În același sens, primăria va elabora, după modelul din New York, un sistem de evaluare și clasificare a unităților de alimentație publică, inclusiv a celor stradale, după criterii de igienă și de calitate a produselor de consum și a serviciilor aferente.

Administrarea bunurilor publice

Sunt decis să creez o *estetică a spațiului urban*, prin prezervarea integrală a parcurilor existente, prin reabilitarea zonelor istorice, prin multiplicarea centrelor culturale. Orașul, așa cum a fost făcut și refăcut vreme de cinci secole și jumătate, nu poate fi complet desfăcut pentru a se acomoda cerințelor vieții contemporane. Toți cei născuți și crescuți aici, toți cei care l-au ales drept casă, ca și toți cei care muncesc în București trebuie să considere spațiul urban, cu monumentele, străzile și parcurile sale, drept o constantă a propriei lor vieți. O constantă ce poate fi înfrumusețată, dar care nu se cuvine alterată.

Planul de urbanism general

Instrumentul prin care o astfel de estetică a spațiului construit ar putea fi realizată este planul de urbanism general, ce trebuie consolidat prin consultare publică fără posibilitatea de a fi modificat prin planuri de urbanism zonal improvizate pentru a satisface interese private. În vederea păstrării unei *skyline* tradiționale, bucureștenii pot conveni, de exemplu, asupra unei cote maxime de înălțime de șapte niveluri pentru construcțiile noi din perimetrul istoric al orașului, ca și asupra unui regim de densitate a imobilelor care să comande de acum înainte un tip de locuire predominant rezidențială și care să includă crearea de spații verzi echivalente pentru fiecare teren construit, spații ce vor fi indicate și puse la dispoziție de primărie.

Autoritatea de Planificare Urbană

A existat, până de curând, un centru de planificare urbană, cu rol însă consultativ. Acum, nici măcar acest rol nu mai este îndeplinit de cineva. Dacă orașul va începe vreodată să gândească pentru sine, „creierul său administrativ" nu poate fi decât o viitoare Autoritate de Planificare Urbană, chemată să gestioneze cu maximă scrupulozitate planul de urbanism general și să supravegheze modul în care toate construcțiile noi respectă întocmai prevederile acestui plan. Autoritatea va monitoriza, în plus, calitatea, inclusiv estetica tuturor clădirilor noi ce vor fi ridicate. Va propune și, după aprobarea în consiliul general, va executa proiectele de regenerare urbană, care sunt mai mult decât necesare în numeroase părți ale perimetrului central al orașului.

Reabilitarea patrimoniului construit

Proprietarii imobilelor, din zonele protejate sau din afara acestora asupra cărora cade sarcina de monument istoric sau de monument de arhitectură, vor fi încurajați, prin credite fiscale, să-și reabiliteze imobilele și vor fi asistați în operațiunea de restaurare de servicii specializate ale primăriei ce vor fi create în acest scop. Pentru cei lipsiți de posibilitatea de a finanța asemenea lucrări din resurse proprii, administrația va institui un fond privat de intervenții la care vor contribui toate marile companii producătoare și furnizoare de servicii publice cu sediul social în București sau cu operațiuni desfășurate în capitală.

Un oraș frumos

Primăria generală va derula un program de patru ani de eradicare a terenurilor virane. Cele aflate în domeniul public sau privat al municipalității și sectoarelor vor fi dezvoltate într-un regim de parteneriat public–privat sau, acolo unde planul de urbanism general va permite, vor fi afectate pentru construcția de grădinițe sau locuințe sociale. În cazul terenurilor virane aflate în proprietate privată ce nu vor fi transformate de către proprietari în spații verzi, în parcări ori nu vor fi utilizate pentru construcții, potrivit destinației indicate în planul de urbanism general, primăria va proceda la expropriere în interes public.

Înființarea Muzeului Comunismului

Primăria generală va redeschide Muzeul Literaturii Române și Teatrul Nottara în sedii noi sau înnoite. Muzeul Științei și Tehnicii va căpăta un sediu mai extins. Patrimoniul imobiliar al municipalității va fi folosit pentru amenajarea unor muzee care vor pune în valoare un patrimoniu deja disponibil (pinacoteca municipală) sau vor colecta și valorifica un patrimoniu muzeal nou (Muzeul Comunismului, Muzeul Evreiesc, Muzeul Fotografiei, Muzeul Mobilității etc.).

Monumentele centenarului

Primăria generală va inaugura în 2018, după un proces de doi ani de comasare a proprietății și de elaborare a studiului de fezabilitate, Esplanada Centenarului pe terenul viran de aproximativ opt hectare dintre bulevardul Unirii, bulevardul Mircea Vodă, pasajul Mărășești și strada Traian. Complexul va cuprinde o sală de congrese multifuncțională și de competiții sportive de aproximativ 15 000 de locuri, o sală de concerte de două mii de locuri (care va deveni Ateneul generației centenarului unirii), un sediu pentru un muzeu de interes național, spații de expoziții și evenimente.

Capitală europeană a culturii în fiecare an

Obiectivul este acela ca, începând din 2018, Bucureștiul să se dovedească a fi an de an o capitală europeană și internațională a culturii. Pe lângă concursurile pentru realizarea de monumente de for public și multiplicarea programelor culturale susținute și promovate în parteneriat cu sectorul cultural independent, primăria se va implica financiar în organizarea Festivalului Enescu, devenind coproducător al acestui eveniment alături de guvern. În anii dintre festivaluri, primăria va iniția un festival major de muzică pop-rock ce se va desfășura la fiecare doi ani la Arena Națională. Animația culturală a străzilor va fi o preocupare constantă a primăriilor de sector și a municipalității. Pe lângă „centrul vechi", bucureștenii merită cel puțin încă alte șase „centre noi", amenajate în zonele cele mai spectaculoase ale sectoarelor. Articularea, în spiritul libertății și al diversității, de politici culturale active va contribui la consolidarea spațiului identitar comun și la consolidarea unei *identități bucureștene*.

București – o marcă internațională

Spiritul de libertate, extrema deschidere a autorităților locale ALDE pentru proiectele de dezvoltare, facilitățile oferite investitiilor, ca și vibrația culturală vor fi precondiții pentru o accelerată *internaționalizare a orașului*. Turiști și întreprinzători, cetățeni de toate vârstele din statele europene vor fi atrași în București de oportunitățile de afaceri și de relaxare, precum și de calitatea vieții urbane. Va fi înființată o agenție de marketing intern a municipalității, așa cum se întâmplă la New York. Ea va avea misiunea și mijloacele de atragere a sponsorilor, de a face publicitate orașului, își va asuma activitatea de comunicare și de gestionare a unor mărci de tipul *fabricat în București* sau *petrecut în București*.

Pentru a transforma această viziune în realitate, pentru a construi o comunitate autonomă de oameni liberi, am nevoie nu numai de votul cetățenilor, dar și de hotărârea lor de a se simți responsabili pentru soarta orașului. De a nu se mulțumi cu puținul pe care s-au obișnuit să-l primească de la aleșii lor.

De aceea, le spun tuturor cetățenilor și fiecăruia în parte:

Îndrăznește mai mult!
Fii exigent!
Cere mai multă eficiență, mai multă inteligență, mai multă integritate!
Îndrăznește să fii liber!
Cere mai multă dreptate și mai mult respect!
Îndrăznește să te porți ca adevăratul proprietar al Bucureștiului!
Îndrăznește să speri împreună cu ALDE că vei ajunge să te simți ca acasă ori de câte ori vei ieși din casă!

VIII.
MAI PUȚIN STAT, MAI MULTĂ RESPONSABILITATE!
MANIFEST ELECTORAL ALDE
8 noiembrie 2016

Programul electoral al Alianței Liberalilor și Democraților pentru alegerile din 11 decembrie 2016 a fost prefațat de manifestul electoral care urmează. Am redactat, de altfel, întregul program,

unificând stilul și limbajul autorilor care au contribuit la întocmirea lui și ale căror aptitudini de reflecție și exprimare s-au dovedit foarte diferite. De exemplu, secțiunea referitoare la politicile din educație și cercetare a plecat de la zece rânduri trimise prin SMS de Sorin Cîmpeanu. Deși a fost gata înainte de începerea campaniei, programul nu a fost tipărit și difuzat decât în săptămâna ce a precedat scrutinul.

ALDE este în acest moment istoric atât unicul continuator legitim al tradițiilor politice modernizatoare și reformatoare precomuniste care au construit România modernă, cât și singura forță politică a prezentului ce nu are rădăcini în Frontul Salvării Naționale și, prin acesta, în regimul comunist.

În calitatea sa de a treia formațiune politică a țării, ALDE are misiunea de a se manifesta ca o mișcare etică de centru, de echilibru între ideologii, ca o mișcare a societății reale, a celor care lucrează în serviciul public, a întreprinzătorilor din toate sectoarele economiei, a practicienilor profesiilor liberale, a milioanelor de cetățeni pentru care libertatea individuală este pusă cu adevărat în valoare prin asumarea activă a responsabilității pentru propriul destin, pentru soarta comunității și pentru prosperitatea națiunii.

Valorile liberale sunt astăzi, în spațiul public românesc, fie abandonate, fie pervertite. Credem, de aceea, că liberalismul românesc, oricât de prestigioasă ar fi istoria sa, este mai ales un proiect de viitor. În România prezentului, liberalismul devine tot mai des doar un prilej de comemorare sau o pretenție neîntemeiată. A sosit de aceea timpul ca liberalii români să se regrupeze, așa cum au făcut-o în urmă cu o sută patruzeci de ani, în jurul unui program autentic democratic și reformator al politicii și societății românești.

Noi, liberalii asociați în ALDE, credem într-o cultură publică a libertății. Mai credem, cu tot atâta tărie, în egalitatea politică a cetățenilor. Avem convingerea că cetățeanul are precedență în fața statului, drepturile și libertățile sale fiind mai importante decât orice drept ar pretinde statul să exercite.

Ca liberali, suntem de asemenea obișnuiți să rezistăm, să ne opunem, să demascăm caracterul violent și inuman al ideologiilor dominației statului asupra cetățenilor. Ca liberali, suntem și astăzi pregătiți să rezistăm. Prin gândire liberă și acțiune radicală. Dacă noi nu vom ridica în aceste momente glasul în favoarea drepturilor și libertăților cetățenilor

și a constituționalismului democratic, nimeni altcineva nu o va face în locul nostru.

ALDE este partidul competenței, al responsabilității, al muncii și creativității, singurul partid parlamentar care, în criza politică din noiembrie 2015, s-a arătat pregătit să susțină și să participe la o formulă de guvernare responsabilă în fața cetățenilor.

ALDE este partidul creșterii economice, al dezvoltării care se reflectă direct și pozitiv în nivelul de trai al cetățenilor. Guvernarea Tăriceanu (2004–2008) a dublat în patru ani Produsul Intern Brut, performanță ce nu a fost egalată de alt guvern. Guvernul PSD–ALDE a scăzut TVA la alimentele de consum la 9% și a redus cu 5 puncte contribuțiile sociale ale angajatorilor, măsuri ce au dus la o creare masivă de locuri de muncă și la diminuarea drastică a evaziunii fiscale.

Atenția la echilibrele macroeconomice a făcut însă în ultimii ani ca țesutul microeconomic să devină invizibil pentru guvern, ce nu-și poate îndeplini astfel obligația de a interveni normativ și fiscal în sprijinul inițiativei private și al capitalului autohton.

ALDE este apoi singurul partid care înțelege statul de drept ca domnie a legii, nu a bunului-plac al oamenilor, pentru care statul de drept este o garanție a drepturilor și libertăților fundamentale ale cetățenilor și nu un plus de putere acordată instituțiilor represive.

Ca liberali, credem că demnitatea persoanei, prezumția de nevinovăție și calitatea drepturilor cetățenești sunt valori ce nu pot fi negociate ori limitate. Constatăm că tocmai aceste valori sunt din ce în ce mai disprețuite în spațiul public și sistematic încălcate de instituțiile represive ale statului. Nu acceptăm ca *habeas corpus*, principiu fundamental al statului de drept, să fie neglijat atât de litera Codurilor Penal și de Procedură Penală, cât și de practica unor Parchete speciale.

Vrem ca supravegherea, suspiciunea, denunțul și mărturisirea să nu mai fie elemente aproape exclusive ale constituirii și instrumentării dosarelor penale. Vrem ca infracțiunile cu violență comise împotriva persoanei și a proprietății private să nu mai fie socotite ca mai puțin grave (și să se bucure adesea de clemență) decât infracțiunile comise împotriva statului, în exercitarea serviciului sau mandatului, de către funcționari sau de către reprezentați aleși. În aceste privințe, noile coduri urmează încă filosofia penală sovietică ce a modelat codificarea românească comunistă.

Potrivit intuiției revoluției române de la 1848, *dreptatea* este inseparabilă de *frăție*. O justiție autentică, bazată pe lege și pe echitate, nu poate fi administrată într-o societate în care suspiciunea reciprocă și violența limbajului și a atitudinilor sunt încurajate și premiate, în care domnește

cultura denunțului și a amenințării, în care cetățenii sunt învrăjbiți, în care fiecare se poartă ca un acuzator al tuturor celorlalți.

Pentru ALDE, prioritatea zero este apărarea vieții, proprietății și demnității împotriva violenței exercitate contra particularilor și firmelor de unele autorități guvernamentale și judiciare, ca și împotriva violenței fizice, legale și verbale ce caracterizează adesea raporturile cotidiene dintre cetățeni.

ALDE vrea să descurajeze cultura denunțului și plângerii penale, a controalelor abuzive și iraționale, a încătușării, a suspiciunii generalizate, a neîncrederii în administrație și între cetățeni, ca și atitudinea tolerantă față de infracționalitatea de drept comun.

Ne dorim o societate din care să fie eliminate formele curente ale violenței: delațiunea, hărțuirea în justiție, descinderea intempestivă, expunerea publică a celor suspectați de încălcarea legii.

ALDE este singurul partid care afirmă – fără a trece sub tăcere calitatea precară a unor parlamentari – centralitatea Parlamentului în arhitectura puterilor, Parlamentul fiind singura dintre puterile statului aleasă în mod democratic și direct de către cetățeni și, ca atare, răspunzătoare în fața acestora.

Sarcina politică cea mai urgentă este pentru noi restaurarea constituționalismului liberal și organizarea puterilor prin dispunerea lor în echilibru în jurul Parlamentului, ca expresie a suveranității naționale, ca unic izvor de drept și autoritate supremă de control.

Parlamentul trebuie să devină în termeni reali „organul reprezentativ suprem" al națiunii suverane, nu să supraviețuiască ca o simplă instanță de elaborare sau, după caz, de validare a legilor. Astăzi, toate deciziile majore sunt luate în afara lui, de către guvern, președinte, Banca Națională, Comisia Europeană, Fondul Monetar Internațional și diverse autorități, agenții, consilii și comitete independente politic, situate în afara controlului cetățenilor și lipsite de răspundere în fața acestora.

De asemenea, i se cere Parlamentului să își supună voința – imediat, fără deliberare sau opoziție – deciziilor, considerate de un nivel superior, ale Justiției generice. Dacă, din rațiuni de formalism constituțional, funcția legislativă a Parlamentului este încă menajată, funcția sa suverană, funcția sa reprezentativă, este complet desconsiderată. Pe cale de consecință, calitatea democrației și a statului de drept se află astăzi la cel mai scăzut nivel din ultimii douăzeci și șase de ani.

În viziunea ALDE, descentralizarea are ca obiectiv transformarea regiunilor de dezvoltare în comunități cu vocația creșterii durabile a performanțelor economice și a îmbunătățirii semnificative a calității vieții

cetățenilor. Acest obiectiv poate fi atins nu printr-o simplă redistribuire a resurselor de la centru, ci prin descentralizarea deciziei cu privire la extragerea resurselor din societate și din economie, ca și la utilizarea resurselor financiar-bugetare.

Ca singur partid de opoziție din Parlament, ALDE respinge ideea unui guvern iresponsabil politic, desemnat de președintele României și format din așa-ziși tehnocrați care nu au stat niciodată în fața cetățenilor pentru a le cere votul. Ca atare, membrii executivului nu sunt răspunzători în fața cetățenilor, situație nedemocratică ce prezintă riscul de a se transforma oricând într-o formulă politică antidemocratică. Într-o democrație reprezentativă, majoritatea cetățenilor câștigă dreptul de a guverna prin intermediul partidelor ce s-au bucurat la vot de cea mai mare încredere.

ALDE consideră că menținerea sub orice formă a unui guvern prezidențial va marca trecerea la un regim politic diferit de democrația reprezentativă, la un regim politic ce va eluda principiile constituționale fundamentale și va pune în pericol drepturile și libertățile cetățenești, valorile democratice și statul de drept. Guvernarea personală prin experți excede cadrele democratice, oricât de larg ar fi acestea concepute. Trebuie eliminată definitiv iluzia (ca și abuzurile născute din ea) că o singură persoană, doar pentru că este aleasă prin vot direct, poate determina prin propria voință modul de funcționare a executivului, legislativului și puterii judecătorești.

ALDE denunță pericolul înlocuirii ordinii politice democratice cu o nouă „paradigmă" politică de factură nedemocratică și nereprezentativă, ce mizează pe un guvern ce nu are nici o obligație față de cetățeni (fiind iresponsabil politic) și pe un parlament format din grupuri politice timorate și minoritare, subordonate voinței executivului.

Într-o democrație reprezentativă, majoritatea cetățenilor câștigă dreptul de a guverna prin intermediul partidelor ce s-au bucurat la vot de cea mai mare încredere. Într-o democrație reprezentativă, minoritățile, de orice natură, sunt respectate și ascultate, dar nu au vocația de a conduce guvernul și de a-și impune agenda.

ALDE este singurul partid politic din România membru al Partidului Liberalilor și Democraților europeni (ALDE) și afiliat Internaționalei Liberale, singurul care păstrează și promovează nu numai tradiția liberalismului național românesc, dar și valorile și principiile liberale universale.

ALDE este singurul partid românesc care s-a format ca parte a unei mișcări politice europene. ALDE nu este un partid proeuropean, ci un partid propriu-zis european. ALDE nu privește construcția europeană ca pe o dimensiune de politică externă, ci ca pe o oportunitate pentru liberalii

români de a adopta inițiative ferme, pentru sau împotriva acelor politici menite să definească profilul politic și economic al Uniunii Europene. Pe această cale, România va deveni nu numai beneficiar al integrării, dar și autor al acesteia.

Împreună cu ceilalți liberali și democrați europeni, ALDE cere extinderea pieței unice și în domeniul energiei, în cel digital, în serviciile financiare și în cele de sănătate. Ca și recunoașterea celei de-a cincea libertăți constitutive a pieței unice: libera circulație a cunoașterii. Pentru ca aceste obiective să fie atinse, se impune ca până în 2019 să fie negociat un nou act european care să înlocuiască Tratatul de la Lisabona și care să dea o deplină consistență democratică cetățeniei europene.

ALDE își propune renegocierea *Tratatului fiscal* în vederea obținerii unei mai mari libertăți a politicii bugetare decât o permite deficitul structural asumat; pe această cale, guvernul se va putea angaja din nou în programe de investiții publice majore.

ALDE se alătură liberalilor și democraților europeni în misiunea de a contribui la reorientarea construcției europene către o Europă a libertăților, a echității și convergenței, nu către o Uniune a birocrației și austerității fiscale, a înghețării diferențelor de dezvoltare dintre țările membre. O Europă bazată pe voința cetățenilor săi, formulată democratic, mai transparentă și mai răspunzătoare pentru deciziile ei. O Europă a încrederii și ambiției, nu una a fricii și austerității, o Europă a prosperității, nu una a dezvoltării inegale. O Europă mai simplă, mai puternică, mai democratică.

IX.
PROTOCOL DE CONSTITUIRE A COALIȚIEI DE GUVERNARE PENTRU DEZVOLTARE ȘI DEMOCRAȚIE PSD–ALDE
16 decembrie 2016

La solicitarea lui Călin Popescu-Tăriceanu am redactat acest protocol care, într-o formă fără modificări semnificative, a fost semnat pe 19 decembrie 2016 de copreședinții ALDE și de președintele PSD Liviu Dragnea. Nu am fost invitat la ceremonie.

1. Prezentul protocol este încheiat pentru întreaga durată a mandatului parlamentar decembrie 2016 – decembrie 2020.

2. PSD și ALDE vor alcătui un *program comun de guvernare* prin armonizarea prevederilor din programele lor electorale.

3. Grupurile parlamentare ale PSD și ALDE din Camera Deputaților și Senat, ce dețin împreună 55% din mandate, vor constitui o *majoritate parlamentară* în vederea alegerii Birourilor Permanente ale celor două Camere, a conducerilor comisiilor permanente, precum și a promovării inițiativelor legislative și proiectelor de lege pe care cele două partide decid, consultându-se reciproc, să le inițieze la nivel parlamentar și guvernamental.

4. Majoritatea parlamentară PSD–ALDE va propune un *candidat unic pentru funcția de prim-ministru*, desemnat de PSD, și va susține un *guvern de coaliție* a cărui echipă guvernamentală va fi formată, proporțional, din miniștri desemnați de PSD și ALDE.

5. PSD și ALDE se angajează ca toate numirile politice din ministere, din agențiile guvernamentale, din aparatul de lucru al guvernului, din instituțiile ce reprezintă guvernul în teritoriu să fie făcute, proporțional, pe baza criteriilor competenței, integrității și determinării de a realiza obiectivele de dezvoltare socială și economică, de creștere a calității democrației și de apărare a libertăților cetățenești din programul comun de guvernare.

X.
DECLARAȚIE A PARLAMENTULUI ROMÂNIEI
8 martie 2017

La inițiativa lui Călin Popescu-Tăriceanu am redactat, pe 11 februarie 2017, un proiect de declarație a Parlamentului menit să precizeze, în plină criză a parlamentarismului, rolul și funcțiile adunării reprezentative. Declarația a fost adoptată de camerele reunite pe 8 martie.

Parlamentul României salută clarificările pe care Curtea Constituțională le-a adus în decizia sa din 8 februarie 2017. Declarând neîntemeiate sesizările Consiliului Superior al Magistraturii și președintelui României, Curtea explică, pe de o parte, cum Parlamentul poate delega guvernului printr-o lege specială de abilitare competența de a emite ordonanțe, iar, pe de altă parte, că executivul „nu are obligația constituțională sau legală de a solicita avizul Consiliului Superior al Magistraturii în materia în care a legiferat, iar Consiliul Superior al Magistraturii nu are abilitarea legală de a emite un astfel de aviz"

De altfel, jurisprudența Curții Constituționale a stabilit de mult că „în cazul elaborării și emiterii unor alte acte normative, legea nu prevede obligația solicitării avizului Consiliului Superior al Magistraturii, astfel că exigența acestei autorități publice de a aviza acte normative care nu se circumscriu activității autorității judecătorești depășește sfera atribuțiilor sale constituționale"

Parlamentul apreciază că, în condiții normale, asemenea lămuriri nu ar fi fost necesare. Textul Constituției este în sine suficient de explicit. Ceea ce a făcut oportună și necesară decizia Curții este absența manifestă a bunei-credințe în interpretarea legii fundamentale, dovedită de către reprezentanți instituționali ai autorității judecătorești, ca și abuzul de drept al președintelui României, care recurge la sesizarea fără temei a Curții doar în scopul blocării unui proces politic democratic.

Parlamentul României consideră că recenta decizie a Curții trebuie să pună capăt o dată pentru totdeauna acțiunilor concertate de subminare a rolului și prestigiului Parlamentului ca instituție centrală a democrației și organ reprezentativ suprem al națiunii noastre. Parlamentul nu va mai accepta pe viitor să fie redus la condiția de spectator al unor decizii politice ce se iau după criterii netransparente de către persoane care nu și-au câștigat prin vot dreptul de a decide și de către agenții ale statului conduse la rândul lor de persoane numite pentru îndeplinirea unor atribuții fără caracter politic, de ordin judiciar sau ținând de sfera siguranței naționale.

Pe fond, aceste acțiuni de discreditare a Parlamentului sunt lipsite de o motivație rațională. Toate instrumentele juridice folosite în combaterea corupției emană de la Parlament și sunt în mod fundamental expresia voinței politice a acestuia de a instaura necondiționat domnia legii și de a întări instituțiile statului de drept. Imperfecțiunile cadrului normativ al luptei anticorupție, semnalate cu repetiție de Curtea Constituțională, sunt produse tocmai de urgența, rareori justificată, impusă procesului de adoptare a legilor, unele dintre acestea fiind trecute prin angajarea răspunderii guvernului. Calitatea legilor crește ori de câte ori Parlamentul este lăsat să delibereze fără a fi supus la presiuni exterioare.

Prin această declarație, Parlamentul își reafirmă supremația politică față de toate celelalte instituții publice și se arată decis să-și exercite cele trei funcții fundamentale ce îi revin prin Constituție: funcția reprezentativă, funcția legislativă, precum și funcția de alegere și control al executivului.

Parlamentul, ca expresie a suveranității naționale, reprezintă societatea românească în ansamblul ei și cu toate componentele ei. Îi reprezintă

deopotrivă pe cei care au votat și pe cei care nu s-au prezentat la urne. Funcția esențială a Parlamentului este aceea de a da, prin dezbaterile sale, o formă reprezentativă preocupărilor celor mai grave și profunde ale societății. Cunoașterea publică este indispensabilă într-o democrație, iar sarcina oricărui parlament este aceea de a spori calitatea și sfera gândirii ce animă deliberarea colectivă.

Modul direct de alegere a președintelui României a indus impresia greșită că cel ales este un reprezentant al națiunii, că ar fi un președinte „al românilor", al tuturor sau al unora dintre ei. Președintele, odată ales, devine prin efectul Constituției exterior societății, ocupând o poziție de mediator între aceasta și autoritățile publice. Președintele României reprezintă statul român (articolul 80, alineatul 1), cele trei puteri ale acestuia – legislativă, executivă și judecătorească – fiind nu numai separate între ele, dar și distincte de societatea cetățenilor, care este „fundamentul" statului, dar nu se confundă cu acesta (articolul 4, alineatul 1). Parlamentul este organul care asigură legătura constituțională între președinte și societate, așa cum subliniază procedura ce-i cere președintelui să depună jurământul de învestitură în plenul reunit și să încredințeze apoi președinților celor două camere documentul pe care a semnat jurământul. Parlamentul oglindește deci voința societății, în timp ce președintele exprimă arhitectura instituțională a statului și o explică atunci când este necesar.

În al doilea rând, Parlamentul este „unica autoritate legiuitoare a țării" (articolul 61, alineatul 1). Parlamentul acceptă să delege guvernului, în termeni preciși, exercițiul acestei autorități, nu însă vreunei alte instituții. Nu poate delega autoritatea însăși, care este inalienabilă. În temeiul legilor pe care le face și pe care le modifică suveran, Parlamentul se poate consulta în cursul procesului legislativ cu instituții publice, cu experți, cu societatea civilă, cu orice parte interesată. Avizele pe care Parlamentul convine să le solicite nu pot avea un caracter constrângător. Nimeni și în nici o materie nu-și poate aroga dreptul de a uzurpa autoritatea legislativă a Parlamentului, care este unică și indivizibilă.

În sfârșit, grupurile politice din Parlament trebuie consultate de președinte în vederea desemnării unui candidat pentru funcția de prim-ministru, după care Parlamentul îi acordă (sau nu) acestuia și întregii liste a guvernului votul de încredere (articolul 103) și acceptă programul de guvernare prin care executivul realizează politica internă și externă a țării și conduce administrația publică (articolul 102, alineat 1). Din acel moment, guvernul și toate organele administrației publice se supun controlului parlamentar (articolul 111, alineat 1), Parlamentul fiind singura

instanță politică în fața căreia guvernul este răspunzător pentru întreaga sa activitate (articolul 109, alineat 1).

Parlamentul României califică drept neconstituționale și inacceptabile judecățile pe care fie președintele României, fie Consiliul Superior al Magistraturii, fie reprezentanți ai Ministerului Public le formulează la adresa unor decizii și activități ale guvernului. Asemenea acțiuni uzurpă ilegal și abuziv dreptul exclusiv al Parlamentului de a trage guvernul la răspundere, în diferitele forme prevăzute de lege și de regulamentele camerelor, pentru activitatea sa.

La începutul primei sesiuni din acest mandat, Parlamentul României se angajează cu fermitate să respecte riguros articolul 69 din Constituție și să servească exclusiv națiunea pe care o reprezintă, refuzând totodată să-și supună mandatul oricăror solicitări imperative, de oriunde ar veni. Parlamentul respectă dreptul la liberă exprimare, înțelegând în același timp că este singurul reprezentant constituțional al întregii societăți. Oportune sau inoportune, îndreptățite sau abuzive, părerile președintelui României, Consiliului Superior al Magistraturii, Ministerului Public, ale străzii, organizațiilor neguvernamentale și ale presei sunt opinii particulare și parțiale. Opinia structurată și legală a societății românești este exprimată în mod legitim și cu exclusivitate de Parlament.

Referințe

Bagehot, Walter, *The English Constitution*, edited by Paul Smith, Cambridge University Press, Cambridge, 2001

Barbu, Daniel, *Au cetățenii suflet? O teologie politică a societăților post-seculare*, Editura Vremea, București, 2016

Barbu, Daniel, *Indistincția. O cronică a sfârșitului politicii românești*, Editura Art, București, 2010

Bingham, Tom, *The Rule of Law*, Allen Lane, London, 2010

Bobbio, Norberto, *Autobiografia*, a cura di Alberto Papuzzi, Laterza, Roma–Bari, 1999

Bobbio, Norberto, *Italia civile. Ritratti e testimonianze*, Einaudi, Torino, 1986

Bobbio, Norberto, *Il futuro della democrazia*, Einaudi, Torino, 1984

Bourdieu, Pierre, *Sur la télévision suivi de L'emprise du journalisme*, Liber, Paris, 1996

Brătescu, Liviu, *Liberali versus conservatori. Monumente publice și memorii concurente în România modernă (1866-1914)*, Editura Universității Alexandru Ioan Cuza, Iași, 2015

Budge, Ian, Ivor Crewe, Dennis J. Farlie, editors, *Party Identification and Beyond. Representations of Voting and Party Competition* [1976], ECPR Press, Colchester, 2010

Canfora, Luciano, *La democrazia. Storia di'un ideologia*, Laterza, Roma–Bari, 2004

Constantinescu, Emil, *Timpul dărâmării, timpul zidirii*, vol. I–IV, Universalia, București, 2002

Crouch, Colin, *Post-democracy*, Polity, Cambridge and Malden MA., 2004

Cullmann, Oscar, *Salvation in History*, Harper & Row, New York and Evanston, 1967

Cullmann, Oscar, *Christ and Time. The Primitive Christian Conception of Time and History*, translated by Floyd Filson, The Westminster Press, Philadelphia, 1964

Dahl, Robert, *A Preface to Democratic Theory,* The University of Chicago Press, Chicago and London, 2006

Dahl, Robert A., *On Democracy*, Yale University Press, New Haven and London, 1998

Dalton, Russel J., Martin P. Wattenberg, editors, *Parties without Partisans. Political Change in Advanced Industrial Democracies*, Oxford University Press, Oxford and New York, 2002

Diamond, Larry, Leonardo Morlino, editors, *Assessing the Quality of Democracy*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2005

Dicey, A.V., *An Introduction to the Study of the Law of the Constitution* [1885], Macmillan, London, 1902

Dryzek, John S., Patrick Dunleavy, *Theories of the Democratic State*, Palgrave Macmillan, Basingstoke and New York, 2009

Ellul, Jacques, *La subversion du christianisme,* La Table Ronde, Paris, 2001

Ellul, Jacques, *Histoire des institutions. Le XIXe siècle,* Presses Universitaires de France, Paris, 1962

Enchiridion patristicum, collegit M.J. Rouet de Journel S.I., Herder, Barcinone-Friburgi-Romae-Neo Eboraci, 1969

Farr, James, John D. Dryzek, Stephen T. Leonard, editors, *Political Science in History. Research Programs and Political Traditions,* New York, Cambridge University Press, 1995

Fawcett, Edmund, *Liberalism. The Life of an Idea,* Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2014

Fărcășanu, Mihail, *Viitorul libertății. Publicistica din țară și din exil (1944–1963),* ediție de Pia Bader Fărcășanu, Polirom, Iași, 2013

Fitzpatrick, Sheila, Robert Gellately, editors, *Accusatory Practices. Denunciation in Modern European History, 1789–1989,* The University of Chicago Press, Chicago and London, 1997

Foucault, Michel, *Dits et écrits,* vol. II. 1970–1975, sous la direction de Daniel Defert et François Ewald, Gallimard, Paris, 1994

Galinsky, Karl, *Augustan Culture. An Interpretative Introduction,* Princeton University Press, Princeton, 1996

Garton Ash, Timothy, *Facts are Subversive. Political Writing from a Decade without Name,* Yale University Press, New Haven and London, 2009

Gogarten, Friedrich, *Was ist Christentum?,* Vandenhoeck & Ruprecht, Göttingen, 1956

Green, Edward C., *Rethinking AIDS Prevention: Learning from Successes in Developing Countries,* Praeger, Westport, CT, 2003

Gunnel, John G., „The Declination of the State and the Origin of American Pluralism", in James Farr, John D. Dryzek and Stephen T. Leonard, editors, *Political Science in History. Research Programs and Political Traditions,* Cambridge University Press, New York, 1995, pp. 19–40

Harris, Fred R., *Deadlock or Decision. The U.S. Senate and the Rise of National Politics,* Oxford University Press, New York and Oxford, 1993

Hauerwas, Stanley, *Approaching the End. Eschatological Reflections on Church, Politics, and Life,* William B. Eerdmans, Grand Rapids, Mi., and Cambridge, 2013

Hermet, Guy, *L'hiver de la démocratie ou le nouveau régime,* Armand Colin, Paris, 2007

Heuschling, Luc, *Etat de droit, Rechtsstaat, Rule of Law,* Dalloz, Paris, 2002

Holmes, Stephen, *Passions and Constraint. On the Theory of Liberal Democracy,* The University of Chicago Press, Chicago and London, 1995

Hume, David, *Political Essays*, edited by Knud Haakonssen, Cambridge University Press, Cambridge, Cambridge, 1994

Ivănescu, Mihaela, *Alegeri și comportamente electorale în România. De la local la național*, Editura Universitară, București, 2015

Jelavich, Barbara, *History of the Balkans. Twentieth Century*, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 1983

Jenkins, Roy, *Gladstone*, Macmillan, London, 1995

Kaiser, Wolfram, *Christian Democracy and the Origins of the European Union*, Cambridge University Press, Cambridge and New York, 2007

Keane, John, *The Life and Death of Democracy*, Simon & Schuster, London and New York, 2009

Koselleck, Reinhart, *The Practice of Conceptual History: Timing History, Spacing Concepts*, translated by Todd Samuel Presner, Stanford University Press, Stanford, 2002

Kuyper, Abraham, *A Centennial Reader*, edited by James D. Bratt, William B. Eerdmans Publishing Company and The Paternoster Press, Grand Rapids, Mi. – Cambridge, U.K., and Carlisle, 1998

Love's Redeeming Work. The Anglican Quest for Holiness, compiled by Geoffrey Rowell, Kenneth Stevenson and Rowan Williams, Oxford University Press, Oxford, 2001

Lowi, Thedore J., *Arenas of Power*, Paradigm Publishers, Boulder and London, 2009

Lowi, Theodore, *The End of Liberalism. The Second Republic of the United States*, W.W. Norton, New York, 1979

MacIntyre, Alasdair, *After Virtue. A Study in Moral Theory*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Ind., 2007

MacIntyre, Alasdair, *Whose Justice? Which Rationality?*, University of Notre Dame Press, Notre Dame, Ind., 1988

Madariaga, Salvador de, *Morning Without Noon. Memoirs*, Saxon House, Farnborough, 1974

Mair, Peter, *Ruling The Void: The Hollowing Of Western Democracy*, Verso, London & New York, 2013

Manin, Bernard, *Principes du gouvernement représentatif*, Flammarion, Paris, 1996

Mannheim, Karl, *Ideology and Utopia. An Introduction to the Sociology of Knowledge*, Harcourt, Brace & Co., New York, 1936

Mastropaolo, Alfio, *Is Democracy a Lost Cause? Paradoxes of an Imperfect Invention*, translated by Clare Tame, ECPR Press, Colchester, 2012

Michelsen, Danny, Franz Walter, *Unpolitische Demokratie. Zur Krise der Repräsentation*, Suhrkamp Verlag, Berlin, 2013

Milbank, John, Adrian Pabst, *The Politics of Virtue. Post-Liberalism and the Human Future*, Rowman & Littlefield, London and New York, 2016

Monat, Pierre, „L'exégèse de la Parabole de «l'intendant infidèle» du IIe au XIIe siècle", *Revue des Etudes Augustiniennes* 38, 1992, pp. 89–123

Monroe, Kristen Renwick, editor, *Perestroika! The Raucous Rebellion in Political Science*, Yale University Press, New Haven and London, 2005

Morlino, Leonardo, *Changes for Democracy. Actors, Structures, Processes*, Oxford University Press, Oxford, 2013

Möllers, Christoph, *The Three Branches. A Comparative Model of Separation of Powers*, Oxford University Press, Oxford, 2013

Müller, Jan-Werner, *Contesting Democracy. Political Ideas in Twentieth-Century Europe*, Yale University Press, New Haven and London, 2011

Oberman, Heiko A., *John Calvin and the Reformation of the Refugees*, Librairie Droz, Geneva, 2009

Oberman, Heiko A., *The Reformation. Roots and Ramifications*, translated by Andrew Colin Gow, T&T Clark International, London and New York, 1994

O'Donnell, Guillermo, „Why the Rule of Law Matters", in Larry Diamond and Leonardo Morlino, editors, *Assessing the Quality of Democracy*, The Johns Hopkins University Press, Baltimore, 2005, pp. 3–17

Pascal, Blaise, *Pensées*, éditées par Philippe Sellier, Classiques Garnier, Paris, 2011

Pettegree, Andrew, *The Invention of News. How the World Came to Know about Itself*, Yale University Press, New Haven and London, 2015

Piana, Daniela, *Magistrati. Una professione al plurale*, Carocci Editore, Roma, 2010

Pocock, J.G.A., *The Machiavellian Moment. Florentine Political Thought and the Atlantic Republican Tradition*, Princeton University Press, Princeton, 1975

Pocock, J.G.A., *Virtue, Commerce, and History. Essays on Political Thought and History, Chiefly in the Eighteenth Century*, Cambridge University Press, Cambridge and New York. 1985

Poguntke, Thomas, Paul Webb, editors, *The Presidentialisation of Politics. A Comparative Study of Modern Democracies*, Oxford University Press, Oxford and New York, 2005

Popa, Bogdan, „«Statul cultural». Considerații asupra unui schimb de idei între Nicolae Iorga și Dimitrie Gusti", în Radu G. Păun și Ovidiu Cristea, editori, *Istoria: utopie, amintire și proiect de viitor. Studii de istorie oferite Profesorului Andrei Pippidi la împlinirea a 65 de ani*, Editura Universității Al.I. Cuza, Iași, 2013, pp. 451–458

Raz, Joseph, *The Authority of Law. Essays on Law and Morality*, Oxford University Press, Oxford and New York, 2009

Roberts, Robert C., W. Jay Wood, *Intellectual Virtue: An Essay in Regulative Epistemology*, Clarendon Press, Oxford, 2007, pp. 236–256

Rosanvallon, Pierre, *Pour une histoire conceptuelle du politique,* Seuil, Paris, 2003

Ryan, Alan, *The Making of Modern Liberalism,* Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2012

Sanders, Thomas G., *Protestant Concepts of Church and State. Historical Backgrounds and Approaches for the Future,* Peter Smith, Gloucester, Mass., 1985

Sartori, Giovanni, *Homo videns. Televisione et post-pensiero,* Laterza, Roma–Bari, 1997

Sartori, Giovanni, „What Is Politics", *Political Theory* I, nr. 1, 1973, pp. 5–26

Schumpeter, Joseph A., *Capitalism, Socialism and Democracy* [1942], Harper & Row, New York, 1975

Sennett, Richard, *Flesh and Stone. The Body and the City in Western Civilization,* W.W. Norton & Co., New York and London, 1994

Sennett, Richard, *The Fall of Public Man,* W.W. Norton & Company, New York and London, 1974

Shklar, Judith N., *Ordinary Vices,* Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1984

Tamanaha, Brian Z., *On the Rule of Law. History, Theory, Politics,* Cambridge University Press, Cambridge and New York, 2004

Tertullian, *Opera,* Vol. II. *Opera monastica,* Corpus christianorum. Series latina 2, Brepols, Turnhout, 1954

Tormey, Simon, *The End of Representative Politics,* Polity, Cambridge, Malden MA., 2015

Tuck, Richard, *The Sleeping Sovereign. The Invention of Modern Democracy,* Cambridge University Press, Cambridge, 2015

Veress, Andrei, *Bibliografia româno-ungară*, vol. I, *Românii în literatura ungară și ungurii în literatura română (1473–1780),* Cartea Românească, București, 1931

Walter, Franz, *Vom Milieu zum Parteienstaat. Lebenswelten, Leitfiguren und Politik im historischen Wandel,* Verlag für Sozialwissenschaften, Wiesbaden, 2010

Weber, Max, *Wissenschaft als Beruf 1917/1919. Politik als Beruf 1919*, Studienausgabe, hrsg. von Wolfgang J. Mommsen und Wolfgang Schluchter, J.C.B. Mohr, Tübingen, 1994

Wink, Walter, *Naming the Powers. The Language of Power in the New Testament*, Fortress Press, Philadelphia, 1984

Wolin, Sheldon S., *Democracy Incorporated. Managed Democracy and the Specter of Inverted Totalitarianism,* Princeton University Press, Princeton and Oxford, 2008

Wood, Donald N., *Post-Intellectualism and the Decline of Democracy: The Failure of Reason and Responsibility in the Twentieth Century,* Praeger, Westport, CT., 1996

Wood, Gordon S., *The Creation of the American Republic, 1776–1787,* The University of North Carolina Press, Chapel Hill and London, 1998

Worthington, Ethan A., *The Claim of God. Karl Barth's Doctrine of Sanctification in His Earlier Theology,* Pickwick Publications, Eugene, OR., 2015

Wright, N.T., *Jesus and the Victory of God*, Fortress Press, Minneapolis, 1996

Yoder, John Howard, *The Christian Witness to the State* [1964], Herald Press, Scottdale, Pa., and Waterloo, Ont., 2002

Între timp ar putea fi complementul circumstanțial cel mai potrivit al verbului *a cunoaște* ori de câte ori locul reflecției tinde să se situeze la egală distanță de timpul întrupării și de timpul parusiei, mai precis la intersecția dintre timpul înțeles ca prilej și cel trăit ca împrejurare. Sunt adunate în această carte toate firimiturile *(analecta)* care au căzut sub masa istoriei politice a anilor 2012–2016 în dreptul locului în care s-a întâmplat ca autorul să fie așezat, cu speranța că aceste amintiri și însemnări ar putea desena o posibilă hartă a locurilor în care experiența prezentului ar avea darul de a se preface în istorie.

Încurajat de un exemplu din vechime (Filipeni 4:21), autorul a locuit o vreme în casa Cezarului, nădăjduind că proximitatea puterii nu-i va anula condiția de discipol. Cezarul timpurilor moderne este cetățeanul. Într-o democrație liberală, politica – cu instituțiile, regulile, practicile și personalul ei – este casa comună a cetățenilor. Casă pe care o cesionează politicienilor. Autorul a fost o perioadă unul dintre aceștia, fiind mereu conștient că riscul pe care și-l asumă implicit orice suveran care își dă casa în grija unui intendent este acela de a fi detronat și evacuat. S-a simțit de aceea dator să raporteze în această carte, așa cum le-a păstrat în memorie, intrigile și abuzurile la care Rousseau îi cerea cetățeanului să fie atent atunci când își încredințează altora libertatea.

Daniel Barbu este doctor în istorie, în filosofie și în teologie. Profesor de știință politică la Universitatea din București, unde a fondat în 1995 Facultatea de Științe Politice. A fost profesor invitat la University of Pittsburgh, Pa., École des Hautes Études en Sciences Sociales (Paris), Central European University (Budapesta), Institut d'Études Politiques din Bordeaux și Institut d'Études Politiques din Aix-en-Provence. A publicat douăsprezece cărți, printre care *Byzance, Rome et les Roumains. Essais sur la production politique de la foi au Moyen Âge* (1998), *O arheologie constituțională românească. Studii și documente* (2000), *Bizanț contra Bizanț. Explorări în cultura politică românească* (2001), *Politica pentru barbari* (2005), *Die abwesende Republik* (2009), *Indistincția. O cronică a sfârșitului politicii românești* (2010), *Au cetățenii suflet? O teologie politică a societăților post-seculare* (2016). A fost ministru al culturii (2012–2013) și membru al Senatului României.

Tradiție din 1989
www.litera.ro
ISBN 978-606-33-2180-1